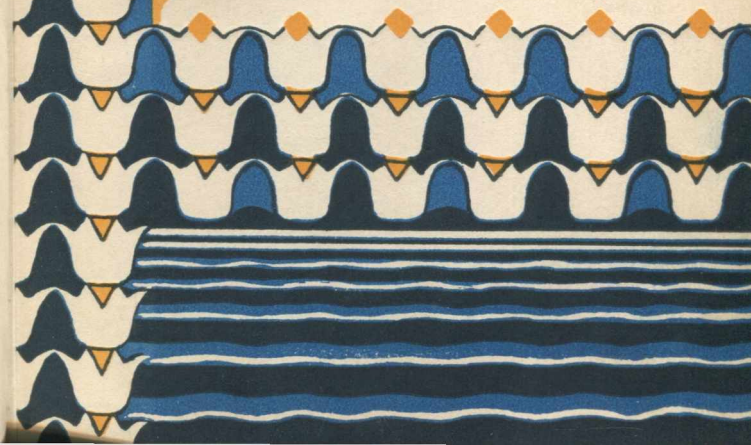

S. PIKŠRYS

EŽERAI
ŽYDI

NOVELĀS

EŽERAI ŽYDI
NOVELĖS

F
STEPAS PIKŠRY

EŽERAI ŽYD

NOVELĖS

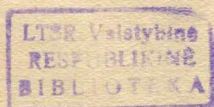
La uelike

„DIRVOS“ B-VĖS LEIDINYS
Kaunas — 1937 m. — Marijampolė

2. 48995

~~L 9756~~

2. 48995

„Dirvos“ B-vės spaustuvė Marijampolėje.
Jos kontora Kaune, Laisvės alėja 29.

TURINYS.

1. Alina.	7
2. Užkeikti pinigai.	21
3. Motinos malda.	50
4. Gyvačių karalius.	56
5. Perone.	92
6. Žvaigždės krinta.	100
7. Nakviša.	180
8. Dėdė Adomas.	191
9. Ežerų krašte.	240
10. Nebaigta pasaka.	246
11. Ežerai žydi.	267
12. Žalių gluosnių pasakos.	306

Alina

Tada buvau tik ką baigęs mokytojų seminariją ir atvykęs į pirmąją vietą. Mokykla suvargusi, mažytė. Kaimas prieš metus į vienkiemius išsiskirstęs. Už puskilometro aukšta kalva, svyrūnais beržais apaugusi, už kalvos ežerokšnis, įlankų vingiais bent kilometrą išsiranęs: gražus kampelis. Prie mokyklos turėjau ir kambarį. Anksčiau ten buvo kamara, kur šeimininkas per žiemą bulves laikydavo. Vėliau, įsikūrus mokyklai, įdėjo grindis, prakirto didesnę langą, įmūrijo krosnelę, sienas margais popieriais išlipino, ir — kambarys ponui mokytojui gyventi. Su seklyčia dar mažiau vargo: išnešė stalą, šventųjų paveikslus, įgabeno vienuolika suolų, prie vienos sienos prikaldė rašomąją lentą — atrodė panašu į klasę. Kambariukas, tiesa, mažokas, ir vienintelis langas į šiaurę. O pačių tėvų sukaltuose suoluose vaikai sėdėdami negalėjo kojytėmis pakojos pasiekti ir rašydami turėdavo taip susilenkti, kad, iš toliau žiūrint, atrodė lyg vorai. Kambario grindys kvepėjo pokostu,

sėdimieji suolai skleidė pušies lentų kvapą, pats mokytojas seminarijos laikų iliuzijomis tebegyveno.

Ir kai nykiais rudens vakarais baladodavosi vėjas, stambius lietaus lašus betėkšdamas, kai už sienos susibardavo moteriškos, arba imdavo zvimbti vienas šeiminkų vaikų, kurių buvo penketas ir visi patys tie rėksniai, aš sėdėdavau rymodamas prie stalo ir, akimis sekdamas lempos krūpčiojančią liepsną, galvodavau: „Taip, nors sunki, bet įdomi pradžia. O toliau pamatysime. Gal būt, kitą rudenį išvažiuosiu į Kauną, lankysiu universitetą... Studijos... Gyvas, triukšmingas gyvenimas...“

Pokostas spėjo išdžiūti, pušiniai suolai nustojo ypatingo kvapo, o palaidūnė širdis dar tebebuvo iliuzijų sapnais susvaigusi.

Per Tris Karalius kaime vakarėlis. Vaikiniai susidėję pasisamdė muzikantą, merginos priskvietė viešnių, iš apylinkės aibė jaunimo kuogiais prigriuvo. Pakvietė ir mokytoją. Senis Jovaiša, net galvą pakraipydamas, tampo ketureilę rėksnę, išdžiūvėlis Dominykas, seną smuiką į pasmakrę įrėmęs, duoda polkutei garo, erzeliuojantis jaunimas, į šokio sūkurį susimetęs, prakaitą nuo kaktos braukdamasis, trypia.

Sėdžiu atsirėmęs į supleišėjusią palangę ir stebiu šokančiuosius. Ypatingai krito į akis viena mergina. Stambaus sudėjimo, bet lieknų formų ir grakščių judesių. Pro šalį prasisukdama,

porą sykių žalsvomis akimis į mane įsisiurbė. Paklausiau šeimininką vardo — Alina, iš kaimyninio kaimo, ūkininko augintinė. Tiek tesužinojau. Po valandikės buvau beeinąs namučių, tuo tarpu ji priėjo, nedrąsiai šyptelėjusi atsisėdo dešinėje ir žemu, virpančiu balsu kreipėsi:

— Kaip patinka, pone mokytoja, mūsų šokiai? Žinoma, tamstai, geresnio svieto mačiuišiam, gal ir nemalonu mūsų draugystęj linksmin-tis.

Įsišnekėjome. Keletą sykių nučiupau žalsvame žvilgsny liūdnuos šešėlius beslankiojant. Išėjome valso. Švelniai prisiglaudusi palimo ant dešiniojo peties. Pašokę maža kalbėjomės. Pasisiūliau palydėti. Kelio koks kilometras per lauką, pro balokšnius ir krūmus. Tylėdami klampojome vietomis net ligi pažastų suneštus pusnius. Veltui mėginau užvesti vieną ar kitą kalbą. Išėjus į palaukę, sustojo ir ištiesė pirštinėtą ranką:

— Labai dėku. Toliau aš ir viena nebebijosiu... Nesu verta, kad mane ligi namų lydetum.

Atsisveikinant krūtinė, storu žieminio paltu pridengta, ėmė žymiai kilnotis, o akys vidunakčio tamsumoj ypatingais žvilguliais sužėrėjo.

Žiemos vakaras. Lauke stambiais kąsniais snigo, krosnyj poškėjo epušinės malkos. Išsidėjęs ant stalo mokyklos bylas, ieškojau kažkokių žinių. Čia pat sėdėjo tėvų komiteto pirmininkas

ir užsidėjęs ausines Kauno muzikos klausė. Gerai viduj. Židinio liepsna kambario kampe vingia vingius šešėlius veja, komiteto pirmininkas aptriaušėjusią pypkę čiulpia, apsnigta antena „Traviatos“ triukšmas į susnūdusią sąmonę sruvena. Staiga kažkas sučežėjo prieangy ir tyliai paklebeno duris.

— Prašau!

Įėjo moteriškė. Pastatyta juoda kailinių apikakle, apgaubta galva — vos nepažinau Aliną esant.

— Labą vakarą, pone mokytojau... Nežmoniškai sninga, maniau, kad užpustys... Ko tamsta nustebai? Juk mudu pažįstami. Taip nuobodu, todėl ir atėjau radijo pasiklausyti, — palaidas mintis linksmai blaškydama, numetė vilnonę skarelę, nusivilko paltą ir be jokių ceremonijų į kėdę atsisėdo.

Pirmininkas, kreivai žvilgterėjęs, nusiėmė ausines, ištiesė surambėjusią dešinę ir, ausėtą kailinę ant galvos užsimaukšlinęs, išsprūdino. Alina tuojau paėmė ausines, užsidėjo ir visu rimtumu įsiklausė. Aš sėdėjau priešpriešiais ir, neturėdamas ką veikti, pirštais stalą barbenau. Valandėlę paklausiusi, šelmiškai nusišypsojo:

— Dabar tas senis Kutra visam valsčiui išlos, kad aš pas poną mokytoją lankausi. Ir pats nelabasis, tur būt, jį kaip tik šįvakar čia atnešė.

— Et, niekis: pakalbės ir visa užmirš. Šiais

laikais moderniškos moterys turi teisę pas vyrus lankytis.

Prisislinkęs gabaliuką artyn, pastebėjau, kad antakiai ir lūpos truputėlį pieštuku brūkštelėtos, o nosį pakuteno pudros kvapas.

— Cha, cha, cha!... Manai, labai mes suprantame, kas yra tos moderniškos moterys!... Mums kiaules liuobti, šieną grėbti ir ilgus vakarus už birbiančio ratelio sėdėti, laukiant ir nieko nesulaukiant.

— Ne, Alina, kiekvienas žmogus turi vienodą dalį, kiekvienam lemta ir džiaugsmų ir nelaimių pergyventi.

— Cha, cha, cha!... — dar skardžiau nusikvatojo. — Koks tamsta keistas arba nenori teisybės sakyti! Vienodą dalį!... Kasdien čezėti šilkuose, svaigti balių užesy — ir kur nors lauke, žvarbiam vėjui švilpiančiam, nugrubusiomis rankomis linus kloti arba aketėj geliančiais nagais nešvarius skalbinius skalbti. Vienoda dalis!... Cha, cha, cha! — beveik isteriniu juoku prapliupo.

— Nurimk, Alina. Iš kur tokios keistos mintys? Paprastai, kaimo merginos taip negalvoja.

— Žinoma, kad ne! Joms ir nereikia galvoti... Jos nė teisės neturi taip galvoti! — išsėdusi atrėžė ir, vėl užsidėjusi ausines, ištisą valandą tyli prarymojo. Aš sklaidžiau mokyklos bylas ir galvojau apie Aliną. Židinyje žėravo ang-

lys, lauke stambūs sniego kąsniai tylutėliai krito.

Savaime suprantama, kad Kutra šį dalyką visai apylinkei išplepėjo.

Kurią dieną šeimininkė, ruošdama pietus, užsiminė:

— Tai gyvenimas ponui mokytojui: pačios merginos į namus ateina. Oho, Alina geras kąsnis! Trys tūkstančiai pasogos ir staininis arklys su važiu. O kai senis Norvila numirs, liks žemė ir namai.

Pusiau juokdamasis atrėžiau:

— Trys tūkstančiai — vieni juokai. Man perša paną su trimis dešimtimis tūkstančių ir dvaro centru.

Šeimininkė net išsižiojo, šią naujieną išgirdusi, ir, matyt, ją teisybe priėmusi, tėviškai pamokė:

— Tai ko dar lauki? Geriau niekur negausi.

— O ko man skubintis? Dar galiu keletą metų pasitrankyti ir nemažesnę pasogą gauti.

Visą žiemą su Alina susitikti neteko. Tiesa, kartais bažnytkaimyje, praeidamas pro šalį, į akis žvilgterėdavau arba, viršuj stovėdamas (čia buvo mada, kad visi „ponai“ prie vargonų ritasi), stebėdavau, kaip ji moterų pusėj, prie medinio pilioriaus atsistojusi, maldaknygę skaito. Žmonės, nebepastebėdami tarp mudviejų jokių santykių, liovėsi niekus plepėję, ir maniau, kad palengva viskas išdils. Be to, sužinojau ir daugiau smulk-

menų apie Alinos gyvenimą ir praeitį. Tėvas buvęs rusų pulkininkas, motina paprasta kaimietė, Norvilos sesuo. Lietuvaitės ypatingas grožis bei elegancija sužavėję kario širdį, ir jis vedęs. Dukrelė augusi mieste, buvusi lepinama, ulbuojama. Didžiojo karo metu pulkininką ties Vilniumi kulkosvaidžio kulkos sukapojusios, motina dėmėtąja šiltine mirusi. Našlaitę Aliną geraširdis dėdė priglaudęs ir, neturėdamas savų vaikų, ją už dukterį auginęs. Mergaitė baigusi miestelyje vidurinę mokyklą ir trijų mėnesių žemės ūkio kursus.

Pavasari, sužydus alyvoms ir beržyne gegutei užkukavus, šeimininkė į kambarį įnešė mažytį laišką.

„G. T. Sunkiai sergu. Būk toks geras, malonėk aplankyti šiandie 9 val. vakaro. Alina“.

— Eiti, ar ne? — galvojau. — Jos namuose nėsu nė kartą buvęs, ir — devintą valandą!

Galų gale nusprendžiau eiti.

Be penkių minučių devynios — pakleбенau į prieangio duris. Troba buvo vienkiemij, pamiškėj, todėl turėjau daug vargo, kol išaiškinau seniui Norvilai, kad esu savas, mokytojas, atėjęs Alinos aplankyti. Mergina gulėjo seklyčioj išbalusiu veidu, pusiau pridengta krūtine ir sunkiai alsavo. Mane pamačiusi, nežymiai šyptelėjo ir ranka pamojo artyn eiti. Atsisėdęs ties priegaliu, liūdnai permečiau akimis įdubusius skruostus ir sunkiai kvėpuojančią krūtinę.

— Aš maniau, kad tu neateisi,—buvo pirmi ligonės žodžiai, po kurių sekė kelios ašaros, tamsoje blakstienose sužibusios.

— Visai klaidingai galvojai, Alina. Kuo galiu padėti?

— Užpūsk lempą, atsidaryk langą ir vėl čia atsisėsk.

— Bet juk tai negalima! Ką žmonės pamainys? O pro langą sruvens vėjas... Tat negalima...

— Ką? Esi toks bailys, kad bijai kalbų? O kaip aš pas tamstą ėjau radijo klausyti? Pro atvirą langą įliūliuos alyvų ir žydinčių rugių kvapas.

Noromis nenoromis išpildžiau ligonės keistus reikalavimus. Pavasario naktys paprastai esti šviesios, o tą vakarą buvo mėnesiena, todėl seklyčioj rymojo žalsva prieblanda. Aš sėdėjau prie lovos krašto. Alina, mano ranką prie krūtinės prispaudusi, tyliai, dažnai nutraukdama žodžius, šnabždėjo:

— Labai gerai, kad atėjai. Gerai, kad lempą užgesinai. Aš taip mėgstu mėnesienų žalsvus vakarus. Ir alyvos kvepia... Aš greitai sugysiu. Priglausk delną prie mano karštos kaktos, ir — aš būsiu sveika.

Kakta iš tikrųjų buvo karšta, ir ligonė, matyti, rimtai sirgo. Taip prarymojau geroką valandą. Buvo jau po pusiaunakčio, nes rytai vis skaid-

resnėmis ir skaidresnėmis aušromis plieskė. Staiga Alina pašoko, virpėdama prie manęs prisiglaudė ir, klaikiomis akimis į seklyčios kampą žiūrėdama, suklyko:

— Mamytė!... Mano geroji mamytė!... Žiūrėk, ji stovi prie stalo ir moja artyn eiti!

Krūptelėjęs pažvelgiau ten. Ant stalo stovėjo jazminų puokštė, ties langu rymojo aprūkusi rūpintojėlio stovylėlė.

— Nurimk, Alina, gulk pailsėti... Nurimk, Alina, — švelniai pastūmėjau į patalą ir nuėjau žadinti Norvilos, kad parvežtų gydytoją. Kai sugrižau, ligonė gulėjo rami ir paklausė:

— Kur buvai išėjęs?

— Pažadinau dėdę. Jis važiuos pas gydytoją.

— Pas gydytoją?! Dar ko! Juk aš visai gerai jaučiuos. Ir karštis praėjo. Aš beveik sveika. O mamytė iš tikrųjų buvo atėjusi. Tai nebepirmas kartas. Ji dažnai, ties stalu stovėdama, moja artyn eiti. Tik aš bijau, ir dėl to ji visuomet pranyksta... Dabar eik namo. Tau reikia prieš darbą pamiegoti. Eik. Dėku, kad atsilankei. Po kelių dienų aš tikriausiai būsiu sveika.

Vėl prašvilpė metai, vėl žalias gegužės mėnuo mėlymių šilkuose aistrėjo. Išgirdau Aliną ištekant. Vieną sekmadienį net mačiau ją su būsimuoju vyru po bažnytkaimio aikštelę bevaikštinėjant. Stambus, pagyvenęs vyriškis, panašus

į amerikietį. Alina atrodė linksmai nusiteikusi. Kažkas man širdį dilgterėjo. Alina. Vardas, vienumos valandose taip dažnai atselinąs. Kai ilgas žiemos vakarus kambariūkštyj berymant suimdavo apatija, kai nuo sąsiuvinų taisymo akys įskausdavo, tylutėliai įsirangydavo į pasąmonę „Alina“. Žodis, nervų nervais pliupterėjęs, ilgesio jausmais imdavo širdį gnaibyti. Ir ta Alina išteka! Ji vaikščioja linksma su būsimuoju vyru!... Grįžęs iš bažnytkaimio, užsirėmiau ant palangės ir ilgą valandą rymojau, traukdamas popirosą po papiroso.

Švento Antano atlaidai. Miela ir į svečius užsukti. Sodyba vienkiemyj, nuo vieškelio vyšniomis užsitvėrusi. Sodelyj zvimbia du mėlyni ir vienas žalias aviliai. Pro seklyčios atvirus langus šumurliuoja svečių šnekos, protarpiais suskamba įkaušusi daina. Netoliese sėdi Alina. Aš apsimetu esąs linksmas ir nekreipiu į ją dėmesio. Povakariais erzeliuojanti draugija šokti išvirtuoja. Šokama visą naktį, lig apyaušrių. Gaila Alinos: ji šiandien taip nusiminusi. Šokindamas ulbinu, čiulbinu — tyli, žalsvas akis kažkur įsmeigusi. Pašokę einame į verandą atvesti.

Iš šokių grįždami, gabaliuką atsilikome. Vieškelis rasotas, o kalvų beržynėliais rūko kasos draikosi. Kažkur gegutė sukukavo, ir nenurama vyturys, migloj pasinėręs, švintančią ramybę čirpino. Ėjome susikibę. Į dešinį šoną

jaučiau sunkiantis minkštą šilumą. Staiga Alina sustojo, ištraukė ranką ir tyliai kreipėsi:

— Pasibučiuokime.

— Alina, kam juokiesi? Juk tavo sužadėtinis gali pamatyti — nejučiomis išsprūdo.

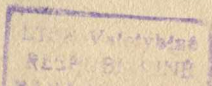
— Pasibučiuokime! Bet nuoširdžiai... Tamsta, matyti, linkęs ir rimtus dalykus ironizuoti.

Tyliai, ramiai susiliejo lūpos. Šaltas, aistringas virpėjimas apsvaigino įkaušusią sąmonę. Jos lūpos drebėjo. Sopulys ir meilė, viltis ir kančia, rytojaus laimė ir nusivylimas, momento aistra ir ilgas valandas susikaupęs ilgesys pliupterėjo Alinos lūpomis. Toliau buvo vėl rami, rimta, tik akyse žalsvas drėgnumas raibuliavo.

Kalbos apie artėjančias vestuves nerimo. Prieš išvažiuodamas vasaros atostogų, panorau būtinai Aliną aplankyti. Jaučiau turįs kažką jai pasakyti ir iš jos vieną kitą paslaptį sužinoti: paskutinį kartą nuoširdžiai išsiplepėti.

Birželio sekmadienis. Rausva saulutė į saulėlydį sviro. Pavieškelėj rugių varpos rymojo. Beržynas tylėjo, nes gegutė jau prieš trejetą savaitių nustojo skardenusi. Tokiais kvailais momentais vienuma esti nepakeliama: užaina pasiutimas būtinai su kuo nors mintimis pasidalyti. Užsėdau dviratį ir nuriedėjau Alinos namų link. Radau, kaip tyčia, ties praviru seklyčios langu berymančią. Ant stalo bolavo lėkštė braškių ir kėksojo radastų puokštė.

2. Ežerai žydi.

Kalba nesimezga. Valgau stambias, juosvai išsirpusias braškes ir nevykusiai surezgu vieną kitą mintį. Prislenku arčiau, paimu už rankos ir šnabždu:

— Alina, pasibučiuokime... Paskutinį kartą... Kai grįšiu iš atostogų, jau būsi ištekėjusi.

— Nereikia... Kam iš rimtų dalykų juokus krėsti?

— Kokie čia juokai? Juk vedybos — rimtas dalykas.

— Ir tu jomis džiaugiesi?

— Aš?... Ak, kam to klausi, Alina?... Aš norėčiau, kad jų nebūtų... Mane džiugina tavo laimė. Girdėjau, turįs 40 ha vienkiemį. O trobos, pasakoja, kaip dvare. Laiminga būsi.

— Ir tamsta įsitikinęs, kad turte laimė?

— Bet juk jį myli. Tikroji laimė, kai meilė ir turtas susijungia.

— Ir tamsta šiandien gali taip šnekėti?... ir tamstai nė trupučiuką manęs negaila? — akys niauria ugnimi suliepsnoja. — Ir tamsta buvai ir esi toks nejautrus, kad ligi šiol nepastebėjai, kad aš tamstą myliu... beprotiškai myliu...

— Taip, Alina, bet gyvenimas širdies nepaiso... O, kad aš galėčiau tamstą laimėti!

— Juk niekas kelio nepastoja. Tark žodį — ir aš būsiu tava...

— Niekas nestovi?... Pats gyvenimas atsisotęs. Likimas, kurio pašalinti neįstengiu. Jis turtingas: 40 ha ūkis, trobos, gyvuliai... Būsi

ponia... O aš? Ką aš, vargšas mokytojėlis, turiu? Ne! aš nenoriu mylimą asmenį į skurdą įtraukti!... Ne, Alina! Pats prakeiktasis gyvenimas meilei kelią užstoja...

— Dabar įsitikinau, kad iš tikrųjų manęs nemyli. Tikroji meilė praktinių dalykų nepaiso. Labai gerai, kad pasisakei. Dabar žinosiu, kad man kito kelio nėra. Būsiu ramesnė su sava širdgėla ir sudužusiomis viltimis... — sukniubo ant palangės ir išsitraukusi skepetaitę, ėmė akis šluostytis. Aš tylėjau. Alina iš dalies buvo teisi. Sąžinė ėmė kunkuliuoti: gaila tos bekukčiojančios merginos. Staiga pakilau, ištiesiau ranką atsisveikinti.

— Vadinasi, viskas baigta? Nenori nė trumpučių valandėlės pabūti, nenori nė radasto atminimui paimti?

Aš, nesuprantamos jėgos nučiuptas, linkterėjau galvą, paspaudžiau ranką ir išėjau pro duris.

Namo grįžęs blaškiausi. Įjaudintoj sąmonėj tūkstančiai minčių siūbavo. Pagaliau, negalėdamas ištverti skausmo, užsėdau dviratį ir, dumdamas per beržyną, balsiai svaičiojau:

— Nerasiu brangesnio asmens už Aliną... Pulsiu po kojų, prašysiu atleisti ir... mylėti, mylėti. Niekam jos neatiduosiu, niekam... Alina turi būti mano...

Seklyčios langai buvo uždaryti. Priselinau virpėdamas ir sušnabždėjau:

— Alina, aš sugrižau . . . Alina, tu amžinai būsi mano . . . Alina, įleisk.

Tylu. Ant stalo šmėkšojo radastų puokštė ir lėkštė su braškėmis.

— Alina! — beveik surikau. — Alina, ar girdi? — pabaladojau į stiklą. Nieko. Dar porą kartų mėginau — veltui. Užsėdęs dviratį, išriėdėjau.

Po atostogų persikėliau į kitą vietą. Atsi-sveikinant šeimninė trumpai papasakojo, kad vestuvės buvusios triukšmingos ir Alina atrodžiusi labai linksma.

Užkeikti pinigai

Plukšnių kaimo laukuose stūkso didelis akmuo. Kaip jis ten atsirado, niekas negali tikrai pasakyti. Vieni pasakoja, kad senų senovėje žaliadantės raganos jį iš šiaurės kalnų atboginusios; kiti pliauškia, esą pats raguotasis nešęs Grintautų bažnyčiai sutriuškinti ir, gaidžiui pragydus, iš nagų išmetęs; tretį gudragalviauja, kad lydavę stebuklingi lietūs, po kurių imdavę dygti akmenys: tuo būdu ir šis griozdas vieną gražią naktį išaugęs.

Dar daugiau plepalų šlamėjo plačioj apylinkėj apie didžiulius turtus, po tuo žiliu samaniu pakastus ir užkeiktus esant. Senis Norvila, net ausų nekrutindamas, tvirtino, kad vieną vidunaktį matęs aitvarą ties akmenim auksą vemiant; teta Motušienė gyrėsi tikrai žinanti, kad po akmenim esąs pakištas didžiulis katilas pilnas raudonųjų; o Pagubių kerdžius vėploms piemenims atvejų atvejais melavo, kad ten esąs palaidotas sidabriniam karste kažkoks prancūzų karinin-

kas, kurio šinelio kišenės aukso ir kitų brangenybių prigrūstos esančios.

Kazys Stundžia, kurio sklype kaip tik slėpiningasis akmuo gulėjo, jau nuo mažumės buvo aibę plepalų prisiklausęs ir kelinti metai ryžosi pamėginti užkastų turtų ieškoti. Vieną kartą buvo jau ir kastuvą išsigalandęs ir švęsto vandens iš bažnyčios parsinešęs, bet susapnavo tokį baisų sapną, kad ligi gyvas atsižadėjo eiti užkeiktų pinigų kasti. Jis sapnavo — rodos, besiraudamas po didžiuliu akmenim, atradęs geležinę dėžę. Skubiai radinį ištraukęs į viršų, apvalęs nuo žemių, nekantrumu virpančiais pirštais atidaręs, ir vietoje aukso žvilgančių skridinėlių — kruvina, barzdota, baisiais plaukų gaurais susivėlusį galva, iš dėžės pašokusi, ant kelių nusirito. Klaikiai surikęs, nubudo ir visą naktį nebeužmigo, iš sąmonės negalėdamas išvaryti baisaus paveiklo.

— Kazy, pamėgintum nors tu bent kartą laimės paieškoti. Juk tavo sklype akmuo, tau ir turtai priklauso, — padirgindavo Stundžią vienas kitas kaimynas.

— Mėginkit, jei taip norit, — ramiai atsakydavo stambus, bent kiek į kuprą susimetęs vyriškis. — Man užtenka to, ką savo pūslėtomis rankomis užsidirbu. Geriau žvirblis rankoje, negu briedis girioje...

Ilgus metus Stundžia gyveno ramutį ūkininko gyvenimą ir per daug likimu nesiskundė. 20

ha, nors ir prie smėlio, nors vietomis ir bala pažliugusios žemės, užteko negausiai šeimynai išmaitinti ir vienam kitam litui sugriebti. Žmona, paliegusi, bet darbšti ir naginga moterėlė, sugėbėjo apeiti namų apyvoką ir laukų moteriškus darbus nudirbti. Sūnus, penkiolikos metų berniukštis, mieste su gimnazija kamavosi, svajodamas būti inžinierium ir iš didžiulio akmens nukaldinti girkas elektra varomam malūnui. Duktė dar po aslą keturiomis repečkojo ir vaikiškomis pramogomis linksmino gyvenimo rūpesčių nubruožuotus tėvų veidus. Plušo, darbavosi Stundžiai ir dėkojo Dievui už visas suteiktąsias gėrybes.

Staiga vieną pavasarį ant nuplikusios Kazio makaulės kaip iš ožio rago pasipylė gausybė nelaimių: jau išplaukusius rugius ir kviečius užėję ledai su žemėmis sumaišė, dveigys erzilas ant tilto koją nusilaužė, pati geroji karvė besiveršiuodama pastipo, iš kurio galo atskridęs vanagas žąsčius išgnaibė, o pakrosnyj apsigyvenęs šeškas veik visas vištas išpiovė.

Ramus ir geraširdis Stundžia dar labiau į kuprą palinko, akys niauria liepsna ėmė spindėti, pasidarė didelis bambeklis ir kiekviena proga visiems skundėsi:

— Šit ko ant senatvės prisigyvenau!.. Gerai tie žmonės sako, kad lazdos ir kalėjimo, kol gyvas, neatsižadėk.

Akmuo su visais pasakiškais turtais vėl ėmė drumsti nelaimingo Kazio galvą.

— O kad taip ėmus ir pamėginus... Kad jau žmonės kalba, vis, matyt, kas nors yra. Kodėl apie kitus akmenis nieko nepliauškia?... Akmuo mano sklype, tad ir pinigai man priklauso. Kvailas būčiau, kad, tokiam sunkmečiui netikėtai apsėdus, nepamėginčiau kasti, — galvoja Kazys, gulėdamas daržinėj ant kvepiančių dobilų.

Eina kur, dirba ką, šnekasi su kuo — vis tas akmuo su visomis gėrybėmis lyg šešėlis sekioja ir rūpesčių palaužtą širdį aukso vilionėmis ulbina.

Melsvose aukštybėse skystučiai debesys žioplinėja. Retais atodūisiais pūkštelia pietų vėjas, į palinkusią krūtinę įžerdamas naujo gaivumo ir šilumos. Didžiulis pūdymo keturkampis svėrių žiedais ir balandų viršūnėmis mirga. Ties didžiąja paupės vinkšna manievruoja varnos, ant telefono vielų susikarsčiusios kregždės ramutį plepalą plepa. Stundžia, stambių kaulų kuiną į žagrę įkabinęs, kartoja pūdymą. Galvą nunėręs, plaukuotomis šnervėmis pamažu siurbdamas juodžemiu kvepiantį orą, vargšas arklys žingsnis po žingsnio linguoja vaga pirmyn. Kazys, į milinės aptriušusią apikaklę nosį įtraukęs, flegmatiškai čiulpia pypkę ir, retkarčiais išpūsdamas tirštesnį dūmų kamuolį, seka paskui žagrę.

— Kran! kran! kran! — įkyriai plerpsi akiplėšos varnos, aplink skraidydamos ir kur drą-

sesnės į vagą sliekauti nutūpdamos. Dar porą vagų išvaręs, Stundžia stabtelia pailsėti. Nuo arklio nugaros kyla mažytės garų srovelės ir bematai bespalvėję ertmėję ištirpsta. Artojas užsiremia ant žagrės rankenų ir žiūri, kaip dykaduoniai rėksniai su kirmėlėmis imasi. Viena, ana pati didžioji gobšė, net galvą pakratydama, ryja žemėmis aplipusį slieką. Kitos, viena kitą pralenkdamos, šokinėja po vagą ir akimis šaudo, bene pamatys kur tarp puvenų glūdintį grobinį.

— Kad tu kur tuoj surūgtum! .. — nusikeikia Kazys. — Ką gera gali tikėtis žemėję gyven-damas, kad ir po žemėmis nėra ramybės. Rodos, kaip sliekams, tai nebereikia didesnės laisvės: voliojasi dirvoj lyg patale, viskuo pertekę, ir gana. O matai — išverčia žagrę į viršų, susimeta varnos ir, niekam nė dėkui nesakiusios, suryja.

Kazys pasikelia, atsargiai priselina artyn ir botagu pliaukštelia. Paukščiai pašokę metasi aukštyn, bet pastebėję, kad rimto pavojaus nėra, vėl nusileidžia į juodą arimą duoneliauti.

Netoliese dunkso akmuo. Saulė pro debesų plyšį iškiša ugninį liežuvį, ir šešėlių vingiai susirango granitiniuose šonuose. Stundžia, palikęs žagrę, pamažu prilinguoja prie to pasakų karaliaus ir pilku žvilgsniu apmeta skersai ir išilgai jo išdidžią, nusamanotą, kiek sulinkusią nugarą. Vienam šone penkios ne vienodo didumo duobelės šaiposi. Daužų Dominykas, ilganosis ir baisus melagis senis, tvirtina, kad tose duobelėse au-

drotais vidunakčiais velniai pipirus malą. Sako, viesulus įžaboję, atskrendą nuo Pakupių raisto penki raguotieji, nusileidę ant akmens, užsirūką, kaip arklio kanopa didumo, pypkes, iš užančio pasisemia po saują pipirų ir — dui malti, dui malti, kad net kibirkštys šokinėjančios. Stundžia tais plepalais nė už pusę cento netiki ir nedaug kvaršina galvą, iš kur ir kam tos duobelės reikalingos. Žmonės jas vadina „velnio kulnėmis“. Tegu vadina, kaip nori — Kaziui ne jos, o pinigai po akmenim užkasti terūpi.

Porą kartų apžingsniuoja aplink akmenį, apžiūri, kurioj vietoj geriausia kasti ir, ant griovio kranto atsisėdęs, panarina galvą darbo ir senatvės sulenktose plaštakose. Žiluose paausiuose atklydęs vėjas švilpauja, iš naginių ir autų rangosi juodžemio kvapas, įdubusioj krūtinėj širdis, ritmingai spurdėdama, nuvargusį artoją į saldų snaudulį masina. O ne!... ne širdis, ne vėjas ir juodžemis kvepia—tat auksinės monetos žvangą, auksiniai skridinėliai sugrubusiuose pirštuose žvilga, auksinių smilčių srovės Kazio gyslomis pulsuoja. Auksas, auksas, auksas!.. Juo arimo vagos kvepia, juo dangaus debesys liūla, juo vargšė širdis giliame nerime blaškosi.

Kazys sėdi už stalo ir nykščiu duonos trupinius maigo. Žmona, apie krosnį sukinėdamasi, pietus ruošia ir skurdžiu balsu dejuoja:

— Taigi, jei nebūtų atsitikusi nelaimė, kiek pieno turėtumėm. O dabar nė užbaltinti dorai ne-

užtenka — barščiuose dangus šviti... Ir gyvenk žmogus, kad geras!...

— Nelaimės medžiais neina — vis žmonėmis — niauriai atkerta Kazys ir ima kimšti pypkę tabako. — Žinai ką, motin?...

— Nu?.. — žmona giedriomis akimis laukia. Kazys paskutinę akimirką susvyruoja: — „Sakyti, ar ne“, nors jau seniai ši mintis, lyg koks slogutis, užgulusi, tik vis kažkaip nedrįsta pradėti.

— Nu nu?.. Ką gi taip išgalvojai, kad negali nė pabaigti? — moterišku smalsumu kamantinėja Kazienė.

— Taigi, kaip čia sakyt, seniai galvoju, tik nežinau, ar apsimoka ir pradėti... — pinasi Stundžia ir nuleidžia akis.

— Tai tau Devintinės!.. Jau, Dievui dėkui, aštuoniolika metų tarp mūsų nebuvo paslapčių, o dabar nenori pasakyti, — lengvai nusijuokia geraširdė žmona ir atneša ant stalo molinį dubenį garuojančių kopūstų. Skanus lašinio kvapas giedriau nuteikia apniukusį vyrą, ir jis pradeda pamažu, retais žodžiais aiškinti:

— Taigi, čia tarp mūsų kalbant, tu žinai tą didžiulį akmenį... Žmonės apie jį daug ką pripaisto... Kad taip ėmus ir pamėginus kasti... Reikia arklio, reikia karvės, o ir už gimnaziją tuoj priseis mokėti... A? Kaip tau rodosi? — įleidžia į dubenį šaukštą ir akimis į žmonos veidą įsismeigia.

— Tai tau sugalvojo!.. Susikursi tu su tuo akmenim!.. Tik žmonėms bus juoko. Jei jau taip būtų — nebijok, būtų seniai išsikasę, — aštriai suniekina žmona.

— O kad taip imti ir pamėginti... Galvos dėl to niekas nenusuks... Mano žemė, mano akmuo — mano ir pinigai, — filosofuoja Kazys.

— Sakai, nenusuks?.. O jeigu, anot tų pasakų, užkeikti, tai ir išsikasęs visą gyvenimą neturėsi ramybės... Et, smala jų nematė: gyvenom ligi šiol — ir toliau, jei Dievas padės, gyvensim, — žmona pasiraito rankoves ir išeina į kamaraž kiaulemių jovalo maišyti. Kazys jau išklibusiais dantimis gomuliuoja duonos kąsnius ir, žmonos šneka nepatenkintas, sau vienas galvoja: „Susikursi su bobomis?.. Joms nė panosėj gulinčio turto nereikia... Tie visi užkeikimai — tai kvailių pasakos. Išsikasiu, ir nė lapė nelos“.

Nors Stundžia ir netikėjo plepalais, kad žemėse užkasti pinigai dažniausiai, o gal ir visuomet, esti užkeikti, tačiau keista baimė ir kažkoks nerimas gnaibė krūtinę. Ir juo labiau svilino širdį slėpiningasis lobis, juo karštesnis buvo aukso geismas, juo ir baimė darėsi didesnė. Kaip margakrūtis žaltys, kaip raudonakė šmėkla, ji išsirangydavo iš sąmonės užkulisių ir gyvenimo sopolų sugniužintą širdį nuo aukso vilionių grėsė. Darbe nerasdavo ramybės, naktį negalėdavo užmigti, kaip kepamas ungurys dešimtis kartų vartydamasis nuo šono ant šono. „Jeigu taip dieną

mėginti, tai dar nieko, bet naktį — ir savo šešėlio galima išsigąsti,“ — šimtus kartų perskrisdavo šurpi abejonė ir pasiryžėlį nuo žygio sustabdavo. Svyravo, spiaudėsi, tyliai niršo, dantis sukančęs kentėjo, blaškėsi, negalėdamas rasti išeities iš tos painiavos, kurią lyg tyčia vis labiau ir labiau narpliojo dvi raganos, du pasiutėliai — užkeiktasis auksas ir iškištadantė baimė. Pasi-guodė ir žmonai, norėdamas gauti jos paramos, bet ta suniekino visą sumanymą ir dar labiau sudrumstė nuotaiką, sunarpliojo pasiryžimą su abejonėmis.

Rugpiūčio sekmadienio sutemos lyg pašauta gervė pamažu pamažu leidžiasi į ažuolyną ir stambius medžių liemenis juosvomis drobulėmis apgaubia. Vingiaivingiai šešėliai iš raisto gilumos gyvačių takais slenka į pakraštį ir juodalksnių krūmus nakties sapnais apkarsto. Nei tų pavasario ūkanų gražiųjų, nei paukščių vakarinių arijų, nei šienapiūtės žvangėjimo, kuris, suvytusiais pradalgiais maklinėdamas, žmogaus širdį saldžiu nerimu dilgo ir nuvargusį piovėją skardžiai užvaliuoti masina. Miškas, visus giesmininkus ir monus į svečius išleidęs, ramus, sustingęs, apsiblausęs.

Stundžia ir Tairulio Nikodemas supančioja arklius pabaly ir susėda prie išdegintu viduriu ažuolo.

— Kažin, argi daugiau ir nebeatjos nak-

ties? — Nikodemas pasmaukia ant pakaušio kepurę ir nusimeta lopiniuotą milinę.

— Vargiai... Sekmadienio vakaras — jaunesni nori pasišokti, o iš senųjų nėra kam joti... Matyt, tik mudviem ir teks nakvoti, — atsako Stundžia.

Kaimynai prisineša ugniai žagarų, atleidžia naginių apivarus ir, patogiai ant milinių atsisėdę, užsirūko. Netoliese palinkęs, kumpuotas ažuolas. Nikodemo rusvos akys apmeta jo išdžiūvusias šakas, o mintys atminimų vieškeliais nuklysta.

— Tai matai, Kazimierai!.. Ar dar atmeni, kai to kumpuočio drevėj genys vaikus pėrėdavo? — valandikę patylėjęs, kreipiasi į Stundžią.

— Ir dar kaip, — užkimusiu balsu atsako Kazys. — Juk mudu dėl to genio galvos ir diržų nuo amžinatilsį Adomo gavom — prisimeni?

— Taigi, tu lipai, o aš beržiniu šakaliu pasturgalį pritūrėjau. Pamatė kerdžius, kad mudu norime genyčius išimti, ir gerokai kailį išdirbo.

Vėl tyla. Abu kaimynai žiūri į apdžiūvėlio ažuolo liemenį ir dar giliau į atsiminimus nubrenda. Nužydėję paveikslai peteliškių sparnais suplasnoja vakaro ramybe ir gyvenimo rūpesčių išvagotas kaktas džiaugsmo prošvaistėmis nuplieskia. Kaip gyvi tie laikai, kada Kazys su Nikodemu bandą po tą patį ažuolyną ganydavo. Ir šulinėlio rentinys pabaly tebėra, kur kar-

ves girdydavo, ir aikštė tebežymu, kur banda vidudienio kaitromis suguldavo, ir pylimas tas pats, kuriuo rytgonio varydavo.

— Tai buvo laikai be rūpesčių ir vargo !..
— giliai atsidūsta Nikodemas.

— Buvo !.. Prašvilpė ir nebegriš! — skurdžiai skamba Kazio balsas. — Rodos, viskas buvo taip neseniai ... lyg vakar, o kai pagalvoji — jau keturios dešimtys metelių praūžė.

— Taigi, laikas bėga, kaip upėj vanduo ... Žmogaus gyvenimas lyg ta pavieškelės smilga — buvo ir nebėr. — Nikodemas nubaido uodą nuo smilkinio ir, galvą tarp kelių įrėmęs, čiulpia suskeldėjusį kandiklį.

— Šaltas vakaras, gal ugnį susikursim, —
— pasiūlo Kazys.

— Tegu ... Ne kiek tų žagarų, o naktis ilga — dar palūkėkim, — nuramina Nikodemas.

Išnyksta paskutinės saulėlydžių šviesos. Medžių siluetai sustingsta juodumos mariose, tiktai aukštesniųjų viršūnės žiburiuoto dangaus fone iškarpytais liežiuviais rymo. Abu kaimynai, prie gumbuoto ažuolo pėdos prisiglaudę, tyliai murkso, į pavytusius plaučius ažuolino vėsią ramybę ir karčius tabako dūmus siurbdami. Pilki šiurpuliai ropinėja visu kūnu, tačiau laužui surinkti žagarai tebeguli išsidraikę — tarytum naktigoniai bijo, kad ugnies liežuviai gelsvu spurdėjimu nenubaidytų susirinkusių at-

minimų, kurie, tirštu spiečium apie ąžuolą sustoję, paliegusias širdis jaunystės džiuguliais nuskaidrina.

Apie vidunaktį įkopia į aukštumą smailasmakris delčia, ir skystutis sidabras ganyklų lygumas nulieja. Kaimynai, į milines įsisupę, saldaus miegučio pučia. Stundžia net pagargaliuodamas knarkia. Išdžiūvusį kaklą į švarko apikaklę įtraukęs, rankas į kailinių rankoves subrukęs, storais autais apsuktas kojas prie pilvo pririetęs, retkarčiais suvaitodamas arba neaiškų žodį klaikiai surikdamas, ilsis Kazys šalia likusių laužo nuodėgulių. Nikodemas, išbalusi, resvais plaukais apžėlusį skruostą prie kairio peties palenkęs, vos vos pro nosį kvėpuoja. Jo miegas panašus į kūdikio, prisiglaudusio prie švelnučių motinos pečių, snaudulį. Rudens vėsoma iš ąžuolyno dirvonų liūla aukštyn ir gyvačių botagais vargšų naktigonių sąnarius kapoja. Stundžia porą kartų iš pačios širdies gilumų atsidūsta, kairiosios kumščiu nubraukia ant akių užsmukusią kepurę, pasikaso pažastį ir po valandikės nubunda. Kažką piktai murmedamas, atsisėda, susisupa kailiniais ir užrūko pypkę. Kartūs dūmai ir monotoninis kandiklio plerpimas neįstengia šiurpulių nubaidyti.

— Nikodim !.. A, Nikodim... — pasilenkęs judina Tairulį už alkūnės. — Ar dar nesušalai ?.. Man jau ir rankos sugrubo.

Nikodemas apsiverčia aukštieľninkas ir ima dantimis ĉepsenti.

— Nikodim !... A, Nikodim ... — tęsia Kazys.

— Kas ?... Ką ?... Ar arkliai negerai? — iš miegų aiškiai nesusivokdamas, grabalioja Tairulis.

— Arklių biesas neims, bet šaltis baigia visus kaulus laužyti, — Kazys smagiai nusipurto ir ima apstingusias rankas trinti. — Žinai, ką sugalvojau? — Kad taip ėmus ir abiem kartu sugulus.

— Gal ir šilčiau būtų, — flegmatiškai atsako Tairulis. — Kailinius skersai užsiklojam, kelius suduriam ir, kaip bajorai, sau karališkai išsimiegam.

Naktigoniai susiklosto kailiniais, apsidangsto milinėmis, prisiglaudžia vienas prie kito ir nutrauktą nakties poilsį toliau tęsia. Sausas Kazio knarkimas susimaišo su ramučiu Nikodemo kvėpavimu, gyslotos Tairulio rankos aprango išdžiūvusią Stundžios krūtinę. Geroką gabalą nuknarkęs, Kazys kniosteria ir nueina arklių sužiūrėti. Grįžęs vėl bando užmigti, tačiau nebegali: suskridusios mintys ima kamuoti seniai sopamą žaizdą. Užkastas turtas, aukso prigrūsta dėžė, slėpiningo karininko šinelis su kišenių lobiais uodų spiečiumi zuja sąmonėj, skamba širdies labirintuose. Kazys žiūri į išbalusį, sunykusį Nikodemo veidą ir galvoja:

— Vargingas, baisiai vargingas ir Tairulio gyvenimas. Keturi hektarai, šešetas rėksnių, paliegėlė žmona — manykis žmogus, kad toks geras ir gudrus... Aha!.. O buvom jauni, o buvo toks gražus ažuolynas, o gyvenimą kitokį esant manėm...

Virpančiais pirštais prisikemša pypkę tabako, lopytais kailiniais apdangsto Nikodemą ir, veik vienmarškinis ir bekepuris, atsisėda šalia ugniavietės pelenų.

Aukso godulys sukrėtė ramutę ūkininko galvosena ir širdį nuodų monais užkerėjo. Ligi šiol buvęs ramus, visus kryželius pratęs kantriai nešti, pasitenkinęs mažu ir mažų dalykų, stačiai smulkmenų, tetroškęs, staiga ėmė galvoti, kad jo gyvenimas baisiai tuščias ir skurdus, kad žmonės — alkanų vilkų gauja, besiriejanti dėl nugrauzto kaulo likučių, kad tik aukso pasvaigęs žvangėjimas tegališ jį iš vargų bedugnės ištraukti. Ir dabar, bežiūrėdamas į draugo sunykusį pavidalą, pajuto dar didesnę sopulį ir įniršimą.

Nublando rytai, žvaigždžių būreliai žydrynių skarose ėmė tirpti, o Kazys teberymojo, galvą ant kelių nunėręs.

— Gal imti ir visą sumanymą Nikodemui pasakyti?... Juk jeigu tik surasim, abiem užteks. Abu draugai nuo mažumės, abiejų gyvenimas nelaimingas, abu galėsime pasidžiaugti, —

skerbėsi mintys į Kazio makaulę ir virpino šiurpulių nuglamonėtą krūtinę.

— Nikodemai!... A, Nikodemai!... — už peties ėmė atsargiai judinti.

Tairuliui nubudus, Kazys porą sykių nusišpiovė ir buvo bepradedęs visą paslaptį aiškinti, bet kažkoks jausmas nematomomis replėmis užgniauzė širdį. Stundžia užsirūkęs paaiškino:

— Per miegą buvai ėmęs vaitoti. Maniau, kad baisūs sapnai kamuoja, todėl ir prikėliau.

— Taigi, mūsų gyvenimas!... Miegant ir tai reikia vaitoti... Ateina ruduo, žiema. Reikia apavo, drabužių, reikia vaikus leisti į mokyklą, o iš ko prasimanyti pinigų, jeigu pavasariop ir duonos prisieina pirkti, — ramiai skundžiasi suskeldėjusios Nikodemo lūpos.

Geroką pusvalandį Stundžia kovoja: sakyti, ar ne. Pagaliau nusprendžia: „Kaip bus, kaip ne — pasakysiu“.

— Taigi, taigi... Seniau žmonės per daug turėjo pinigų ir po akmenimis juos slėpė arba į žemės kasė, — iš tolo užvedė Stundžia.

— Ne visi ir seniau turėjo... Ponai aukse vartėsi, gi kiti dar labiau už mus skurdo. — Tairulis atsisegiojo kailinius ir naginių apivarus ėmė knebinėti.

— Bala žino, kaip ten yra su tais užkastais turtais... Juk ir apie mūsų akmenį žmonės visko priloja... Kad taip ėmus ir mudviem pamėginus, — net nustebo Kazys, taip greit ir pa-

prastai didįjį širdies sopulį išplepėjęs. Nikodemo kaktoj raukšlių verpetai susivijo, akys ryškiau suplieskė. Netikėto pasiūlymo sujaudintas, atšovė:

— Galima!... Tik tos visos pasakos... O jeigu bekasant koks raguotasis arba vaidalas pasipainios?

— Nieko... Pasiimsim kreidos, švento vandens, verbų — visi paibeliai ir biesai kaukdami šalin ners, — nuramina Kazys.

Kaimynai susispaudžia į krūvą, apsigaubia vienais kailiniais ir tariasi, kada būtų geriau kasti.

— Man rodos, ateinantį šeštadienį bus geriausias metas. Naktis tamsi, rytoj šventė — galėsime pailsėti ir viską sutvarkyti, — pasiūlo Tairulis.

Bičiuliai, kiek pasiginčiję dėl laiko, pagaliau sutaria: šeštadienio vidunaktį susitikti su kastuvais pakluonėse ties Bundžiaus vinkšna.

Pro daržinės skliautus tyška žalsvi mėnesienos ruožai, skverbiasi šešėlių juodos gyvatės, liūla vidunakčio braškanti ramybė. Viskas beveik pasakiškai atrodo: ant dobilų prikimšto galo keistos figūros ropinėja, pašelmeny vingia-vingiai paukščiai krykščia, didelėse, kryžmiškai sunertose duryse juodas siluetas rymo. Stundžia, antklodę ligi pusiau nusispardęs, guli aukštiekninkas ir seka skliautuose šešėlių žaismą. Ak, tos bemiegės naktys! Kada žmogus, dienos

rūpesčių galutinai nukamuotas, ištiesi sąnarius po šiuo, kaip šlykštus šikšnosparnių pulkas, kaip alkanų vilkų gauja suliūla, sumarma keistos mintys ir širdies likučius ima nerimasties adatomis baksnoti. Veltui stengies nuo šono ant šono vartytis, veltui skaičiuoji iki tūkstančio, veltui bandai prisiminti visų pažįstamų pavardes — aitrus sopulys blaškosi sąmonėj, tampo nervus, dilgina širdį, klaikiu spindesiu apgaubia akių sietuvas.

Stundžia jau nebe pirmą naktį blaškosi. Nuo tos aušros, kada sutarė su Tairuliu eiti užkastų pinigų ieškoti, nė minučiukę neturi ramybės: kaip pašauta gervė, slampinėja iš kampo į kampą, dieną joks darbas nesiseka, vakarais negali ramiai pypkiuoti, naktimis neužmiega. Vėdai įdubo, paakiuos melsvos raukšlės įsibrėžė, akyse neramus žvilgesys ėmė pliekti. Radosi tylus, susimąstęs, nervingas, dėl mažiausių nepasisekimų baisus bambeklis. Kartais, bevalgant pietus, užguldavo keistas pašėlimas: rankos imdavo drebėti, krūtinėje pritrūkdavo oro, lūpos pamėlynuodavo. Skaudžiai suunkstęs, mesdavo šaukštą į viduaslę ir, nusvyravęs į lovą, įkniubdavo į priegalvius.

— Kazy!... Kazimier!... — kas tau pasidarė?... Bloga??... Gal daktarą reikia parvežti? — išsigandusi žmona prieina artyn ir priglaudžia prie kaktos šaltą delną. Galva šalta kaip ledas, o širdy girdėti — lyg devyni velniai

suodinoj kalvėj kūjus trankytų: „Tuk, tuk, tuk!... Tuk, tuk, tuk!...

— Nieko... Praeis... Nesirūpink... Bu-vau labai nuvargęs, todėl ir apėmė silpnumas, — sulinkusiomis plaštakomis Kazys apgniaučia smilkinius ir dar giliau į priegalvio pūkus veidą įneria.

— Kurių galų man reikėjo tam plikiui Tairuliui prasitarti?.. Būčiau sau vienas išsikasęs, nebūtų nė lapė lojusi. O dabar — turėsiu dalytis perpus. Dar ko gera, išsiplepės kam nors... Kasčiau vienas, bet sutartu laiku ateis ir, manęs nesulaukęs, nukivirzuos pas akmenį. Matydamas, kad jau buvo kasta — visai apylinkei išlos, jog aš pinigų radau... Velnio peras!... Kam jam pinigai reikalingi?.. Pats plikis, plikiais ir vaikai teužauga, — galvodavo Stundžia ir, pats nežinodamas kodėl, ant mažumės dienų bičiulio ėmė nežmoniškai širsti. O kerštas ir pagieža, pasakoja, esą ir už medų saldesni.

Vidunaktis nuliūlo užgirių, bet Stundžia negali verpetuojančių minčių suvaldyti. Pasirąžo, apsiverčia kniūpsčias, rankomis išsikasa dobilų žieduos gilesnį guolį — vis vien negali užmigti.

— Mano sklypas, mano akmuo, mano ir pinigai!... Tam susnai Nikodemui nė pauostyti neduosiu!.. — nusprendžia Kazys, sugniaužtais kumščiais nežinia kam grasydamas.

Tairulis, Stundžiai tokį puikų sumanymą iškėlus, širdim ir galva atkuto.

— Jei Dievas duos laimingai iškasti, galėsiu bent senatvės dienas pasaldinti. Juozuką išleisiu į mokslus. Toks gabus vaikas ir knygoms ramuštą galvą turi. Jaronimas mėgsta malia-voti. Nutvėręs anglio gabalą, visas sienas ir patvorius nukreivazoja. Leisiu į malerių mo-kyklą — sako, visokius paveikslus piešdami, didelius pinigus uždirbą. Šie, mokslus išėję, ne-uzmirš mudviejų su močia ir likusiems broliams išties pagalbos ranką, — saldžiai galvoja Niko-demas, į girgždančią lovą poilsio nuvirtęs.

Nyki skurdžios lūšnelės ertmė, visuos pa-sieniuos kyšojas vargas su gražiomis svajonė-mis supina gražutėlę kontrastų juostą.

Skystutis vėjas siūbtelia kuoduotų klevų viršūnėmis, ir gelsvų peteliškių kirbinės lin-guodamos žemyn krinta. Patvory stypso dil-gių stabarai, kluonienoj bulvienojų krūvos juod-žemiu kvepia. Ruduo klevų lapais krykščia, ru-duo lyg nususęs šuo bulvienojuose susirangęs, kiūti, ruduo miglotomis svajonėmis nubarsto gra-žučius vasaros mėlynių horizontus. Tairulis, ant išgverusių durų slenksčio sėdėdamas, kastuvą ga-landa. Lūpas kietai sučiaupęs, kaktą raukšlių raukšlėmis nuvagojęs, retkarčiais giliai atsidus-damas, galastuvu zulina aprūdijusius ašmenis. Iš tvarto su naščiais atlinguoja žmona.

— Tai kur gi taip ruošies? ... Jau nebetoli vakaras, o rytoj šventė, negi beisi kelio taisyti? — pasidomi moteriškė.

— Ar tik su rytdiena tereikia gyventi? — Nikodemo pilkos akys klastingai suspindi. — Bus aštresnis kastuvas, ir tau bus lengviau bulves kasti... Juk seniai skundies, kad molynas kaip akmuo sudžiūvęs.

— Gerai tu sakai. Begyvenant viskuo reikia pasirūpinti, — į prieangį įžengia žmona, o Nikodemas dar stropiau įknimba storus ašmenis brūžinti.

— Žinai su bobomis — išplepės viena kitai, ir viskas. O, be to, neužsimoka iš anksto galvos kvaršinti. Geriau netikėtai nudžiuginti... Paryčiais grįžtu, prikeliu iš lovos kietai įmigusią žmoną, įžiebiu žiburį, privedu prie stalo ir, iš kišenių žvilgančio aukso krūvą pažėręs, sakau: „Žiūrėk, motin, čia šios nakties uždarbis... Motin, viena laimės valanda, ir mūsų gyvenimo vargas sudegintas!...“ Ką ji darys?... Ims juoktis, klykti, verkti... O gal nenorės tikėti ir viską sapnu palaikys, — saldžiai svačioja neri-me plastanti Tairulio širdis, o rankos, ligi šiol nežinota jėga kaisdamos, pilkus galąstuvo šonus į ašmenis brūžina, brūžina...

Tairulis nekantriai laukia, kada visa šeima sumigs. Sieninis laikrodys, tarpais kurčiai subraškėdamas, ciksi, kažkuriam kampe voras mu-sei sprandą zirina, šalutinėj lovoj vaikai sukritę knarkia. Tairulis pamažu numeta antklodę, prieina prie lovos ir, prilenkęs ausį prie žmonos lūpų, klausosi jos ritmingo kvėpavimo.

— Nikodem? ... Kodėl nenumiegi?—tyliai sušnabžda paliovusios kvėpuoti lūpos, ir vienmarškinės rankos aprango sunykusį kaklą.

— Paleisk! ... — krūptelėjęs atplėšia rankas vyras. — Ėmei sunkiai vaitoti ... Maniau, kad apsirgai ar baisų sapną sapnuoji, — mikliai išsisuka.

— Tik taip pasigirdo ... Aš nė nebuvau užmigusi, — žmona giliai įsisupa į antklodę ir nusigręžia į sieną. Tairulis ant pirštų galų nušlepsi į guolį ir nekantriai laukia, kada žmonos knarkimas suskardens lūšnos ertmę. O laikrodis taip baisiai pamažu klebsi, o valandos tokios be galo ilgos, o širdis taip pasiutiškai blaškosi: „Tuk, tuk, tuk! ... tuk, tuk, tuk! ...“

Įsitikinęs, kad žmona iš tikrųjų miega, Nikodemas tylutėliai įsispiria batus, apsirengia, prieangy susiieško kastuvą ir pro girgždančias duris pamažu, pamažu išselina.

Ties Bundžiaus plačiaviršūne vinkšna susitinka abu mažumės dienų bičiuliai. Stundžia daugiau į plėšiką panašus: kepurę ant akių užsimuginęs, elektros švitulėlį prie krūtinės prisisėgęs, kastuvą ant kairio peties persisvėręs, įkritusiais veidais, paraudusiomis akimis, virpančiais pirštais gniaužydamas užanty braškančią švęstų žolių puokštę.

— A! ... Jau ir tu čia? ... Žiūrėk man — vis dėlto nepramiegojai! — šaltu šiurpuliu ir

keistu įniršimu skamba sausas Kazio balsas. — Gerai... labai gerai... Galėsime drožti...

Vidunaktis tamsaus nerimo ir aklų paslapčių pribarstytas. Debesiūkščiams prasiskirsčius, minutę pasirodo kuprotas delčia, ir balzgani šešėliai į laukų platumas nusidriekia. Kazys su Nikodemu pritūpia, sulaiko kvėpavimą, bailiai žvalgydamies, ar nesiveja kas nors iš paskos, ar nematyti kokio žmogaus, šiuo metu taip nelemto liudininko. Pasiekę akmenį, abu persižegnoja ir įkimba dirbti. Tairulis smeigia kastuvą pamažu, atsargiai, rankomis prilaikydamas didžiules velėnas, tuo tarpu Stundžia įniršęs kerta ašmenimis šaknėtą dirvožemį, baisiai nusikeikdamas, pirštais renka pasitaikiusius akmeniokščius ir svaido juos į pūdymo tamsumą.

— Kazy, atsargiau — dar išgirsti kas gali, — įspėja Nikodemas, Stundžios kastuvui į akmenį aštriai žvangtelėjus.

— Ką?... — nesavai suvirpa atsakymas. — O kas tau darbo?... Mano sklypas, mano akmuo, mano ir pinigai, — purvina rankove nusibraukęs ant akių užslinkusias plaukų sruogas, Kazys ir toliau akmenims pakaušius žvangina.

— Tur būt, pats nelabasis tiek akmenų čia prikišo, — nei pasiteisindamas, nei norėdamas prisigerinti, vapa Tairulis.

Geroką valandą abu stropiai besidarbuodami, išrausė didžiulę duobę, tačiau užkastų turtų nerado nė žymės.

— Šunį tu čia surasi! — nuspiauna Kazys ir atsisėda ant griovio krašto atsikvėpti.

— Palauk, kaimynėli, nenorėkim taip jau iš karto. Mėginsim kitoj vietoj kastis, — Nikodemas vis ramina šiandien žiaurų ir baisiai neramų bičiulį.

Nutaria abu kasti skyrium. Stundžia įninka po rytiniu kampu knistis, Tairulis šiaurinėj prsėj drasko kiečiais ir builiais apaugusį dirvožemį. Geroką gabalą pasitrūsus, Tairulio kastuvas dusliai čerkšteli ir atsimuša į kažkokį daiktą. Senio sąnariais šiurpuliai nuvirpa, paširdžiuos džiaugsmas suspurda. Lyg karštą geležį nusviedęs šalin kastuvą, išsiima iš kišenės švitulėlį ir plykstelia į duobę. Tarp juodžemio ir molio gabalų šukės pasidriekusi. Nikodemas atsargiai pasilenkia, virpančiais pirštais nužarsto žemes. Švitulėlio balzganaj aureolėj ryšku stambių monetų skridinėliai.

— Kazy!... Kazy!... Eik čia!... Jau... jau... — pusbalsiu šaukia bičiulį ir suskeldėjusiomis lūpomis pabučiuoja pirmą išimtą monetą. Kazys, panosėj kažką murmtelėjęs, atlinguoja, pasiremia ant kastuvo ir žiūri į duobę. Nikodemas pasilenkęs teberenka visuos pakraščiuos išsklydusias monetas ir džiaugsmu susvaigęs šnabžda:

— Auksas... Tikras auksas... Ir tiek daug... Galėsiu visus vaikus į mokslą leisti... Prisipirksiu žemės, pasistatysiu naują trobą...

Auksas, tikriausias auksas... — ir žėrinčios monetos viena po kitos neriiasi į didžiulę milinės kišenę, kur duonos trupiniai ir tabako dulkės ligi šiol tegyvendavo. Jis užmiršta užpakaly stovintį bičiulį, užmiršta visą pasaulį, tik, didžiuliu radingiu susvaigęs, kemša monetas į kišenę ir dešimtis kartų kartoja:

— Auksas!... Tikriausias auksas!...

Kazio akys, tarp šukių ir akmeniūkščių sugavusios monetų blizgesį, krauju pasrūva, veidas pajuosta, lūpos ima drebėti, pirštai prikempa prie kastuvo rankenos. O Nikodemas, lyg niekur nieko, teberenka skridinėlius, tebekemša juos į kišenę. Stundžia, lyg piaunamas jautis, klaikiai suunksčia, išsitiesia, iškelia kastuvą ir — smogia bičiuliui į galvą. Aštrūs žemėti ašmens įsminga į kairį smilkinį. Tairulis, net nė riktelti nesuspėjęs, išskėstomis rankomis įkniumba į duobę. Išsiveržusi kraujo srovė nuglamonėja gyvenimo rūpesčių išraukšlėtą kaktą, suvilgo žilų plaukų kuokštes, užtvindo aukso monetų žvilgesį.

Stundžia, ilgai nesvyruodamas, ištempia lavoną už kojų iš duobės ir ima rinkti kruvinas monetas. Nužarstęs užbirusių žemių sluoksnį, pastebi ir kastuvu pusiau perskrostatą molinį indą, iš vidaus drobine šluostinuke išklotą. Vienu mostu sužeria į kišenę inde pasilikusius pinigus, susikemša Nikodemo surinktas monetas ir, palikęs kastuvą, švitulėlį ir kruviną galvą bičiulį,

per pūdymą pasileidžia pakniopstomis tamsoj bestyrinčio vinkšnos silueto link.

Iki kelių dumblinomis kelnėmis, kruvinas rankas ant krūtinės suspaudęs, galvą į milinės apikaklę įtraukęs, bėga per tik ką suarto pūdymo sklypus. „Greičiau, greičiau!...“ — širdies vėtrose skardi virpamas balsas. Tas aidas senus kaulus ir sustingusius sąnarius priverčia senystai neįprastu miklumu judėti. O iš paskos vejasi šešėlis: kruvinu smilkiniu, sugniaužtais kumščiais, mėlynomis lūpomis, lopytą milinę tamsos pagairėse išplevėsavęs Tairulis. „Ne!... Jis toliau negalės vyti, kaip ligi pakluonių“ — nesąmoningai užtelia Stundžios makaulėj puiki mintis, ir jis dar smarkiau bėga. Ant akmenų, per griovius, gilesnėse arimų pravėžose sukniubdamas, pašauto elnio šuoliais neria Kazys, o milinės kišenėse aukso monetos „žvagu, žvagu, žvagu“ skamba. Senis nuneria rankas nuo krūtinės ir prispaudžia prie kišenių — tegu tyli, tegu nežvanga auksas, nes kruvina galva bičiulis jo skambesį gali ir už pakluonių išgirsti.

— Och!... — atsikvepia ir atsisėda ties stora vinkšnos papėde kvėpterėti. „Tuk, tuk, tuk!“ — devyniais perkūnais blaškosi širdis, „tvinkt, tvinkt, tvinkt“ — smilkiniais užčioja kraujas. Kazys ištisia pirmyn kojas, atsisagsto milinę, nusiima kepurę ir priglaudžia dešinį smilkinį prie grubios medžio žievės. Taip gera, gera širdy... Sakytum, ne prie bejausmės vinkšnos, o

ant gerutės motinos pečių nulenke svaiguly verdančią galvą ir kruvinais pirštais apkabino jos suvytusį kaklą. Ji pastebi kraujo dėmes, suprantama siaubingo širdies mušimo priežastį, mato atsivejantį šešėlį, tačiau ji geresnė už didįjį Aukščiausio gailestingumą, teisingesnė už visos žemės teismą, švelnesnė už dangaus angelų sielas. Ji sugrubusiais pirštais glosto žmogžudžio sūnaus išsitaršiusius plaukus, bučiuoja jo kaktą, marga skara uždengia akis ir, prie ausies pasilenkusi, šnabžda:

— Juk tu, vaikeli, nekaltas... Ne, tu visai nekaltas... Tas auksas prakeiktas... Užmerk akis, nusiramink širdį ir užmik... užmik ant mano krūtinės, o aš tave apginsiu nuo visų šešėlių...

Deja, jos gyvųjų tarpe nebėr — jau trys dešimtys metų naujas kapas bažnytkaimio kapinių kampe apleistas rymo. Ne, tat ne motinos švelnūs pečiai, ne jos lūpų šnabždesys — tik grubi vinkšna sutiko kaistančią galvą priglausti, tik jos lapai ūžia, ūžia...

— Och!... — dar kartą suvaitoja, pasisemia iš kišenės monetų saują ir blankioj švitulėlio šviesoje stebi jų žvilgesį. „Auksas, tikriausias auksas... kruvinas ir skambus auksas!...“ — bepročio žvilgiu siurbia žvilgančius siluetus ir, klaikiai nusikvatojęs, vėl atgal įžeria. „Kva, kva, kva!...“ — vinkšnos viršūnėje suspurda tamsus

aidas; „Ki, ki, kii!...“ — pakluonėmis nuaidi skardi kvatosena; „Cho, cho, cho!...“ — suliūla pūdymo tamsumoj. Stundžia savos kvatosenos išsigąsta: tat ne jo juokas: gal būt, velniai, audrotais vidunakčiais pipirus maldami, tegali taip kvatotis.

Stundžia, valandikę pakniūbsojęs ties didžiulės vinkšnos šaknimis, atsistoja, keistai suunksčia ir pasuka namų link. Pakeliui Tairulio sodyba. Smailasmakris delčia žiupsnį spindulių tykstelėja ir į sulinkusios lūšnos langelius. Kazys priselina prie galinio lango, pasistiebia ant pirštų ir priglaudžia veidą prie perskilusio stiklo. Pj aslą ropinėja gelsvi lango keturkampiai, lovoj Tairulienė knarkia, lopšy tik trimėnesinis bamblys puškuoja. Kiti vaikai, ilgoj ir plačioj lovoj bent penkiese suguldyti, saldaus poilsio pučia. Kazys aiškiai ižiūri suvytusį ir gyvenimo vargų nubruožuotą Tairulienės veidą, ir kažkoks jausmas jam širdį gnybtelia. Virpančiais pirštais įsikabina į sutrūnijusią palangę, dar labiau prispaudžia lūpas prie stiklo ir ima pašnabždomis nesąmoningai šaukti:

— Tairulien!... Tairulien!... Ar nori pinigų?... Tairulien, kelkis!... Tikriausias auksas... Skambus ir kruvinas auksas... Tairulien!... Tairulien!... Nori aukso?...

Moteriškė per miegus kažką sušneka ir, apsisvertusi ant antro šono, giliai atsikvepia. Stundžia kniosteria iš apsvaigimo, suvirpa ir nubėga

per kopūstų ežias į padaržes, kur Valiulio lankoj didžiulė kūdra, senų gluosnių apstota, švyti. Pribėgęs prie kranto, sustoja, numeta kepurę, atsisagsto milinę ir baisiai žėrinčiu žvilgiu stebi mėnesienoje spindintį vandenį. Susivėlusiais plaukais, įlinkusia krūtine, pirmyn išskėstomis rankomis, kruvinais milinės skvermais — šiurpus šešelis nutysta į sidabru liūlančių sietuvų platumą. Minutėlę pasistebėjęs savo atvaizdu, išima iš kišenės saują monetų ir — žeria į kūdros vidurį. Švelnus kliunktelėjimas suvirpina nakties ramybę, o sausas aidas nulekia į gluosnių šešėlius.

— Prakeikti pinigai!... Pražūkite!... Amžiams nuskęskite!... Iš čia jūsų niekas nebeįsims... Nugrimzkite, užkeiktieji!...

Sausa plaštaka žeria žvilgančio aukso skridiniukus ir, jiems į gilumą numarmėjus, lyg kam grūmodama, ar ką laimindama, sustingsta.

— Grimzkite, žūkite... nuskęskite, užkeiktieji... — nelaimingos lūpos šnabžda, kol paskutinė kruvina moneta į kūdros dumblą ir maurus nuskęsta.

Išsvaidęs visą auksą, nusivelka milinę, įsuka į ją arklio galvos didumo akmeniokštį ir, atsivėdėjęs — sviedžia į vandenį. Suliūla, subanguoja delčios deimantais nubarstytas kūdros paviršius ir vėl nurimsta, nutyla, tarytum be žvaigždžių audimo ir mirkstančių gluosnių šešėlių nieko daugiau nebūtų buvę.

Sekmadienio rytas varpų skardžiu skambėjimu nuliūla viešelių vingiais, nusirita pievų ir pamiškių platumomis. Visais pakraščiais kipa ankstyvosios maldininkės, nešdamos storas maldaknyges ir stambias darželio gėlių puokštes. Languotas skaras ant pečių užsisupusios, rainuotinius sijonus pasikaišiojusios, dūlina lengvus niekus pliaukšdamos miestelio link, kur viršum įkniubusių stogų du didžiuliai bokštai varpų sutartinėmis žvaga.

Tenlink skuba ir Kazys Stundžia. Be kepurės, atlapa krūtine, ligi kelių purvinas, kažkieno subraižytu veidu — slenka raisto makalynu nuo kelmo ligi kelmo. Kaip didžiausias nusidėjėlis, kaip vienišas vilkas, kaip užguitas žvėrelis, krūpčiodamas nuo kiekvieno šakos brakštelėjimo, slapstydamasis lapuotų krūmų pūpsniuose.

Subilda prieangio durys, ir į nuovados viršininko kabinetą įgriūva ankstyvasis svečias.

— Suimkite mane! ... Uždėkit pančius ir nuveskit į kalėjimą! ... Aš žmogų užmušiau! ... — ant pusnuogės krūtinės purvinus pirštus sunėręs, suvaitoja Stundžia. — Aš savo bičiulį užmušiau! ... Užkeikti pini ... — nebaigęs žodžio, griebiasi rankomis už smilkinių ir — vidury kambario ant dulkėto grindų patiesalo sukniumba.

Motinos malda

Pavasario vakaro sutemos. Palangėj rymo sena, nulinkusiomis šakomis obelis, prie trovos alyvų krūmas susigūžęs. Aplink žydinčių vyšnių pūpsnius karkvabaliai zvimbia, jazminų tankmėj stambi peteliškė plakasi. Kažkur skamba dainos posmai, ir aidi skardaus juoko duetas. Visur tiek ramybės ir elektrizuojančios vėsumos: tartum varsočių saulėlydžių spinduliai žalsvais burtais numarino dienos sopulius ir išvargintą širdį atilsiu apkerėjo.

Kieme gražu ir žiedais kvepia, o troboj — ant lovos krašto atsisėdusi motina slaugo sergantį kūdikį. Mažyčio veidas išbalęs, akys įdubusios, rankutės konvulsinių skausmų ant krūtinės iškėtos.

— Viešpatie, Viešpatie! ... Argi jokios vilties nebėra? — skaudžiai atsidūsta nelaiminga motina ir pasilenkusi klauso nelygaus, girkždančio ligonies kvėpavimo. Valandėlę pakelia galvą ir klaikiu žvilgiu, lyg pagalbos ieškodama, po paniurusią trobos erdvę braido. Įvargusios akys

iluzijas supina: rodos, kad iš trobos kampų raguotos būtybės vingiuotus liežuvius kaišiojančios, langų staktose tamsios gyvatės susivijusios, o pasuoliuose juodi slibinai susirangę grobinio tyką. Vakaro prieblandos šešėlių žaismas motinos širdy šiorpia baime dilgteria. Ji skubiai atsikelia nuo lovos, atidaro langą, užtraukia užuolaidas ir įžiebia lempą.

Sugrįžusi pas lovą, atsisėda prie lopšio, pa-remia rankomis veidą ir šimtus kartų klausia: — Viešpatie, argi pagalbos nebėra? ...

Pro atvirą langą įplasnoja peteliškė. Nebuvėlė viešnia apsuka pasieniais keletą ratų, pasižvalgo aplink krosnį ir, prie stalo sugrįžusi, bando lempos krūpčiojančią liepsnelę užgesinti. Veltui pastangos: dulkėti sparnai atsimuša į karštą stiklo paviršių, o minkštas kūnelis, ugnies aitrų karštį pajutęs, šalin metasi. Peteliškė gelsvoj prieblandoje išrango keletą zigzagų, pasuka lopšio linkui ir, ant priegalvėlio kampo atsargiai nutūpusi, į kūdikio veidą spokso. Motina prisimena jaunystės metuose girdėtą pasaką, kad esą vakaro peteliškės — tat klajojančios kūdikių vėlės, reikalingos gyvųjų atminimo ir maldos. Kas žino, o gal ir ši peteliškė atskrido jos kūdikio vėlės į žvaigždėtas aukštybes išvilioti? Tai, kas motinos širdžiai šiame pasaulyje yra brangiausia, išliūliuos nematoma peteliške ir negražinamai sutirps ano pasaulio aureolėse. Tiesa, gal nekalnutė vėlė skaidriausio deimanto žvaigždele dau-

sų žydrynėse spindės, tačiau motina, beprotiško širdies skausmo apsvaiginta, vaitoja:

— Brangusis sūneli, tu nepaliksi manęs vienos, ne... Tu sugysi ir užaugsi didelis, didelis!... Tu niekur neskrisi su šia peteliške!...

Atsikėlusi drebančios rankos mostu nubaido nuo priegavėlio peteliškę, išveja laukan ir uždaro langą, kad nelemta viešnia vėl negalėtų įsibriauti.

Kūdikis užmiega sunkiu, neramiu miegu. Motina apdangsto drobulėmis lopšį, bando valandėlę užsnūsti, bet negali: akyse gyvas kenčiančio kūdikio veidas, širdy baisios nelaimės nujautimas knieti. Atsisoja ir, rankas grąžydam, po trobą blaškosi. Artėjančio vidunakčio slėpinga ramybė įkaitusius nervus lyg adatomis bado. Jai kažkodėl rodosi, kad šią naktį kūdikis turės mirti. Veltui raminas, veltui mėgina įsikalbėti, kad liga švelnėja ir viskas geruoja baigsis — šaltas, aiškus, žiaurus nujautimas išblaško visas iliuzijas, nustelbia sąmonę skausmo replėmis gnaibo nelaimingą širdį:

— Neišgyvens!... Šią naktį... būtinai šią naktį mirs.

Trošku. Gerklėje kartus kamuolys susiveja. Motina atidaro langą ir, iškišusi galvą, žiūri į dluuojantį obelies siluetą. Žiedų medum atmieštas oras vėsia srove suvytusius plaučius atgaivina. Akys į žvaigždynų raštus įstringa. Kiek ten grožybės ir mirguliuojančio džiaugsmo!

Net delčia, ir tas senis ilgasmakris, po debesėlių garbanotas žirnienas braidydamas, ramumu ir laime spindi. Motina, pavasario nakties sužavėta, susikaupusi rymo ant palangės ir skurdžiai svaičioja:

— Tokią naktį mano kūdikis negali mirti... Ne!... Tat būtų perdaug žiauru ir neteisinga...

Laikrodis vidunaktį skambina. Ji vėl, prie lopšio pasilenkusi, rymo. Staiga, rodos, trobos durys pamažu girgžtelia, į vidų įslenka balta būtybė ir, ligi lovos atliūliavusi, už motinos pečių sustoja. Vargšės moteriškės krūtinė šaltu šiurpuliu nutirpsta. Ji atėjo atsiimti kūdikio vėlės. Ji, taip slėpinga, į baltas drobulės įsisupusi, ironingu šypsniu, raukšlėta kakta, plonomis ir išbalusiomis lūpomis. O akys kapų šalčiu ir upės sielvoto vėsoma dvelkiančios. Kūdikis, lyg pastebėjęs siaubingos viešnios aštrius veido bruožus, ima blaškytis, sugniaužtais kumšteliais mostikuoti, spardyti, silpnai vaitoti. Motina bando raminti, siūlo vaistų, čiūčiuoja, ulbina. Matydama, kad viskas veltui, užsikniaubia ant lopšio, palenkia galvą prie kūdikio krūtinės ir virpėdama šnabžda:

— Neduosiu!... Atsitrauk šalin, nekviestoji viešnia! Kūdikis man priklauso!... O jei ne — imk abu... Imk, veskis, kur tik nori — kad ir į patį pragarą... Vieno neduosiu!

Ir mirties pasiuntinė nedrįsta ištiesti rankos, nesiryžta šaltu pūstelėjimu mažyčio gyvasties nu-

traukti. Stovi rami ir tebesišypso ironingai—juk puikiai žino, kad ji bus laimėtoja.

— Nė vienos motinos jokios ašaros ir prašymai nebus išklausyti . . . Tegu priešinasi keletą valandėlių, tegu šnabžda, ką nori, tegu. Visvien teliks šaltas lavonėlis, o laiminga vėlė krykštaudama gervių keliais į dausas nuners,—mąsto balta būtybė, motinos plaukų žilstančias sruogas stebėdama.

Aušta. Lango keturkampiuose ryto aušrų strėlės vaivorykštėmis mirga. Tuoju užtekės saulė — baigsis terminas. Mirties pasiuntinė žvilgteria į laikrodžio rodyklės ir, pro motinos pečius pasilenkusi, ištiesia rankas į lopšį. Kūdikis suvirpa. Jo skruostai sniegu nubąla, širdis vos vos beplasma, akutėse šiurpių šešėlių žaismas žydi. Motina, lyg beprotė, glembantį kūdikį iš patalo pagriebia, prispaudžia prie krūtinės ir, ties lovos galu atsiklaupusi, keletą sekundžių nebylė rymo, klaikų žvilgį į rūpintojėlio nulenktą galvą įsmeigusi.

— Viešpatie, pasigailėk!—ašaromis springstančiu balsu suskardena. — Viešpatie, palik kūdikį! Viešpatie . . .—sudžiūvusios lūpos šnabžda alpstančios širdies sukurtą maldą. Nukryžiuotojo švininis veidas, skausmo raukšlėmis išvagotas, aušros spindulių žaisme nuskaidri. Ši prošvaistė atgaivina motinos palūžusią viltį, ir ji šimteriopu uolumu kartoja paskirus maldos žodžius.

Valandėlę kūdikio veide gyvybė su mirtim grumiasi. Ašarotose akutėse švitulių kontrastai rezgasi: kapų ramybe žvilgą šešėliai bando paskutiniąsias gyvasties liepsneles užpukštyti. Motina virpėdama seka šią šiurpią dvikovą, tvirčiau ir tvirčiau spaudžia kūdikį prie krūtinės ir nepaliauja maldos žodžius šnabždėjusi.

Staiga kūdikio veidas rausvumu suspindi, akyse džiaugsmo pašvaistė žybtelia, konvulsiniai skausmai gležnučius sąnarius liaunasi tampe. Mažytis sukrykščia, tekstelia rankutėmis ir nusišypso. Po sekundės sveikas, skanus, jaunas miegas išvargintą ligonį užliūliuoja. Motina, netikėto įvykio sujaudinta, švelniai glosto kūdikio papurusią galviukę, pripuolusi bučiuoja ant lango rymančio rūpintojėlio kojas ir, džiaugsmo ašaras nuo suvytusių skruostų braukdama, padėkos žodžius šnabžda. Atdaro lango užuolaida kilstelia, ir mirties pasiuntinė tuščiomis rankomis išslenka.

Pro langą veržiasi tik ką užtekėjusios saulės spindulių srovės. Kieme kvepia vyšnios ir žvilga obelies šakos. Kažkur čirena vyturiai, klykauja pempės. Mėlynėse naujos gyvybės ir vilties energija linguoja. Skaidrutis gegužės rytas tarytum bundančiai visatai skelbia didžią naujieną, kad motinos malda nugalėjo mirtį ir išgelbėjo kūdikio gyvybę.

Gyvačių karalius

Jūs veik kiekvieną turgadienį galėdavote jį pastebėti miestelyje — sausas, ilgas, į kuprą sulinkęs senis. Kairiame žande gilus randas, dešinioji ranka bė didžiojo ir bevardžio piršto ši žmogų darė įdėmų ir lengvai pažįstamą.

— Gyvačių, gyvačių!.. Pirkit gyvačių! — šiurpus, geležinis balsas turgaus triukšme aidėdavo.

— Gyvačių!.. Pirkit gyvačių! — senis pamataruodavo ant pečių užsvertą žalgą, kurios šakumoj keletas sudžiūvusių pantinių nukarusių.

Dažnas praeivis sustabdydavo šūkalojantį senį, apžiūrėdavo prekę ir atleisdavo:

— Dar nuo pernykščios pusę tebeturiu... Arkliams, tiesa, geras daiktas: geležines kaip ranka nuima.

— Gyvačių!.. Gyvačių!.. — senis, nešulį ant pečių užsidėjęs, dingdavo margoj turgaus minioj.

Keistąjį prekiautoją paprastai lydėdavo pusplikių vaikų šmišėlynas.

— Ei, dėde, dėde!.. vidurinijai uodega nutrūkusi!

— Dėde, mums tą veltui atiduok!

— Stanulio širmokas serga, nunešk pas jį — visas nupirks!

— Mainykim: duokš man gyvatę, še tau medinį pištalieta, — vaikai kažkodėl nemaž nebijojo gyvatinio pirklio ir, tirštu spiečiumi aplink skvernus lalėdami, šūkaudavo.

Senis į vaikų pastabas jokio dėmesio nekreipdavo ir pro tirštą žmonių krūvą tolyn grūdavo:

— Gyvačių, gyvačių!... Pirkit gyvačių!

Saulė į dvyliką įkopia, medinė varpinė suskamba, senis baigia savą kelionę. Nuo ankstyvų valandų gana prisimaklinėja, gana prisišūkautina: ko nenupirko — nebenupirks.

Turgavietės kampe, netoliese klebonijos sodo, akmenų šūstys priverstos. Akmens dar užpernai suvežti ir laukia gerų metų, kada valsčius galės jais turgaus makalyne išgrįsti.

Dabar šios krūvos ne vienam prasiverčia. Į atlaidus suvirtę elgetos čia randa jaukią prieglaudą: visiems gera ir savotiškai malonu — plikakaktis klišis, porą gumbuotų ramentų šalia pasiguldęs, nugara atsiremia į granitinius kukulius ir išdžiūvusias plaštakas graudžiai maldai suneria; kumpanosė susivėlėlė lyg kurapka lizdą aptūpus iš didžiulės maldaknygės litanijas ringuoja; keverza tinginėlis irgi ten pat prisišlieja atlaidymečiu vieną kitą centą iš maldininkų iškaulyti. Šios

šūstys ir gyvačių pirkliui miela pramonėlė: kur po ilgo maklinėjimo geriau berasi priglausti braškančius sąnarius, jei ne akmenų nuošalumoj.

— Gyvačių! Gyvačių!.. Pirkit gyvačių!.. — senis, ypatingai keistu žvilgiu apmetęs varpinės bokštą, paskutinį kartą didžiai sušunka ir toliau nė žodžio. Kalbink, ulbink, klausk, užuot atsakęs, tik galvą linktels ir kažką sumurmės.

Nebešūkalojās, galvą nunirinęs atkiurkina senis prie akmenų ir ties pačia didžiąja krūva susirango. Žalgą su gyvatėmis ant kelių pasideda, kepurę į kišenę įbruka, plaštakas į rankoves susikiša, visu liemeniu palinksta pirmyn ir rymo š-tisas valandas, kol iš turgaus patys didieji ūžikai ima skirstytis. Kokios mintys rezgasi pasišiausioj makaulėj, kokie paveikslai ir įspūdžiai verda akių žiburėliuose — niekam nelemta suprasti ir žinoti. Tomis rymulio valandomis akys baisiai žiba, ir veido bruožai į nejaukią išraišką susiveja, kad net praeivis nedrįsta senio nė žodelyčiu paliesti. Net ir vaikai, po turgų paskui skvernus sekioję, dabar nuo gyvatininko šalin sprunka.

Kai saulė už miestelio trobų į vakarus nuiliūla, o varpinės stogas ryškim plieskuly nušvinta, senis išsirango. Pamažu užsimaukšlina kepurę, užsimeta žalgą, retu žingsniu peržingsniuoja turgavietę ir Liūnų gatvelyte namučių skuodžia.

Pavasario arba rudens šlapymečiu net gaila

vargšo: sulinkęs, aukščiau kelių apsitaškęs, makotomis naginėmis breda glitų purvyną, vos vos kojas bepavilkdamas.

— Ei, dėdule, riskis į ratus — pavėžėsiu gabaliuką! — tūlas geraširdis ūkininkas pasiūlo seniui.

Šis nustoja klamposjęs, išsitiesia, minučiukę pažiūri į važiuotojo veidą ir, galvą krestelėjęs, vėl pirmyn gūrina.

Kryžkelėj prisėda kvėpterėti—ten, kur keturi keliai į keturis kraštus išsivingiuoja, o prie seno alyvų kelmo kryžius stovi. Senas jis, senutėlis. Travalų Jokūbas pasakoja, kad dar baudžiavos metais ši kryžių pastatę. Ant ažuolinio liemens nesuprantami inicialai išpiaustyti, po lentiniu stogeliu šventieji susigūžę, pačiam viršuj aplūžusiais spinduliais žvaigždė bespoksanti.

Dabar niekam nebepasitaiko, bet seniau esą dažnas šioj kryžkelėj vaidalus matydavęs: čia ristas kumelys vidunaktį pasispardydamas žvingaudavęs, čia kruvinas jautis aplink alyvų krūmą zuidavęs, čia pusnuogės geltonkasės po kryžium kadrilių šokdavusios. Ir baisaus baisumėlio tūlam būta prietemose pro šią kryžkelę prasistumti. O reikėdavo daug kam, nes įvairiais reikalais iš keturių kraštų žmonių kaip vandens plūsdavo. Mat, anuomet ir linus į Rygą tekdavo vežti, ir sėmenis į Kauną braškinti, ir Sekminių metu į Vilniaus kalvarijas gūbrinti: vis iš plačių apylinkių, vis pro tą kryžkelę, vis pro vaidalų apspiestą rūpintojėlį.

Prie kryžiaus senis nebeilgas valandas ilsėdavosi: ypač trumpesnėmis dienomis, užliūdavo prieblandos, ir nejauki vėsuma, širpuliais kaulus baksnodama, paskubindavo baigti kelionę.

Su kryžium jis kiekvieną kartą nuoširdžiai atsisveikina: stveria į glėbį nusamanojusį liemenį, stipriai prispaudžia krūtinę, o suvytusios lūpos į inicialus įsisiurbia:

— Sudie, senutėli, sudie, rūpintojėli, iki kito turgadienio...

Gal visų apleisto ir nušnekėto kryžiaus dalia panešėjo į senio gyvenimą, gal abiejų valandos ir rymuliai buvo niekam nesuprantami, ir dėl to gyvačių nešiotojas taip tvirtai braškindavo aplink liemenį sąnarius, tokia jauna aistra bučiuodavo puvesių atčiaižas.

Gabalą keliu nulingavęs, atsigręždavo, nušimdavo kepurę ir trisysk kryžiui nusilenkdavo. Paskui staigiu, smulkiu žingsniu nudroždavo miško link, ir senio sulinkusi, vargana statula tako vingy išnykdavo.

Kovo mėnuo seniui Velykos: mat, tuo laikotarpiu pirmosios gyvatės išringuodavo saulėj pasišildyti. O taip pat už kovines veik dvigubą kainą lupdavo, nes pastarosios nuo ligų ypatingai gelbėdavusios. Joms ir garbė skaistesnė: šias ne džiovintas žalgoj nešiodavo, bet gyvas degtinės pusbuteliuose piršdavo:

— Naujos gyvatės! Kovinės gyvatės!.. Kokios gražios ir žibančios!

Žmonės, daug nesiderėdami, bematai išgrobstydamo ankstyvąsias pavasario viešnias. Seniui ką gi: ilgai šūkaloti nereikia, žiupsnis kapeikų odiniame maišely žvaga — parymojęs drožk namučių ir, ant krosnies užsirangęs, pūsk saldaus miego. Ir droždavo, ir pūsdavo. Tačiau vieną kovo turgadienį būtinai į smuklę užsukdavo: vienutvieną kartelį metuose.

Būdavo, atlinguoja ties smuklės durimis, ant purvinų, apspiaudytų laiptelių ilgai trinasi vyžas, sausai atsikrenkščia, pakaso pažastį, pamaigo į užjuosmenį užgrūstą pinigų maišėlį ir neryžtai siekia išklibusios durų rankenos.

Tirštas alaus ir degtinės tvaikas, dūmų debesis, balsų šnarėjimas ir kvaili girtųjų svačiojimai užtelėja į pirmą žingsnį ir senį svaigulio drobulėmis aprango. Niekam nė kriukt nemurmelėjęs, gyvatininkas atsistoja vidury aslos ir prigesusiu žvilgiu ieško tuščio staliuko. Šį sumedžiojęs, prikirvina, kepurę įsikiša į kišenę ir ant suoloelio atsisėda.

Tiek triukšmo, toks girtų šūkavimas, tokia darbymetė, kad storapilvis šeimininkas ir riebulė padavėja nespėja visų pastebėti, visiems gėrimo ir užkandos laiku atnešti.

Senis pasėdi pasėdi kelioliką minučių — nieko: kitiems velka neša, o į jį nė nekryptelia. Tada, neramiai sujudėjęs, sausai atsikriaukši, alkūne stuktelia į stalą ir už bufeto trūsančiam šeimininkui pirštu pamoja. Nuciksi keletas minučių, o

senio stalias tebetuščias. Vėl kriaukši, vėl pirštu moja, tačiau balso nė mur mur. Taip nulinguoja geras apyvalandis, kol šeimininkas arba padavėja ir į gyvatinio kamputį atšlepsi.

— Patį didįjį, porą silkių ir duonos — trumpai drūtai murmtelia senis. Bematant ant staliuko susivokia litras degtinės, dvi nuluptos silkės ir didelė, stora riekė duonos. Senis įsipila pirmutinį stikliuką, pastato jį vidustalėje ir valandikę pilku žvilgiu stebi nuo gėrimo tviskančius atspindžius. Paskui pamažu pamažu pasilenkia, sugrubusiais pirštais prineša stikliuką prie lūpų ir išmaukia. Ne visą iš karto: pradžioj gurksteli lašelytį ir vėl atitraukia nuo lūpų, vėl, prieš akis pakėlęs, pasigroži. Paskui prilenkia kraštelį ir pasiurbdamas mugurkt, mugurkt iki dugno ištraukia. Išgėręs atsignyba duonos, paima silkės gabaliuką ir pamažu žlepsi.

Nulinguoja visas pusvalandis, kol antram stikliukui prisiruošia. Šį geria be pertraukos, vienu kartu, lūpomis aistringai čepsėdamas. Trečią suskutęs, atsipučia, alkūne nusišluosto ūsus ir, smilkinius rankomis parėmęs, ant staliuko užsikniaubia. Kaktų dvi gilios raukšlės įsibrėžia, skruostai įdumba, lūpas sukanda, akyse keisti šešėliai švysčioja.

Pakniaubsojęs vėl geria. Juo tolyn, juo smagyn: nebe palūkėdamas, nebe pasiurbdamas — gurkt vienu atsikvėpimu, ir baigta. Duona ir silkės veik neliesti tebeguli. Kai litre padugnės be-

likusios, stabtelia: vėl dviem arba trimis atvejais geria stikliuką, vėl knaibo duoną ir čiulpia silkę. Išmovęs litrą, pirštais apglamžo maišelį. Jeigu ten tebeglūdi keli variokai, tai už šiuos likučius dar degtinės paprašo. Pragerti visą dienos uždarbį ligi paskutiniųjų — senio jau tokia tradicija.

Kada pro smuklės langus suliūla sutemos, o visuose pakampiuose girtų klyksmai pagausėja, senis baigia prašvilpti paskutinius pinigus, baigia siurbti paskutinį lašelį. Jo sąmonę, matyt, irgi sutemos apgaubia, nes primerktose akyse vietoj gyvybės žiburėlių pilka blizgesena šviti. Tačiau, ir ligi girtųjų apkvaišęs, lieka tas pats: tylus, paniurėlis, savotiška didybe dvelkias. O pamėgink paliesti kampe pastatytą žalą, pamėgink nejučiomis likusią silkę nukniaukti, pamėgink negražiuoju gyvates paminėti — tokios ugnys suplieskia raukšlėtame veide, taip krestelia senio pasišiaušusi galva, kad pasikėsintojo nugara šiurpuliai nuvirpa.

Išsiurbęs degtinę, senis ruošiasi namučių: duonos ir silkių liekanas į popierių įsivynioja, tuščią butelį į kišenę įsigrūda, trupinius į pastalę nužeria ir, niekam nei sveiks nei sudie nesakęs, pro duris išgirgžda. Kiūtina namo tais pačiais keliais, tuo pačiu pavelkamu žingsniu, tik kryžkelėj nebesustoja, o pro rūpintojėlį praeidamas, kepurę ligi kelių nuvožia.

Tokios ramios, vienišos, niaurios išgertuvės tęsėsi kas kovą. Išimtis pasitaikė vienas devyni

keturioliktą pavasarį. Jau nuo pat tų metų pradžios žmonės buvo ypatingo nerimo ir gandų sučiupti. Plačiai kalbėta apie danguje pasirodantiems ženklams: čia, saulutei nusėdus, vakaruose trys raudoni stulpai iš marių ištrykštą, čia vidunakčio valandą matę pilnatę juodą kryžių rymanant, čia vieną žvaigždėtą priešaušrį balta giltinė į rytų kraštą nuskridusi.

Nežinia, senis, atsiskyrėlio gyvenimą gyvenamas, galėjo tų baisių šnekų ir negirdėti, nes, kaip ir kiekvienais metais, po turgaus erčią kovines kuo ramiausiai šūkalojo. Biznis puikiai sekėsi, nes gyvatės buvo ypatingai gražios, ir žmonės jas mielai pirkė. Išgėrimo dieną atsinešė jų visą dvyliką su kaupu, todėl ir variokų kuone puspilnis maišelis prisigrūdo.

Pradžioj siurbė degtinę ramiai, susimąstęs, ant išklibusio staliuko užsigulęs. Įpusėjęs antrą „didįjį“, pradėjo dūkti: išgertą stikliuką apvožė dugnu aukštyn, akys žvėriška liepsna plykstelėjo, smakras ėmė drebėti.

— Trinkt! — visu smagumu režė kumščiu į vidustalę.

Smuklėj buvo toks triukšmas, kad niekas neišgirdo ir nesusidomėjo.

— Bildu, bildu! — nužvangėjo į pastalę pusiau išgertas litrinis butelis ir stikliukas.

— Terkšt! — šukėmis nusikvatojo silkinė lėkštė, baisios rankos į kampą nusviesta.

— Senis kiauliškai nusigėrė ir pradėjo kvailioti, — šeimininkas, apie gėrimo lentynas besisukinėdamas, į triukšmadario staliuką metė piktą žvilgį.

— Kraujas!... Kraujas!... Baisiai raudonas kraujas! — gyvatinis taip sušuko, jog ir įkaušėliai kaimynai grįžtelėjo.

— Kraujo marios!... Visa turgavietė apsemta!... Kyla ir pro langą į vidų veržiasi!... — senio užkimęs šauksmas visą smuklę šiurpuliais nukrėtė.

— Dzilingt! — atgalia ranka išmurmino stiklą.

— Šalin!... Laukan!... Nelįsk į vidų! — senis atsistojo ir, iškeltais kumščiais nežinia kam grasindamas, toliau rėkė: — Išeikit! Visi iššeikit!.. Kitaip, prigersit!...

Gėrikai ratu susigrūdo ir, snapus pakabinę, smaksojo. Šeimininkas aiškiai supyko ir, senį už alkūnės nučiupęs, širdo:

— Mano langus daužyti? ... Ne, broliuk!... Tuoju pinigais arba — drožiam į cypę.

— Atstok! — senis kumštelėjo į storulio pilvą. — Aplink kraujo marios, o tau langai rūpi... Vyrai, stokit prie langų ir neleiskit į vidų įplaukti!...

Susigrūdėliai matydami, kad senis iš tikrųjų pakvaišo, prie savų staliukų nugriuvo ir gėrimėlių toliau gurkšnojo. Gyvatinis, dar valandėlę pašūkavęs ir porą langų išmaišęs, grobė žalgą ir beke-

puris, baisiai pasišiaušusia galva, lyg biauriausių šmėklų vejamas, per turgavietę namo nudūmė.

Kitą turgadienį vėl po aikštę šūkalojo, į žalga eibę gyvačių prikoręs. Baigęs biznį, nugūrino pas smuklininką ir nuostolius su kaupu apmokėjo.

Kas jis, iš kur jis — niekas nežinojo. Taip jau ir vardo pavardės niekam nesisakė.

— Gyvačių karalius,—kažkas kažkadai praminė keistuolį senį, ir ši pravardė prilipo.

— Gyvačių karalius gūbrina, — šnekėjo žmonės, pastebėję senį į miestelį klampojant.

— Šiandie mačiau gyvačių karalių,—gyrėsi bendrams koks nors pienburnis, vėlų vakarą su tėvais iš turgaus namučių grįžęs.

— Arklys antrądien negaluoja, reik eiti pas gyvačių karalių vaistų,—rūpinosi padžiūvęs ūkininkas.

Senis jau daugelį metų gyveno vidumiškėj. Maža sodybėlė ir trobiūkštė. Stogas nendrėmis ir skiedromis dengtas, sienos šakaliais paramstytos, molio pamatai urvų urvais išknaisioti. Šiaurutis dirbamos žemės sklypelis, iš visų pusių aukštų eglių apstotas, girios tankumyne sudarė mažą pragumėlę.

Katinas, gaidys ir senis buvo vieninteliai sodybos gyventojai. Žinoma, neminint, kad retkarčiais gyvatės atšliauždavusios. O kirmėlės, anot žmonių pasakų, būdavę dažni svečiai. Sako, iš visų apylinkės šilų takų takučiais suringuodavusios ties kiemo vartais ir, galvomis mataruoda-

mos, laukdavusios „karaliaus“. Senis, pastebėjęs priesodyby eibę knypavos, užsimetęs kailinius, paimęs iš kampo žalgą ir, sausai kriunėdamas, pro duris išgūžinas. Prieangy susišaukiąs katiną su gaidžiu, ir visi trys kiemu pas gyvates nužingsniuoją. Juosvos, rainos, gelsvomis papilvėmis, su kaukuolėmis pažandėse — kokių biauurybių besusirinkdavę iš visų raistų ir įvairių marmalynių.

Seniui pro vartus iškiūtinus, kirmėlės iškeliančios kaklus ir, galvas išdidžiai linguodamos, sveikinančios: „Sveikas gyvas, senutėli, sveikas, puruonėli. Mūsų meilė ir dėkingumas tau priklauso.“

Gyvačių karaliaus veidas džiaugsmu nušvintęs, akyse žalsvi žiburėliai plykstelią, žalgą laikanti ranka imanti virpėti. Senis nusivožiąs kepurę, iškelias aukštyr žalgą ir, į visas šalis šakalį linguodamas, šnabždąs: „Sveikos, bičiulės, sveikos, viešnios rainuotinės . . . Sveikos!“

Kirmėlės prasiskiriančios, kaklus įtraukiančios ir murksančios. Senis, žalgą pasiramstydamas, žingsnis už žingsnio pirmyn stumdamasis, su kirminais šnekučiuojąs: „Lingu, lingu, linguotėlio . . . Riebios, gražios, žvilgančios. Bepigu jums, miško paukšteliams — nei arti, nei sėti, nei į kluonus krauti . . . Oho, papūtžande, kokį puikų rūbą pasisiūdinai! Senoji išnara gal kur paraisty jau sutrūnijo“.

Pračiučiuoja gerokas laiko gabalas, kol senis apžiūrįs visą pulką, pasišnekąs su senomis pažįs-

tamomis, paglostąs jų žvilgančius sprandus ir vėl atgal pas kiemo vartus atkiurkinąs. Ant žiogrelinės tvoros pasistojęs, senis dar kažką visoms pasakąs, pamojās žalga ir gyvatės imančios namučių skirstytis. Katinas tuo metu, ant trobiūkštės šelmenio tupėdamas, burkuojąs, o gaidys prie šulinio skiauturę kratąs: ir jam miela, kad ši knypava atliūlusi jo mylimo šeimininko pasveikinti.

Po pusvalandžio kirmėlių nė žymės: joms vienoms težinomomis landynėmis visos, gimtines pastoges pasiekusios, ilsinčiosi. Pakeliui nė nemėgink liesti. Pas savo karalių į svečius kildamos, baisios pasišiaušėlės viską šalin vejančios, o žmogui jų įgėlimai nieku būdu neišgydomi — nukratyk kinkas, ir baigta.

Lakios fantazijos žmonės apie senį dar didesnių niekų prasimanydavo. Jų žodžiais, liepos mėnesio vidury gyvatės pas tikrąjį karalių suūžančios. Tat ne žmogus, o taip pat gyvatė, tik baisaus keistumėlio: galvoj geltonas vainikas, pašoniuose žali bruožai, pirmutinės kojos kaip rūpūžės, apie dvi uolektis ilgumo. Ji ir slėpingam urve lindinti, kur joks paukštis neužskrendąs, joks vėjas neužpučiąs, joks šviesos spindulėlis neprisiskverbias.

Be kirmėlių, iš gyvų padarų tik vienas gyvatininkas jos slėpynę težinąs. Pačiam vidunaktį šis baisus kirminas išsirangąs į viešumą ir visą mielą naktelę su gyvatėmis glebesčiuojąsis, ulbą-

sis. Rytams tvinkstant, atsisveikinas su sava armija ir vėl į urvą dūlinas.

Šiose gyvačių iškilmėse ir senis dalyvauja. Sutemus ties prieangio durimis atslenkančios trys gyvatės ir, uodegas plakdamos, skardenančios: „Labas vakaras, senutėli. Metas į iškilmes kilti“. Gyvatės, pirma vingiuodamos, kelią į slėpinynus rodančios, o senis — gūru gūru pakrūmėmis beskuodžia.

Kas dėdavęsi tą naktį, niekas nežinodavo. Paryčiais senis grįždavęs gyvačių gyvatėmis apsikarstęs: viena rainuotinė kepurės viršų aprangiusi, dvi kaklą apvyniojusios, visas knibždelynas į užantį susimetęs, storos pantinės į milinės ir kelnių kišenes įsikrausčiusios.

Parneštines gyvates jis lūšnelėj laikydavo ir, slėpiningu būdu joms galą padaręs, į turgų nešė. Sako, kartu su gyvomis ir valgydavęs, ir miegodavęs, ir šnekučiuodavęsis. Jei kas mėgindavo pašiepti:

— Besibiaurioji su kirmėlėmis!.. Rastum geresnio ir padoresnio darbo, — senis baisiai piktai atkirsdavo:

— Ką? Gyvatė tau blogas padaras?.. Gyvatės, vyruti, už daugelį žmonių geresnės. Oho, kad visi būtų toki, kaip gyvatės!.. Gyvatei nieko bloga nedaryk, ir ji tavęs nelies. O žmonės — nejučia atšliaus, pravers lūšnos duris, atselins pas lovą ir taip skaudžiai į pačią širdį

īgels, kad vietoj susvaigsi. Žmonių, o ne niekuo nekaltų gyvūnėlių reikia saugotis.

Kai būdavo gerai nusiteikęs, senis ir pafilosofuodavo:

— Klysta, kas blogus žmones gyvatėmis vadina. Gyvatė tik bėdos verčiama ar netikėtai užminta įkanda, gi blogieji puola dažniausiai nieku nekaltą ir vejasi... ligi pasiutimo vejasi... vejasi, kol šis nusilpęs išgriūva, ir tada mirtinai užkapoja... Jeigu nebūtų teismų, kalėjimų ir policijos — žmonės kitas kitą bematant išsmaugtų. Kur matėt gyvačių, vilkų arba kitų, anot jūsų žodžių, piktūnų kalėjimus? Cha, cha, cha!.. Žmonės bepročiu pavadintų tą, kuris imtų pasakoti matęs, kaip gyvatės gyvatėms stato kalėjimus ir juose savo seseris pūdo. Arba vilkai, meškos, liūtai... Kur jų kalėjimai, jų teismai, jų katorgos?.. Ne, nėra baisesnio ir piktesnio gyvio už žmogų.

Šios, mūsų blaivu protu galvojant, baisiai keistos mintys, matyt, amžinai spirgindavo atsispyrėlio senio sąmone, tik retą atsitikimą sausų žodžių pliūpsniais pro suvytusias lūpas išsiverždamos.

Slinko metai. Pasaulį gyvenimas kunkuliuvo: nuodai kaupėsi, patrankos grūmojo, gi senis girių pavėsy ramutį gyvenimą gyveno ir turgadieniais po miestelį šūkalojo:

— Gyvačių, gyvačių!.. Pirkit gyvačių! Gerų ir nebrangių gyvačių!

Tą senio padūkimo pavasarį žmonės, kaip ir visuomet, ramutėliai arė laukus, bėrė grūdus, džiaugėsi gležnučiais daigais ir vyturėlio tiriliavimais.

— Ar girdėjot, aną turgadienį gyvačių karalius buvo pasigėręs ligi pamišimo... Išmalė langus, apvertė stalą ir vis kraują šaukė. Matyt, jau nebeilgas amžius: užvers kur kinkas vargšelis — bus galas, — darė savas išvadas plonliežuvės kūmutės, ir ši žinia po visą apylinkę beregint nuskambėjo.

Atkaukšėjo vasara. Pats darbymetis, pati kaitra, pats nupiautų varpų šnabzdėjimas. Sutirpo senio vapaliojimų paskalos, užmiršo ir ženklus, danguje pasirodančius. Jei žiemą pakluonėse vaitodavo apuokas, tai dabar ten režiuose kviečių varpos pavėjui šiuleno.

Ir staiga vieną dieną — vėl gyvos dangaus pranašystės, vėl prisiminė apuoko vaitosena, vėl gyvačių karaliaus pašėlimas visų lūpose kartojamas.

Karas!... Jo dar nematyti — kraujo neužuosti, patrankų neišgirsti, tačiau akys, į vakarų saulėlydžius nuklydusios, didžiu nerimu suspindi, o širdy perkūnai sujunda — bildu buldu, tartum patrankų šūviai tolimą aidą pakartoja. Ne laukų ramybėj, ne šlaitų skardžiuose, ne dangaus debesyse — žmogaus širdy jie pirmutiniu siaubu padrioksi.

Žudynės! . . . Laukuose varpos svyra, lankos žiedais kvepia, upėse žuvys krykščia, bet į pasąmonę iš kažkurio pakraščio rangosi kruvini vaizdai. Težydi, tekrykščia aplink gyvybę, o siela nuostabiomis vaizduotės gijomis jau mirties paveikslus audžia.

Ašaros! . . Taip, jos jau ir mūsųose srovi. Pulkai vyrų vieškeliais ir šunkelių vingiais išeina. Ne iš turgaus mielų lauktuvių parnešti, ne į vakaruškas linksmiai patrypti, ne į rugių barą dalgio žvanginti — išeina į tą kraštą, iš kur širdis kraują, mirtį ir sopulius junta. Ašaros blizga milijonų blakstienose. Ir sulinkusių motinų, ir mylimų žmonių, ir volungių sesulių akys didžiu sielvartu žydi.

Gyvačių karaliui šis sumišimas, tarytum, nei šilta, nei šalta. Vaikšto kaip bevaikštęs po turgavietę ir šūkaloja:

— Gyvačių, gyvačių! . . Pirkit gyvačių!

Žmonėms nebe gyvatės rūpi, todėl senis veik kiekvieną turgadienį grįžta namučių su pilnu nešuliu.

Kartą sudžiūvus moteriškė, isteringai nusikvatojusi, gyvatiniui į akis žėrė:

— Duok ramybę gyvatėms! Kada žmogus žmogų piauna, gyvatės ne galvoj! . . Tu geriau, žinai ką padaryk? . . Sugaudyk visus tuos, kurie šį prakeiktą karą pradėjo, užmušk ir, į žalgą išispraudęs, gyvačių vietoj po turgų nešiok. Ot tada, tai uždirbsi gražaus pinigėlio. Mes visi pirsime,

už paskutinius skatikus pirksime... Pirksime ir už nekaltųjų kraują ir ašaras atkeršysim!.. Dabar gyvatės niekai... Kada už šiuos kirminius yra baisesnių žmonių, gyvatės vardas negali būti keiksmazodis.

Senis į šiuos žodžius nieko neatsakė, tik, galvą dar labiau nunirinęs, į žmonių kamšatį įsi-grūdo.

Bematant vakarų krašte ir griauti ėmė. Retkarčiais smarkiau sudundėdavo dangaus pakraštys, bet dieną naktį virė neaiškus, tolimas gaudimas, kurio silpnesnės ausys nė nutverti nesugebėdavo.

O ilgaliežuviai ir pagyrai skleidė gyvenimo ramybę nuodijančius įspūdžius:

— Vakar, prieš saulutei pakylant, kad ims griauti, kad ims dūkti — maniau langų stiklai išbyrės...

— Aš, į Beinarų bažnyčios bokštą įsikoręs, mačiau liepsnas. Kai tik padrioksi, iškyla raudonas ugnies kamuolys ir, liepsnų liežiuviais tykštelėjęs, žemyn krinta. Ir taip be perstojo — dieną, naktį... Nesuprantu, kaip begali bet kokia gyvybė ištverti... Gi žmonės ištveria: ir ausys nuo trenksmo neapkursta, ir velniška ugnis negali visų išdegti.

— Aną dieną pas mus buvo elgeta užklydęs. Sakosi nuo vokiečių pasienio, dar už Dubysos. Tai, pasak jo, Dieve mylėk, kas ten dedasi. Kariuomenės, kaip vandens. Vis einą ir einą į

frontą. Nueiną pulkų pulkai, o retas kuris begrižtas. Ir sužeistų matės. Kruvini smilkiniai, užmerktos akys, be kojų, be rankų, kitas nė į žmogų nepanašus. O ašaros, o klyksmas, o vaitojimai — ausis užsikimšęs, bėk laukais, kad tokio pragaro neregėtum, negirdėtum.

— Pasaulio galas!.. Senis Niurkus sakosi skaitęs Mikaldos pranašystes. Raidė pagal raidę: ir ženklai danguje, ir žmonių skerdynės, ir visokios mašinų mandrystės nesvietiškos... Belieka laukt, kada debesyse nušvis raudonas kryžius ir arkangelų trimitai ims šaukti į Juozapato pakalnę... Tada viskam bus galas.

— Ogi tie vokiečiai, sako, daugiau į velnius, ne į žmones panašūs: geležiniais kyveriais, visokiais šautuvais apsikarstę; gi piktumas, piktumas — įmanyty, žmogų į gabalėlius suplėšytų.

Dienos liūlo, paskalos nerimo, iš vakarų pusės griausmas vis aiškesnis ir aiškesnis augo. Vieną dieną pagiriu ritosi ilga vežimų virtinė. Iš ūkininkų rekvizuoti poriniai ratai, ligi pusiau šiaudų prikimšti, palengva slinko nelygiu vieškeliu. Nuo jų sklido šiaudų ir kraujo kvapas. Tat sužeistųjų kelionė iš fronto. Kas dieną jų vis daugiau ir daugiau nykiu pagiriu praslinkdavo. Ona Timutienė, kurios vyrą pereitą vasarą mobilizavo, kiekvieną virtinę didžiu sielvartu palydėdavo. Vargšė moteriškė, ties kiemo vartais stovėdama, užverktomis, plienu žaižaruojančiomis akimis sekdamo pradardančius vežimus

ir sąmonės žydrumoj ausdavo paveikslus kad tolimam Karpatų krašte, gal būt, jos vyrą panašūs vežimai į užfrontę tempia. Tą dieną vežimų buvo nepaprastai daug, ir virtinės uodega pamiškės krūmuose nyko. Timutienė, šešių mėnesių kūdikį ant rankų laikydama, kaimynei pasakojo:

— Tris dienas, tris naktis tokis nežmoniškas užimas — priguldė, oi priguldė svietelio, kaip mūsų. Kiek vežimų su sužeistais, o kiek jau nebereikia vežti... Dieve, Dieve, kokių laikų sulaukėme! Kas atlygins už kraują ir ašaras, kas pamišusiam svietui protą grąžins?

— Sunku ir pamanyti, kaimynėle, — draugė be vilties numojo ranka.

— Antai vienas vežimas ties kryžium sustojo. Gal skubios pagalbos reikalinga, o gal, jau amžinatilsį, vargšelis.

— Gera tamsta sakai... Eikim pažiūrėti, — Timutienė instinktyviškai pasinėšė pirmyn.

— Eikim! — kaimynė taip pat neatsiliko, — ana kažkas jau gubrinėja iš pašaliečių... Pala, ar tik ne gyvatinis? — moteriškė pridėjo plaštaką prie kaktos ir trumparegiu žvilgsniu ėmė tyrinėti sustojusį vežimą.

O ten iš tikrųjų gyvačių karaliaus būta. Bekėblindamas iš miestelio, kaip ir paprastai, atsisėdo po kryžium kvėpterėti ir, vežimams ėmus riedėti, ten ligi pat vakaro pasiliko. Daugumas sužeistųjų kniubsojo šiauduose ramūs, bežadžiai. Didžios sopos ir sunkių pergyvenimų sugniuž-

dinta širdis bevelijo valandų ramybėje baigti paskutiniąją užfrontės kelionę. Tačiau būdavo ir tokių, kurie imdavo garsiai vaitoti ar pagalbos šauktis. Šiuo metu vienas, sunkiai į galvą sužeistas jaunikaitis, ėmė blaškytis, dantimis graužti ratus, sopulingu, lūžtančiu balsu visus šventuosius ir prakeiktųjų dvasias šaukti. Besiautojant nusmuko galvos tvarstis, iš žaizdos naujai mušė kraujas, todėl vežimas buvo priverstas sustoti. Vienas sanitaras nepajėgė klieidinčio suvaldyti, taigi gyvatinis šoko pagelbėti.

Atskubėjusios moters išvydo baisų paveikslą: gyvačių karalius laikė sužeistąjį, pusiau per krūtinę apglėbęs, o sunykusio veido kareivukas bandė naują tvarstį ant galvos uždėti. Sužeistasis spurdėjo senio glėby, spardė kojomis ir gargaliuodamas šaukė:

— Užmuškit mane, greičiau užmuškit!... Argi nematot, kad nebeišgysiu?... Užmuškit, prakeiktieji!...

Pagaliau vargais negalais pavyko kaktą aprišti ir nelaimingąjį vėl į šiaudus paguldyti. Vartinės prieky suskambėjo trumpa komanda, ir visa vežimų vartinė tolyn nugirgždėjo. Paskutiniai spinduliai lauką ir pamiškę ilgais šešėliais nuklojo, rami vakaro vėsuma pavieškelėj sustingo, nuo ano vežimo, tolydžio mažėdamas ir silpdamas, skardėjo vaitojimas:

— Užmuškite, užmuškite, užmuš!...

Senis stovėjo prie kryžiaus nebylus ir nuo vaitojančio vežimo akių neatitraukė. Atbrizgusios milinės rankovės ir krūtinė buvo krauju sutepti. Akys, rodos ir prieš švininį gyvatės žvilgį nesuvirpančios, dabar keistai žėrėjo ir ašaromis tyvuliavo.

— A Jėzau, Jėzau! — rankas užlaužusi suvaitojo Timutienė. — Toks jaunas ir diktas vyras... Juk taip pat kur nors turi motiną, seseris ar žmoną.

— Brrr—rūm! — sugriaudė vakaruose, kad net pagriovio smilgos suvirpėjo.

— Ir vėl!... Ir vėl griaudžia! — isteringai suklyko kaimynė. — Vėl sulauksim naujos vežimų virtinės.

— Žinoma, žinoma, — palingavo galvą Timutienė, — iš tokio pragaro niekam nebelemta sugrįžti... Dievulėli, Dievulėli, tas mano vargšas Jurgis!... — didis sopulys užgniaužė žodžius, gausios ašaros raukšlėtais veidais pasipylė.

— Rimki, kūma, ką čia per daug imies į širdį — kaimynė bandė raminti sielvartaujančią, — Dievo valia: ne jis pirmutinis, ne jis paskutinis — mažu nebeilgai ši Aukščiausiojo rykštė siautos, gal žmonės grįš į protą.

— Duok, Dieve, duok, Dieve, — Timutienė rankove braukė ašaras, — tačiau vargu liausis...

Moters nukrypavo namų, senis teberyėjo po kryžium, tebežiūrėjo į slenkančią virtinę.

Baigiant tirpti paskutiniams saulėlydžiams, gyvatinis giliai atsidūksėjo, susisagstė milinė, atsi-sveikino su kryžium ir nugūžino namo. Eidamas piktai spiaudė ir panosėj murmėjo:

— Juos reikėtų iškarti... Visus iki vieno pakabinti po sausų medžių šakomis... Nekalto kraujo lakėjai!...

Tą naktį nėjo miegučio. Kaip atsisėdo ant prieangio slenksčio, taip ir iškiurksojo ligi gerų pusiauryčių. Dangus skaistutėlis, gražutėlis. Žvaigždžių kaip pupų. Girios viršūne skystutis rūkas žioplinėja, liekno tolumoj kažkoks paukštis klykauja. Būtų ramios ir svaigulingos mintys, jeigu ne tas vakarų pašėlęs trenksmas. Aprims, aprims kokią valandėlę, ir vėl staiga bum-būm, bum-būm, rodosi, koks milžinas dausių krašte geležinius kūjus svaido. Kiekvienas trenksmas, kiekviena patrankų salvė į nakties ramybę naujų šiurpulių, naujo siaubo šiuptelia. Gyvatinis, rankas ant kelių sunėręs, pamažu čiulpia pypkutę ir primerktomis akimis žvaigždžių plevėnimą seka.

— Brvumm... — panosėj pasimaišo stambus vabalas.

— Klyku, klyku, kvyy... — šaukia liekno paukštis.

— Bum-būm! — sumauroja toli, toli karo slibinas.

O dangaus tyrumėlis, o žvaigždžių marguliavimas, o giria taip pamažu, slėpiningai ūkia.

Staiga iš didžiųjų eglių grupės šmykstelėjo šešelis. Senis pašoko ir ėmė stebėti — gal vilkas, gal lapė, o, gal šiaip kuris girios žvėrelis, iš savos lindynės išsiruošęs, per arti trobelės nuklydo. Šešelis vėl į tankumyną susmuko, bet senis aštriu žvilgsniu tebesekė: gal vėl išners, gal vėl pasirodys. Tokią neramią naktį be gyvųjų draugystės ilgu ir nuobodu. Tebūnie vilkas ar kitas plėšrūnas — senis šią valandą ir juos malonėtų išskėstomis rankomis sutikti.

Po valandėlės vėl išslinko. Ėhė! seniui ir blusos apmirė: tat ne žvėries šešelis, o žmogaus — žmogaus, šią pasiutusią valandą už visus žvėris baisesnio ir piktesnio. Senis nustojo kvėpavęs, prisiglaudė prie išklibusių durų ir šešėlį toliau stebėjo. Netikėtas svetys žingsnis po žingsnio pamažu selino prie trobelės, retkarčiais sustodamas paklausti, ar negirdėti kokio įtartino brazdesio. Kada jį nuo sodybėlės vartų vos keletas žingsnių teskyrė, gyvatinis pamažu krenkstelėjo. Šešelis sustojo, įtempė ausis, įtraukė galvą, lyg pasirengdamas kiekvieną minutę atgal į girią smukti. Senis antrą kartą sukriaukšėjo ir ranka mostelėjo. Šešelis, valandikę pasvyravęs, išsijudino ir retais, linguojamais žingsniais priėjo prie vartų.

Kareivišką švarką apsitempęs, be kepurės, kaktoj gilus randas, ligi kelių dumblinas — senio įgudusios akys ir tamsumoj sugebėjo naują atvykėlį permesti.

Matydamas, kad svečias nebuvelis nedrįsta į kiemą žengti, gyvatinis vėl mostelėjo ranka. Šešelis staigiu mostu atplėšė vartus, metėsi porą žingsnių pirmyn ir klaikiu balsu prašvokštė:

— Gerti... Vandens, gerasis žmogau.

Senis rankos mostu pakvietė pašalėj prisėsti, o pats nulingavo prie šulinio. Atklydėlis nematyto godumu puolė prie vandens. Beveik plėšte išplėšė seniui kibirą ir, galvą panarinęs, mugurkt, mugurkt kaip arklys ėmė ryti. Po kelių minučių ištraukė galvą, apsilaižė, alkūne nusibraukė purvinas lūpas ir drumzlinu žvilgiu į senio veidą įsisiurbė. Gyvatinis keistai išsiviepi, pamūgino kepurę labiau ant akių ir, patempdamas atskirus žodžius, prašvabeldžiavo:

— Nesibijok... Mano miško gūžta ne vieną nelaimėje priglaudė. Kas bebūtum: arkliavagis, plėšikas, žmogžudys arba ir geras girios paukštėlis — pastogės nepašykštėsiu. Eikš į prieangį, riskis ant šieno ir pūsk. Čia tavęs nė pats kipšas su visais kipšiukais negalės surasti...

— Bum-būūm!... — padrioksjė vidunakčio gūdumoj artilerijos salvė. Svečias susvyravo, užsidengė rankomis akis ir sukniubo.

— O Viešpatie, ir čia... ir čia!... Niekur negaliu pabėgti, — staiga pašokęs, rankomis stvėrėsi už krūtinės ir puolė į vartus.

— Pala! — senis už alkūnės sulaiškė. — Nebūk mažas ar papaikęs. Kaži kur šaudo, o jis jau kuria.

— Ką? ... Sakai, kaž i kur! ... Manai, jiems sunku šią vietą pasiekti? A! Auštant jie gali jau šį lauželį pyškinti ... Aš ir bėgu iš ten ... iš paties pragarų pragaro ... Jeigu tu, seni, ten pakliūtum, taip pat mautum ... Dievaži, mautum, kad net kulnys raitytųsi ... Cha, cha, cha! — prapliupo dusliu, isteringu juoku ir ėmė vidukiemį rangytis.

— Rimki, bičiuli, — senis visai arti prislinko, — dabar viską suprantu, viską ... Iš ugnies, varguolėli mano ... Na, ten, turi būt, pragaras?

— Taip, ten tikras pragaras, — svečio akys baisiai sužėrėjo. — Ten žmogus musės nestoja... Toks griausmas, toks šėlimas — a jai, jai! ... Nebeištvėręs pabėgau. Vis blogiau už mirtį nebūsiš. Nesibijok, aš to krašto žmogus — zarašiškis. Namie liko ligonis pati ir trejetas bamblių ... Ten lūšnelėj, pagal patį ežerą ... Na, bet bėgsiu — čia užėiti dar kas gali.

— Ir vėl! — senio balsas aštriai suskambėjo. — Kur jau taip nubėgsi? ... Kur, varguolėli? ... Už mano lūšną saugesnio kampelio visoj žemėj nesurasi.

— Ogi rusai! ... Kariuomenės visur pilna... Kaip skruzdėlių ... Sučiuopę nudės ir baigta, — atbėgėlis palingavo galvą.

— Nudės ... Tegu pamėgina. Manai, žmogus koks mašalas ar musė, kuriuos vienu piršto spustelėjimu galima sutriuškinti, — senio storas balsas drebėjo. — Negana jiems mūsų

laukuose kraujo marių!... Ne, balandėli, į mano trobelę joks pabaisa nedrįsta užsukti... Einam — išsimiegosi, o paskui galėsi ir apie tolimesnę kelionę pasvarstyti.

Atklydėlis pas gyvatinį liko. Matydamas, kad šioj nuošalumoje joks žmogus nesimaišo, visai aprimo ir buvo pasiryžęs iki karo pabaigos čia išlindėti. Šeimininkas buvo nešnekus, todėl ir jis dienas leido, ant sukrypusios palangės užsiremęs ir pypkę dumdamas. Iš girios išeiti vengė, nes iš miestelio grįžęs senis pasakojo, kad visi keliai, šunkeliai ir net takai žmonių pilni.

— Baisu žiūrėti, kas dedasi, — gyvatinis pasakojo kelionės įspūdžius: — vaikai vežimuose klykia, motinos rauda, seniai vaitoja. Tikra pasaulio pabaiga... O kariuomenės, kariuomenės — visais vieškeliais kaip vanduo tvinsta.

— Taigi, tvinsta — pabėgėlis giliai atsiduso, — gi kiek atgal sugrįš? Ten tikros skerdynės. Kai ima kulkosvaidžiai virti ir armotos trenkti, dangus su žeme susimaišo... Kulų švilpimas, sužeistųjų vaitojimas, keiksmas, maldos... baisu ir pagalvoti.

— A, tai vis karas, — senis į viduaslį piktai nusispiovė. — Tos visos kulipkos ir armotos žmonėms žudyti!... Iš tikrųjų, gyvatės yra tūkstančius kartų geresnės. Kas tie silpni kirminėliai, palyginus su karo slibinu, — Niekniekiai!...

— Bu-u-ūm! — trobelės langai suklebėjo

nuo didžio trenksmo. Miške garsas toks skambus ir aiškus, kad, rodos, vos už kelių kilometrų subaubta.

— O Viešpatie, visai nebetoli! — rankas sielvartu užlaužė svečias. — Kur dingsime, kai frontas pas mus atmarmės?

— Kur? ... — senio akyse pilkas pasiutimas sužvilgo. — Nagi čia. Aš savos pastogės už jokių pinigų neapleisiu. Geriau tėviškės asloj sugniužti, nei lyg užuitam žvėreliui po svetimus pakampus daužytis ... Tamsta ir galėsi likti, kol visa nurims. Tokioj užkampėj nė pats liucipierius neįstengs suuostyti.

Po kelių mėnesių rusų nė padujų nebeliko. Kol laikėsi — laikėsi, bet, anot Leizerio pasakojimų, kai sutriuško frontas ties Dubysa, pulkų pulkai, lyg akis išdegę, į rytų kraštą šveitė. Įkandin jų pritvino vokiečių armijos. Kyveriuoti, biesai žino, ką burblena, o gobšai, o lyg vilkai išalkę, o nesukalbami, — gyvatiniui nauji svečiai nemaž nepatiko. Ypatingai niršo ant jų, kad nebeleisdavo po miestelį gyvačių šūkaloti. Kada vieną turgadienį išsiruošė su preke, tikėdamasis gražaus pinigėlio pelnyti — kryžkelėj, ties pačiu alyvų krūmu, sustabdė trys raitieji ir, kažką kiauliškais snukiais marmaliuodami, į mišką rodė. Senis pasiklausė, pasiklausė, atkišo špygą ir, liežuvį rodydamas, pamėgždžiojo:

— Ja, ja, šaldi, maldi! ... Kvailiai per visą pilvą, ir gana! ...

Kad šoks šoks, lyg į pasmakrę širšino įgelti, kad ims bizūnais gyvatinio nugarą šutyti — vos spėjo vargšas, per griovį persiritęs, į mišką nudumti. Kai pamiškėj sustojęs atsigrėžė — ties kryžium tebesikvatojo visi trys netikėliai. Oi kvatojosi, net nuleipdami.

Senis tą dieną buvo baisiai įniršęs ir, po duobėtą trobelės aslą blaškydamasis, kažką panosėj niurnėjo. Atbėgėlis nedrįso gyvatiniui nė akyse rodytis, nes žinojo, kad tokiais momentais senis ligi pašėlimo įniršęs ir, mažiausiu žodžiu užkibintas, gali į žandą skelti.

Vakare senis šiek tiek atlyžo. Kramtydamas jau apipelėjusią duonos žiaunę, išdraikytais žodžiais bendrui nupasakojo visą įvykį. Baigęs pasaką, atsistojo, pasiražė, pasispiaudė delnus ir keistai nusišypsojo:

— Kaip tu manai? — Kitą kartą irgi taip pat pasibaigs? ... Ne, brolužėli! — čia vėl rankas pasispiaudė, — žiebsiu į ausį, kad kruvinos kibirkštys ištikš... Velnio perai! Užkliūva jiems mano gyvatės... Kas jiems darbo!... Jie man duonos parūpins, ar ką, rakaliai?... Pasimaišytų bent vienas žalčiukas mano sodyboj — iškelčiau, oi iškelčiau pirtį, kad visą gyvenimą minėtų... Chi, chi, chi! — laibu, vaikišku juoku senis prapliupo, o viršuj antakių trys siauros raukšlės įsibrėžė. Keršto ir pagiežos aistra virpančios raukšlės, į gyvačių geluonį panašios.

Rudeniop kažkas liekne rado sumukusį vo-
kiečių kareivį. Kai atvykusi vyresnybė pradėjo
lavoną tyrinėti, iš švarko kairės rankovės šmukš-
telėjo gyvatė ir, porą staigių vingių išvingiavus,
viksvų tankumyne dingo. Šis netikėtas atsitiki-
mėlis davė progos įvairiems pliauškalams skrai-
dyti. Bažnytkaimio zakristijonas tvirtino, kad
esą pats nelabasis žmonių engėją į tą marmalyne
įviliojęs ir gyvatėmis apleidęs.

— Dievas kantrus, bet nemaršus, — senavo
jis rinkelės patvory sustojusiems ūkininkams, —
tiek ašarų pririjo, tiek kraujo prilakė — tepasi-
sotina dabar liekno makalynėj...

Atsirado ir užtarėjų.

— Bene jis vienas kaltas, ar ką? — blakstie-
nas tankiai mirkčiodamas, švepleno Vainauskas.
— Kaip vyresnybė įsakė, taip ir darė. Įsakytų
pačiam eiti žmonių engti — ir eitum... Prieš
valdžią anė mur, mur!...

— Nebeėjęs! — zakristijonas rankas į kel-
nių kišenes sukišo. — Už tokius įsakymus spiau-
čiau visoms valdžioms į veidą, ir baigta!... Te-
patriūbija varnai į nosį!

— Tas ir yr, kad nespiautum, — įsikišo Ka-
ralius. — O kol vežei į kreisą Girulių kaime rek-
vizuotus javus?

— Aha, taigi... — prisidėjo Mirgeika. —
Nei spiovei, nei ką, o tik ponuliuk, ponuliuk,
paskui žandaro uo... sekiodamas... Karklyne
ir žvirblis drąsus.

Zakristijonas, taip ūmai ir smarkiai užpultas, nukaito ir bandė teisintis:

— Ten buvo kita muzika: jų visas pulkas, o aš vienas... Be to, tas vežimas ne toks jau baisus daiktas — ne aš, būtų kitas nuvežęs.

— Tai taip ir kalbėk, o nesidėk didžiu gudruoliu, — atkirto Vainauskas. — Gi su tuo vokiečiu — vienas Dievas težino, kaip ten buvo.

— Biesas bus, — į patvorį nusispiovė Karalius, — matyt, įkaušęs vilkosi per mišką ir paklydo. Norėjo gulstelti pailsėti — ir užvertė raiste kojas.

— Visaip galėjo nutikti, — atsipeikėjęs įsiterpė zakristijonas. — Aš girdėjau, tik, dievaži, niekam neprasitarkit, kad gyvačių karaliaus darbeliai... Senis baisiai įniršęs, kad neleidžia po miestelį šūkauti, ėmęs ir nukniekinęs...

— Taigi, taigi... Ir aš viena ausim girstelėjau, — Vainausko lūpose vylinga šypsena nušvito. — Su seniu menki juokai... Ir gerai padarė — gal kiek švelnesni liks... Jau perdidelius ragus buvo išsiauginę... Palauk, mūsų žmonės! Kenčia, kenčia, bet kai trūksta kantrybės maišelis — oi, oi, oi!... Visaip pasitaiko, visaip...

— Ką ten senis su visais niekais terliosis, — įterpė trigrašį Mirgeika, — vos bepakėblina, o dar vokiečių nudžiaus... Čia, vyručiai, baisiai gero kumščio reikia.

— Je, je!... — lengvai atsiduso Karalius. — Peštynės, žudymai, kraujo liejimas — nebėr doro šioj ašarų pakalnėj... Kaži, mūsų vaikai sulauks žmoniškesnių laikų, ar ne?

— Dievai žino, — zakristijonas ėmė kimšti į pypkę tabaką. — Vokiečių, berods, didi galybė, tačiau, kunigus šnekant girdėjau, esą anglai su amerikiečiais jiems kaip reikiant kailį karšią.

— Amerikiečiai!... Oho Amerika! Ten, bra, vienas miestas už mūsų kraštą didesnis. Amerika, brolyčiai jūs mano, vokiečių kaip minkštą klecką sumiaunos... Tokie fabrikai, tokia galybė — o ho, ho! — senis Rūpenis, penkeris metus Pensilvanijos kasyklose anglis kasęs, sausu, storu balsu įsivėlė į būrelio politiką.

— Kol ta tavo Amerika ką gera padarys, čia tau vokiečiai šveičia kuprą, kad tik dulkės rūksta. Ir mėsos paskutinis kąsnelis, ir pieno lašas — viskas į jų besotį pilvą sumarma.

— Nesumarmės!... Tiek kariuomenės, tiek vyrų... O namie likusias bobas irgi reikia pašerti. Jūs būtumėt matę vokietais — įsiganiusios, kaip peniūkšliai.

— Kur neįsiganys — gryną sviestą su kiaušiniais sprogsta: bepigu nemandrauti.

— Viskam, viskam galas ateina — šiandie man, rytoj tau... Kol su Dievu pirštais nesudūrei, tylėk ir nemirskėk... Antai, rado liekne sumukusį — po visos mandrystės ir galybės.

— Tą rusą vargšėlį tai su visa oda ir kaulais sutratino. Juk caro, rodos, irgi buvo galybė — priešais nė žioptelt negalėjai, o matai, kas pasidarė.

— Caras!... Ką caras? Kvailas kaip avinas, ir tiek... Nereikėjo jam vokiečių generolais apsistatyti — būtų šiandie sau ponas buvęs.

— Nėr ko per daug ir ant caro užsipulti... Prancūzai tokie gudrūs, tokie mokyti, o prieš vokiečių — šnipšt... Vos nepalydėjo savo Paryžiaus. Gerai, kad anglai su amerikiečiais į pagalbą atskubėjo — būt buvę visai rieta.

— Tas ir yr, kad vokietis ne vienas: už jį ir austrai, ir turkai, ir dar biesai žino kokios ten karalystės.

— Taigi, kas pešasi, o kam kentėti reikia. Kad ir mūsų užkampėliui — kiek prisikentėti ir privargti tenka. Andai Timutienė gavusi telegramą, kad vyras Karpatuose užmuštas. Kiek ašarų, kiek aimanų, kiek skausmo — apsaugok, Viešpatie, — šnekučiavo pusbalsiu vyrai, sekma-dienio metą į rinkelės patvorį susispietę.

Girdas apie gyvačių karaliaus sodybėlę pasiekė ir vokiečių ausis. Taip pat kažkuris ilgaliežuvis šnipštelėjo, kad ir nupumptytas kareivis esąs jo darbas.

Bematai buvo pasiųsti trys raiti žandarai senio ištardyti ir, jeigu kaip, į bažnytkaimį atsi-vesti. Pasitaikė, kad kaip tik tuo metu gyvatinis buvo į mišką išgūbrinęs, gi trobiūkštėję vienas

svetimasis telikęs. Ši vargšelių ir aptūpė žandariai. Vyras dar norėjo išmauti, bet kur besidėsi, kad jau visi trys į prieangį suarmazavę.

Išgąščio iškraipytas veidas, virpančios lūpos, rusų kariuomenės švarkas žandarams rodė miško gyventoją nieko sau paukštuką esant. Šie dėl atsargumo, pro žemas duris belįsdami, riktelėjo:

— Rankas aukštyn!

Pabėgėlis, nesuprasdamas svetimos kalbos, puolė prieš ginkluočius ant kelių:

— Ponuliukai, pasigailėkit!... Ponuliai, dovanokit!... Aš nekaltas — aš rusams tarnauti nenorėjau... Poneliai, nesuimkit: aš savas žmogus, va nuo Zarasų miestelio, ten prie ežero **mano sodyba**... Namie liko pati ir trys bambaliai... Ponuliai, aš nebe kareivis ir jokio ginklo neturiu.

Pirmutinis žandaras garsiai nusikvatojo:

— Ja, ja!... Ponuliai, ponuliai!... Ja!... O kas mūsų kameradą nudėjo? — su žmonėmis besipiaudamas, buvo pusėtinaai pramokęs lietuviškai.

— Kokį „radą“? — ant kelių klūpodamas, išpūtė akis zarasietis.

Žandarui kraujas mušė į širdį: nudėjo gerąjį Fricą ir dar tyčiosis.

— Še tau, kalės vaike! — bizūnas šmaukštelėjo ore ir aplink sulinkusius pečius apsirangė.

— U ju, ju, Dievulėli!... Už ką, už ką ponas mane taip muši? — vyriškis rankomis užsidengė akis. — Aš niekuo nekaltas... Aš rusams tarnauti nenorėjau!...

— Ja, ja, rusams!... O mūsų žmones šaudyti, — ir vėl bizūnas šmaukštelėjo ore, vėl nelaimingasis apkvaišėlis ne sava gerkle suklyko.

Gerokai nušveitę, vargšą pabėgėlį surišo ir į priekrosnį nusviedė. Po to, pradėjo lūšnelę krėsti, tikėdamiesi rasti kokį ginklą ar šiaip kurią įrodomąją medžiagą.

Nekviestiems sveteliams besibrozdinant, ir gyvatinis susivokė. Senis net sustingo priedury — kas tat matė: jo bičiulis pasuolėję suknežintą, o ūsoriai po visus kampus knaisioja!

— O ko jums, žulikai, čia reikia? — aštrus balsas gyvatinio lūpose sudrebėjo. — Laukan iš mano namelių!... Kad nė kojos jūsų čia nebūtų!

Žandarai minutėlę apkvaišo — koks čia dabar kerėpla senis išdrįso viešpačius laukan mesti...

— Ach zo, seni!... — atsigodėjo pirmasis. — Šis niekšas mūsų kareivius šaudys, o tu mus iš čia varysi?...

— Eikit velniop su savo visais kareiviais ir kitais galais — šis žmogus niekuo nekaltas, — gyvatinis piktai nuspiovė ir pasilenkė surištajam rankų atleisti.

Žandaras, aukštai iškėlęs bizūną, prišoko prie senio ir užsimojo stačiai į veidą kirsti. Gyvati-

nis išsitiesė, iškėlė aukštyn galvą, sugriežė dantimis, atsikrenkštė ir — spiovė žandarui tiesiai į lūpas:

— Štai tau, nekalto kraujo lakėjau!... Anas žmogus nekaltas: kareivį aš nudėjau... Įviliojau į balą, ten gyvatės ir užkapojo!... Cha, cha, cha!... Jūs būtumėt matę, kaip jis klykė ir pagalbos šaukė!... Cha, cha, cha!...

Senis, iš žandaro rankų išsiveržęs, švytravo po trobelę ir beprotiškai kvatojo.

Po dviejų dienų zarasiškį išsiuntė į Vestfalijos kasyklas, senis... o senį prie kryžkelės, po pat kryžiaus kojomis sušaudė. Ten pat ir palaidojo.

Perone

Ten, kur kryžiuojasi tūkstančiai geležinių gyvačių, kur žemę drebindami šniokštuoja moderniškai galiūnai, kur signalų aštrūs šūkiai raižo nudūmavusį orą, kur atsisveikinimo ašaros liejasi tarp skardenančio susitikusių džiaugsmo, ten, perone, vyksta pačios įdomiausios, pačios reikšmingiausios gyvenimo scenos. Ten visko esama: dramos ir komedijos. Žinoma, drama vyraujančią rolę vaidina, nes ir pats gyvenimas juk tėra viena ilgoka drama. Drama, kurios pirmieji prologo žodžiai — skardžios mažutėlio ašaros ir pabaiga — krintančių smilčių dundėjimas į karsto lentas...

Pažvelk į mėlynuojančius akiračius, apmesk staigiu žvilgiu laukų platybes! Kaip visur tuščia, ramu, tylu. Kur-ne-kur gubrinėja žmogelis. Toks menkas, susitraukęs, kažkuo užsiėmęs. Ty-lutis, ramutis, kaip ir tie laukai, kaip tie mėlynieji akiračiai. Įsižiūrėk mėnesienoj į žvilgančią upę! Slėpinga, baisu, bet sykiu ir ramu. Tik tamsūs šešėliai fantastinėmis liepsnelėmis

tyvuliuoja. Arba ir į tuos pačius bėgius įsistebėk! Ramiai rangosi žvyruotu pylimu, dar ramiau kaitinasi saulutėje, ir tiek. Nei jiems niekas rūpi, nei jie kam kliūva. Tik tos telefonų vielos ūžia. Bet ką reiškia vielų šiurpus niurnėjimas? Bet tik bėgiai ramūs. Taip, ramūs. Tik ar ilgai? Virptelia žemė. Už miško ūztelia garų stulpas. Jau ir plienas ima drebėti. Iš pradžią nežymiai, tolyn — labyn. Išneria, išdunda prunkšdamas traukinys. Prašvilpia langų virtinės, pradriba smagus ratų klebenimas, ir bėgiai — apimsta. Bet už tat perone. Ten, kur suėina iš visų kraštų ilgos virtinės apdulkėjusių ir nurasojusių traukinių. Ten, kur iš platumos subėga ramių žmonių gyvenimas. Ten — nuolat virpa bėgiai, nuolat dreba žemė, nepaliaujamai unksčia garvežiai, be pertraukos, lyg ugnies raketos, raižo aukštybes šiurpulingi signalai. Ten ir žmonių gyvenimas tai ne mėnesienoje žvilganti upė, bet nuolat naujais ir nesuprantamais posmais bylojanti jūra.

Gal nieko nepaprasta: iš lašelyčių susidaro Nemunai, iš Nemunų — jūros marios. Taigi, ir iš tų pačių tolybių gyvenimo keliai, susispietę į vieną tašką, baisios dinamikos triukšmingais urduliais kunkuliuoja. Juk kodėl nekunkuliuoti, kodėl neverpetuoti, jeigu ir tie patys lašeliai, kurie, kybodami girios tankumynuose, atrodo esą tiek ramūs, ir tie, į Baltijos vilnis įpuolę, ima tokį galingą, stačiai demoninį, amžinąjį valsą sūku-

riuoti. Sūkuriuoja tai sūkuriuoja, šoka tai šoka, bet, žiūrėk, kas darosi, kai jie kranto granitą ima atakuoti. Kaip jie siunta, kaip daužosi, kaip nori sugrauzti tą kietąjį nebylį. Ir sugrauzia! Žiūrėk, kiek smilčių šviti marių pakrantėse. Tai vis jų, lašelių, darbas. Ir kas galėtų tikėti, kad lašelis, žvilgą rytmečio aušrose puikiausiomis spindulių pašvaistėmis, virpąs nuo mažiausio vėjelio dvelktelejimo, galėtų taip siusti, tiek blaškytis ir net granitą į smiltis sutrupinti. Kas galėtų pagalvoti, kad žmogelis, kuris taip susigūrinęs palankėmis kuprinėja, kad tas tipas, mėgstąs ramučius vakarus, dar ramesnes naktis, mėgstąs prie atviro lango ir prie plevenančių žvaigždžių ramiai pasvajoti, gali taip triukšmauti, bėgioti, šaukti, klupti, vėl bėgti, vėl šaukti. Gal nenorėtų tikėti? Bet juk taip yra! — Tat ne asmuo, o minia. O kas toji minia?

Išskirstyk, kad ir milijoninę minią, į visas šalis už tūkstančių kilometrų, ir beliks tik ramučiai žmoneliai ramiose platybių skraistėse. Štai tau ir minia. Bet už tat perone? Lygiai, kaip tie lašeliai jūroje. Perone visu smarkumu tvinksi vienu ritmu tūkstančių gyvenimų pulsas, visu sodrumu karčios ašaros vilgo kietą grindinį, visu skambumu aidi juokas ir gyvos šnekos.

Perone,—ten, kur nuolat dunda žemė, nuolat virpa plieniniai nervai, nuolat gaudžia vielų virtinės, kur dieną naktį pūkšdami traukiniai ateina ir išeina.

*

*

*

Stotelės kieme pririštas arkliukas. Perono grindiniu dundi medinių klumpių žingsniai. Laukiamajame prie stalo rymo jaunuolis. Vidunaktis. Tačiau akys nė nemano apie miegą. Jos įsmeigtos pro langą į tamsą. Kažko ieško, kažkur klidinėja. Mat, ir jos žiburiuoja vidunakčio tamsybių žiburiais. O širdis? — Ė! — ten visas šimtas verpetų rangosi. Ji kartais taip ima blaškytis, taip smarkiai plakti, kad, rodos, vietoje sprogs, ir galas. Tačiau tik taip rodosi. Plaka, daužosi, karštais žiupsniais žeria kraują į skruostus. Širdis plaka, o prisiminimų virtinės taip ir spiečiasi sąmonėje. Ak, tie prisiminimai! Jie vėl jauni! Vėl blizga sodriomis vargo ašaromis, skardena naivaus ilgesio juoku. Raizgosi, maišosi, linguoja, švystelia visu ryškumu sąmonės spinduliuose ir vėl į sąmonę nusirango. Jų vietoje nauji veržiasi. Bet gyviausi — šio vakaro įspūdžiai. Jie nė nemano į sąmonę kraustyti... Ausyse dar skamba ašaros. Tat motinos ašaros. Ji verkšleno lūšnos prieduryje, kai sūnaus lūpos prilietė jos išblyškusią ranką, kai bėris nutempė į tamsumą girgždančius ratus. Verkė. O gal ir dabar tebeverkia. Gal dėl to jo ausyse tebeskamba ašaros.

Lūšna liko tamsoje. Liko ir senas beržas, ir diemedžio krūmas, ir kryžius. Visa, visa paliko... Dar atsigręžė kartą. Langelyje šviti ži-

burėlis, ant palangės užsirėmusi motina. Ji žiūri į tamsumą, į nykstantį vežimą ir skarelės kampu braukiasi ašaras. Kažin, ar ji pastebėjo sūnaus žvilgsnį? Jis susimąsto. Įsižiūri aukštyn. Ten pilna žvaigždžių. Viena ypatingai plevena.

Kelias minutes jis žiūri į tą ypatingą žvaigždę ir tyliai atsidusta... „Sudie, lūšna. Tu miela, nors laimės ir nedavei sielai. Motina verkia. O aš jos nemokėjau nuraminti. Juk grįždamas, gal, žvilgančio aukso gabensiu. Ir jo, to nuostabaus mago, spinduliai išblaškys lūšnoje tamsios buities šešėlius. Jo žvangesys, kaip burčių balzamas, nudžiovins visas ašaras. Kodėl aš to motinai nepasakiau? Bet... o gal gyvenimas sutriuškins kaip kirminą, išblaškys visus siekimus kaip vėtra pajūrio smiltis.“ — tyliai baigė svajones ir, žiūrėdamas į mirksintį tašką, nežymiai atsiduso. Nurimsta valandėlę mintys ir vėl naujos užplaukia. Ogi tas širdies plakimas! Ir dar vidunaktį, kada aplink tokia tylybė! Brolis įeina į kambarį, sustoja pagal krosnį ir žiūri sieninių skelbimų. Jis išeina į peroną. Vaikštinėja, klausosi. Visur vidunaktis. Įsižiūri į vakarus. Stovi ir galvoja. Ten juoda juoda erdvė šmėkšo, ten, kur jis tikisi skaistų laimės žibintą surasti.

Ima virpėti bėgiai. Širdis tankiau suplaka. Sudie, broli! Atsiunta dviakis milžinas, kuris jį nugabens į kurčią tamsumą šviesios laimės ieškoti. Rodos ne bėgiai, bet jo nervai ima virpėti; tarytum ne žemė, tik jo širdis sudunda, sugriau-

džia, sušniokščia. Liepsnoja plieninio milžino akys, žėri skaisčios žiežirbos. Sustoja. Atsikvepia. Trumpas karštas rankos paspaudimas, poliūdnis akių spindesys... Vėl dunda laukais traukinys. Brolis stovi perone ir žiūri į nykstančią dūmų vortinę, o lūšnoje prie lango motina sodrias ašaras braukia.

*

*

*

Rangosi traukinys. Žaliais laukais baltos garų juostos liūliuoja, tyliais miškais aštri ratų muzika klebena. Slenka paveikslai pro langą. Pats pavasaris, pats medžių žydėjimas. Aukštai mėlyna, mėlyna. Jis sėdi prie lango ir kažkur žiūri. Malonu ir gelsvam lapui prisiminti sprogstančio balzamo kvapus, miela ir suvytusiai širdžiai mėlyno pavasario žydinčiais paveikslais grožėtis. Kas, kad širdis tuščia, kas, kad sieloje nyku ir šalta, bet ore — pavasaris. Tiek žiedų, tiek žalumynų! Ir jo išbalusiu veidu nuskrenda neaiškus šešėlis. Vėl nuliūsta akys. O pro langus šmėkši margos ievos, kvapios vyšnios, pūpsančios obelys. Rieda traukinys į tėviškės laukus, į peroną, kur tamsų vidunaktį šviesios laimės ieškoti išvažiavo. Dabar viskas pasikeitė: šviesiausia diena, ir jis — nebe laimės ieško... Ko ieško, pats nežino, bet tik ne laimės. Ne!... Jam šturpu. Ir kam taip greitai rieda traukinys? Kodėl taip mirga pro langus žydinčios ievos? Juk ir tie gra-

žieji paveikslai taip greit išnyks. Perone jų nebebus. Nė brolio, nė ano vidunakčio. Nieko... nieko. Giliai atsidusta. Jau nebetoli! Suplaka širdis, tankiau, tvirčiau. Pažįstamos vietos. O tie medžiai žydi, žydi!

Sustoja traukinys. Tas pats peronas. Žiūri ir akimis netiki: motina stovi. Motina taip pat krapšto akis: sūnaus nebepažįsta. Išsvyrinėja perblyškęs šešėlis iš vagono. O akys! Kokios jos klaikios! Ar gali sūnus tokiomis akimis motiną pasitikti? Ar jose nebeliko nė spindulėlio tos dangiškos šviesos, kuri žėrėte žėrėjo, kada jis dar lopšy motinos liūliavimų klausė, kada jis lankos dobilus piovė ir kada atsisveikindamas ranką pabučiavo? Sudreba motina. Argi tikrai jau nieko gražaus sūnaus akyse nebeliko? Tik šešėliai, tamsios pašvaistės, dar tamsesnės žuvusios viltys... Motina puola prie sūnaus. Jos karštos ašaros ritasi išvagotais veidais. Gal ašaros sugrąžins bent spindulėlį tos dangiškos šviesos, gal bent vienas palaimos žiburėlis jų gilybėse suspindės?

Rieda karštos ašaros motinos skruostais, sruvena širdyje karčios ir saldžios nesuprantamų jausmų srovės, o sūnus ramus. Tyli ir žiūri į verkiančią motiną. Staiga jo veidas nubąla... Nebeištūri. Akyse suspindi viena ašara, kita. Pagaliau pasipila visa srovė. Verkia kaip kūdikis... Ak, tos ašaros, ašaros! Jos lieka amžinai jaunos. Pasenėjo motina, gilios raukšlės veidą

išvagojo, sulinko lūšna, nužilo ir beržas, nebėra brolio, o jis pats sugrižo be aukso kišenėje, be idėjos krūtinėje. Skruostuose ligūstas sidabras nusiminimo bei liūdesio šešėliais šviti. Ir tik ašaros beliko jaunos, žėrinčios, spindinčios. Jos gausiai vilgo išblėsusias akis, vilgo kietą perono grindinį. Jos visuomet jaunos. Net tuomet, kai varpai bokšto tylumoje šiurpias mirties melodijas skardena, kai karštos gyvųjų rankos smiltis į kampo duobę beria, net ir tuomet ašaros spindi visą savo grožybe, nelyginant tie rasos lašai pavasario rytmečiais, ir išvargusią širdį šiurpiais skausmo monais užliūliuoja.

Verkia perone motina ir sūnus. Abu suse-
nėję, bet verkia jaunomis karštomis ašaromis.
Verkia. Ir betonas ir granitas ašarų lašus pa-
junta... O dundėdami traukiniai dieną naktį
veža naujus keleivius į tolimus kraštus šviesios
laimės ieškoti.

Žvaigždės krinta

Čivilių Petrukui dar keturiomis teberoplinėjant, amžinatilsį bobutė mėgdavo pasakas sekėti. Būdavo, vakarą atsisėdusi bulvių skusti kai ims nebaigiamas melodijas varyti, tai mažajam klausytojui ir makaulikė apkvaišdavo. Ko nepripindavo sudžiūvusios lūpos: ir raganos švento Jono naktį ant pagaikščių krykščiančios, ir velniai dorus žmones jodą, ir užburtos karalaitės stiklo pily rymančios, ir vinguodegiai aitvarai aukso lobiais žerį.

Labai čia galvoj trimečiui sūnaičiui tos visos velniavos! Tegu puotauja raganos, temaklinėja velniai, teliūdi užburtosios karalaitės — jis turi nutriušusia uodega medinį žirgą, žalią fanerinį vėjo malūną ir tris švininius kareivėlius. Ant medinės kerėblos užsėdęs, latatai, latatai po kiemą smarkauja, malūno ratai braškėdami smiltis mala, švininiams grenadieriams nežinomos tautos kalba komanduoja. Bet sutemose, visą mielą dienele prisiplūšus, saldu šalia bobutės rainuotinio sijono nurimti ir pasakos žodžių klausyti.

Labai dažnai stropiajam klausytojui nusvir-
davo blakstienos, nulinkdavo galvikė, ir jis čia
pat ant senutės kelių suglebdavo.

— Ak tu, mano pipire, pipire! . . . — bobutė
sunnykusiomis rankomis apglobia minkštutį kū-
nelį ir į lovą nuneša.

— Miegok, miegok, mano pupuolėli, mano
darbininkėli, — suskeldėjusios lūpos paliečia
resvus plaukus, o surambėję pirštai vėl grįžta
prie puspilnės bulvių kraitelės.

Kai užaugo, pasiūgėjo dar trejetą metelių,
nebemieli rados nei žirgas, nei malūnas, nei ka-
reivėliai. Besilukštenanti širdis troško naujų
įspūdžių ir vaizdų. Ji veržėsi ten, kur pakluonių
dobilėliuose bitės dūzgė, kur upelio duburyje žu-
vyčių pulkai nardė, kur pūdymo arimuose tetu-
tės varnos žioplinėjo. Sugavus peteliškę, sparnus
nusukti, į delnuką švytruojančio mailiaus įsi-
gniauzti, nubrizgusia kepurike varnas mėtyti —
tai valiai, tralialiai kreivakojui išdykėliui Senutė,
vis dažniau viena palikusi, dūšaudavo, kad ir
vienintelis klausytojas nebenorįs jos pasakų gir-
dėti. Ir kur besugausi, besuviliosi su pasakų
raganomis ir visokiais galais, kai kieme, darže,
pievoj ir upėj tiek gyvybės, tiek judesio, tiek
kipančių keistuolėlių. Tik rudenį, vakarams vis
anksčiau ir anksčiau per tuščias ražienas atbren-
dant, ji galėjo gyvsidabrinį sūnaitį vėl pasakų
monais vaišinti.

Dabar jis buvo kitoks: pasakojimų valandomis kartais akys ypatinga šviesa suplieksdavo, lūpos imdavo virpėti, o šviesių plaukų kuokštėmis apdribusioj kaktoj mąšlios mintys įsibrėždavo.

— Bobut, ar ta ragana iš tikrųjų Elenytę suėdė? — Petrukas nutraukia senele sakinio vidury.

— O kaipgi, vaikeli... Suėdė biauzybė, su visais kaulais sutriuškino, — bobutė taip rimtai patvirtina, kad jam visos abejonės išrūksta.

Vakare negali ilgai akių sudėti: vis ta biauzybė ragana sąmonėj šmėkso ir didžiulėmis iltimis širdies ramybę drasko. Lovos kamputy susirangęs galvoja, kuriuo būdu Elenytės žudytoją nubausti.

— Jei kada nors ragana ateis pas mane, akis išbadysiu... Įkaitinsiu virbalą, kuriuo senutė pirštines mezga, ir smeigsiu į akį: tesižino, biauzybė, kad nereikia mažų mergaičių būti, — visuomet veik tos pačios išvados prieidavo mažasis pasakų kankinys.

Senutė mokėjo ir kitokių pasakų: apie karalaites, slibinų saugojamas stiklinėse pilyse, ir pie-menis, ateinančius jų išvaduoti. Ypatingai viena įstrigo į sūnaičio judrią sąmonę. Tat Žvaigždinės pasaka. Žvaigždinė karalaitė, už visas gražesnė, meilesnė, slėpiningesnė. Pilis ne aukso, ne stiklo: jos rūmai — dangaus žydrumos žvaigždėtais skliautais. O graži: skaistes-

nė už aušros spindulius, lieknesnė už paežerės nendres siūruonėles. Tačiau, nors ji esanti turtinga ir nežemiškai graži, jaučiantisi baisiai nelaiminga: piktas žynys prieš tūkstančius metų ją pavertęs juodo marmuro statula ir diemantų soste prirakinęs. Širdis gyva, smegens karšti, gyslomis kraujas tuksi, bet visas kūnas — marmuro akmenin sustingęs. Dieną kaip dieną. Tada nuo sosto aukštybių ji gali pasaulį matyti. Vargšė Žvaigždonė stebinti, kaip milijonai sulinkusių darbininkų dirvose kipa, kaip miestų gatvės žviegia ir triukšmauja, kaip vandenynų vieškeliuose laivai neria. Bet kuo širdis nuraminti naktį, kai juodos drobulės žemiau debesų nusidriekia ir visus paveikslus užgaubia? Beline skliautai. Ten žvaigždėtų raštų rietimai neišmatuojamose skryniose žėri. Vieną kitą valandą gal ir įdomu šias grožybes stebėti, bet milijonus naktų, šimtus tūkstančių metų kas daryti? Ir vos tik paskutinės saulėlydžių šviesos išblykšta, Žvaigždonė, vargšė mergaitė našlaitėlė, ima verkti. Rieda byra marmuriniais skruostais gausios ašaros ir, sosto pakopas pasiekusios, į erdvių platumą ištyška. Vasarą jos rasų žvilguliais žvilga, o žiemą žilu šerkšnu dunkso.

Užkeikė užkerėjo žynys, kad karalaitė tol marmuru būtų, kol gimsiąs gudruolis, kurs įspėsiąs vienos žvaigždės vardą. Bobutė net ir tą žvaigždę pažinusi.

— Žiūrėk, vaikel, — vieną skaidrų rudens vakarą Petruką į kiemą išsivedusi, senelė sudžiūvusią ranką įsmeigė kuone stačiai aukštyn: — va ana, ties šulinio svirtim... Jeigu jos vardą ispėtum, Žvaigždonė vėl žmogum atvirstų. Visos kitos žvaigždės užteka ir vėl nusileidžia. Mat, vargšės, visą naktį mirksėjusios, paryčiais miegučio įsigeidžia. Tik ta viena žvaigždė nei teka nei leidžiasi. Žiūrėk, ji lyg kokia karalienė tarp kitų žvaigždžių: aplink tuščias skritimėlis — nė viena nedrįsta prie jos sosto prisiartinti.

Sūnaitis, galvytę užrietęs, spoksojo į Šiaurės Žvaigždę ir klausėsi senelės astronominių aiškinimų. Tuo metu viena žvaigždikė žybtėrejo skaidriu ruožu ir išnyko.

— Ar matei? — senutė pirštu parodė į trobos šelmenį. — Vėl viena žvaigždė nukrito, vėl viena gyvybėlė užgėso... Mat, vaikel, kiekvienas žmogus turi savo žvaigždę. Kai žmogus miršta — danguj nužybsi žvaigždė.

— Tai ir aš, bobute, turiu žvaigždę? O kuri mano? — mažasis astronomas jau visai rimtai susidomėjo.

— Nežinau, vaikel... O turėt visi turime: ir tu, ir aš, ir tėtė, ir mama, ir Antušių Ladukas... visi, visi turi po žvaigždę. Tik bėda, kad nežinom, kuri yra mūsųji, kaip šviesi, kaip aukštai, kurią naktį ji nukris.

— O gal ant tos žvaigždės ir karalaitės sostas yra? — sūnaičio akys vėl į Šiaurinę įsmigo.

— Gal ir yr... Tokia platybė, toks žvaigždžių knibždėlynas, — nesupaisyti Dievo galybės, — senutė, ranka per visą žiburiuojantį pusratį numojusi, sūnaitį įsivedė į trobą.

Tą vakarą ilgai neužmigo. Laikrodis nu-skambino vienuolika, delčia, siaurutį smakrą pro galinį langą ikišęs, po trobą žvalgėsi, o lovoj te-berymojo berniūkštis. Dvi mįslės kamavo jau-nąjį astronomą: koks tos žvaigždžių karalienės vardas ir kuri jo žvaigždė.

— Kažin, o gal manoji netoliese tos žvaigždžių karalienės spindi?... O gal ana va, pati kraštinė, viršum Samuolio tvarto? Kaži kuri senutės, o kuri mamos? — pro perskilusį langą bestebėdamas diktoką dangaus sklypą, spėliojo Petrukas. Ciksejo sekundės, liūlo minutės, rītosi valandos, o jis tebesvaičiojo, tebebandė įminti didžiąją mįslę. Negreit, oi negreit užkri-to blakstienos, nurimo sąmonė, ir miego fėja traputę sielą sapno monais nuliūliavo.

— Čiarkš! čiarkš! čiarkš!—lyg raišo arklio šuoliai skardenasi griežlė. Gudruolė susirado! Bepigu žirnienoj įlindus čiaukšėti ir kurio nors žioplį žingsnius skaityti. Ne tik žingsnius, bet ir į širdį keistą nerimą įrango. Tarytum tokia negudri melodija, tokie sausi garsai, o vis dėlto be jų vakaras būtų ne vakaras, mėnesiena ne mėnesiena. Kai birželio vėsuma palydi tviskančius saulėlydžius, o dangui ima žvaigždės riedėti — griežlė nepamainoma laukų giesmininkė. Ir

dar ūkanoms pakluonėse išsidrabsčius arba mėnesienos sidabre šešėliams ištysus, tos vargdienės aimanos lieka ypatingai gaudžios. Ko jai nerimti, ko virkauti? Gal žirnienoj ar rugių jūroj vietos per maža, gal ir jai, kaip žmonėms, vasaros naktys į širdį įlieja graudaus ilgesio? Kažin? ... — Sunku spręsti. Rodos, užtektų akmens duburėly gėrimo ir laukuos maisto, gi visos kitos kvailystės neturėtų skverbtis į plunksnuotą krūtinę. Bet vis tik yra koks skaudulys arba džiaugsmo šaltiniukas, kad kiauras naktis taip rėkia. Tas klyksmas ir žmogų ypatingai nuteikia. Taip ir ima pagunda griežlę pasekti: suklykti, kad ir žvaigždės, ir mėnulis, ir nurimę laukai baisiu aidu suvirpėtų. Išrėkti valandų susikaupusius sopulius, dingusias viltis, suliepsnojusią laimės lūkesių pelenus. Tegu ir jie didįjį sielvartą visai nuogą pajunta. Kodėl griežlei leista guostis, o žmogus tik savo širdyį tegali visus skaudulius virinti? Bet gyvenimas iliuzijų nemėgsta — sveiko proto būdamas, nei klyksi nei šauksi, o griežlė tas pačias aimanas ramybės valandomis amžinai skardens.

Petrukas sėdi ant prieklėčio ir, galvą tarp rankų nunėręs, rymo. Griežlės tarškučiai paširdžiuose lando, laukų ūkanos, akis masina. Gal ir gera būtų taip rymoti, kad ne ta rėksnė.

— Na, palauk, nenuorama, sugausiu kartą!... — berniukas pasiryžta šį vakarą galutinai išsiaiškinti, kas per gyvulėlis ji yra.

Ties klojimo kampu gerai įsiklausęs, kuriame daikte griekši, brenda į vasarojieną.

— Šnaru, šnaru, šnaru! — skiriasi tarp kelių stambios avižų šluotelės.

— Čiarkš! Čiarkš! Čiarkš! Čiar!... — paukštis sakytum užspringsta ir nutyla.

Petrukas sustoja, pritūpia ir laukia. O ramu, o avižų rasos kvepia, o krūtinėj širdis bildu, bildu dunda.

— Velnioniškas ausų gerumėlis!... Rodos, pirštų galais ėjau, ir išgirdo, — vienplaukis berniūkštis guodžiasi avižoms.

Vėl ima šaukti, vėl sausos griekšmės masina. Jis keliai ir toliau selina. Baigiasi avižų sklypas. Susipynę žirnienojai nulinkusius žiedus migdo. Petrukas žengia dar atsargiau: koją per tirštą garbaną perkėlęs, laukia skardaus „čiarkš!“, kad galėtų antrą kelti. Žinoma, taip žingsniuodamas galės ir apyaušrio sulaukti. Tačiau dabar laikas nesvarbu: tegu nubąla rytų pusratis, tegu visos žvaigždės miegučio nuliūla, jis turės griežlę pačiupti.

Jau ir dobiliena, o kelio galas dar nepasiektas. Sakytum kokie burtai: visai po nosimi rėkia, bet prieiti negali. Tiesa, garsas aiškesnis, labiau virpamas, giliau į širdį smengąs. Petrukas pamažu atsisėda, praskleidžia dobilų stiebus ir, ausį prie žemės priglaudęs, klausosi. Panašiai, dėdė Baltrus pasakojo, ir vilkas klausęs, kame bandos skambučiai dindį: mat, žemė visus

balsus į save siurbanti. Taip, visai nebetoli: gal už penkių, o gal už septynių žingsnių. Tikrai žemė turi pasiutusios galios: ne tik gergždimas jos dirvonais skrieja, bet ir širdies šiluma liūla. Tarytum, ne plunksnuotė rėkia, o kažkokia slėpinga dvasia vasaros nakčiai skundžiasi: — Čiarkš, čiarkš, čiarkš!

Petrukas, geroką minutę pakniūpsojęs, atsielia ir ima pasigūžęs gūrinti. Jau, jau. Rodos, visai po kojomis klykia. Tik imti ir nutverti slėpingą girgžduonėlę. Bet čiupk, kad toks gudrus, jeigu nieko nematyti. Būtų elektros švitulėlį arba degtukų pasiėmęs — plykst, ir nušvinta dobilų verpetas. O dabar gūrinėk negūrinėjęs: sunku ką įžiūrėti.

— Čiarkš! Čiarkš! Čiarkš! — po minutytės sušunka beveik po kojomis.

Petrukas krūptelia ir instinktyviai pašoka atgal. Nulinksta dobilų kuokštė, nušlama rasoti žiedai, griežlė žadą užkanda. Vaikas pritūpia ir laukia. Nutysta kelios minutės. Vienkiemy šuo suamsi, danguje meteoras nužybsi. Galaudžių dvaro laukuose klykauja griežlės, bet mūsiškė anei čiukšt.

— Biaurybė, bus iš po kojų išsprukusi, — Petrukas piktai nusispiauna ir pasikėlęs aplink žvalgosi.

— Achu, achu!... cho!... — sukosi. — Čiar, čiar, čiaar! — bando imituoti paukščio riksmą.

Nieko. Tylutėliai. Tikriausiai, bus į žirniena arba į avižas nurūkusi.

— Pui! — giliai atsikvėpęs, sušunka, norėdamas visai įsitikinti, kad griežlės nė padujų nebelikę. Duslus aidas sutirpsta dobilienos sklype, o gal už kokio pusžingsnio purptelia paukštis.

— Vytu, vytu — pirr, — šauja žemučiu puslankiu į žirniena. Kvėpterėjęs vėl ima savą giesmę skardenti. Petrukas paskui. Dabar nebepaugs. Tegul ir kažin kaip slapstosi — visvien suras. Ir vėl ta pati istorija. Vėl pačioj panosėj nutyla, vėl pašūkalojus purptelia. Berniūkštį suima apmaudas: argi tos šliurpės dvi-kojės nebus galima apgauti. Nebeselina, bet vyte vejasi vis į kitą ir kitą vietą. Taip geroką pusvalandį prisivaikęs, sustoja vasarojienų vidury ir nutaria mesti:

— Tuščia nematė! Didelio daikto — tepasikaria berėkdama!

Kai nusirengęs atsigula kamaroj į lovą ir bando užmigti, griežlės daina, kaip pikta pagunda, pro išgverusio lango plyšius skverbiasi: „Čiarkš, čiarkš, čiarkš!“ Ir, rodos, taip netoli: tuoj už klojimo, vos keletą žingsnių į avižas įžengus.

Petrukui užkliudžius aštuntus metus amžiaus, tėvai nutarė rašto pramokyti.

— Vaikas kaip ridikas, visokioms šunybėms pramušta galva, tegul ir ant knygų prasi-

lamdo. Maž ir aukštesnį mokslą išeis. Gal, Dieve duok, bus kunigu arba daktaru, — galvojo tėvai, vieną rudens popietį prie stalo susirinkę, ir nutarė mažąjį verstagalvį į mokslą įkinkyti. O kur daugiau bus pirmutinis mokslo židinys, jei ne senio Belkausko troboj, kur jau penkiolikta žiemą susirenka viso kaimo bimbalai „ant knygų lamdytis“. Belkauskas jau bene septintą dešimtį varas seniokštis. Šlubas ir, ypač prieš darganas arba šiaip oro permainą, kaire ausimi neprigirdįs. Daug matęs, visuos pakraščiuos išsitrankęs, visų vėjų mėtomas buvęs. Badęs turkus ties Sevastopoliumi ir atakavęs japonus netoli Pot-Artūro.

— Drižtvairogės! — pasakodavo Ksaveras, prievartėję, po didžiuliu ąžuolu atsisėdęs. — Sykį guliu apkase pamiškėję ir snūduriuoju. Aplink ramu, niekur nė šiukšt: galiu, manau sau, ir kvėpterėti po tris dienas ir naktis trukusio mūsų. Staiga girdžiu — pūkšt, pūkšt, pūkšt per balą. Pakeliu galvą: atlervoja turkas. O didelis ir drūtas, kad jį kur kelmeliai! Lervoji, lervok — galvojau pats vienas. Jei manęs neliesi, ir aš tavęs negąsdinsiu. Didelio daikto, kad tu turkas iš kurio pragaro, o aš Belkauskų Ksaveras nuo Grintupių marmalynės—abu norime gyventi ir sveiki namo sugrįžti.

Taip tas mano turkas ir atmaurojo tiesiog į apkasą. Netikėtai (buvome vienas nuo kito gal

per penkis žingsnius) mane pamatęs, sustojo, pabalino lyg velnias akis ir išsitraukė didžiulį peilį.

— Niekis, dėdule, tas tavo peilis — taip ir sakau jam lietuviškai: — mano durtuvas triskart tvirtesnis ir aštresnis. Nori — kaip žalią varlę persmeigsiu... Bet aš tokios kiaulystės nedarysiu. Eik šen, parūkysime, pasiarmazuosime, ir galėsi sau sveikas vėl atgal kulniuoti.

Turkas paklausė, paklausė, dvilktelėjo į mano veidą ir peilį už juostos užsikišo.

— Nebijok, brolyti, eikš arčiau ir gulkis va šalia manęs, — pamojau ranka.

Nekrikštas, matyt, suprato mano gerą širdį, nes, kažką murmtelėjęs, atlingavo į duobę ir šalymais susirangė.

— Nori parūkyt? — atkišau jam tošinę tabakinę, amžinatilsį dėdės Mataušo einant į kariuomenę padovanotą.

— No!... — sukriokė juodaodis ir, papurtęs galvą, ištraukė iš kelnių kišenės dėžutę papirosų. Žemėtais nagais atplėšė galą ir man ištiesė.

— Dėžutė kaip dėžutė, papirosai kaip papirosai — galima bus ir užsitraukti vieną kitą dūmą, — pagalvojau.

Užsipleškinome. Iš pradžių nepermaniau gardumėlio, bet, trejetą gerų dūmų pro nosį išvingiavęs, net nutirpau. Vyručiai, jūs mano! Tokių papirosų tai, tur būt, nė pats Amerikos karalius nemato. O kvapas, o šiluma, o gardumėlis

— imk ir amžius rūkyk. Surūkęs vieną, paprašau antro, paskui trečio, ketvirto ... Būčiau gal ir visą dėžutę sudorojęs, bet tie prakeiktieji rusai ėmė iš šautuvų pyškinti, tai maniškis turkelis turėjo atgal rūkti. Išsiskirdami pasibučiavome. Taip, tikėsit netikėsit, tikriausiai pasibučiavome. Apkabinau storulio veršišką sprandą ir pakštelėjau į lūpas.

— Suk tave velniai! Nors tu ir priešas, bet papirosai pasiutiškai geri! ... Sudie! ... Lik sveikas, — ir nė pats nepasijutau, kaip blakstienose ašaros sutavaravo. Turkas, žaltys, matyt, irgi susigraudino, nes, keistai išsiviepęs, išsiėmė iš kišenės pypkę ir man į rankas įbruko. Norėjo dar ką sakyti, bet prasidėjo tokia šūvių velniava, kad pasigūžinęs į savus apkasus numovė. Išbėgęs iš balos, sukniubo už akmens ir, šautuvams kiek nurimus, mojuodamas ranka man kažką šaukė:

— No!... ho, hoo!... Nooo!...

— Sudie, sudie!... Lik sveikas, juodasnuki! — atsakiau jam, aukštai mosuodamas padovana pypke.

Kadangi už akmens likti buvo pavojinga, tai, kiek pašūkalojęs, pakilo ir nurūko į apkasus. Keistas slogutis užgulė krūtinę, ir aš, gerai prisitaikęs, šoviau į tą vietą, kur turkas už žemių kauburėlio išnyko. Žinoma, taikiau taip, kad kulka ties galva pramautų. Po valandėlės iš turko pusės papyškėjo šūvis.

— Zvimm!... — prakaukė oru švininė bitutė.

Ir aš, ir turkas šovėm ne iš blogos valios: abu jutom, kad tat buvo paskutinis atsisveikinimas... Nuoširdus ir karinis sudie.

Turko padovanota pypkė taip pat įmantri: riestu kandikliu, piaustyta galvute, raudonu dangtėliu. Kvepėjo, kaip ir papirosai. Biesai žino, iš kokio medžio ir padirbta: gali rūkyt samanas, vyšnių lapus arba, atsiprašant, dar biauresnį daiktą — kvepia ir malonu, lyg karališką tabaką papsėtum. Būdavo, kai užkūrysiu, tai nebegaliu atsiginti: visa kuopa, kaip musės prie medaus, lenda.

— Duok, Ksaverai duok!... Leisk nors vieną dūmą ištraukti! — taip ir zaunydamas kaip šunes, didžiausiu būriu apstoję.

Negailėdavau — atsirūkykit, atsidžiaukit.

Mano pypkė visam pulke išgarsėjo ir po mėnesio turėjau naują kandiklį pirkti: senasis buvo ligi pusės nučiulptas.

Karui pasibaigus, grįžome namo. Maskvoj, kad ją kur galai, ėmė kažkas ir nukniaukė tą stebuklingąją pypkę...

Ir dabar, praslinkus trisdešimt metų, negaliu jos ir tų papirosų užmiršti. Labai dažnai, po ąžuolu besėdėdamas arba troboj ką beknebendamas, pajuntu jų kvapą. Ir, rodos, matau turko išsiviepusį veidą, juntų jo lūpų šilumą, girdžiu kulką oru zvimbiant... Aha!... Atsiminimai

— nieko neištaisysi! — senis baigdavo pasakojimą, sulinkdavo į kuprą ir išmeigdavo akis į žemę, tarytum norėdamas nuskambėjusio gyvenimo šešėliais kuo ilgiausiai pasidžiaugti.

Imtynes su japonais taip pat mėgdavo pasakoti. Ten buvusi kita muzika: ne su turku papirosus papsėti. Senis, prieš pradėdamas šį pasakojimą, ilgai rymodavo, galvą tarp rankų nūnėręs, o veide ir kaktoj raukšlių raukšlės susivydavo. Šnekant ir žvilgis buvo neramus, ir balsas nutrūkdavo, ir rankos, čia į kumščius suaugdamos, čia ant kelių nulėpdamos, blaškydavosi.

— Taigi, taigi, mano vaikai! Nebuvę ir nematę, negalit nė suprasti, kiek ten kraujo tekėta. Ajai!... Jei visus užmuštus sudėtum į vieną vietą — krūva už Dirgailių kalną aukštesnė pasidarytų. Ten ir savąją kojelę prikišau. Sutriuškino visą blauzdikaulį. Paskui ką darė, kaip gydė — pašvilpk varnai į nosį. Taip ir likau visą amžių elgeta. O reumatą ir ausies uždegimą kur gavau? Irgi tam pat pragare. Kai imdavo šaudyti, kai susibėgdavom su durtuvais — apsaugok, Dieve, kas ten darydavosi: žmonės klykdavo, žviagdavo, kaip piaunami jaučiai kriokdavo... Gi tų velniukų drąsumas — kuloms lyjant, šokuoja artyn lyg kralikai, ir baigta. Patiems žūti arba kitą nudėti — lengviau, kaip riestainį sutriauškinti!... Na, bet ir aš jiems vieną kartą daviau pipirų, — Ksavero akys šioj vietoj imdavo žvėriškai spindėti. — Buvau

pasiųstas į žvalgybą. Maklinėjau, maklinėjau ir nieko gera neišmaklinėjau. Žemė gelsva, japonai mažiukai, taip pat gelsvai apsidarę, apkasus velniškai gerai paslėpę — ir pastebėk ką nors, kad toks geras. Geroką gabalą pirmyn nušliaužęs, nusprendžiau grįžti ir būrio vadui pranešti, kad priešais japonų nėra su žvake nerastum. „Žinai su tais velnio perais“ — galvojau grįždamas: — „šiandie čia, ryt kitur. Gal už kelių dešimčių kilometrų nusidangino. Kad būtų bent vienas užsilikęs — šaudytų, arba šiaip ką brazdant gir-dėtum“. Paropojęs gerą pusvarsnį, nusprendžiau atsistoti ir sau švykštu švakštu tiesiog apkasų link drožti. Nei medžių, nei žolės, nei gyventojų, nei paukščių: pasiutiškai niaura ryto prieblanda kybojo tam žemės pakrašty. Aš tuomet buvau jaunas ir, žinoma, dėl to truputėlį kvailas. Užsimaniau švilpauti. Kažko širdy taip ramu paliko, akyse sutavaravo tėviškės paveikslai, ir — užrėžiau išdžiūvusiomis lūpomis Padusėtų polką, kurią Aluotų Benius, tada dar jaunas ir didelis pramuštgalvis, kiekvienoj vakaruškoj armonika čirpindavo. Rodos, baisiai pamažiuku švilpavau, bet plačialūpiai pajuto. Staiga iš vieno griovio kyšterėjo trys galvos. Kiauliški snukiai, siauros akys, pirmyn atkišti durtuvai — supratau, kad jiems mano gyvybėlė nėra musės sprando neverta. Pamatę sumurusį, kuone pusiau sulinkusį (buvau visą naktį nemigęs ir dėl to taip menkai atrodžiau) kareivioką,

jie nė nepuolė, žinodami lengvai galėsią ir pamažu apsidirbti. Šautuvus rankose belaikydami, artinosi prie manęs, biauriai išsišiepę. Aš, ūmos baimės nučiuptas, nebežinojau ko stvertis. „Ar šiaip, ar taip galas“ — pagalvojau: — „bėgsi — nušaus, vietoj lauksi — persmeigs“. Susvyravau, nuleidau žemyn šautuvą ir — dar garsiau Padusėtiškę užtraukiau. Japonai nustebo — bieso neštas berniokas: užuot bėgęs arba puolęs ant kelių pasigailėjimo prašyti, kuo ramiausiai švilpauja. Visi trys nuleido šautuvus ir vėpso. Į mano makaulę žaibo šuoliu švystelėjo mintis: „Palaukit, bernužėliai!... Jums su Ksaveru apsidirbt, ne saldainį sukrimsti!... Ne už dyką ties Sevastopoliu pyškinau ir su turku papirosus smalinau!... Tuoju pamatysit, kad prieš jus ne geltonsnapis, o senas, šilta ir šalta ragavęs kareivis!“ Ir greit, greičiau negu perkūnas medį sutriuškina, rėžiau buože į kaktą vienam ir antram. Trečias stvėrėsi šautuvo, todėl su juo dar geriau apsidirbau: moviau durtuvu į pilvą, kad nė nežaktelėjęs vietoj sukniubo. Žinoma, ir pirmieji nuvirto. Tada aš latatai, latatai — per duobes, griovius, pro spygliuotųjų vielų tvoras moviau savų apkasų link. Atsigaivalėję ėmė šaudyti, bet — sugausi antį beržė: aš jau apkasuose lindėjau ir kvatojau, kvatojau.

— Ir dabar tamstai niekada šis japonas nepasivaidina? — paklausdavo kuris, dažniausiai, iš jaunesniųjų klausytojų.

— Ar tas, kur nudūriau? — net pašokdavo Ksaveras. — O kurių galų jam vaidintis? ... Ė, vyručiai, ten žmonės kits kitą skerste skerdė... Nudūrei, nubraukei žemėmis kruviną durtuvą, įsikišai į makštis ir — drožk švilpaudamas. Be-ne tat žmogžudystė arba blogas darbas? Caras liepė — turėjom eiti ir badyti. Atsirado už jį galingesnis, liepė — nuėjo ir patį carą nukniektino. Kare taip: ne aš jį, jis mane. Ten, bra, juokų nekrečiama. Žinoma, keletą dienų po to šlykštu buvo. Mat, iš greitumo nesuskubau durtuvo nušluostyti ir visą kruviną į apkasus parsinešiau. Ten pirštais nubraukiau jau sukrekusias kraujo dėmes. Vėliau ir su tuo apsipratau, bet tada buvau pirmą kartą žmogų nudūręs, todėl kurį laiką pirštuose pajusdavau šlykštų sukrekusio kraujo glitumą.

Pas šį seną kareivį ir didelį pasakojimų mėgėją Petrukas ruošėsi drožti pirmutinių žinių paragauti. Žinoma, anoks ten be mokslas, bet vis dėlto vienas kitas gabesnysis per žiemą elementorių išpleškindavo ir išmokdavo vardą pavardę iškreivazoti.

Tėvai vienintelį sūnų ruošė į mokslą, tarytum į didžiausias iškilmes. Motina išaudė plo-no čerkasėlio ir pasiūdino švarkelį, tėvas turguj nupirko naujas nagines ir kepurę su šuns pakutromis.

— Kai aplink krosnį trintis, galima bet skarmalais apsikarsčius, o moksle — nieko ne-

gausi... Anot tos pasakos, skala dangaus nepšviesi — verdamas naujus, kanapių pluoštais kvepiančius apivarus dėstė tėvas.

Didžiausia šventė buvo tą vakarą, kai kaimynų Ignas parvežė mokslo įrankius: plonutį spalvotais paveikslėliais elementorių, sprindinį pieštuką, molio rašalinę ir rainai žalią plunksnakotį. Ignas buvo baigęs miestely rusišką dviklasę, kariuomenėj tarnavo raštininku, todėl apie mokslo dalykus visoje apylinkėj geriausiai nusi-manė. Kiekvieną rudinį grintupiečiai deleguodavo Igną mokslo reikalais į apskrities miestą. Grįždavo vežinas pundus elementorių, šūstis sąsiuvinį, aibę pieštukų, plunksnakočių ir kitos smulkmės. Jis ir Petruką mokslo priemonėmis aprūpino.

Tėvas skaityti nemokėjo, bet knygas var-tyti mėgdavo.

— Žiūrėk, žmonių vaikai su knygomis į mokyklą bindzina, o tu, snarglį varvindamas, po užkrosnį tebesitrunkai, — bardavos ne sykį, Petrukui per daug įsišėlus.

Dabar jo sūnus turės knygą ir eis kas rytą į mokyklą. Todėl senis, vos tik išvyniojus pirkinį, nusimazgojo rankas, nudulkino švarko taukuotus skvernus ir, resvais žingsniais prie stalo atkriaukšėdamas, bambėjo:

— Reikia pasižiūrėti tų niekučių...

Bevartydamas išmargintus puslapius:

— Tai gudrumėlis!... Išdaryk man tokias gudrybes... Arklys, kad tu sukepėtum, kaip gyvas. Motin, eik čia, žiūrėk, koks paveikslas — tikras mūsų bėris, kurį užpernai su Joseliu į sartiną išmainėme.

— Ajė!... — stebėjosi žmona, pro kairį vyro petį pasilenkus. — Ir kaktoj žvaigždikė, ir dešinioji ausis labiau palinkusi, ir uodega ilga — bėris, tikras bėris.

— O čia matai, koks medelis? — vyras smilium bakstelėjo į naują puslapį.

— Nebemačius! Nagi čigonas... Tikras Juozapas Makaras.

— Taigi, mat, ką mokslas daro... Ar mes, tamsuoliai, galėtume taip nutepti?

— Užtat kam gi tiek metų ant knygų džiūsta, kam tiek galvosūkio? Ir jie patys į ką panašūs: perkarę, nusprogę, rankos kaip šiaudeliai... O šilumoj ir laisvėj gyvena, o duonos ir turto netrūksta, bet vis tas mokslas — žmona užuojautos ir gailesio kupiną žvilgį nusviedė Petruko link, kuris, ant suoliuko susirangęs, naujomis naginėmis avėsi.

— Juk ir pats Ksaveras sako, kad dideli mokslai supūdo plaučius ir išdžiovina širdį, — vyras vertė naujus puslapius sparčiau, nes ten nebebuvo spalvotų paveiksliukų.

Tą vakarą elementoriaus puslapiai buvo truputėlį aplamdyti, pieštukas nudrožtas, plunksna sutvarkyta, rašalinė didžiausiu vargu atkimšta.

Rytą Petrukas apsiavė braškančiomis naginėmis, nusiprausė, apsivilko naują švarkelį ir nenustygdamas ragino bobutę:

— Senut, jau viskas gatava... Senut, vesk mane pas Ksaverą. Kai nueisiu vėlai, visi vaikai pirštais badys — bus gėda.

Tačiau pasakininkė senutė betupinėjo aplink skrynią, ramindama mažąjį karštakošį:

— Lukterėk valandėlę. Dar per anksti: Ksaverą teberasim lovoj knarkiantį... Tada bus dar didesnė gėda.

Jiedviem besiruošiant užgriuvo tėvas.

— Na, tu, mano pipire... Eikš arčiau — pažiūrėsiu, ar bent kiek panašus į mokslo vyrą: ar ausyse nebestovi kumeliukai, ar nesimato glindų, ar apsikramtei nagus?... Žinai mokslas — ir Ksaverui būtų gėda koki laužą priimti, — tėvas, už rankutės švelniai prisitraukęs, įdėmiai apžiūrinėjo „mokslavyrį“. Patenkintas sūnaus išvaizda, plačiai nusišypsojo ir paskutiniausiai pridūrė:

— Būk vyras!... Svarbiausia raidės išmokti, gi visa kita juokai. Taip pat ir uždaviniams neapsileisk. Jei nerašys pieštukas, paseilink... Rašalo ir sąsiuvinių šiandie neimk: Ksaveras kokias dvi savaites raidėms duoda garo. Žinoma, jeigu prisieis, galėsi angliu sienoj paraižyti.

Petrukas taip ir padarė: pasibruko po pažastim elementorių, paėmė pieštuką ir dėl viso ko į kišenę įsidėjo geroką gabalą anglio.

Bobutė, gūrindama pirma, graudeno sūnaitį:

— Jeigu netingėsi mokytis, galėsi į didelius ponus išeiti. Ak, vargas ir prie žemės. Žiemą šaltis, rudenį lietūs, vasarą darbai... Vis žmogus prisiplukęs, privargęs... Vis skubėk, plušk, prakaitą liek, tai turėsi duonos žiauberėlę, o jei ne — ir tos nebus... Vargas, tikras vargas prie žemės.

— Bė o-bo, bė a-ba — boba. Dė ū-dū, dė a-da — dūda. Čė i-či, gie o-go, en a es-nas — čigonas, — aidi žemutė Ksavero troba. Bene dvidešimt bamblių, aplink du didžiulius stalus susigrūdusių, kremta „karčią mokslo šaknį“. Ksaveras pamažu kibilkščiuoja nuo būrelio prie būrelio ir pirštu panosę krapšto. Tas ženklas rodo, kad šiandien jis baisiai įniršęs: kai tik kas įsiutina senąjį kareivį, jis visuomet dešinės smilium ima panosę krapštyti. O šiandie tikrai verta širsti ant tų išdykėlių. Mat, kai prieš penketą metų mirė žmona, Ksaveras pasijuto vienut vienas. Nejauku rados seniui kad ir nedideliame ūkelyj tursinėti. O be to, žmogus toks gyvis, kad be draugystės negali rimti. Tad ėmė ir susigiminiavo Ksaveras su iš kažkurių galų priklydusiu katinu. Suprantama, tai nebuvo senmergės arba salonų poniutės bičiulystė. Ksaveras katino nelepino ir neglebesčiavo. Net ir nemylėjo jo per daug. Vienas saitas terišo tuodu gyvenimo apgniužintus bičiulius: Belkauskui kažkodėl rodėsi, kad katinas — senas Turkų ir

Japonų karo kareivis. Žinoma, ilgaūsis rainis nematė Sevastopolio nei Port-Artūro, nerūkė nuostabių papirosų ir nebadė japonų, tačiau — o slankiojimas klojimuose, o karstymasis po medžius, o pelėms kaulų triauškinimas, o ilgos bado ir skurdo valandos, argi tat ne karas, ne kruvini mūšiai?

— Gyvenk pas mane, kaip namie, — sudraudė Ksaveras riestuodegį, kai šis norėjo pro kiemo vartus išmauti. — Matau, kad nesi lepūnėlis, kuriam pienas nuo lūpų nenudžiūsta, o kareivis... senas ir prityręs kareivis. Gi tokius, vyruti mano, aš mėgstu.

Žmogui su gyvulėliu mintimis susikalbėti be galo lengva: dvilkt katinas į senio raukšlėtą, bet nuoširdumu spindintį veidą, šust Ksaveras sulinkusia plaštaka per nugarą, ir — labas, labas, mieli ponai bajorai, galėsime kaimynais bei bičiuliais būti: tu peles gaudysi, ant lango prieš saulutę murksosi, aš apie gyvulius gūbrinėsiu, minkštakaušius rašto mokysiu.

Trumpai, drūtai bičiulystės santarvė padaryta, ir gudrusis rainis Ksaveras troboj apsigyveno. Kaip jau minėta, jų neturėta saldžios romantikos. Ksaveras kartais bičiuliui net per žiaurus būdavo: kai šis, visą dieną valkiojęsis, grįždavo alkanas ir nusmurgęs, senis numesdavo supelijusią duonos plutelytę:

— Valgyk ir džiau kis... Žinoma, galėčiau ir pieno šlaką arba lašinių bryzelį pasukti,

bet tu — senas kareivis: būtų gėda bobiškus valgius laižyti.

Kartais keturkojo bičiulio ištisomis paromis namie nebūdavo, tačiau Ksaveras nepasigesdavo.

— Mano kareivis pelėms duoda garo, — girdavos senis kaimynas. — Aha!... aš gal ir nebegalėčiau japonų talžyti, o katinas dar pačiam smarkume... Taigi, žmogaus dienos greičiau nužydi, negu gyvulėlio, — liūdnai nulenkdavo galvą, o akyse įsirangydavo keistas nerimas. Bet netrukus džiaugsmo prošvaistė lūpų pakraščiuose nušvisdavo:

— Šiaip kalbėk, taip kalbėk, vis dėlto katinas anuomet dar pasauly nebuvo... Mažų mažiausiai septynis kartus jis už mane jaunesnis.

Katinas, būdamas Belkausko įnamys, neišvengiamai turėjo ir su jo mokiniiais susitikti. Šie snargliūzai dažnai gainiodavo vargšą gyvulėlį po kiemą arba kitų išmonių griebdavos: rašalu nutepdavo uodegą, į nosį spriktų duodavo, supančiodavo kojas, bandydavo ausis nukirpti. Ksaveras baisiai širsdavo ir visą apmaudą pačių kankintojų spranduose nugieždavo: tą dieną vargšai išdykėliai ant žirnių klūpodavo ir likdavo „po pietų“.

Pavasariop mokinių santykiai su katinu aiškiai pagerėdavo. Mat, Ksaveras, prieš baigdamas mokslą, padarydavo egzaminus. Tiesa, ne patys egzaminai reikšmingi, bet jų rezultatų pasakelbimas... Tą dieną pas Belkauską būdavo

viso sodžiaus subuvimas. Moteriškos prigabendavo valgių, vyrai gėrimo. Sueidavo vaikų knibždėlynas: ir paaugliai, ir mokėsi per žiemą, ir visai maži kreivakojai. Ksaveras išlaikiusiems egzaminus įteikdavo odiniais viršais maldaknygę. Knygutė kaip knygutė, bet viršelių įrašai: grynas amerikoniškas auksas. Visam sodžiui matant, prieiti prie stalo, pakštelti Belkauskui į ranką, virpančiais pirštais apgniauzti brangiąją dovaną — mažiesiems pasišiaušeliams baisiai didelė garbė ir laimė.

Todėl ir patys smarkieji išdykėliai su katinu padarydavo paliaubas. Taip apie Velykas, porą savaitių prieš egzaminus, rainiui prasidėdavo aukso dienos. Ko neprivilkdavo „mokslavyriai“: ir paukštienos, ir pelienos, ir kiaulienos, ir žuvienos — kiek tik nori.

— Kic, kic, kic!... — šaukdavo į vidukiemę katiną taip garsiai, kad Ksaveras būtinai turėdavo pro langą dirstelėti.

Ilgaūsis, romiai murmėdamas, atlapsėdavo į vaikų būrį, kur laukdavo didžios vaisės: vieni pusgyvę pelę, ant virvutės parištą, panosėję tampo; antri suknežusį žvirblioką siūlo; tretį lašiais gomurį masina; ketvirtį šmaikščiomis kuojūkstėmis ulbina — rinkis, triauškink, vaišinkis, mielas broli katinėli, nes egzaminai nebetoli. Nors Ksaveras dėdavos nematęs katino vaišintojų, tačiau šie visada „egzaminą išduodavo“.

— Ką darysi? — sau vienas galvodavo Belkauskas: — nors visą žiemą galva ėjo ir dar pusės raidžių nė bū nežino, tačiau reikės pranešt tėvams, kad egzaminus išdavė. Mokslas nelabai svarbu... Gera, kad bent tiek įgauna proto, jog senesnius išmoksta pagerbti.

„Senesnius“ manydamas, Ksaveras turėjo galvoj katiną, o „moka gerbti“ — jo vaišinimą skanumynais.

Mažieji nenuoramos šią Belkausko silpnybę bematant pastebėjo ir ją kuo puikiausiai išnaudodavo. Tuo būdu visi guvesnieji „egzaminus išduodavo“, nebent koks pasišiaušėlis neiškentęs prieš pat mokslo galą katinui šunybę iškrėsdavo.

Nūnai būrelis mokinių vėl naują juoką sugalvojo. Iniciatorius Čivilių Petrukas, gana judrus ir apsukrus užramtytgalvis. Jis ant Ksave-ro katino jau iš pirmos dienos įniršo. Mat, naujokui pertraukos metu į kiemą išvėplinus, pastarasis apsisuko apie jo pintinę ir didžiulį dešros gabalą ištaranančio. Riestuodegis panašiai apmaudavo kiekvieną naujoką. Ir iš kur jis galėdavo pažinti? — Senųjų nė šiaudigalio neliesdamas, pirmokus gražiausiai nušmaukdavo.

Pirmą dieną pasijutęs katino baisiai nuskriaustas, Čiviliukas slapta apmaudą giežė ir didį kerštą spendė.

Pagaliau priešpaskutinę užgavėnių savaitę Petrukas džiaugsmu nestygo: tėtis nudūrė peniūkšlę kiaulę. Dabar jis žinos kuo ūsočiui at-

simokėti. Grįžęs iš pamokų, pelenuose ilgai try-
nė didžiulę pūslę. Gerokai išvoliojęs, ėmė pūsti.
Didyn, didyn — vyruti mano, kad išvirto rutu-
lys! Dar kelioliką žirnių į vidų įbruko. Kad
tarškėtų, kad būtų širdžiai maloniau keršyti.
Pakabino ties krosnimi džiūti. Ir kai išdžiūvo,
išsistovėjo — krūtinėj devyni velniai baladojos:
tai bus katinui kūrelis, tai bus kūreliuko!...
Pūslė tarška barška, lyg šimtas nelabųjų į vidų
įgrūstų.

— Vyrai, tik žiūrėkit — anei mur, mur!...
Jeigu senis Belkauskas sužinos, ne tik kad egza-
minų neišlaikysim, bet ir į kailį gausim,—rimtai
grasino Petrukas draugams, ties Kvirklio kiemo
vartais susirinkusiems.

— Negali būt kalbos!... Ar mes pienbur-
niai, ar ką?.. Svarbu taip nučiupti, kad niekas
nematytų, — karštai patvirtino Benukas.

— Nučiupsim!... Į mūsų klojimą veik kas-
dien atsilanko pelinėti: užstosim duris, kibsim į
sprandą, ir baigta, — visas abejones išsklaidė
Kirlizų Ignas.

Sutartą valandą visi į klojimą sušnero. Kad
pašaliečiai nepastebėtų didesnio sambūrio ir pats
katinas neįtartų, rinkosi po vieną, vogčiomis:
Petrukas pro peludės durikes įšliaužė, Ignas pro
šelmenį įsiritė, Antanukas pro didžiąsias duris
įgirgždėjo, o kiti pro išpuvusius pamatus įsiran-
gė. Tiekai grenadierių katiniokštį surangyti

vieni niekai: čiupo vargšą, kad nė kniaukteleti nespėjo.

— Aha, rupūžiuk, nebeištrūksi!... — virpančiais piršteliais sučiupo Čiviliukas minkštą sprandą.

— Rišk, rišk!... Aukščiau!... Tik tvirtai, kad nenutrūktų, Ignas rišo katinui prie uodegos pūslę, o bendrai, gyvulėlį laikydami, karščiavos.

Kada buvo siūlas aplink stimburį trisyk apvyniotas ir penki mazgai užnarplioti, katiną paleido.

— Tarkš, barkš!... Dulkt, dulkt! — tiek ir tematė „seną japonų kareivį“.

Katinas žaibu išnėrė pro duris ir nušokavo į pakluones.

O kvatojos išdykėliai, o juoku rangėsi, o leipo, regėdami šį nepaprastą bėgimą.

Rytojaus dieną susibaudėliai stengėsi apsimesti niekur nieko nežiną, buvo labai ramūs ir, stropiai ant elementorių užsigulę, žodžius narpliojo. Tat kaip tik juos ir išdavė senam vilkui Belkauskui. Ksaveras matydamas, kad Petrukas, Ignas ir Antanukas per geri, širdimi toptėrėjo:

— Tikriausiai bus kokią šunybę iškrėtę... Dar nepaprastą, nes ir akis pakelti bijo... Na, palaukit, pipirai: išsiaiškinsim, išsiaiškinsim.

Senis, susiraukęs ir truputėlį neramus, tarp vaikų maišėsi, o šie ypatingai garsiai, ypatin-gai stropiai raidžiavo: El è-lè, el è-lè — lè-lè, am

a-ma, am a-ma — ma-ma — ištisą dieną skarde-
no pro žemučius, vietomis suskilusius ir skalelė-
mis paramstytus Belkausko langus.

Jau trečią dieną katinas namuose nesirodė,
ir Ksaveras rimtai susirūpino:

— O ką tu, su tais skersaodžiais? ... Už-
pliumpino, kur nutvėrę, ir baigta.

Ėmė klausinėti kur, kaip, kas. Pamažu, pa-
mažu visą paslaptį išnarplojo. Padarysi koki
žymesnį žygį, kad niekas nežinotų! Tas šnypš-
telėjo matęs Petruką su didžiule pūsle po kiemą
barškinant, anas regėjo, kaip susibaudėliai į klo-
jimą selino, Juozapas Makaras, grįždamas iš tur-
gaus raitas, susitikęs katiną su pūsle prie uode-
gos Tilindžių raisto link neriantį.

Dar keletą smulkmenų išuostinėjus, Ksave-
rui buvo viskas aišku: Petrukas, bendrų pade-
damas, pririšo prie uodegos pūslę su žirniais ir
vargšelis, gal už devynių laukų nūnai atsidūrė.
Paslaptį išraizgęs, niekam nė žodžio. Vylėsi,
kad diena po dienos katinas grįšias, ir tada jo
akivaizdoje negailestingiems kankintojams iškel-
sias karštą pirtį.

Nulingavo trys savaitės, bet katino nė pa-
dujų nebuvo. Belkauskui sutirpo paskutinė vil-
ties žvakutė, ir jis nutarė su išdykėliais atsiskai-
tyti. Rytą, vos spėjo mokiniai elementorius ant
stalų išsitiesti, Ksaveras, naujais kailinukais ap-
sivilkęs ir kumpuotą lazda dešinėj gniauždamas,
Petruką, Igną, Antanuką ir dar tris katino egze-

kutorius pas krosnį pasišaukė. Vagie, kepurė dega: visi vyrukai putinais išraudo ir, kinkas virpindami, bailiai atnirino. Išgąstį ir nerimą dešimteriopai išpūtė senio kailinukai ir lazda. Šie dalykai buvo Ksavero galybės ir garbės ženklai. Kaip teisėjai, sprenddami bylas, užsika-bina grandines, taip ir Belkauskas svarbiais bei ypatingais momentais apsilvilkdavo rusvus kailinukus ir imdavos gumbuotinę. Ligi šiol kailinukus ir lazdą tevertodavo vieną sykį metuose: per egzaminus. Bet tada pateisinamas garbės ir galybės reikalas. Tada Ksaveras būdavo didžiųjų iškilmių centras. Į rusvus kailinukus įlindęs, lazdą išdidžiai apgniaučęs, rimtai kiurksodavo prie maldaknygėmis nukrauto stalo ir „studentams“ pamokslą rėždavo. Tada suprantama ir lazda ir kailinukai, bet dabar... Todėl dar labiau virpėjo kinkos, dar raudoniau plieskė ausys ir skruostukai.

Sustingo baisi tylą. Ir Ksaveras, ir „egzekutoriai“, ir prie stalų likę bambliai sugniužo valandos rimtumu.

— Tchi, tchi!... Tfu! — sukriaukšėjo Belkauskas.

Vėl tylą. Dar pasiutesnė veidų ugnis ir kinkučių virpėjimas.

— Vadinasi, jūs nudėjote mano katiną?... Jūs, beširdžiai... galvažudžiai!... — tylus, užspringstamas sopulys išsiveržė pro sukepusias senio lūpas. — O tokiems pas mane ne vieta...

Mylėjau jus, kaip savo vaikus; vaikai man ir buvote... graži ir saldi senatvės paguoda... Bet dabar — išeikite, kad jūsų daugiau nebematytčiau... Galvažudžiai negali būti mano vaikai, — Ksavero akis užtvino ašaros, ir žodžiai nejaukiame šnirpšėjime užlūžo. Belkausko neišpasakytas skausmas dilgterėjo ir „galvažudžius“ ir nekaltuosius: visų akutėse sublizgėjo ašaros. Kaltininkai, matydami Ksavero sujudintą širdį ir per žilus ūsus beriedančias ašaras, pasiėmė pirtines ir namučių išnirino.

Tą dieną Petrukas nei pietų nei vakarienės nevalgė. „Kukū, kukū, kukū!“ visą mielą vakarėlį prakukčiojo. Ne tiek gaila mokslo, kiek Ksavero skausmas jautrią širdį ulbina.

— Bobut, eik atsiprašyk Ksaverą. Man jo baisiai gaila. Ką Belkauskas prasimanys be katino? — šniurkšėdamas Petrukas glaustėsi apie senutės kelius ir maldaute maldavo, kad ji eitų užgesinti senio širdgėlą.

Senutė prižadėjo. Juk jai abiejų gaila: ir Ksavero ir Petruko. Pirmas jaunystės metų bičiulis ir geras kaimynas, antrasis — papurgalvis linksmuonėlis, senatvės valandų paguoda. Gaila žento, gaila varškės — abiejų gailisi senutės širdis. Todėl ilgai neprašoma sutiko nukiurkinti pas Ksaverą už sūnaičio nežmoniškus juokus atsiprašyti.

O Petrukas tą naktį nemigo. Minčių mintys zujo jo sąmonėj. „Kvailai, baisiai kvilai

išėjo ... Bet ir katinas beprotis: kurių galų jam reikėjo į žemės kraštą išdumti. Būt pasiautėjęs pakluonėse ir atgal grįžęs — nebūt to viso triukšmo buvę. Dabar pakštelk meškai į kaktą ... Mokslo bala nematė, bet Ksavero gaila“.

Tą naktį panašiai galvojo ir kiti išvytieji bendrai. Belkausko ašaros giliai įstrigo į jų širdes ir visą laiką nedavė ramybės.

Senutė, nuėjusi, tiesa, visaip malė liežuvium, kol suminkštino Ksaverui širdį, tačiau Petruko į mokyklą nebepriėmė.

— Vieną priimsiu, priimk ir kitus — teisinosi senis. — Gi šunybė perdidelė iškrėsta, kad galėčiau dovanoti.

Nuliūlo pusavaitė. Vieną rytą pas Petruką staiga įgriuvo Kirliziukas. Baisiai švytįs veidas krūtinėj didelį džiaugsmą rodė.

— Čiupk kepurę ir drožkim! ... — vos kvapą pūkšdamas, prapliupo draugas. — Žinai naujieną? ... — Belkausko katinas atsirado!... Tai gi, taigi... Žiūriu nuėjęs į klojimą — tupi ...

— Gal kitas... — Petruko lūpose sučiauskėjo instinktyvi abejonė: — maža kačių esama...

— Ne, tikrai tas. Aš ksaveriškį ir nuluptą pažinčiau. Ir galva, ir kojos, ir uodega — tikrų tikriausiai tas pats, — atžiebė Ignas.

— Tai ką dabar darysim? — Petruko balsas gaivia viltim ir sodruma suskambėjo.

— Ėhė! ... Dabar žinosim, ką daryti!... Jau pranešiau Antanui, Stasiui ir Juozui. Visi

susirenkam, sučiumpam bėglį ir nutarabanijam Ksaverui. Pamatysit, senis susigraudins ir vėl į mokyklą priims.

Ties klojimu jau visa kupeta laukė. Kad katinas nepabėgtų (o ką gali žinoti, gal, velnias, baisiai įbaugintas, grįžo?), vėl slapčiomis pro visus užkampius į klojimą sumarmaliavo. Laimė, pasisekė tam pačiam Petrukui greit sučiupti.

— Pūslės nė skutelių nebelikę, — atidžiai apžiūrėjo stimburį Kirliziukas.

— Beliks! ... Per tiek laiko nė geležinė nebūt ištverusi: kas nors sugavo ir nurišo.

— Bet nė kiek nesuliesėjęs. Matyt, ir svetimojoj gerai sekėsi: minkštutis kaip kukulis.

— O kol nesisekti? ... Pelių visur esama— gaudyk ir triuškind, mielasis katinėli.

— Taigi, nelabasis ... O kiek mums pridarė kūrelio, kiek Ksaverui skausmo ir ašarų.

— Nieko negausi, visaip pasitaiko. Kvailas padaras — būta ko nusigąsti ...

— Gal prieš nunešant gerai pašerti? — išgintieji bendrai dalijosi mintimis, siauru ratu kniauklį apstoję.

Galop be ilgų ginčų nutarė katiną pašerti ir išprausti.

— Šiaip ar taip, ir katinas nieko sau vyras... Buvom įvarę baimės, tai dabar atsilyginkim. Kojos mėšlinos ir kairysis šonas dėmėtas — išprauskim sukibę, — nusprendė Petrukas, o jo

sprendimai dažniausiai būdavo galutiniai ir tučtuojau vykdomi.

Bematai katiną nuvilko į Čivilių trobą, prirydė mėsos ir ėmė kailį prausti.

Prunkštė ir kėsnojosi vargšas gyvulėlis didžiulėj geldoj, tačiau atkaklūs vaikigaliai visą išmuilino ir šaltu vandeniu išprausė.

Ausis pastatęs, ūsus užrietęs, švarutes kojas į papilvę priglaudęs — žvilga, šviečia katinas ir patenkintas burkuoja: „Murku, murku, tų vaikėzų kaip vijurkų“.

Kad būtų iškilmingiau ir Ksaverui labiau širdį sugraudintų, nusprendė radinį nešti visu būriu. Sumanyta—padaryta: Petrukas apglėbė pusiau, Ignas kaklą pritūrėjo, Juozas už pasturgalinių kojų laikė, o Stasys ir Bronius į uodegą isikibę dzimbino.

Visa knypava nutraukė į Belkausko kiemą ir čia, beveik niekeno nepastebėta, į trobą įgirgždėjo.

Dvilkt Ksaveras į būrelį, žvilgt į nešinį, ir — skaidri, švelnutė blizgėseną akis užpylė. Vaidikai iškilmingai nuleido katiną žemyn ir pastatė prie pat Belkausko kojų. Rainis nusipurtė ir priglaudė galvą prie žemės:

— Kniau, kniau! — skardžiai, linksmai, lyg sveikindamas senąjį poną arba atsiprašydamas už išlietas ašaras ir širdį virinusią sopą.

— Išdykėliai!... — Ksavero balsas džiaugsmo ašaromis suvirpėjo. — Ir kame jį suradot?

Dėku, vaikučiai... Sėskit ir toliau mokykitės... Išdykėliai... Matyt, gerai privaišinot, išsprausėt, kad toks švarutėlis ir patenkintas. Sėskit... Jūsų vietos neužimtos. Vėl būsime bičiuliai...

Pavasariop Ksaveras knygoms atlyžo. Vakai vis rečiau ir rečiau bebrazdino jau gerokai aplamdytus elementoriaus lapus.

— Gana per žiemą prisigraužėt... Mokslininkais nebūsit, gi maldaknygei paskaityti ir to užtenka. Dabar čiupsime kitą elementorių. Pavaiškuotesnį ir su gražesnėmis raidėmis. Miškuos pumpurai lukštenasi, pievose žolės žybsi, debesyse ir balose paukščių klyksmai aidai — berūgtumėm dūminėj troboj, ant taukuotų puslapių užsigulę, — Ksaveras lyg ir pamoksliuką vieną mėlyną balandžio priešpiečių savai auditorijai išdrožė.

Jautriems snargliūzams šios pamokos buvo tūkstantį kartų įdomesnės už elementorines. Būdavo, pamatysi visą šmišelyną paupiu klegant. Kiek ten krykštavimo ir džiugulių! Tiek meno ir grožio jokioj parodoj, jokiam teatre neišskaitysi.

Vingiavingėj srovėj spindi dangaus šilkas, vietomis kunkuliuojančių sūkurių iškaišytas. „Kunkul, kunkul, kunkulia!“... — dieną ir naktį čiauška, per akmenis besirisdama, energija. Tykstelk į ją šakaliuką arba šiaip šapą — palinguos, paprunkščios, paglebesčiuos ir ilgu vingiu už pakrantės krūmų nuneš. O sietuvos saule

žeri. Pakraščiuos žalia gyvybė bando liežuvį kaišioti. Maurai ir kitos menkuolytės prieš saulutę kinkas kaitina. Jų prieglobsty dar apstingusios varlės ir aibė vabalų glūdi. Net ir Ksaveras, įsiklausęs ritmingo srovės tekšlenimo, išžiūrėjęs į sietuvų saulę, pajunta širdy sparnus augant. Ak, rodos, imti ir suplasnojus aukštai aukštai pakilti. Ten, kur saulė debesų siluetuos krykščia, kur laisvose platybėse laisvi vėjai užauja, kur nėra senatvės, nei jos sopulių kruvinųjų.

Jeigu senąjį kareivį toks kvaitulys suima, tai ką bekalbėti apie vaikagalius minkštakaušius. Ligi kelių purvini, aptaškytais veidais, raudonomis nosikėmis, balažin kelintą dieną elementoriaus rankoj neturėję, klykauja požeminių šaltinių išknistuose skardžiuose, laido akmeniūkščius į srovės vidurį, bakština šakaliais varles kūmutes, upėje popierinius laivukus laido — tai valiai tralialiai džiaugsmo ir linksmybių!

Ir pirmutinį šypsnį, pirmą pavasario pasveikinimą, pirmutinę gyvasties kibirkštėlę saulė į Ksavero ir jo mokinių veidą plykstelia.

Kai visas kaimas kailiniuose susigūžęs, išblyškęs ir nuo šiaurės vėjų virpąs tebemaklinėja, ksaveriškiajai bendrai be kepurų, atlapomis krūtinėmis, įdegusiais veidais gyvybės bundančias paslaptis stebi.

Daug, baisiai daug įspūdžių, daug neužmirštamų paveikslų išsinešdavo mažieji iš pavasarinės mokyklos. Petrukas, nuo mažumės bū-

damas nepaprastai jautrus gamtos grožybių slėpiniams, nūnai degte degdavo. Nei valgis, nei namai, nei mokslas nerūpėdavo. Dažnai ir nakties valandos nuskambėdavo berymant, varlių negestamos muzikos besiklausant. Sumenko, veidai įkrito, galva prie pečių prisigūžė, kartais ir sausas kriaukšulys pakamuodavo — tik akys, giliai tarp kaulų įdubusios, žibėjo, žibėjo. Atimk berniukui tuos nuostabiuosius žiburius — beliks kaulų ir odos gniužinėlis.

Audringoj vaizduotėj vėl ėmė rangytis baigiamos užmiršti senutės pasakos apie Žvaigždonę ir jos nelaimingą likimą. Giliais vidunakčiais besiklausydamas pempių vaitosenų, širdim panūsdavo. Tarytum ne vargdieniai paukšteliai pabaliuos šūkauja, o vargšės mergaitės pasiuntiniai užmigusiai žemei didį sielvartą skardena. Kas upelio srovės šnekučiai, kas pumpurų grožis, kas miškų ir pievų pavasarinis skardas, jei žvaigždėtose aukštybėse užkeikta širdis kenčia? Visos žemės džiaugsmas ir triumfuojanti gyvybė neverta vienos ašaros, marmurinėse blakstienose sužibusios.

Ir knito knietėjo Petrukui paklausti Ksave-rą apie Žvaigždonę. Gal jis daugiau ką apie ją žino, gal galėtų tikrai parodyti žvaigždę, kur jos sostas spindi.

Vieną sekmadienio pavakarį Petrukas užvedė kalbą apie žvaigždes.

Pasirodo, išminčius Belkauskas šios pasakos nėra nė girdėjęs. Ir, aplamai, apie Žvaigždinę jis visai kitos nuomonės.

— Kalės tau kokia ten karalaitė žvaigždžių gausybėje! — Ksaveras visas Petruko iliuzijas į šipulius sušiupino. — Tokia ten ir karalaitė, jei užburta... Ot, kad taip aš būčiau karalius ir gyvenčiau žvaigždėse — ei smagumėlio!... Tarnams liepiu įkinkyti į deimantų karietą devynis juodžius ir — dar, dar, dar Paukščių Tako vieškelio viesulais švilpiu... Aha!... Tai bent karalius... Arba — prisivažinėjęs, prisitrankęs, atsisėdu ant žvaigždės krašto ir, pypkę dumdamas, žiūriu žemyn, kaip po žemę žmogelyčiai gūbrinėja... Tepamėgintų koks žynys arba burtininkas pasimaišyti — kaip japonui durtuvą į pilvą suvaryčiau. Karaliai, nemanyk, ne lepšiai, kad kiekvienas pasaulio perėjūnas galėtų juos užkeikti arba į ožio ragą suriesti.

— Bet ten ne karalius, o karalaitė, — bandė prieštarauti Petrukas. — Ką ji vargšė mergaitėlė galėjo padaryti, jeigu įsisuko koks velnias ir ją marmuru pavertė.

— Vis tiek!... Yra sargybos, yra kariiviai... Žmogus nė prie rūmų negali prisiartinti... O pamėgink burti — pačiam sprandą taip pačiupinės, kad kaulų nesurinksi, — Ksaveras akyse šviesios liepsnelytės šokinėjo.

— Gal oru skrisdamas užbūrė, gal ne žmogus, bet kokia dvasia, gal karalaitė nusidėjo, ir

pats Dievas ją už tai nubaudė, — Petrukas prieš savo mokytoją vis ragus statė.

— Sužiūrėsi pasakų... Žvaigždžių tokia platybė, toks knibždėlynas, kad mums vargšams kurmiams nesuprasti, neišsiaiškinti, — Ksaveras skeptiškai numojo Paukščių Tako link.

— Bet juk teisybė, kad kiekvienas žmogus turi savo žvaigždę, ir jam numirus ji krintanti žemyn, — Petrukas nusuko kalbą kiek į kitas vėžes.

— Balažin ir su ta teisybe... Žmonės taip kalba, knygos tyli. Man rodos, ir čia tėra pasaka. Juk jeigu būtų ne plepalai, karo metu kiekvieną naktį žvaigždėmis lytų, tačiau nei Turkuos nei ties Port-Artūru tokių dyvų neteko matyti. Naktys giedrios, žvaigždžių kaip pupų, žmonės tūkstančiais skerdžiasi, gi žvaigždikė kur-ne-kur nužybsi.

Mokinys mokytoją čia lengvai surangė:

— Tat buvo žmonės sugrūsti iš visų pašalių. Juk ir paties, Ksaverai, žvaigždė gal kur ties Moliušio tvartu spindi, gi tu prie Port-Artūro pešėisi. Jeigu būtų koks japonas nusmeigęs — grintupiečiai tebūtų matę krintančią žvaigždę.

Belkauskas į šį apsukrumėlį neatpylė, tik, pypkę smagiai čerškindamas, į Grigo Ratus įsižiūrėjo.

— Sakai, dėdule, pasakos, — gnaibė toliau Petrukas. — O Paukščių Takas, o Sietynas, o Grigračiai, o Šienpiūviai? ... Ne, ir ten yra gy-

venimas, jeigu reikia ir vieškelį, ir ratų, ir šieno piovejų... Kažin kuri mano ir kuri tamstos žvaigždikė?...

— Jeigu taip, tai ir visi gyvi daiktai turi turėti po žvaigždę. O kažin kur mano katino žvaigždė? A?... kaip tau rodos?... Kuri gali būti rai nuočio žvaigždė?... — Belkausko veide aštri patyčia suspindėjo.

— Tamsta juokies, ir dėl to apie žvaigždes ir Žvaigždonę gana!... Senelis pasakoms netiki, o aš tikiu, — Petrukas pašoko ir nukūrė namo, palikdamas Ksaverą ironingai besišypsantį.

Balandžio gale buvo iškilmingos pabaigtuvės. Egzaminus, kaip ir paprastai, visi išlaikė. Katinas buvo ypatingai gerai nusiteikęs, net žvilgėjo.

Galusodėj kiūtojo lūšnelė. Maža ir sukniubusi, tačiau užteko erdvės didžiam vargui kerėti, skaudiams sopuliams plasnoti. Jos savininkas našlys Pišiūra, visai apylinkei žinomas girtuoklis ir pramušgalvis.

Ulioji uliok, laki lak — bala nematė: bene greičiau galą gausi, bene bus vienu mažiau tų, kurie žmogaus vardą per apsirikimą nešioja. Tačiau gaila nelaimingųjų, nekaltųjų padarėlių. Gaila septynerių metų mergytės, vargšės Juzelės našlaitelės.

Nežinia, jeigu žmogaus viso gyvenimo ašaras ir skausmus būtų įmanoma į vieną vietą sudėti ir parodyti — didžiausio drąsuolio širdis suvirpėtų: juk reikia milžino jėgų šiai naštai pakelti.

Juzelė, jau penktus metelius beeidama, nustojo mamytės ir įbrido į didelį vargelį. Namų apyvoką apeidavo storulė Barbė, kurią Pišiūra vadindavo pussesere, bet pikti liežuviai malė, kad ji jokia giminė, o balažin iš kur atsibaladojusi mergšė palaidūnė. Nei ji, nei girtuoklėlis tėvas vargšele nesirūpino. Murzina, suskretusiais drabuželiais, subraižytomis kojikėmis ištisas dienas slampiojo patvoriais, iš tolo sekdamą mažųjų žaidimus. Vargas, skurdas ir sutrempta širdis net gyvenimo pumpurystės metuose žmogui praeiksmo žymę į kaktą įspaudžia.

— Ko ta Pišiūrikė (taip ją pravardžiuodavo išdykėliai) Juzė trinasi? ... Negali namie zauksoti. Ei! ... Įžerkim smėlio į akis — tegu žino, kad nereikia visur nosies kaišioti, — labai dažnai Blirdžių Jurgelis, viso kaimo išdykėlių išdykėlis, šaukdavo bendrams, pamatęs patvoriu atslenkančią mergaitę.

— Šnypslė susirado! ... Ir ji nori su mumis žaisti! Palaukit, aš jai smėlio už nugaros prigrūsiu, — Strazdų Anastazėlis, pilnas rieškučias vieškelio dulkių gnauždamas, pirmutinis puldavo atkiūtinančią murzikę.

— Ot taip, taip! . . . Dar saują, dar . . . Chi, chi, chi! — smulkus vaikiškas juokas susipindavo su dulkių debesiais.

Juzelė, lyg ujamas žvėriukas, perlindusi pro tvorą bėgdavo į padaržę, o mažieji banditai palydėdavo:

— Juze buze, armabuze, ar nenori gauti gužą! . . .

Išmesta iš bendramečių draugijos, mergaitė nuolat kiūtodavo troboje ir žaisdavo dar mamytės nupirkta lėlė. Taip, tada buvo aukso dienos. Kiekvieną sekmadienį mama iš miestelio parnešdavo lauktuvių: čia saldainių keletą, čia spalvotą pyragaitį, čia švilpynėlę ar šiaip kokį niekniekį. O šventos Onos atlaiduose brangutę dukrą apdovanojo lėlė. Vyruči mano! Lėlė ne bet skarmalas, ar molio gabalas, o brangių brangenybė, deimantų deimantas. Bent taip rodėsi mažajai puruonėlei. Kepurikė raudona, akys žvilga, lūpos juokiasi, suknelės šilkai čeža, batukai mėlyni — tai bent gražumėlis!

Nulingavo tos laimės valandos, nužydėjo nuostabiosios lėlės grožis. Dabar už ją nė supuvusio cento nebeduotum: kepurės kutas numuštas, kairioji akis iškritusi, suknelės vietoj biaurus pakulinis maišelis užtemptas, batukų nė padujų nelikę. Tačiau Juzelei ji tebebrangi. Gal brangesnė už anuometinę. Tat vienintelis daiktelis, kurį motutė savo rankomis lietė ir net bučiavo. Be to, lėlės pakulinė dalis labai panėšėjo į naš-

laitės buitį, kas, žinoma, abi dar labiau į bendrą bičiulystę jungė.

— Čiūčia, liūlia, pupuolėle! ... Lingu, lingu, mažutėle. Mik miegučio, miegutėlio, mik, gražute, lingutėlio! — net savą lopšinę buvo sugalvojusi Juzelė.

Lėle pasitenkinus, atsisėdavo prie stalo, užsiremdavo alkūnėmis ant palangės ir žiūrėdavo į tolumą.

Panosėj žiogrelinė tvora, už jos aguonų galvos, kopūstų, burokų ir kitų daržovių žaluma. Už daržo lauko plynios, visą pamiškę apstojusios. Kairiau klebono klojimas, o šalia jo vieškelis kinkas ištiesęs. Ramu lauke, darže ir debesėliuose. Tik keliu kartais vienas kitas vežimas nudulka, vienas kitas žmogus praeina. Praslenką šešėliai jokių minčių, jokių iliuzijų mažytės sąmonėj nesukelia: nei baimės, nei džiaugsmo, nei sopulių — ničnieko.

— Ir vėl užsižiopsojai! — mergaitės rymulį nukerpa storas Barbės balsas. — Tau visokie vėjai galvoj švilpauja. Nebemaža jau ... Reikia ir paėsti ir apsidengti, o kas gi visa tat prižlėgs, jeigu visi dykinėsime? Eik greičiau kiaušlėms jovalo maišyti! — Barbė, apsivertusi ant antro šono, ima pūškėti ir apsimestinai vaitoti. Mat, ji dėjosi turinti nuolatinį reumatą ir, Juzelę į darbą bestumdydama, savo negalią balsu demonstruodavo: tuo būdu šiam pelų maišui

nurimdavo sąžinės knietulys ir galėdavo toliau saldžiai dribsti.

Mažoji našlaitėlė, jau aštuntus metus užkliudžiusi, buvo vienintelė darbų darbininkė: ir krosnį pakurti, ir valgį virti, ir gyvulius liuobti, ir vandens prinešti, ir dešimtis kitų, pažiūrėti niekniekių, tačiau vaiko amžiui gana sunkių darbų išknabaroti. Kruviniausia — lopymas ir adymas. Šios kančios dažnai pasikartodavo, o po ketvirtadienių ir sekmadienių visuomet. Tomis dienomis tėvas iš miestelio grįždavo amžinai girtas ir sudraskytais drabužiais.

Kol žmona gyveno, Pišiūra kalvėję poškėdavo.

— Reikia šio, reikia to — reikia duonos, reikia ir pinigų. Ką čia daug išspausim iš tų trijų dešimtinių, ir tų pačių dar prie griaužo bei durpžemio. Pamėgink kalti. Susilipdysi šio-kią tokią kalvelę ir galėsi sau krapštinėtis. Ana Birgulių Damazas, sako, didelius pinigus užkalas. Ir ką manai: ar arklį pakaustyti, ar žagrę sutaisyti, ar tekinį tykštelėti — vis ties kalve žmonių pilna, — amžinatilsį žmona gražiuoju priulbino savo tinginėlį stvertis darbo. Kol ji rūpinos, vis buvo šiokia tokia tvarka: dalį užkaukšėtų centų Pišiūra žmonai palikdavo ir ne kiekvieną ketvirtadienį girtutelaitis grįždavo. Be to, ir pats darbas nuglamonėdavo žvėrišką prigimtį. Visą dieną prie priekalo nusikamavęs,

suglebusiais sąnariais virsdavo į lovą ir saldaus miegučio knarkdavo. Turguj, geriesiems bičiuliams į smuklę masinant, spirdavos:

— Būtų gera, bet baisiai laiko neturiu — Krivuliui prižadėjau rytdienai žagrę sutaisyti. Skubu namo... Dar gal kas ir arklių atves pakautyti.

Esama prigimčių, kurios privalo visą gyvenimą būti saugojamos ir globojamos. Duok darbo ir protingos švelnumos — jų baisūs instinktai nugarmės į sielos gelmes ir ten tyliai kiūtos. Tačiau pamėgink bent valandą šiuos apinasrius nuimti — vėl visos velniavos ims valdyti nelaimingą būtybę. Panašiai atsitiko ir Pišiūrai. Mirus žmonai, nebeteko keliarodžio ir švelnaus tramdytojo. Dar nesutirpus šermeninių žvakių kvapui, dar neišskambėjus iš sąmonės laidotuvių giesmių melodijoms, ligi negyvųjų pasigėrė. Išsipagiriojęs bandė kalvėję knebinėti, bet alkana širdis į smuklę traukė. Taip pat ir bičiulių tučtuojau susirado. Juk, maistą užuodę, suskrenda aibės vabzdžių baisiąją lavoninę puotą kelti.

Bene antrą dieną po žmonos laidotuvių atlervino Papušės Grižius, visoj apylinkėj žinomas arklių mainininkas ir girtuoklis. Žema, raukšlėta kakta, žvairos akys, kablinė nosis, sudaužytos lūpos, ant randuoto smakro nutriušusi barzdapalaikė — baisiai šlykštus ir baisus atrodė Juzelei šis nevaleiva senis.

Jau ir anksčiau jis retkarčiais pas Pišiūrus pasi-
maišydavo ir kalbindavo vyrą į miestelį, bet
žmona numalonėdavo:

— Vinių galėsi kitąsyk nusipirkti... Šian-
die pabūk namie: toks vėjas čaižus ir kelias šla-
pias.

Pišiūra, geroką valandą su svečiu papypkia-
vęs, grįždavo į kalvę.

— Aha!... Užvertė kojas, bestija!... Jau
nebebus kam Pišiūros už nosies vadžioti. Dabar,
manau, pagyvensim, — saldžiai galvojo Grižius,
nykiais laukais Pišiūros kalvės link kuprindamas.

— Padėk Die, kaimynėli! — Pišiūrą kalvėj
beknibinėjantį atrado, — vadinasi, vis nemeti to
prakeikto amato? Taigi... nėra pasiutesnio
darbo už kalvę: ir murzinas, ir apiplyšęs, ir kaip
šuo nusikamavęs, ir visų pastumdėlis... Kad
taip man — už jokių pinigų nerūgčiau toj pra-
keiktoj būdoj.

— O ką darysi nerūgęs? — Pišiūra nusi-
braukė suodina alkūne kaktos prakaitą ir nera-
miai verdančiomis akimis įsisiurbė į Grižiaus
įlinkusią nosį. — Kol gyveni, reikia ar šio ar to
galo stvertis. Kad nebūtų pilvo, galėtum labai
maža arba ir visai nedirbti.

— Ė, brolyti!... Gyvent reikia mokėti!
Žiūrėk, ungurys ir iš tinklo kilpų išsirango...
Sakoma, kad buklus ir žąsinu paaria. Taigi...
Tik tu užmesk akį mieste — kokie rūmai, kokia
ponystė, kiek varvančio aukso krautuvių lan-

guose ... O bene jie ką dirba, bene jie suodžiuose ir prakaite mirksta, bene jie alkani ir kaip tu šuniškai nudriskę? — Grižius, gyvas demonas, gyva pagunda, ant geležgalių krūvos sėdėdamas, ėmė gudriais žodžiais atžeboti Pišiūros pasąmonėj susirąngiusias aistras.

— Negi ir jiems kas aruodus prižlėgė? Ir jie turėjo pradėti nuo grūdelio ... Juos arba jų tėvus laimė lydėjo, tad ir išplaukė į turčius, — Pišiūra taip pat nekvailai atrėžė.

— Sakai, laimė? ... Žinoma, kad taip... Šunim stauk, gyvate raičiokis, visas svieto mandrybes žinok, o be laimės būsi paskutinis elgeta, pastumdėlių pastumdėlis ... Laimė svarbiausia... Bet kaip tau rodos? — Manai, laimė lyg koks skurlininkas sukčius ateis į šią suodiną kalvę ir tau po kojų maišą aukso numes? Gal tau rodos, kad vieną gražų vakarą į suskilusį trobos langiūkštį pabarbens nežinomas keleivis ir pasiūlys: „Aš esu tavo laimė ... Įleisk į vidų... Įleisk, ir aš tavos lūšnos aslą ne smiltimis, ne pelenais išbarstysiu — aš ją žvilgulių žvilguliais nusėsiu, žemčiūgų žemčiūgais nužersiu“... Ne, kaimynėl, laimei reikia mokėti už sprando nučiupti... Jeigu taip manęs paklausytum, nebereiktų tuos geležgalius skambinti.

— O ką gi pats gero ligi šiol prisikasei? Kokią laimę nučiupai, po visus turgus besitrankydamas? — Pišiūra Grižių lyg ir prie sienos prirėmė.

Bet Grižius ne taip lengvai surangomas.

— Aš?... O ką aš?... Ar ne lengvai pragyvenu? Bėda, kad užėjo sunkesni metai... O pagaliau laimė — vienam išeidama, kitam grįždama dribtelia. Ana va, Pirckelių Josikas arkliais didžiulius pinigus primakliavojo. Šiandie mieste turi dvejus namus ir sau ponelis išputpilis... Gi be to, girdėjau, dabar arklius imsia į užsienį traukti. Jeigu tik ims prancūzai mėsai, o latviai darbams, taip ir žinok — kiekvienas kuinas saują žvaginėlių į kišenę įžers... Taigi, Silvestrai, mesk visus tuos paišinus niekus ir stverkis arklių. Aš tam amate senas vilkas, todėl ir tau padėsiu. Žinai: kur du stos, visados daug daugiau padarys, — Grižiaus akys gyvatiška klasta ir velnišku suktumu užplieskė.

— Gal ir nieko būtų, — Pišiūros smegenys pagundos žodžiams aiškiai suminkštėjo, — tik pradžiai pinigų reikia.

— Fyl... — Grižius, ant užkulnio apsisukęs, skardžiai švilpterėjo. — Juozapas Makaras paškolins... Tačiau ir to čigonpalaikio malonės neteks maldauti — parduosi šią būdą su visais instrumentais, ir bus gražaus pinigėlio.

Pagaliau Pišiūrą pasisekė galutinai apkvaišinti: jis nutarė likviduoti kalvę ir, Grižiaus padedamas, stvertis arklių mainikavimo.

— Ot, pagaliau, vyriškai padarei!... Taip jau seniai reikėjo!... — Grižius, kaire plaštaka barzdą glostydamas, džiaugsmu nestygo. — O

dabar einam... Tuoju prirodysiu gerą pirklių. Makaras turi porą kumelių — rytoj jau galėsime biznį pradėti.

Grižius liko kalvėj, Pišiūra nulingavo į trobą rankų nusimazgoti ir padoresnę kepurę užsidėti.

Juzelė matė, kaip šlykštusis svetys į kalvę įkriūnėjo ir ten su tėveliu kažką svarbu tarė. Neaiškūs šiurpuliai dilgė našlaitės krūtinę, ir ji, ant palangės užsisvėrusi, pro praviras kalvės duris stebėjo tėvo veidą. Jo akys iš pradžių buvo ramios ir aiškos, vėliau susidrumstė, o kaktoj ir pasmakrėj raukšlės susivijo. Veido švytėseną pusvalandžiais mirgėjo: čia gilus rūpestis rymojo, čia mirusios žmonos skaudūs atminimai kankino, čia netolimos laimės ir turto viltis krykštė. O Grižius malė, o Grižius čiauškęjo, net seilių driekulius ištaškydamas. Mergaitė jo kalbos negirdėjo, tačiau vaikiškos širdies intuicija barzdilos veide išskaitė nedoros pagundos virpesius. Ir šit tėvas, gerokai pakovojęs, matyt, nusileido, nes, baisiais lengvu ir jaunu žingsniu atkaukšėjęs į trobą, ėmė į kelionę rengtis. Juzelė nedrįso klausti, kur jis rengiasi ir ką manęs su Grižium pradėti. Tačiau kada Pišiūra atsidarė duris ir vieną koją jau į prieangį peržengė — ji pelės vikrumu pripuolė artyn, stvėrė tėvui už alkūnės, virpėdama prisiglaudė prie purvinų batų ir ėmė šnabždėti, tylomis verkšlenti:

— Tėvuli!... Gerasis tėvulėli, lik namie... niekur neik... Grižius yra baisus žmogus. Tėvuli, nepalik manęs vienos!...

— Iš kur dabar tos komedijos? — Pišiūra nustebęs tarpdury sustojo. — Kvailas padarėlis — verkti įsimanė... Nebijok, mažyte, nieko bloga neatsitiks. — Turim labai svarbių reikalų... Tuoj grįsiu, nebijok... — švelniai atplėšė nuo kojų kukčiojančią mažuonėlę ir į kiemą išbildėjo.

— Tėvulėli, sugrįžk... grįžk namo... — buvo paskutiniai žodžiai, kuriuos išgirdo tėvas, pro kiemo vartus su Grižium išmarmėdamas. Deja, jie buvo per silpni, jie nebegalėjo kovoti su gudriai susuktais Grižiaus žodžiais:

— Ir ji, varlės koja, ką išmano?... Žinoma, mažas visuomet kvailas. Paverks ir nustos — tokiai ašaros nedidelis daiktas.

Grižius su Pišiūra pas Makarą pirko du kuinus, o rytdieną po arklių turgų su jais švaistėsi, o rytvakarą Brigelio smuklėj lakė neatsilakdami.

Nuo to arklių mainikavimo ir prasidėjo švaistynių dienos, suskambo, suliūlo vienišos našlaitės sopuliai ir ašaros. Po poros mėnesių tėvas pargabendino drūtąją Barbę, tačiau ji nesugebėjo mažytei nė vienos ašaros nubraukti, nė vieno kartumėlio pasaldinti.

Purvinas, sutaršytais plaukais, atlapa krūtinę grįždavo po turgadienių uolusis „laimės ieškotojas“ namučių ir čia porą parų pagiriomis

alpuliuodavo. Barbė turėjo žalčio protą, todėl nė nesibardavo ir nekreitėdavo, kaip paprastai moteriškos panašiais atsitikimais elgiasi. Ji net stengdavosi girtuoklio užgaidoms visur ir visuomet pataikauti. Juo labiau sumuręs ir apkvaišęs grįždavo Pišiūra, juo švelnesne lapute laižydavos jam Barbė, juo žiauresniu vilku gnaibydavo Juzelę:

— Imk ir išvalyk milinę! Išvaliusi susiūk sagas ir užadyk alkūnes!... Batus taip pat nuplauk ir taukais gerai ištepk.

Barbė priklausė tai parazitų rūšiai, kurie, patys nieko neturėdami bei nedirbdami, sugeba visą gyvenimą būti sotūs ir turėti šiltą pastogę, sugedėlių žvėriškus palinkimus tenkindami, nelaimingųjų ašaromis ir sopuliais misdami. Ir svarbiausia, kad šiaip elgdamiesi nejunta jokio sąžinės knietulio, jokių širdies virpėjimų. Gal tat visai natūralu, nes kitaip jie nebūtų parazitai ir negalėtų tokia lengva kaina didžiules brangenybes sugniuždinti. Laimingi jie, tokių širdžių ir sąžinių savininkai! Jiems ir skaistyklos liepsnos ir pragaro kančia niekas...

Juzelė kuo stropiausiai išvalydavo sukreiktus drabužius ir stverdavo adatos. Milinė storo audeklo ir iš vidaus kailiais pamušta. Pirštai gležnučiai, adata atbukusi, siūlai mazguoti — adyk, kad toks geras, nuzulintas alkūnes. Smeigs adatą vienur, pabandys kitoje vietoje — nelenda, ir gana. Įkiš kairę ranką į vidų ir mė-

gins iš abiejų pusių spausti, persismeigia šiaip taip, tačiau kiek kartų aštri plieno viršūnėlė į krumplį, į panagę ar šiaip kur pataiko ir skaudulį kraujo lašelyčiais išdailina.

— Nugrubnagel... Merga išaugai, o dar tokių niekų nemoki!... Smeik į medžiagą, ne į pirštą. Aš, tavų metų būdama, ne tokius darbus dirbdavau... šilkus, aksomus siūdavau, ir tai!... — Barbė, pastebėjusi mažytę ant milinės sukniubusią ir kruviną pirštelį lūpomis bečiulpiančią, paleisdavo savą kakarinę.

Vieną žiemos vakarą Juzelė baisiai laukė tėtušio. Tiesa, iš lauktuvių nesitikėjo nieko gera, bet ištisas valandas prasmaksojo į vieškelį, ar nesudūluos pažįstamas rogių siluetas, ar nesugirgždės sniego arimuose išklibusios kuino pasagos. Rausva prieblanda kybojo ant klebono klojimo, o šaltis visus pakraščius spirginte spirgino. Jis ir lūšnelės langus įvairiausiais gražuolėliais išrangė: krikštolinės paukštės, sparnus išpūtusios, sniego dvaruose krykščia, maži žmogeliukai ant skarotų eglių suktinį šoka, smailakepurės raganos, didžiules šluotas apžergusios, į burtų kalną joja. Gražu, tai gražu, bet naudos nė už centą, jeigu pro užmarmėjusius keturkampius nieko nematyti. Todėl Juzelė iš pradžios nykščiu, o paskui pusiau nulūžusios geležtės smaigaliu ėmė lange apskritimėlį krapštyti. Nubrūžino dviem paukštėms kuodus, nusuko neužaugai galvą, palietė raganos nosį, tačiau galėjo

matyti bent puskilometrį nuo miestelio atvinguliuojančio vieškelio. Kai po kelių minučių vėl nauja skara užtiesė reginį, mergaitė piršto brūžinimu ir kvėpuojamąja šiluma bandė su šalčio monais kovoti. Barbė buvo pas kaimyną paliežuvauti išmovusi, todėl kūdikiui niekas netrukdydė palangėj rymoti ir užburbėjusį langą sava šiluma tarpinti. Pagaliau visiškai sutemo. Danguj žvaigždžių kaip pupų: visos didelės, pilnos, skaisčios. Tarytum, juo žemėj daugiau sopulių ir šalčio, juo didesnė laimė ir džiuguliai nuplieskia aukštybių žiburius. Dangaus žiburių atspindžiuos snieginės paukštės, nykštukai ir raganos rodėsi esą dar keistesni ir slėpiningesni.

Paršniokštė ir Barbė, o turgininko vis nebuvo. Juzelė, kaip paprastai, užkaitė vakarienę ir, atsisėdusi prie židinio, plunksnas plėšė. Po pusvalandžio puode ėmė garsiai kunkuliuoti bulvienė, gi už kiemo vartų suskambėjo įkaušusi daina: „Duokit alučio, duokit alutėlio!... Kad neduosit alutėlio — važiuosim namole!...“

„Brašku, trašku“ — sugirgždėjo kiemo vartai, „bildu, bildu“ — atsiliepė prieangio durys, ir, šalčio kamuolių lydimi, į vidų įgriuvo keturi: Pišiūra, Grižius, Makaras ir Mintaukių Lesydas. Girti kaip žemė. Grižius be kepurės, Pišiūrai iš smilkinio kraujas srovi, Lesydas apvemtą krūtine, Makaro kaktoj didžiulis gumbas mėlynuoja. Tai tau sveteliai su lauktuvėmis, tai tau puruonėliai! Juzelė suklykusi į užkrosnį

nusmuko, o Barbė (oho, ši žino, kaip panašiais atsitikimais pasielgti), išpuvusius dantis plačiai išviepusi, svečius pasitiko:

— Sveiki, sveiki, vyručiai!... kuris galas apstojo, kad toki aplamdyti grįžtat?... Nagi ve, net kraujas!... O kas tau, Juozapai, tą kiaušinį į kaktą pokštelėjo?

— Taigi, taigi, poniutėle!... Bevandravojant visaip pasitaiko... Jis tau į kaktą takšt, tu jam į smilkinį žlegt... Ei, Barbutel!... Po turgų su arkliais, tai, bra, ne apie krosnį tursinėti: ten ir šiaip ir taip... — čigonas apkabino storulę už liemens pusiau ir kaire plaštaka ėmė nudribusias krūtis glamžyti.

— Atstok, tu netikėli — nori samčiu į snukį!... Bematai ir kito gumbo susilauksi! — Barbė lyg piktuoju atstūmė girtą meilintoją ir linksmu, aštriu balsu toliau tratėjo:

— Viską susprogot, o man nė šlakelio, tur būt, nepalikit? Gražu, baisiai gražu taip daryti!...

— Tylėk, pasiutėle boba!... Va, sprokl! Atsiryk, kad daugiau niekad neprašytum, — Grižius ištraukė iš užančio litrą degtinės ir jį ant stalo pastatė.

— Aš va ir užkandos parūpinau — ko daugiau bereikia?... Suieškok stikliukus, ir galėsime šmaukti, — Lasydas iš perplėstos kailinių kišenės ištraukė virtinę riestainių ir, ją viršum galvos sukdamas, ėmė strapalioti:

— Boba, boba, iš kur tu, ar nenori riešutų?...

Bematai ant stalo atsirado stikliukai, silkė, storos riekės duonos ir krūvelė mėtinių saldainių. Prasidėjo gėrimas, sušurmuliavo švankūs plepalai, sulingavo mažytė orgija. Girti vyrai graibstė susvaigusią palaidūnę, pylė už kaklo pusiau nugertus stikliukus, seilėtomis, degtine dvokiančiomis lūpomis bučiavo gyvaplaukiais apžėlusius žandus ir keikėsi, keikėsi...

— O savo dukrą jau visai užmiršai? — kažkuris nelabasis įpynę į Grižiaus makaulę naują kvailystę. — Manai, ji degtinės nenori?... Ką?... Manai, ji šuns, o ne tavo vaikas?

— Per daug svetimais nesirūpink! — šoko si įžeistas Pišiūra—Žiūrėk, kad tava marmūzė būtų sotė ir sveika...Barbe, še stikliuką!... Nunešk ir suversk. Toks šuniškai šaltas vakaras — degtinė baisiai prasivers...

Barbė apgniauzė sklidiną taurelę ir į užkrosnį pas mergaitę nukropino. Juzelė gulėjo lovoj skarmalais apsidangsčiusi ir veidą į suodiną prieglavį įkniaubusi.

— Imk ir išgerk! Degtinė švarus gėrymėlis, — apygirtė moteriška prisilenkė prie prieglavio ir, balsu šniokštuodama, ulbino mergaitę. Juzelė nieko neatsakė, tik, skaudžiai suunkštusi, nugrižo galvą į sieną ir dar labiau į prieglavį įsikniaubė.

— Nebūk ožka!... Kad duodu, tai ir išgerk... Paskui pilvas neskaudės, — Barbė pa-kišo ranką po mažiulės galva ir bandė ją aukš-tielninką atversti. Galvovietė buvo šlapia nuo ašarų, tačiau tas moteriškę, rodos, dar labiau įsiutino: didžiule plaštaka žiauriai apglėbė veidą ir jį aukštyn atsuko.

— Še išgerk... išgerk!... — dūstamu balsu švokštė Barbė ir stikliuką kišo prie mergaitės lūpų.

— Ne! — suvaitojo Juzelė ir trenkė alkūne į stikliuką.

Gėrymas į patalą ištįško, degtinės lašai su-simaišė su ašaromis, kurios gaivia srove iš mer-gaitės akių pasipylė. Barbė biauriai nusikvatojo, o prie stalo subruzdo šėlimo daina: „Kas degti-nę geria, geria, tam rugeliai dera, dera!...“

Vargšės našlaitės ašaros ir sopuliai buvo vi-sam kaimui žinomi, tačiau niekas nesiryžo nė piršto ištiesti, kad jos dalis bent per plaukelytį palengvėtų. Bobos tik liežuviais malė, vyrai pečius traukė, o vaikai — è! jau matèm, kad šie užramtytgalviai puikiai sugebėjo naujų sopių mergeitei pagaminti. Tik vienas Čivilių Petru-kas dėl šios nelaimės jautė krūtinėj aštrų knie-tulį ir ryžosi bent geru žodžiu Juzelę paguosti. Našlaitės sudžiūvęs veidas, liūdnei spindinčios akys, sutaršyti, susivėlę plaukai berniuko jaut-rioj sąmonėj šiurpulus kėlė ir didį gailesį gaivi-no.

Pasitaikė, kad pirmutinės gegužės dienos atšokavo gana šaltos, todėl gyvulių nebuvo galima į lauką išleisti. O jau „egzaminai išduoti“, o jau elementoriai ant aukšto po gegnėmis pakišti, o jau su Ksaveru ir jo katinu galutinai atsiskaityta. Vaikams nebėra darbo — nors galvą į sieną daužyk. Pabus jie tau ramūs!... Tai kas, kad aštrus vėjas nosies galiuką dyrina, kad senieji į kailinius įsigūžę maklinėja — dar geriau. Juk upokšniai kunkuliais verda, juk topolių šakos medum ir sakais kvepia, juk pamiškėse žibuoklių pakaušėliai švyti. Ir visa „studentų“ knypava nuo ryto ligi vėlyvų sutemų daužosi: vieni vandens malūnus kliaugančioj srovėj plukdo, antri, pabaliais bimbinėdami, varlėms duoda garo, treči po alksnynus paukščių lizdų šūkaloja.

Petrukas pramonės žmogus: nusirentė didžiulį volą, prismaigstė sparnų, užtvenkė ties Pišiūros padarže upokšnį — bus gražaus malimėlio. Jau nuo ankstyvaus ryto jis prie savo įmonės smakso. Rankutės šalčiu pastyrusios, nosis mėlyna, kinkos šiurpuliais virpa, bet — kaipgi, visa palikęs, eisi namučių: žiūrėk, srovė, pro užtvankos akmenėlius prasigrauzusi, keletą sparnų numataruoja, iš kurių galų atšniokštas žabas malūną sustabdo, pasvyra į šalis pėdžios, ir ratas ima šlubčioti. Visa reikia prižiūrėti, rūpintis, knebenti.

Taip berniukui besidarbuojant, atliūla ir vidudienis. Saulė, debesų nuometą praskyrusi,

tykštelia žiupsnį spindulių į stropiojo malūninko veidą, tačiau vėsamos šiurpuliai nenustoja sąnariais ropinėję. Tuo metu per žagarais užkreiktą vyšnių sodelį švystelia Juzytės šešėlis: ir ji, mergytė, nori pasigrožėti upokšnio dūkimu ir vieną kitą šapelį pavandeniui paleisti. Petrukas, mergaitę pastebėjęs, prisigūžia už krūmo ir laukia. Juzelė, galvą liūdnei nunirinusi, atkiūtina prie srovės ir valandėlę stebi putojančius verpetus. Pasigrožėjusi vasaružės sniego pūpsniais, nusilaužia žabinę ir ima vandenį kapoti: čiaukš, pliaukš, šmikštu, šmakštu, — tyška aplinkui drumzlini lašelyčiai. Petrukas atsargiai sukosti. Mergaitė krūptelėjusi atsigręžia, išmeta žabą ir pasiruošia bėgti.

— Nebėk — nemušiu... — švelniai nuramina Petrukas išsigandusią mergaitę. — Ar tu kada matei tokį malūną?... Tik pažiūrėk — už tikrą geresnis: ir mala, ir pikliuoja, ir kruopas daro.

Mergaitė nieko neatsako, bet jau ramesnėmis akimis stebi šunuodegiaujantį berniuką.

— Eikš arčiau!... Nebijok!... Aš tavęs nemušiu ir neerzinsiu, kaip tie kvailučiai kad daro. Eikš... Dviese ir malti bus smagiai, — Petrukas jau pirštu pamoja mergaitėi artyn.

— Kad tetulė („tetule“ mergaitė vadindavo Barbę) barsis, jeigu ilgai užtruksiu, — Juzelė skurdžiu balsu atsiliepia ir trejetą žingsnių malūnėlio link žengia.

— Juokai ta tavo tetulė!... — Petrukas pasakų milžiną vaidina.—Tepamėgina nors žodelį leptelėti—su visais kaulais į miltus sumalsiu... Eikš dar arčiau ir va užvėjoj sėskis... Tik tu maitai, kas per įtaisymėlis... Ką?... Ar matei kada nors panašų malūną? — Petruko šviesus, aštrus žvilgis į mergaitės veidus įsmenga.

— Ne... — Juzelė, lyg klusni avytė, visai arti prieina ir ant išsikišusios alksnio šaknies susirango.

— Taigi... — berniuko akys trigubai sužėri. — Palauk, tuoj mano malūnas ir laivus plukdys.

Petrukas iš popieriaus lakšto bematai sulanksto laivelį ir jį ant ilgo siūlo pririša. Beknibėdamas dėsto:

— Taigi, taigi, bus didelis fabrikas... O čia mano raštas. Ką visą žiemą prikeverzojau, dabar laiveliams išeis. Gaila, kad tu negalėjai eiti į mokyklą... Aišku, iš tokio mokslo košės nevalgysi, bet vis šis tas... Na, nenusimink!... Kai aš būsiu didelis, pasistatysiu tikrą malūną: ir su piklium, ir su valcais. Būsiu kaip Nevėžupių vokietis: toks didelis didelis pilvas, visuomet miltuoti ūsai, kiškio kailio kepurė. Tada aš turėsiu daug pinigų ir pastatysiu tikrą malūną. Tada ir tu galėsi mokytis...

— Kad manęs Barbė neleis — reikia gyvulių liuobti, reikia daug bulvių priskusti, — Juzelė virpančiu balseliu suskardeno.

— Tepamėgina neleisti!... O kam titnaginės malūno girkos?... Tu nemanyk — girkomis galima ir akmenį sutriuškinti, — Petrukas net nuo darbo pašoko. — Tegu neleidžia, jeigu nebenori gyventi!

— Su Barbe dar šiaip taip, bet tėvelis... — mergaitės blakstienos ašaromis užtvino.

— Tėvelis!... Ką tėvelis?... — berniūkštis, matyt, norėjo kažką baisu pasakyti, bet, staiga susivaldęs, atsisėdo ir virpančiais pirštais baigė laivelį lankstyti.

Gal visą pusvalandį mergaitė paupokšny išsmaksojo. Petrukas, laidydamas laivelį, ligi šiol nejaustoj ugnij virė ir didžiausiu entuziazmu vaikiškus niekus paistė:

— Aš tau sakau, kad turėsiu tikrą malūną... Ir laivų bus daug. Pūkšt, pūkšt, pūkšt! — sau plaukia jūrėmis mariomis, o mes sėdim ir žiūrim, kaip vandenų žuvys aplink laivą zuja, jį praryti norėdamos.

— Juze! Juze!... A kad tave šunes! Jau vėl kur sprandą nosisukai! — vaikiškus svaičiojimus nutraukė aštrūs Barbės šauksmai.

Mergaitė staiga pašoko ir, nė žodelyčio netarus, į kiemą nudūmė.

— Nebėk, nebūk kvaila!... Teateina ta Barbė čionai — aš jai kaulus sutrupinsiu!... Nebėk, Juzele... — veltui Petrukas pusbalsiu šaukė: mergaitė buvo už tvartelio dingusi, ir tik aštrūs Barbės šauksmai nuo kiemo vartų skardėjo.

Berniukui, vienam likus, baisiai neramu ir pikta pasidarė. Ūmu žingsniu prilingavo prie savos pramonėlės, virpančia dešine stvėrė malūnui už volo ir — sviedė į ulbančią srovę, kad net visi sparnai išlakstė.

Kada rudenį tėvas Petrukui pasiūlė važiuoti į miestą toliau mokytis, šis drąsiai atkirto:

— Niekur nevažiuosiu ir nieko nebesimokysiu! Aš būsiu malūninkas. Malsiu, pikliuosiu, valcus įrengsiu, kruopas darysiu ir... ir blogų žmonių kaulus triuškinsiu.

— Oho ho, koks smarkuolis! — nusijuokė tėvas. — Bet žinok, kad be mokslo nė doru malūninku netapsi. O be to, vis kalbi apie kažkokią Žvaigždonę. Kaip gi tu, būdamas nemokytas, galėsi su karalaitėmis reikalų turėti?... Juk ji prasčioko nė kiaulių liuobti nepriims, — tėvas buvo baisiai geras psichologas ir vaikišką ožiuką bematai sutrupino, baksteldamas į pačią jaučiausią užsispyrėlio žaizdą.

Paskutinis argumentas vaiką kiaurai supurtė ir jis, valandėlę įtemptai pagalvojęs, sutiko į mokslą išvežamas.

Žinia, kad Čiviliai leis Petruką į mokslus, stirnos šuoliais nuaidėjo po visą apylinkę. Jau kitą sekmadienį moteriškos, pastebėjusios Čivilienę bažnyčioj stropiai besimeldžiančią, šventorių armazavo:

— Tik tu sakyk man!... Tas vienas, ir į mokslą leidžia. Kam liks žemė ir visa gėrybė?...

Nelygu gyvenimas: vienur ant pusvalakio šeši smakso, o čia trisdešimt dešimtinių, ir vienturtis turės po svetimuosius trankytis.

— Kol trankytis? Mokslas, kūmut, geriau kaip dvaras: ir šilumoj, ir sotus, ir gražiai apsi-rėdęs.

— Žinoma, kad taip. Prie mokslo žemė ir visi kiti turtai neprapuls. Sviestu košės nepagadinsi — nebijok. Taigi, ir Čiviliai, tur būt, taip mano... Dar nė pradžios nepadaryta, o, žiūrėk, kaip Čivilienė išdidžiai nosį neša. Aišku, kur jai besusidėti su mumis nuskurėlėmis, jai... būsimai kunigo motinai.

— Tai kad nupliauškė! Neperšokęs griovio, nesakyk op. Tiek mokosi, ir kuris jų į kunigus išeina? Iš šimto, gal būt, vienas. Visi kiti — biesai žino kur dingsta, o tėvams už didelį vargą ir pinigą šnipšt.

— Žinoma, žinoma... kiti laikai. Dabar bet kvailys gali būt mokytas, bi tik tėvai pinigų turi. Dabar ir su mokytais nebe ką susikursi: nei jiems Dievo nei bažnyčios bereikia. Kur kokią maskolę sučiuopę, burliokijoje dingsta.

— Čiviliuukas taip nepadarys — toks ramus ir dievobaimingas vaikas.

— Ne, kūmute, gerai nepažinus, nė vieno nedėk už ančio. O kas gi Belkauską su katinu tiek prikamavo?... Gal būt, dar išaugs, gal Dievas dvasią šventą atsiųs.

— Taigi, žinok žmogus, ką išmokysi! Kad taip kunigėlis — negaila vargo ir skatiko, gi jei šiaip plunksnagraužis, geriau žemelę knibinėtų, — penkios moteriškos, netoliese mažųjų vartelių stoviniuodamos, svarstė Petruko ateitį.

Tada mokytinių buvo labai maža, ir į mokyklą retai kas leisdavo, tad vargšas Čiviliukas porą mėnesių buvo visiems ant dantų. Jo vienmečiai draugai, ir tie ėmė Petruko privengti, slapto pavydo virinami, gnaibyti:

— Kur čia mums su tavim susidėti? Tu kunigas, daktaras arba inžinierius būsi!...

— Ką inžinierius? — Jis bus karalius, — įsiterpė Antanukas, tas pats katino sąmokslininkas, kuriam Čiviliukas visas paslaptis išsipasakodavo. — Jūs nieko nežinot... Petrukas man pasakojo apie užburtą karalaitę Žvaigždoną, tai... tai...

— Tylėk! Gražu niekus vapalioti! — Petrukas atgalia ranka užspaudė draugui lūpas. — Ką aš tau kaip geram draugui papasakojau, visiems išlojai!... Mokslo per daug neprikaišiokit — jeigu vieną kitą žiemą pagraūšiu knygpalaikių, tai ir vėl pas jus žemės arti sugrįšiu.

— Je, begriši!... Iš miesto nė vienas nebegrižta purvinų autkojų valkioti... Geriau, žinai, ką padaryk? Kai jau būsi didelis ponas, turėsi aibę pinigų — ir mums kokį pusmaišį atsiųsk... Tai pasidžiaugsim, tai pasilinksminsime tada! — Kirliziukas švilpaudamas ėmė ant kul-

nies suktis, tartum įsivaizduodamas jau dabar esąs to banknotais čėžančio pusmaišio savininkas.

— Nieko, vyručiai!... Kol kas dar nieko nėra, ir būkim, kaip buvę ligi šiol, draugai. Dar nežinia, kuris iš mūsų į didžiausius ponus išeisim, ir nėra ko iš anksto galvos kvaršinti, — Petrukui tie būsimos ponystės prikaišiojimai būdavo baisiai nemalonūs, ir jis tučtuojau pasistengdavo kalbą kitur nusukti.

Vieną kartą Pišiūra su Grižium, kaip ir paprastai, grįžo iš turgaus girti ir dar namie ligi gerų išnaktų triukšmavo. Juzelė gulėjo užkrosnio lovoj ir, kad ir kaip nenorėdama, visas šnekų šlykštynes turėjo išklaudyti. Tat, ką ji išgirdo šį vakarą, į širdį giliai dilgterėjo ir paskutinę sielos ramybę sukarpė. Barbė, palaikydama geriančių bendriją, vyriškiams pasakojo pasakutinius kaimo plepalus. Be kita ir apie Petruką užsiminė:

— Taigi, tie Čiviliai valakininkai!... Ir lyginkis žmogus su jais, kad nori: tą vieną bamblelį teturi, ir jį į mokslą keta leisti.

— Kas, ar tas plikagalvis Čivilis? — užkimusiu balsu sumaurojo Pišiūra. — Ir, manot, jam, elgetos vaikui, sūnų į ponus išleisti?... Cha, cha, cha! Kol jo pienburnis bus ponas, mes su Grižium būsim ba... jorai!... Cha, cha, cha! — virpančia gniaužte stvėrė taurelę ir ją vienu

kvapu išlenkė. — Už būsimajo mokytinio sveikata!

— Pasaulio galas ateitų, jei visi piemenys išsimokytų, — Grižius saldžiai pritarė bendro žodžiams. — Ketinti mokytis — tai dar toli gražu ligi ponystės. Ir aš pats ketinau... Ne tik ketinau, bet tris žiemas tryniau pasturgalį realinę, o kas išėjo... Mokslui, brolyti, štai ko reikia! — Grižius demonstratyviai patekšlens į švarko kišenę. — Dvarponiai ir tai kitas neįsigali, gi dabar suskis Čivilis!... Ehė, Čivilių elgeta!... Tik pamėgink su mokslu prasidėti — ir paskutiniai plaukigaliai nuo pakaušio nubyrės.

— Nėr kalbos! Mokslas, bra, o ho ho!... — užpylė gerklę nauja taurele Pišiūra ir ėmė kimšti į pypkę tabaką.

Juzelė šį pašnekesį girdėjo, ir kiekvienas žodis į jos sąmonę giliai smego. „Tų apsvaigėlių nėra ko paisyti, bet jeigu Barbė sako — vis yra dalis teisybės.“ — padarė išvadą mergaitė, ir staiga blakstienose ašaros sutavaravo. Juk Petrukas ligi šiol be mamytės buvo vienintelis žmogus, ją užjautęs ir nuraminęs. Tą dieną, kai jis prie upokšnio gyrėsi apie ūsuotąjį malūninką, ji, tiesa, nė žodelyčiu neprasitarė, bet gyvenimo sopulių sugniužintoj širdy nauja šiluma ir viltis kaupėsi. Berniuko akys tada laime liepsnojo, o gražus veidas savotiška didybe spindėjo. Ir žodžiai baisiai maloniai skambėjo, tartum jų dieną naktį neatsiklausytum. Naktį Juzelė sap-

navo paveikslą: prie gražaus didelio tvenkinio stovi mūrinis malūnas; ant tilto barjero sėdi storapilis, ūsuotas malūninkas ir į tolį žiūri. Stai ga pasigirsta duslus šniokštimas, ir tvenkinį išauga didžiulis, net už Baliulio daržinę didesnis laivas. Subaubia, sumauruoja laivo kaminas ir vėl nutyla. Malūninkas moja ranka laivo link ir plačiai šypsosi. Laivas nuplaukia, o šypsena žmogaus veide tebekrykščia. Mergaitė prišokusi prie malūninko, virpančiomis rankomis apkabina jo kelius, nulenkia galvą ir praplumpo verkti. Šis didžiule plaštaka glosto verkėjos susitaršiusius plaukus ir nepaliauja šypsojėsis. Juzelei taip saldu ir lengva palieka... Rodos, amžius galėtų sėdėti apkabinus gerojo malūninko kelius ir verkti, verkti...

Šis sapnas nebeišdilo iš mergaitės sąmonės ir, prisimindama gerąjį Petruką, atsimindavo malūninko paveikslą.

„Dabar jis mokytis išvažiuoja“ — galvojo kniūbščia susirangiusi mergaitė.— „Išvažiuoja ir niekad nebegriš... Niekad, niekad... Nebelaidys upokšny laivelių ir nepasakos apie drūtąjį malūninką. Jis bus ne malūninkas, bet dar didesnis ponas“. Kuo bus — neišnešė mergaitės vaizduotė, tik viena liko visai aišku: jis niekad nebelaids laivelių ir nebenorės su ja susitikti nei šnekėtis. „Kad dar bent kartą susitikti... Tegu nė žodžio netaria, tegu į akis pažiūri... tegu“.

— gailiai svaichiodama kiūtojo mergaitė, o liūd-
nos liūdnesnės mintys vargšę sąmonę svaigino.

Nuo to vakaro Juzelė kasdien po keletą kar-
tų bėgiojo prie upokšnio, bet veltui — Petruko
niekur nematė, negirdėjo.

Vieną spalį ketvirtadienį tėvas, iš miesto
grįžęs, pranešė, kad su mokslu galutinai sulygta:
pasamdęs kažkokį ponaitį, kurs apsiėmęs pava-
sariui Petruką į antrąją klasę prirengti.

— Tuoju matyti, kad smarkiai mokytas. Tat
ne mūsų kriaukšlys Belkauskas — rankos minkš-
tutės, kamašai lyg stikliniai, ant nosies akiniai
blizga — prie jo galėtų ir visą gimnaziją išpit-
lyti, — gyrėsi namiškiams Čivilis. — Taigi, ir
sutikom. Nebrangininkas ir šiaip, atrodo, geras
vyriokštis. Pirmąjį sekmadienį po Visų Šventų
nuvešiu savąjį studentą, ir prasidės muzika...

Pliausių Motiejus vaikui pasiuvo švarkelį ir
milinę, Girlandis nukaukšėjo dailias kurpaites,
tėvas iš miesto parvežė veltinę kepurę. Išvažia-
vimo sekmadienis artinosi, trumpos rudens die-
nos galvotrūkčiais ritosi, Petruko širdis vis ne-
ramiau ir neramiau plakė. Žaismų draugai ir
visi namiškiai jam pasidarė nebetokie atviri ir
nuoširdūs. Jie žiūrėjo į berniuką su tam tikra
pagarba ir nuostaba, lyg galvodami: „Vis dėlto
apie mokslą ne pasakos... Ką tu sakysi?
— Jis mums ne bičiulis, jis į mokslą ruošiasi“. O
mažajam „mokslininkui“ baisiai knietėjo širdį,
o norėjosi kam visą širdperšą išlieti, išsipasakoti,

o paskutinės dienos buvo tokios neramios ir labai vienišos. Matydamas, kad visi nuo jo šalinasi ir lyg privengia, Petrukas pasiryžo prieš išvažiuodamas Juzelę būtinai sueiti ir jai daug krūtinės slogučių išpasakoti, išsiguosti.

Girdas apie Petruko mokslą pasiekė ir Belkauskos ausis. Senis sužinojęs, kad po Visų Šventų Čiviliukas į miestą išvažiuos, troboj su katinu šnekučiavosi:

— Taigi, raini... Mūsų dienos jau baigtos. Mums užkrosny murksoti ir peles gaudyti. Mes savo atlikom — tegu kiti į gyvenimą važiuoja. Aha!... Gal į didelius ponus išsimuš. Kas iš mažumės galva eina, tam vėliau sekasi. Jeigu Dievas padės, tesimoko sveikas. Ir tau ir man bus garbės: juk beveik bičiuliai buvom.

Tuoj po Visų Šventų ir pas Ksaverą prasi-dėdavo mokslas, todėl senis nusprendė su visa mokykla nueiti Čiviliukui sudie pasakyti.

— Aha, vaikai, rytoj vienas mūsiškių į mokslą išvažiuoja. Ten, bra, ne su raidėmis terliotis: tokios didelės didelės aukso įrašais knygos, ogi uždaviniai... Aš pats, būdavo (čia Belkauskas vaikams gražutį melą lepteležo, nes jokioj mokykloj jokių uždavinių nebuvo uostęs), spręsiu, spręsiu... Tris naktis ant sąsiuvinio užsigulęs, ir tai tik pradžia teišnarpliota... Bet nieko nepadarysi, ir mokytojų reikia. Reikia daktarų, reikia inžinierių, reikia... supaisysi, ko reikia. Be mokslo visi būtumėm žiurkės, ir ga-

na. Mano augime į mokslus tik ponai išeidavo, gi šiais laikais — kiekvienas vargdienėlis gali būt mokytas, žinoma, jeigu tik Dievas proto nepagailės ir pats imsis. Kad ir tas pats Čiviliukas: dar pernai šiuo metu nei bū nei me nežinojo, o nūnai paimk jį — tuoj klases pradės graužti. — Belkauskas, rusvais kailinukais apsitempęs ir su gumbuotine rankoj, savus avigalvius graudeno. — Taigi, šandie paskutinę pamoką ir nudrošim visi pas Čiviliuką atsisveikinti. Geras ir linksmas buvo vaikas — tepadeda jam Dievas.

Apypiete per Grintupių kaimą virtuliavo eisena: prieky katinas, uodegą išrietęs, retu, išdidžiu žingsniu stypčiojo, toliau Belkauskas kriūnėjo, už šių vadovų visas pulkelis mokinių bimbino.

Ties Čivilių kiemu eisena sustojo ir, valandikę vietoj pastrapaliavus, į trobą įgriuvo. Viduj tuo metu buvo pati rugiapiūtė: Čivilis, didžiulį kumpį ant trinkos pasidėjęs, kirviu į gabalus kapojo, Čivilienė apie dešrų kirbinę triūsė, Petrukas su bernu vežimui vadžias knaibarojo, senutė sviestą čiulku, čiulku mušė.

Ksaveras pagarbinęs tarė:

— O ho ho, drabymetė! ... Vadinasi, studentą kelionei ruošiat? Gerai, labai gerai... Va, ir aš su savais išdykėliais atkirvinau atsisveikinti. Vaikai, nesigrūskit prieangy, bet eikit čia! Katiną taip pat įleiskit, — senis, ties pačia trinka atsistojęs, bamblius pašaukė į vidų.

— Ką darysi, darbuojamės, — Čivilienė taukuotais nagais papešiojo skarelės kampą. — Prašom toliau, prašom sėstis... Kad ir tamsta netingėjai su visais studentais apsilankyti.

— Reikia, žmonel, reikia... Jau pas mane tokia mada: kas tik mokėsi, tas lyg savas lieka. Brangesnis už giminę. Ką gi, manau, ir Petrukas, į didelius ponus išėjęs, neužmirš kerėplos Belkausko, — Ksavero akys į berniuko veidą dviem gudriais žeruliais įsmego.

— Gėda užmiršti, — už nejaukiai besišypsantį Petruką atsakė tėvas. — Juk raides išlamdyti ir yra didžiausias mokslas. Tai raktas. O gerą raktą turėdamas, gali visų namų, visų bažnyčių duris atsidaryti. Taigi... Nemanyk, Belkauskai: tavo mokslas pats brangiausias. Tat akmenys, ant kurių visi namai statomi. O tokį mokytoją reikia visą gyvenimą gerbti.

— Čia, tėvai, gal bent kiek perdedi, — Ksavero akys nuo pagyrų katiniškai sužvilgo: — man su miestieškiais mokytojais nesusilyginti, tačiau vis dėlto, taip sakant, šiokias tokias akis įdedu.

— Žinoma, žinoma, — nuo muštuvo atsiliepė senutė, — be mokslo kaip be akių. Be tavo mokslo nebūt galima nė klasių eiti.

— Ką darysi?... Kai senų kaulų nebepavelku, reikia nors šiais niekais užsiimti, — Belkauskas, lazda kampe palikęs, atknarplino prie stalo ir ant didžiulio plataus suolo braškantį

pasturgalį prispaudė. — Na, Petruk, mesk tas virves ir eik arčiau — pažiūrėsiu, ar visai pasiruošęs klasėms eiti.

Berniukui į galvą žybterėjo pasiutusi mintis: „Argi Ksaveras klausinės elementoriaus? ... Raidės kaip raidės, bet su žodžiais — rieta. Juk jeigu nepataikysiu, tiems varliūzams bus juoko kaip košės. „Klases graužti rengias, o dar elementoriaus nemoka“ — jie visi šaipysis iš manų mokslų“.

— Kad aš, dėdule, elementorių užkišau už gegnės ir niekur neberandu, o iš svetimo nepatogu skaityti, — Petrukas vos girdimu balsu atvirpėjo.

— Tai tau pyragai!.. Kas galvoj? — Ksaveras išpūtė akis. — Dabar ne vieta apie elementorių kalbėti. Nūnai va kam terūpi šie niekai, — senis numojo į priedury besmaksančių vaikų būrelį. — Aš tik taip sau norėjau pažiūrėti.

Belkauskas apsuikino Petruką iš visų pusių, paglostė galvą ir tarė:

— Tikras kunigas ... Kaip tau rodos, motin?... Užvilsk suknelę, duok knygą į ranką, ir tedrožia prie altoriaus, — Ksavero žvilgis pačią didžiąją dešrą lyžterėjo. Šis gardumynas Belkauską ir smailuodegiauti išmokė: širdy manydamas Petruką inžinierium būsiant, motinai kunigą piršo.

— Duok, Dieve, duok, Dieve, — motinos veidą švelni šypsena užpylė. — Nors senatvėj su-

laukčiau laimingų valandų, — balsas užlūžo, o skarelės kampu ėmė nuo blakstienų ašaras braukti.

— Iš anksto neteiskim, — įsikišo tėvas. — Tepasirenka pats kelią. Visokiais amatais galima ir žmonėms ir Dievui daug patarnauti.

— Žinoma, žinoma, — ir senutė savo dvylekį įkišo, — bet kunigas užvis meiliau: ir šilumoj, ir sotus, ir gražiai pasirėdęs, ir žmonių gerbiamas.

— Taigi... būk vyras ir į šunkelius nenusuk, — Ksaveras pakriaukšėdamas mokė Petruką. — Mieste ne mūsų purvinų užkampė: ten, bra, ir restoranai, ir visoki tįjatrai, ir draugų ai-bė; vieni geri, o kiti — oho! jų klausydamas, gali su oda ir kaulais sužūti... Maskvoj, kaip šian-die atsimenu, pristoję prie manęs toks riestanosis: totorius ne totorius, kirgizas ne kirgizas — biesai žino, iš kurios marmalynės bastūnas. „Einam, pane Ksaverai“, — sako, plačias lūpas išviepęs—„į cirką. Ten išvysi, ko nesi regėjęs: ir mergos ant laukinių eržilų stačgalviais jojančios, ir dryžuoti pusberniai ant peilių kazoką trypią, ir mokytos bezdžionės liepsnotas pakulas ryjančios“. Jaunas ir kvailas buvau, taip pat visokioms šunybėms pramuštą galvą turėjau, todėl ir daviausi nuvedamas į tą dyvų vietą. Matyt, tiesa, daug mačiau, tik einant namo manasis bendras vienam užkampy nejučiomis atsiskyrė, ir aš likau bežiopsas — susisuko galva, kad nebežinojau, į kurią pusę eiti. Bematai panosėj išdy-

go du paukšteliai, „Ei, vėpla!... Šen pinigų ir laikrodį, arba makaulę palydėsi“, — suriko pirmutinis. Man kraujas tvinktelėjo į kareivišką širdį. „Lįskit!“... — išsitraukiau durtuvą. — „Pamėginkit!... Ar žinot, kaip lengvai galima varlę bi iešmu persmeigti?“... Šiūpt pelenų saują į akis, ir mano visas smarkumas nulėjo. Išmetęs durtuvą į žemę, puoliau akis krapštytis. Gi šie bandėliai prišokę ėmė mane erkavoti: už nugaros suveržė rankas, į gerklę įgrūdo kažkokį glitų kamuolį ir — dui krėsti, dui plėsti! Net siūlelius iščiupinėjo. Ką bekalbėti apie piniginę ir laikrodį, kad visas sagas išpiaustė, batus numovė, su spindinčiu matiku kepurę nukniaukė... Šėtono padarai... Tai tau ir miestas, tau ir draugai, — Belkauskas liūdnam pakinknojo galvą ir reikšmingai mirktelejo į Čiviliuko pusę.

— Susidėtų su valkatomis, tiek ir tematytų mokslą! — pagrasino tėvas. — Sėdėk namie, ir niekur nė mur, mur! Knygos ir bažnyčia teturi rūpėti.

— Žinoma... Visokių šalaputų kaip ugnies bijok. Ypač mieste. Anot tos pasakos, su žmogum kalbėk ir akmenį už ančio turėk, — senutė dar pasūdė.

Petrukas, besiklausydamas senų ir išmintingų žmonių pamokslų, tylėjo galvą nunėręs ir nagaais atspūrusį švarko skverną knaibė.

— Taigi, vyreliuk, — Ksaveras pakilo atsisveikinti, — nebūk kvaiša ir galėsi gyventi. Sudie, tepadedą Dievas moksle imtis.

Petrukas su visais atsisveikino: Belkauskui į ranką pakštelėjo, katinui nugarą paglostė, priedury susigrūdusiems bimbams ranką išdidžiai pakratė, — mat, Čiviliukas dėjosį vyras esąs, todėl ir mažumenei suaugusių įpročiu sudie pasakė.

Pavakariu atėjo atsisveikinti keletas vienmečių bendrų ir vienas kitas senesniųjų. Petrukui baisiai liūdnos mintys sąmonėj zujo, baisiai aštrus knietulys paširdžiuos landė: tarytum į pasaulio galą išvažiuojantį visi atsisveikina. O dvylikametei širdžiai gaila su viskuo skirtis: ir krosnies jaukią šilumą palikti, ir trobos rakandų nebematyti, ir gyvulių baubimo nebegirdėti, ir vienmečių balso nebejusti. Jei ne ta Žvaigždonė, spiautų į miestą ir visus mokslus, bet dabar... gal knygose ras apie jos pilį parašyta, gal mokytieji kelią į užburtos karalaitės šalį galės parodyti.

Žydras lapkričio vakaras ant sukniubusio kaimo žvaigždžių žvaigždėmis spindėjo. Petrukas matydamas, kad namiškiai į tvartus pas gyvulius nulindę, skubiai apsilvilko kailinukais, užsimaukšlino avinę kepurę, išselino pro užpakalines durikes ir — aida gruodu skambančiomis padaržėmis Pišiūrų sodybėlės link. Kaip vagišius katinas, prašliaužė pro žiogrelinę tvorą ir vyšnių sodely atsідūrė. Gi iš ten į palangę atmarmėti vieni niekai. Kieme, prieangy ir troboj ramu, tik pro langiūkščius silpni šviesos at-

spindžiai skverbėsi. Čiviliukas pirštų galiukais prisivogė palangę ir priglaudė snukutį prie perskilusio stiklo. Ant stalo murkso žiburėlis, priekrosny Juzelė bulves skuta, lovoj skarmalų kupstas — greičiausiai maiše Barbė bumpso ir saldaus miegučio knarkia. Geresnės progos nė su žvake nesuieškotum.

— Bar, bar, bar!... — pirštų galiukais paduzgeno į stiklą.

Nieko. Ties langu pakilo trys musės, mergaitė kuo ramiausiai bulves tebeskuto.

— Bar, bar, bar! — jau garsiau. Juzelė pakėlusį smakrą įsiklausė.

— Bar, bar, bar! — net kampe šukelytė klebtelejo.

— A Jėzau! — mergaitė užsidengė akis. — Tetute! Tetut!...

— Na kas? Ko šūkauji? — iš skurlių krūvos.

— Tetut, kažkas į langą barbena!... Aš taip bijau, gal koks vagis.

Petruko pakinkliai nutirpo, ir vargšas už langinės užsispaudė.

— Avigalve...Būta ko bijoti: gal vėjas, gal šiaip kas pakeleivingas — eik pažiūrėti, — sujudėjo skurliai, ir susivėlusį galva į sieną nusigręžė.

Mergaitė padėjo peilį, nukratė iš sterblikės skutenas ir į kiemą išskubėjo — Barbės įsakymai tuoj ir stropiai turėdavo būt vykdomi.

Rudens vakaro vėsoma apgaubė pusnuogę Juzelę, ir ši suvirpėjo. Žiburėlio šviesos išpūstos akys pirmą momentą kiemo aklumoj neįstengė nieko sugraibyti.

— Juzele, nebijok ... Juzele, ar pažįsti mane? — pusbalsiu šnabždėjo artyn priėjęs berniukas. — Ką? Neįžiūri? Aš — Čiviliukas, kur andai malūną jūsų padaržėj buvo pasistatęs.

— A... — atsigavo, jau nurimdama, mergaitė. — O ko reikia? Tėtušis iš miestelio negrižęs, teta serga ...

— Bala nematė tu savo visų tetų! — šokosi Petrukas. — Man tavęs reikia... Aš ryt į miestą išvažiuoju, todėl atėjau atsisveikinti.

— Taigi... girdėjau, — mergaitės dantys nuo šalčio sukaukšėjo. — Tu būsi didelis ponas ir su manim niekad nebesusitiksi.

— Niekus sakai, — Čiviliuko akys niauria ugnim suplieskė. — Eik!... Bėk apsirengti šilčiau, nes aš turiu su tavim pasišnekėti. Eik! — nustebusią mergaitę skubino Petrukas, — nes šiaip sustipsi.

— O ką teta pasakys? — suvirpėjo mergaitė. — Kaip paaiškinti, kas į langą barbeno, ir kur taip ilgai užtrukau?

— Ta tavo teta gaidžio kojos neverta! — piktai atrėžė berniukas. — Sakyk, kad kažkoks žmogus barbeno į langą ir klausė, kame Belaušių sodyba esanti. Tu ir norinti jį ligi kiemo vartų

palydėti... Bėk, nes sušalsi... Užsimesk šilčiau...

Mergaitė įnėrė į trobą, Petrukas liko kieme stypso. Po valandėlės Juzelė vėl kieme pasirodė: galva vilnone skarele apmuturta, ant pečių skylėti skrebučiai užkarti, kojos į dideles klumpes įspirtos.

— Einam į padaržę: čia pamatyti kas gali,
— berniukas už rankos timpltelėjo mergaitę.

Vyšnių sodely, šalia upokšnio vingio, kur andai Petrukas laivelius laidė, vaikai sustojo.

— Gal tu jau girdėjai, kad aš ryt rytą į mokslą išvažiuoju? — Čiviliuko akys keista šviesa suplieskė ir į mergaitės sudžiūvusį veidą įsisiurbė.

— Taigi, girdėjau — tėtė su Grižium kalbėjo, — Juzelė įtraukė kaklą į skrebučių nutriušusią apikaklę.

— Su Grižium?... Na, ir ką juodu sakė?

— Sakė, kad tavo mokytis leidžia.

— O daugiau?

— Daugiau... nesakysiu, ką jie kalbėjo.

— Kodėl?... Nebijok — aš niekam neišplepėsiu... Ką jie sakė daugiau?

— Sakiau, kad nesakysiu... Jei tu to manęs norėjai paklausti, aš bėgu į trobą — man šalta, — mergaitė šiurpiai nusipurtė ir buvo besukanti kiemo link.

— Nebūk karštakošė... Nesakysi — nereikia: nedidelis daiktas, jei ir nežinosiu jų kalbos... Taigi, ryt tuo metu jau aš būsiu toli, toli... mieste, pas mokytoją su akiniais ir lyg stikliniais batais.

— Kaip gera, kad tu gali mokytis, — Juzelei ašaros sutavaravo.

— Gera?... Anoks ten gerumas, bet jeigu reikia, nieko neištaisysi... Tai dar atsimeni, ką aš anuomet apie malūną kalbėjau?

Mergaitė, užuot atsakiusi, linktelėjo galvą.

— Taigi, dabar nebežinau, ar kas beišeis iš tos malūninkystės. Gal kuo nors kitu būsiu... Tačiau nenusimink: vistiek pastatysiu mokyklą, kur ir tu galėsi mokslus eiti... Tokią aukštą, aukštą, raudonu stogu, dideliais langais. O žinai pasaką apie Žvaigždonę, kuri užkeikta deimantų soste rymo? Tai, kad man taip pavyktų ją atburti — gaučiau tiek aukso, kad nė į kišenes nepareitų. Prisižerčiau pilną kepurę, ir dar gal liktų. Taip... Tada būtų gyvenimėlis!... Aš nusipirkčiau gražų daržą ir jame pastatyčiau didelį rūmą — begyventum, lyg kokia karalaitė, — Petrukas pristigo kvapo ir akimis apmetė žiburiuojančią dangaus plotmę.

— Koks tu, Petruk, geras... Rūmo tai jau man nepirk: tėtė prisikvies draugų, prilaistys degtinės, išdaužys langus, privems visur, ir gana, — mergaitė skurdžiu balseliu sugriovė berniuko iliuzijas.

— Ką tu vis tą tėtę ir Barbę kiši?! — pašoko Petrukas. — Gerai, gerai, o jei ne, kaip sakiau, į miltus sumalsiu! Supranti? Ką, ką, o tą maišą už tavas skriaudas tikrai nubausiu! Pastatysiu tokį geležinį gardelį ir ten ją, kaip mešką, tvirtomis grandinėmis pririšiu... Tai bus juoko!...

— Ne... Ir Barbė nebloga, — užstojo Juzelė. — Jeigu tu taip ketini daryti — sudie: nereikia man tavų mokyklų nei aukso rūmų, — mergaitė pasuko į kiemą.

— Ir vėl ožiuojies? — sulaikė Petrukas už alkūnės. — Žinoma, taip nebus — tik pajuokavau. Nei tėtė nei Barbė tada tau nieko bloga nebedarys, ir mes jiems viską dovanosim... nors tą maišą ir vertėtų gerai pamokyti.

— Tu labai labai geras... Kad tik pasisektų mokytis, — Juzelė švelniu žvilgiu palietė berniuko kaktą. — O aš prašysiu, kad nors pas Belkauską leistų. Per tris mėnesius, rodos, visą elementorių išeičiau. Kad tik leistų — jau ir a, ir bė, ir o pažįstu.

— Turės leisti, — patvirtino Petrukas. — Dieną naktį neatlyžk: prašykis ir prašykis į mokyklą. O jei ne — duok man žinią. Aš tada Barbei parašysiu tokį laišką, kad, pamatysi, cypdama leis!...

Valandėlę sustingo bežodė tylą. Du mažyčiai siluetai rymojo šalia žiogrelinės tvoros, o gi-

lus, tankus kvėpavimas žymėjo vaikiškose širdyse didžius jausmus kunkuliuojant.

Staiga nuo Paukščių Tako aukštybių pasipylė meteorų kibirkštys. Atrodė, lyg žvaigždžių lietus vieną valandėlę purkštelėjo. Šį nuostabų dangaus reiškinį abu vaikai pastebėjo.

— Tu matai? — Petrukas dešinę ranką įsmeigė stačiai aukštyn. — Žvaigždės krinta... Ir kiek daug!... Žvaigždės krinta — žmonės miršta... O mes dar gyvensim. Mokysimės ir gyvensim!...

Juzelė, kažką sumurmėjusi, dar giliau įgūžė galvą į apikaklę ir virpėdama prisiglaudė prie berniuko.

Nuo Grigračių krašto žybterėjo maža žvaigždikė ir, spinduliuojantį pusratį danguje išrėžusi, nakties tamsumoje sutirpo.

Nakviša

Paplūdimy atsitiktinai susidarė trejetas: mokytojas, teismo kandidatas ir gydytojas. Jie kaitinosi saulėj ir prisimerkę klausėsi jūros vilnių plakimo. Nors paprastai tokiais momentais jokios mintys, jokie prisiminimai sąmonės nevargina, tačiau šiuo atveju tarp trijų paplūdimio bičiulių užsimezgė šneka apie nuostabius kasdieninio gyvenimo reiškinius. Mokytojui pabaičius pasakoti, gydytojas, tamsių akinių stiklus į kopų tolumą nukreipęs, tyliau, lėtu, tarpais springstamu balsu pradėjo:

— Be daugybės ne visai kasdieninių nuotykių iš ligonių gyvenimo visuomet gyvai prisime nu vieną atsitikimą. Tat buvo prieš 20 su viršum metų. Gydytojo praktikos pradžiai pasirinkau vieną miestelį. Miestelis suskurdęs, atokiai nuo geležinkelio stoties, prie didelio, puikiasalio ežero. Gražios apylinkės, geri, vaišingi ir nuoširdūs rytų aukštaičiai — šit kas viliojo mane, tuomet dar jauną ir nuotykius mėgstantį vaikną, nusidanginti į ramutį kampelį.

Nors jokių miestiškų pramogų nebuvo, tačiau nuoboduliu nesirgau. Dažnai tekdavo toli važinėti pas ligonius arba namie pacientus priimti. Be to, susipažinau su keliais apylinkės dvarininkais, mėgusiais smagokai paūžti, kurie mielai kvietėsi į svečius jaunąjį gydytoją, nepaisydami jo lietuviškų pažiūrų. Pavakariais mėgdavau išeiti į paežerę ir geroką valandą aukštomis pakrantėmis kopinėti. Žiemos arba rudens ilgais vakarais susirinkdavom pas kleboną proferanso rėžti. Taip nepastebimai tirpo dienos, savaitės ir mėnesiai.

Butą gavau gana erdvų ir patogų. Tiesa, pats namas iš paviršiaus atrodė niaurus ir slėpiningas, gal dėl to, kad stovėjo giliai sode ir turėjo seną, įlinkusį lentelių stogą. Antrame namo gale gyveno šeimininkai. Tat buvo geri, nuoširdūs žmonės. Jie turėjo didelį, pavyzdingai tvarkomą ūkį ir krautuvę. Krautuvė pačiam miesto centre ir, apsukraus bei energingo savininko tvarkoma, neblogai gyvavo. Todėl tik apsigyvenus, vaistininkas man papasakojo, kad buto šeimininkai dukteriai skiria 10.000 rublių dalies. Duktė mokėsi gimnazijoje, ir aš nekantraudamas laukiau vasaros atostogų. Ne tie dešimt tūkstančių mane domino: tikėjausi su ja vakarais eiti į paežerę pasivaikščioti, pavakariais laiveliu pasiirstyti, o dieną, kabinete su ligoniais besidarbuodamas, už sienos girdėti jaunus, lengvus žingsnius. Dvarininkų vaišės, gerojo kle-

bono draugija, malonių šeimininkų paslaugos, kasdienio darbo valandos vis tiktai neįstengdavo jaunos širdies troškimų visai patenkinti. Jaučiau, jog mano gyvenimui stinga kažko jauno ir tikėjau, kad laukiamoji vasarotoja bent porą mėnesių galės tą tuštumą užpildyti.

Aplink pliuškėna mažytės bangelės, ir spindi raibuliuojanti ežero plokštuma. Kur-ne-kur sukrykščia laukinė antis arba murktelia naras. Mudu su Liucija, aštuntos klasės gimnaziste, vienu du valtelėje.

— Liucija, kodėl pirmomis atostogų dienomis vengei manęs? Aš jau buvau įsitikinęs, kad tamsta nenori su manim bendrauti arba net nekenti manęs.

Rusvos akys tamsiais vyzdžiais išsipučia:

— Ką kalbi, pone daktare?... Aš tamstos nekenčiu!... Iš ko sprendžiat?

— Iš visko, o labiausiai iš to, kad panele vengi mano žvilgio, pasistengi kuo greičiausiai su manim nutraukti šneką ir pabėgi.

— Tik iš šito!...

Kokia gerutė, kokia, palyginti, dar vaikas šita Liucija! Jos išsipūtusios akys protingumu žėri. Nors aštuoniolikametė, bet apsiskaičiusi ir į visus gyvenimo klausimus blaivai žiūrinti mergina. Besiirstydami paliesdavome aibę temų. Ir tie pasikalbėjimai man būdavo ypačiai malonūs.

Liucija mėgo daug skaityti, gilintis į kasdieninius gyvenimo reiškinius ir jų esmę filosofiskomis išvadomis pagrįsti. Tačiau momentais mokėdavo išsiblaškyti, nusikratyti visais protavimais, visomis išvadomis ir naivios jaunystės džiuguliais žerėti.

Viena mįslė be galo domino ir neduodavo ramybės: kodėl Liucijos, palyginti, jaunos ir laimingos merginos, akys retkarčiais tokia šiurpia ugnimi suplieksdavo, o kaktoje gilaus skausmo raukšlės įsibrėždavo. Nors esu iš tikrųjų menkas psichologas, tačiau supratau, kad jos gyvenime turi būti kažkokia man nežinoma paslaptis. Begalvodamas priėjau išvados, kad ji greičiausiai bus nelaimingai įsimylėjusi. Kitų priežasčių negalėjau surasti. Matydamas Liuciją kas kart vis dažniau ir dažniau į liūdesį nugrimstančią, ėmiau justį širdyje pavydo daigus ir visa būtybe neapkęsti to tariamojo mano konkurento.

— Man atrodo, kad tamsta sergi, — kreipiausi vieną vakarą, norėdamas šio to sužinoti.

— Iš ko tamsta sprendi?

— Iš ko?... Na, juk pagal veido išraišką galima sveikatos būvį įspėti.

— Tamsta sugebi ir sielos ligas įspėti? Sveikinu, sveikinu...

— Taip, kartais galima ir sielos ligas įspėti; ne tik įspėti, bet ir... pagydyti.

— Šitaip?... O aš maniau, kad nekiekvieną sielos ligą galima išgydyti.

— Gal būt, nes sielos ligos kartais širdimi gydomos.

— Sakote, širdimi?... Gal esama ligų, ir širdimi neišgydomų?

— Nemanau. Ir aš, panele Liucija, būčiau laimingas, jei galėčiau tamstos ligą savo širdimi išgydyti...

— Ak, ką tamsta kalbi!... Kam tie gudriai susukti žodžiai! — atsisveikinusį stiklinio priebučio šešėliuose pranyko. Aš sėdėjau suolelyje po sena, plačiai išsišakojusia obelimi ir niekaip negalėjau paslapties išraizgyti.

Vieną vidunaktį kniosterėjau iš miego: aštriai girgždėjo miegamojo durys, ir lengvutis šlamesys nakties ramybę sudraskė. Atmerkęs akis, pamačiau baltą pavidalą įslenkant. Buvau instinktyviai besušunkąs, bet — sustingau iš nuostabos, pažinęs Liuciją. Užmerktomis akimis, rankas ant krūtinės sukryžiausi, pusnuogė, basomis kojomis artinosi prie lovos. Priėjusi prie lango, giliai atsiduso, dešine ranka nubraukė nuo kaktos užsvirusias garbanas ir pasilenkė ant tualetinio staliuko, kur gulėjo užtaisytas revolveris, kurį eidamas gulti buvau netyčiomis palikęs. Suglebusia dešine paėmusi ginklą, atšlitiņiavo prie lovos, atsisėdo kėdėje ir, galvą ant krūtinės palenkusi, ėmė knarkti. Revolverio tuta, į mano krūtinę atsitiktinai atsukta, nakties tamsumoje vos žymėjo. Netikėto įvykio baisiai nustebintas, valandėlę negalėjau nė pajudėti, ta-

rytum būčiau nelaimingos Liucijos užmerktų akių suhipnotizuotas. Staiga, sukaupęs visas jėgas, pašokau iš lovos ir, didžiulio siaubo vejamas, į kitą kambarį išbėgau. Dabar supratau baisiąją paslaptį: Liucija nakviša. Šit dėl ko ji tokia nelaiminga, šit kodėl sakė, kad esama ligų, kurių nė širdim negalima išgydyti. Vargšė gerutė ir protingoji mergina! Išbėgęs nerimau: „O kas bus, jei Liucija, neduok Dieve, nesąmoningai pakreips ginklo tutą į savo krūtinę ir neatsargiai paspaus gaiduką!...“ Norėjau grįžti į miegamąjį ir iš rankos revolverį išplėsti. „Bet jeigu tuo metu atbus?... Kaip jausis paskui nelaimingoji mergaitė? Juk iš didžio sielvarto galės nusižudyti... O šiaip — gal miegodama paliks ginklą, sugrįš į savo lovą ir nė nežinos apie tą nesąmoningą kelionę. Aš niekam nieko neprasitarsiu, ir viskas tyliai bus paslėpta“, — nerimdamas galvojau ir, priglaudęs ausį prie rakto skylutės, klausiausi Liucijos ramaus, ritmingo kvėpavimo. Po valandėlės mergina kažką sušnekėjo, porą kartų atsiduso, ir — revolveris barkštelėjo į grindis. Šis triukšmas, matyt, pažadino miegančią, nes ji valandėlę nustojo knarkus ir tyliai suvaitojusi, tarytum baisiausio siaubo genama, išbėgo iš miegamojo, net duris užmiršusi uždaryti.

Po to įvykio visą savaitę Liucijos nemačiau. Kadangi gyveno tame pat name ir anksčiau kiekvieną popietę mėgdavo su knyga sode laukinių vynuogių verandoje sėdėti, buvau ėmęs manyti,

kad mergina, tur būt, bus kur išvažiavusi. Stai-ga sekmadienį netikėtai susitikome prieangyje.

— Labą dieną, panele Liucija, kaip begy-venate? — šūktelėjau linksmu, nerūpestingu bal-su, tarytum ano nakties įvykio nė nebūtų buvę. Ji, nežymiai linktelėjusi galvą, į kambarį įsmuko. Dabar aiškiau supratau: Liucija tikrai nubudo ir, prisimindama nelaimingą kelionę, vengia su ma-nim susitikti.

Rugsejis slinko galop. Vis tamsesni ir rai-nuotesni debesys dangum vilnijo, vis liūdnesnės mintys širdį gnaibė. Lietingais pavakariais ry-modavau vienišas prie lango ir stebėdavau, kaip aštrios lietaus srovelės čaižė obelų lapus, rangėsi šakomis ir liemeniu žemyn, tiško tarp nuruda-vusių žolės kelmų, siurbėsi į trąšų dirvožemį.

Naktimis, prieš eidamas gulti, užsirakinda-vau visas duris ir patikrindavau, ar užkabinėti langai. Ir vieną kartą, galėjo būti į porytį, vir-tuvėje išgirdau kažką brazdinantis. Kiek pasi-baladojus suskardeno šiurpi melodija: lyg ver-kė, lyg sukąstais dantimis griežė, lyg baisus, di-delis skausmas neaiškiais atodūisiais iš krūtinės veržėsi. Tuo supratau Liuciją esant.

Nusprendžiau į kitą butą išsikelti. Liucija baisiai kankinosi ir aiškiai vengė su manim su-sitikti. Aš pats irgi nekaip jaučiaus žinodamas, kad šiuo atveju ligoniui nieko negaliu pagelbėti. Be to, tat ne paprastas ligonis: tamsios, protin-

gos akys, taura širdis, gerutė ir jautri siela buvo mane užimponavę ir, prisipažinsiu, sužavėję.

Vieną popietį atėjo susirūpinusi motina. Ėmė pasakoti, kad į galą atostogų duktė pasidariusi labai nerami, nevalganti, maža mieganti, vengianti artimųjų, dažnai galva ir krūtine skundžiantis. Į gimnaziją važiuoti irgi nebenorinti. Patariau mergaitę palikti ramybėje, neversti mokyti, nekvaršinti galvos, nebarti, prie jos nerodyti dėl ligos baimės ir rūpesčio.

— Bet, pone daktare, tat maža gelbės. Gal yra kokių vaistų?... Prašom kaip nors gelbėti tą nelaimingą kūdikį, — ir stambios ašaros raukšlėtais motinos veidais pasipylė.

Suraminęs ėmiau aiškinti keistos ligos priežastis ir su visomis smulkmenomis nupasakojau aną nelemtą įvykį. Motina matydama, kad aš žinau dukters slėpiningas nakties keliones, pasidarė atviresnė ir išpasakojo, kad jau nuo mažens Liucija naktimis vaikščiodavusi. Būdama ketvirtoje klasėje, įsimylėjusi vieną mokytoją. Tada ėmusi vaikščiodama dainuoti, dūsauti, atskirus žodžius sakyti. Metams praėjus, nurimusi ir tik retkarčiais pašokdavusi iš lovos. Motina nudžiugusi manydama, kad viskas tuo baigsis. Bet šių atostogų metu ėmusi vėl naktimis vaikščioti, po kambarius vaitodama blaškytis, dainuoti, šūkauti. Tat pasikartodavę beveik kas naktį. Dabar naktimis aprimusi, bet baisiai sumenkusi, vengianti žmonių, likusi tyli, baili, susimąsčiusi.

Kitą vasarą prasidėjo didysis karas. Gavau mobilizacijos įsakymą vykti į vieną Prūsų pasieny stovintį pėstininkų pulką. Prieš išvažiuodamas užsukau atsisveikinti su Liucija. Dideliam kambaryje svyro sunkios, gėlėtos užuolaidos, o žalsvo abazūro prieblandoje kampuose ir ant sienų krūpčiojo fantastingų šešėlių siluetai. Liucijos akyse spindėjo stambios ašaros, išblyškęs veidas skausmo raukšlėmis sustingo.

— Negali būti!... Nieku būdu netikiu, kad tamsta į frontą išvyksti, — virpėdama šnabždėjo, skepetaitė akis šluostydamosi. — Tamsta ir čia reikalingas... Aš tikiu, kad tamsta galėtum ir mano ligą išgydyti... Pone daktare, išrask tamsta vaistus nuo šios prakeiktos ligos, išgydyk mane... — akys švelniu juodu šilku suliepsnojo, skruostai paraudo, išbalusios lūpos sudrebėjo.

Baigiau tvarkyti visus reikalus ir turtą. Paskutinę naktį miegas buvo baisiai neramus, ir įvairūs sapnai sąmonę kankino.

Tamstos galite suprasti mano išgastį ir nustebimą, kai vieną rytą atsikėlęs pasigedau revolverio, kurį iš vakaro buvau ant stalo palikęs. Atidžiai apžiūrėjau kambarį, duris, langus ir pastebėjau, kad lango prie lovos viena pusė atkabinta. Išėjęs pamačiau palangėje basos kojos moterišką pėdsaką. Šiurpas užtelėjo į pakaušį: ar Liucija bus miegodama atėjusi, atsidariusi, matyt, neužkabintą lango pusę ir su revolveriu išdūmusi. Po valandos turėjau į stotį važiuoti, todėl šiam dalykui aiškinti nebuvo laiko.

Po dviejų savaitių gavau laišką. „Brangusis daktare“ — skubia, nervuota rašysena rašė Liucija, — „šią naktį sapnavau, kad tamstą granata sudraskė. Aiškiai mačiau: raudonas žalio-mis langinėmis namas, aplink baltų akacijų alė-jos, ir — perkūniškas sprogimas, šiurpus mirš-tančių šauksmas... O Tamsta tam name gyve-ni... Gal šio laiško nebeturėsi progos skaityti, bet būtų gera, kad jis galėtų Tamstą dar gyvą rasti. Noriu paaiškinti keletą smulkmenų. Re-volverį aš paėmiau. Nesąmoningai, miegodama. Nežinau nė koku būdu į kambarį įsibro-viau, nė iš kur paėmiau. Šiandien jis atims ir mano gyvybę... Pone daktare, keliauju ten, kur ir Tamsta... Gal ten bus skaidresnis gyvenimas... Sudie! Daug ir gaudžiai nerašau, nes beveik neturiu vilties, kad jį Tamsta skaitysi. Šiuo laišku tenoriu nuraminti sąžinę dėl revol-verio. Sudie! Iki pasimatant! Liucija“.

Perskaitęs laišką nuskubėjau prie telefono. Aparatas neveikė, ir buvau priverstas pasiekti pulko centrinę, iš kur vos susiskambinau su Liucijos gimtuoju miesteliu.

— Alio, alio! Prašau pakviesti Liuciją..... aitę.

— Liuciją?... Ji prieš pusvalandį nusišovė, — atsiliepė sausas, girgždantis balsas.

— Nusišovė!? — surikau kaip paklaikęs į mikrofoną. — Mano žodžius nustelbė baisus sprogimas. Suvirpėjo sienos, liumptelėjo grin-

dys, tamsus dūmų ir dulkių pundulys pakvipo degėsiais. Išbėgę pastebėjom šiurpų vaizdą: pulko ligoninės rūmai griuvėsiais virtę, o žydrynėje spiralines figūras besukąs vokiečių lėktuvas. Dvi, gerai pataikytos, bombos namą į šipulius sutrupino. Iš viso ligoninės personalo aš vienas nelaimingojo Liucijos laiško dėka telikau gyvas. Namas buvo raudonų plytų ir žaliomis langinėmis. Vargšė mergina savo mirtim man gyvybę išgelbėjo — tyliu, virpančiu balsu baigė daktaras ir ėmė smėlyj kažin kokias figūras braižyti.

Dėdė Adomas

Gal būt, turite arba esate turėję gerų dėdžių, bet tokio gero, kaip maniškis, tai tikrai jums neteko sutikti. Tiesą sakant, jis man dėdė ne iš giminės, bet šiaip sau. Jis visam kaimui ir apylinkei „dėdė“. Tuo vardu vadina jį seni ir maži, sveiki ir paliegėliai, turtingų ūkių savininkai ir vargšai, dažnai neturį duonos žiauberėlio. Dabar jau apysenis, nuplikusiu pakaušiu, raukšlėta kakta, truputį sulinkęs į kuprą, ir dėdės vardas kuo geriausiai tinka. Bet prieš keliolika metų buvo dar jaunas ir visoj parapijoje smarkiausias šokėjas. Rainuotinę kepurę ant pakaušio užsimaukšlinęs, milo švarku apsitempęs, suodžiais ir dar kažkuo dvokiančios odos batais trypdavo polkas ir kadrilius su visais išraitymais, kad net molinės aslos virpėdavo. Tačiau, nors jaunas buvo, jau ir anuomet, nežinia kodėl, didįjį mergininką ir šokėją visi dėdė tevadindavo.

— Ei, merginos, ruoškitės, ruoškitės! Žadėjo dėdė Adomas ateiti — tai bent pašokins, tai bent pablaškys po Gardulio kiemą, — Ba-

gaužių samdininkas, sekmadienio popietį arklius į ganyklą jodamas, į Dridžio prieklėtį susimetusias merginas erzina.

— O ho ho!... Dėdė Adomas, tai ne jūs, skystablauzdžiai varliūzai. Ir prie dainų ir prie šokio, kaip ugnis. Jo nebūtų, nė į vakaruškas neitumėm, — atsikerta lieknaliemenės volungės ir erzėdamos į klėtį sumarma.

Ir tikrai, „dėdė“ Adomas tą vakarą pirmutinis su didžiuliu būriu vaikų į Gardulio kiemą sulala. Bernai iš ganyklų negrižę, moteriškos karves tebemelžia, Norvaišų muzikantas vieškelio pro Kuodžbalio raistą atliurlina, todėl tik vienas kitas dykūnas, ant daržo tvoros užsiriogliņės, sėdi.

Adomas, visą puskapį žioplių į pakluonę nusivedęs, rodo įvairiausius prašmatnumus: kaip koją ant kaklo užnerti, kaip rankomis vaikščioti, kaip, kelius prie krūtinės prispaudus, kūlio risti. Mažieji nenuoramos baisiai stropiai mėgina išmokti rankomis vaikščioti. Kedurių Antanukas, dideliu pilvu, storomis kojomis, trumpu kaklu, devynerių metų bamblys, bene dešimtą kartą mėgina nors vieną „žingsnį“ žengti: įbes galvą į pievą, rankomis įsikabins į žolę, atsispyręs mes abi kojas aukštyr ir aukštiełninkas — bimbirikšt išsitiesia.

— Kva, kva, kva!... — vaikiškas juokas palydi nevykusį akrobatikos numerį. Adomas, lūpų krašteliais gudriai šyptelėjęs, pamoko:

— Reikia kojas stačiai aukštyn išmesti ir nugarą ištiesti. Antanuko sėdimoji švino pri-lieta — eikite jam pagelbėti.

Du vaikigaliai pribėgę bando „dėdės“ įsa-kymą vykdyti: Antanukas, galvą įtursinęs, dar tvirčiau nagais įkimba į žolę, o draugai už kojų pamažu kelia ir mėgina pusiausvyrą palaikyti. Berniukas, prakaitu suplukęs ir galutinai nusika-mavęs, meta darbą ir susimaišo bespoksančių bendrų būrely.

— Dėde, dėde, tu pats pavaikščiok ranko-mis... Dėde, ar teisybė, kad gali iš Šilavoto į Preibius stačiagalviais nueiti? — visas pulkas apspinta Adomą.

„Dėdė“, mažųjų komplimentu patenkintas, pakrapšto pakaušį, pasimugina kelnes, numeta švarką ir — kabariai, kabariai, nei katinas, ran-komis išilgai pakluonę kivirzuoja.

— Valio, valio! Bravo! — sušunka Ligaudų Jurgiukas, jau trečios klasės gimnazistas.

— Valio! Valio mūsų dėdė! — krykščia vi-sas pulkelis mažuomenės.

Baigęs rankomis vaikščioti, Adomas atsisė-da ant griovio, kaire plaštaka nusibraukia į plau-kus įsivėlusius šapus ir plačiai šypsosi.

Mažieji, dėdės akrobatika sužavėti, metasi į darbą: Antanukas vėl mėgina švininį pasturgalį aukštyn iškelti, Jurgiukas kairės kojos nykščiu kaktą siekia, Stasys kūliavirsčio ritasi, o Anuprų

piemuo, gal ir už patį Adomą neblogiau, rankomis kėblina.

— Dabar, bimbalai, užteks visokius niekus daryti — eisime ripkos mušti, — pasiūlo Adomas matydamas, kad Antanukui šį sykį visvien nepavyks išmokti rankomis vaikščioti.

— Ripką, ripką! ... Ot skelsime, ot duosime garo! Tu, Adomai, vienas, o mes visi — gerai? — naivios akys klasta ir džiaugsmu žėri, daugumos murzini veidai entuziazmo virpesiais nušvinta.

— Sakyk tu man, kokie jūs gudrūs! ... Kurgi aš vienas galėsiu prieš tiek daug atsilaikyti? ... Ne, neisiu: bijau, kad į Pabalius nenugrūstumėt, — ginasi Adomas.

— Sutik, dėde, sutik ... Mes visi, o tu vienas, — trejetas pačių išdykėlių įkimba į švarko skvernus ir primygtinai prašo.

Adomas prieina prie tvoros, išsilaužia drūtą vėzdą ir, juo vaikų panosėj mojuodamas, tartum piktuoju atkerta:

— Gerai, gerai ... Tegu būna jūsų valia ... Bet — laikykitės, varliūzai!

— Laikysimės, laikysimės! ... Mes tave, dėdule, net už Pabalių nuvarysim! — didžiausiu entuziazmu pasipila balsai, ir vaikiška skardi kvatosena nuskamba net į kaimą.

— Pažiūrėsim! ... Bet kad nebūtų veltui darbas, sutarkim: jeigu jūs mane ligi Pabalių nuvarot, kitą sekmadienį gaunat kiekvienas po

puslitį saldainiams; jeigu aš jus ligi Degimų raisto nugarūdu — ši vakarą kiekvienam duodu į nosį spriktą. Kitaip aš neinu ripkos mušti. — Adomas tarytum piktai nusispiauna ir, delnus trindamas, žydriu žvilgiu į vaikų būrį įsmenga.

Būrelis valandėlę sumyšta: Adomo spriktai visos apylinkės užramytgalvių pažįstami — taip kerta smilium į patį nosies galiuką, kad paširdžiuos skauduliai dygteria, o mėlyna žymė tris dienas nepranyksta. Kiekvieno, Adomo žodžiais betariant, „varliūzo“ sąmonėj suspurda trumpa, bet arši kova: liežuvis maga už laimėtą puslitį saldainių, nosis bijo „dėdės“ titnaginio sprikto.

Po trumputės pertraukos ištrykšta drąsėniųjų balsai:

— Sutinkame... Kaip bus, kaip ne — mėginsime. Tu, dėde, pradėsi nuo Galinių kiemo.

Adomas, linksmi švilpaudamas, su visu vėzdu numataruoja į sutartą vietą, būrely kyla aštrus, karštas triukšmas:

— Vyručiai, laikykimės!... Pusė lito saldainiams ne juokai. Pala, kiek čia mūsų yra? Vienas, du trys... dvylika... Oho, dėdė turės iškrapštyti šešis litus.

— Nebekrapštes!... Žiūrėk, ko gera, kad į nosį negautum.

— Aišku, jei būsime visi vyrai, ne lepšiai, nosys liks sveikos... Tu, Antanai, bėk atsi-nešti ažuolinę ripką, išsilaužkime gerus šakalius ir mušdami nežiopsokime. Jeigu per jūsų žioplumą pralošim, žinokit — ir nuo manęs kiekvie-

nas gausit dar po vieną spriktą priedo, — Gili-džių Baltrukas komanduoja bendrus ir reikš-
mingai pagraso mažesniesiems, kurie dažnai tik
maišosi po kojomis ir tuo būdu visą muziką su-
gadina.

Pradžioj Adomas vaikams nusileidžia. Vi-
sas šmišelynas pipirų išgrūda „dėdę“ už kaimo,
nuvaro ties Vėžytės kriausiu, iš kur ligi Pabalių
geras pusvarsnis bėra. Pulkelio akys nepaprastu
džiaugsmu švyti: dar vienas kitas ripkos puikus
šuoelis, ir sekantį sekmadienį puslitis kišenėj žva-
gės. Kepures ant akių užsimaukšlinę, atlapomis
krūtinėmis, prakaitu ir dulkėmis numurusiais
veidais, retkarčiais delnus paspiaudydami, duo-
da ripkai garo, kad ta net pazvimbdama Ado-
mo link rieda. Be ginčų, be pastabų, be para-
ginimų visi gina bendrus interesus. Tik Baltru-
kui, visos bendrijos apsukriausiam ir stipriausiam
žaidėjui, užsimojus sviesti ripką, suskarde-
na tylus, virpamas pamokymas:

— Kad geriau zvimbūtų — paspiaudyk...
Ot taip... Ir taikykit į kairę vieškelio pusę. Dė-
dė bematant į ožio ragą suriesime...

Adomas, pats vienas už pusvarsnio atsisto-
jęs, nei gaidys vidury vieškelio su vėzdu švais-
tosi. Pastebėjęs, kad Pabaliai nebe už mylių,
paspiaudio delnus, kietai suspaudžia šakalį ir
pasiryžta visai kirbinei „garo“ įvaryti. O vaikų
širdys triumfuoja, o kiekvienas nervas, kiekvie-
nas kraujo tvinksnis baisiu nerimu virpa: „Dar

pora gerų smūgių... dar pora šuolių, ir dėdė į Pabalius paskui ripką nulapnos!“

Ir paskutinę akimirką, paskutinį laimėjimo momentą, „dėdė“, lyg niekur nieko, dešinės plaštaka tingiai iškelia ripką, pamažu užsimoja ir sviedžia.

— Zvim... m... ml — net pašokinėdama, ripka neria pirmyn, pramauna pro visas užtvartas, prasiskverbia pro šakalių smūgius ir, geroką varsną nudulkėjusi, į griovį įsiritą. Lyg šaltu vandenių perlieti, lyg staigios elektros srovės sukrėsti, vaikai minutėlę apkvairta ir stovi rankas nuleidę. Atsigodėję tyliai atsidūsta ir raito kulnis atgal.

— Vyrai, laikykimės — dėdė ima siustil... Baltrau, gerai delną paspiaudyk, o jūs nežiopsokit, bet pamatėt atkaukiančią ripką ir — kris kit šakaliu į patį vidurį, — Anupro piemuo, pik-tai nusispiojęs, kreivomis dvilktaria į savo vėzdą.

Laimė nukivirzuoja į „dėdės“ Adomo galą. Nors vaikai baisiai stropiai stengiasi ripką atmušti, nors Baltrukas kiekvieną metimą net tris kartus delną paspiaudo, bet viskas veltui: Adomas visą kirbinę vėl į kaimą atgal suvaro. Sušilę, išsižioję, giliai trukuodami, pusličio žuvusių vilčių prislėgti, dar bando paskutinę priemonę išnaudoti: iš Gardulio skiedryno atsineša naujus vėzdus, ažuolo ripką pamaino lengvesne beržine, mažesniuosius į galą nugrūda, ripką mesti imasi

Ligaudų Jurgiukas. Kai ir taip persitvarkiusią komandą „dėdės“ nesulaikomi smūgiai išveja iš kaimo, mažieji gudruoliui į kailį kimba:

— Ė Jurgi spurgi!... Dvejus metus plėši kelnes gimnazijos suole, o ripkos mesti nė už centą nemoki.

— Meskit jūs, kad tokie gudrūs!... Užuoť liežuviu makalavę, geriau laikytumėt, o ne švikštu švakštu panosėj mojuoti... Ripką mesti, ne gimnazijos mokslus eitil!...

— Jūs, mašalai, be reikalo tik maišotės... Jeigu pralaimėsim, kaip sakiau, gausit ir nuo manęs priedo.

— O jūs, pilvazai, ir pasilenkti negalit... Gudruoliai atsirado!... Pamėgintumėt užkabinti!

Adomas plačiai šypsosi, pasmaukia ant viršugalvio kepurę ir švelniu baritonu šaukia:

— Tai ką?... Jau ir Degimų raistas čia pat... Nusišnypškit, nusišluostykit panoses, kad nagų nesusiterščiau... Šiandien esu baisiai piktas, tai ir spriktai bus labai saldūs!

Vaikai nebesijuokia: „dėdės“ žodžiai taryt peiliai širdį raižo. Mažesniųjų blakstienos ir ašaros suspindi.

— Ma šimtai — nepasiduokim, lig paskutiniųjų spirkimės... O gal iki Degimų ir nenugrūs, — Blikčiaus Stasys ramina nuliūdusius nelaimės draugus.

Adomas puikiai pastebi „priešo“ sužliugusią nuotaiką ir netoli Degimų raisto žymiai susilpninamą metamuosius smūgius. Jam vėl pradeda „nebesisekti“. Vaikai atkunta, apsiblaususios akutės nušvinta, širdy jauna viltis suspurda: „Bala nematė to pusličio, kad tik dėdė sprikto neduotų“.

Kol vaikai Adomą vėl į kaimą nuvaro, prieblandos uždangsto vieškelio vingius.

„Dėdė“ meta vėzdą į griovį ir ramiu balsu kreipiasi į būrelį:

— Šiandie užteks... Spriktai liks kitam kartui. Eikime į vakarušką.

— O nel... Kitą kartą atsinešim lengvesnę ripką ir tave, dėdule, tikrai už Pabalių nugrūsime! — suktai šypsodami, šūkauja mažieji užramtytgalviai ir, tirštu spiečium aplink „dėdę“ susigrūdę, į Gardulio kiemą numataruoja.

Vasaros naktis žalsvomis ūkanomis nukars-tė paupy susigūžusį kaimą. Iš laukų tryška griežlių sausos sutartinės, prieklėty liurla armonika.

— Ei džiuka, džindžiriuka — seniai vėpso, jauni suka! — aidi skardus, sultingas Adomo balsas.

Armonika, nei skaudančiais viduriais gyvatė, ant Benedikto kelių rangosi, smuikas Tomo pasmakrėj virkauja, „dėdė“, Tautučių Oną glėby suspaudęs, po nutryptą kiemo žolę dūksta. Išglebo šokėjų poros, nutirpo armonisto pirštai, tik

tvirtas bernas, šokio svaiguly išėlęs, polkos ritmu tebesiblaško.

— Ei dėde, dėde! (Keista, kad ir jaunieji Adomą, trisdešimt metų patį mergininką, taip pat dėde vadina). Onutę nuo kojų visai nuvarysi! — iš kažkurio kampo žybteria aštri pastaba.

— Gana, gana, Benedikto rankos sugrubo — liaukis siautėjęs, — nuskamba priebučio duryse.

„Dėdė“ negirdi. Šokėją pakeitęs, dar labiau šėlsta, dar didžiau, retkarčiais pašūkaudamas, blaškosi.

— Uch!... Karšta, kaip jaujoj! — dar visą pusvalandį patrypęs, pasodina šokėją prieklėtyj ir, prie vyriškių būrio prilingavęs, užveda: „Švieši naktis mėnesiena, gražu joti vandravoti“.

Visos apylinkės merginos Adomą akimis šaudė, slapta širdy dūsaudamos ir dar slaptėnę viltį puoselėdamos. Vyras kaip ažuolas, pusantro valako vienturtis savininkas, degtinės negerias, prie darbo lyg ugnis, linksmas, gražus, nuoširdus — ko gi daugiau betrūksta. Tačiau Adomas nė į vieną ypatingo dėmesio nekreipė, su visomis vienodai erzėdamas ir švelniai glamonėdamasis.

— Metas, Adomėl, ir pačiam gūžtelę suktis: ana jau pakaušis ima plikti, — tūlas pastebėdavo smarkuoliui „dėdei“.

— Suspėsiu... Savosios dar nesutikau, svetimos nenoriu imti, — linksmi, nerūpestingai atrėždavo Adomas.

Kurį laiką su Adomu ne tik jokių bičiulystės ryšių neturėjau, bet aiškiai jo bijojau ir vengiau. Matydamas, kaip jis pašėlusiai šoka, kaip ripkos zvimbianti smūgius meta, kaip kartais kuriam mažųjų duoda į nosį spriktą, bematai iš akių ašaras išvarantį, „dėdė“ vaizdavaus didžiuli milžinu, lengvai galinčiu mano septyniamečių sprandą dviem pirštais nugnybti. Nors Adomo įvairūs juokai baisiai patiko, nors ištisas valandas pavartėj prasmaksodavau besigrožėdamas jo dūkimu, tačiau, vieną kely susitikęs, skubiai nyrindavau pro šalį, nesuprantamos gėdos jausmo spaudžiamas. Adomo akys, giedrus, žalsvus žiburius mėtydamos, kvaišoj sąmonėj nerimą kėlė ir vaikišką širdį smarkiais smūgiais audrino. Tačiau vieną kartą pagaliau su juo susigiminiavau ir tapau jo didžiausias gerbėjas ir geriausias bičiulis. Tat buvo mažytis, paprastų paprasčiausias atsitikimėlis.

Vieną šeštadienio vakarą, kaip ir visuomet, Gardulio kieme erzėjo jaunimas. Adomas, pačiam vidury švaistydamasis, juokus krėtė:

— Na, vyrai pipirai! Ar norit rūkyti? — staiga kreipėsi „dėdė“ į mažųjų pulkelį, prie šulinio rentinio susispietusį.

— Nenorim, nereikia!... Rūkyk pats tą supuvusį tabaką, — atsiliepė aštrus Kirkilų Pranuko sopranas.

Vieną kartą jau gerai pamokyti, „vyrai pipirai“ į Adomo tabaką nė žiūrėti nenorėjo. An-

dai tas pats Pranukas, „dėdės“ pasiūlytas, susisuko į laikraštinį popierių didžiulį papirosą, jį surūkė, o po to tris dienas lyg girtas katinas žiaukčiojo: pasirodo, tat buvo ne tabakas, o malėtų, vyšnių lapų, samanų ir dar kažkokių galų mišinys. Negalėdamas mūsų tabaku suvilioti, Adomas naują klastą sugalvojo:

— Nenorit — nereikia!... Bet ar jūs matėt dūmus pro akis išleidžiant?

Dūmus pro akis išleisti? — ne, šitokių stebuklų mes nė vienas nesame matę. Laurynų Jurgis, didžiausias viso kaimo rūkorius, moka dūmus kamuoliais išpūsti, moka keistus zigzagus išrangyti, moka ir pro nosį iškošti, bet — pro akis arba ausis? — argi tat įmanoma? Nosis, rodos, tokia didelė dūda, ir tai Jurgis, matyt, baisiu vargu tegali šį numerį atlikti: kaktoj raukšlių raukšlės susiveja, lūpas sukanda, skruostus įčiaupia, prisimerkia ir, iš pačios gilumos atsikvėpęs, pirma pro dešinę, paskui ir pro kairę šnervę ima dūmų pluoštus pūsti. Šis keistumėlis mums kvaišoms tiek patikdavo, kad mes, kur tik Jurgį sučiupdami, beregint imdavom kauklyti:

— Dėdyte, išleisk dūmus pro nosį... Dėdyte, būk toks geras. Mes už tai sekmadienį tavo arklius pasaugosim.

Laurynų Jurgis sekmadieniais baisiai tingėdavo arklius ganyti ir todėl už mūsų paslaugą mielai sutikdavo šį numerį atlikti.

Pamažu, sausai kriaukšėdamas, Jurgis iš užančio išsitraukia šuns odos tabokinę, įsikanda kukaviniu kandikliu pypkę ir sugrubusiais pirštais ima į ją kimšti tabaką. Didžiuliu pusračiu apstoję, net nė šnabžtelti nedrįsdami, sekame kiekvieną Jurgio judesį. Prikimšęs pypkę, išdidžiu, pilnu aiškos paniekos žvilgiu apmeta mūsų pulkelį, tarytum klausdamas: „O kada jūs, šepšeliai, galėsite tokią pypkę vienu kartu išrūkyti?“, ir, pakaušį pakrapštęs, siekia į kišenę degtukų. Dabar prasideda pati įdomioji scena, todėl mes dvigubu stropumu sekame kiekvieną lūpų paptelėjimą, kiekvieną seilių driekulį, kiekvieną dūmų pundulį.

Iš pradžių Jurgis rūko paprastai: suskilusiomis lūpomis čiulpdamas kandiklį, netvarkingai pučia dūmus; dešinės nykščiu pakaukšydamas į vidų žėrinčias tabako anglis, retkarčiais gana garsiai nusišpiauna. Paskui ima tankiau papsėti, ir iš dulkių ir suodžių prisivėlusios panosės išliūla įvairiausių formų kamuoliai.

— Žiūrėk, žiūrėk!... Tikra karieta su ketvertu įkinkytų arklių!

— O ana va peteliškė!... Antai vanagas žvirblį vejasi!...

— Kvaily!... Ne vanagas, o erelis... erelis, kaip Tamulio žąsinas, po kalnus skraido, — mūsų tylus, įtemptas stebėjimas entuziazmo šūkais prapliūpsta, o vaikiška vaizduotė iš fantastingų dūmų driekulių keisčiausius dalykus sukuria.

Jurgis ima jaudintis: tankiau ir tankiau mai-go nykščiu gruzdantį tabaką, keistesni ir keistesni kamuoliai ritasi iš panosės. Pagaliau kamuoliai virsta aštriais zigzagais, smakras ima drebėti, akys šiurpia šviesa sublizga — Jurgis ruošiasi šnerves į darbą paleisti. Po sekundės senio akrobatika pasiekia apogėjaus: veido bruožai į keisčiausią žaidimą suvyti, akys užmerktos, smilkiniuos melsvos gyslos išvirtusios, gi iš nosies pamažu, ritmingu lingavimu veržiasi du pluoštai dūmų.

„Jeigu jau Jurgis moka taip išdidžiai dūmus pro nosį leisti, tai dėdė Adomas gal ir pro akis sugebės išdumti“ — mūsų makaulėse švystelėjo gudri mintis.

— Nematėm, nematėm!... Bet ir tu, dėdule, nemokėsi dūmų pro akis išleisti, — pasipylė skardūs balsai, ir mes dar arčiau prie Adomo sulindome.

— Ką, ar aš? ... Vieni juokai!... Ir pro akis, ir pro ausis ir pro nosį, ir... pro kur tik norit, galiu dūmus išleisti, — pasigyrė Adomas.

— Tai pamėgink!... Išpūsk dūmus pro akis — ot būsi vyras! — nebenustygom vietoje ir, kumščiuodami „dėdės“ pašones, vis brukomės artyn.

— Pala, pala!... Ne taip ūmai... Reikia, kad vienas iš jūsų man pilvą suspaustų. Tada dūmai ims kamuoliais iš akių risti.

— Aš galiu suspausti! — instinktyviai susukau ir prilindau prie pat Adomo kojų.

„Dėdė“ gana rimtai mane išmatavo akimis nuo galvos ligi kojų, susisegiojo milinė ir tarė:

— Gali pamėginti... Va taip — atsistok iš užpakalio, įremk kelį į nugarą ir abiem rankomis, kiek galėdamas, spausk pilvą.

Žaibo greitumu vykdžiau Adomo nurodymus. Kad dūmai geriau ristųs pro akis, visą koją nuo kelio ligi pėdos įremiau į nugarą ir virpančiomis rankutėmis suveržiau „dėdės“ pilvą, kad viduj kažkas net sumarmaliavo. Staiga rieše pajutau aštrų staigų sopulį ir, nežmoniškai suklykęs, pašokau atgal.

— Kva, kva, kva!... — velniškas juokas nuskrido į priesvirnio klevų viršūnes.

— Ki, ki, ki!... — raičiodamiesi klegėjo bendrai.

Ne dūmai, o ašaros, ne iš Adomo, bet iš manųjų akių ėmė risti: „dėdė“ žėruojantį papiroso galą priglaudė prie rankos, kur bematai rusva žymė iščirško.

— Kvaileli, kas gi matė, kad dūmus būtų galima pro akis išleisti?... Eik, palaikyk ranką šaltam vandeny, ir skausmė išnyks, — Adomas paglostė pečius ir vėl į didžiųjų tarpą įsimaišė.

Nuo to įvykio „dėdė“ pasidarė lyg savas. Rusva dėmė liko nuoširdžios bičiulystės ženklų. Kada tik sutikdamas Adomą, vis pajusdavau rieše aštrų, skaudų dilgterėjimą, kuris širdy

ižiebdao liepsnelę naivos meilės ir karšto prisi-
rišimo tam smarkuoliui vyrui, tam gerajam „dė-
dei“, kurio akyse, veide ir judesiuos ypatinga
jėga ir ironija triško. Pasirodo, ir kitų „varliū-
zų“ susigiminiavimo istorijos taip pat panašios
būta. Vienas gavęs į nosį spriktą, kitam „vilko
giros“ davęs, trečią nukriaušėdavęs, ir taip visi po
pirmosios „pirties“, po pirmų, ilgam atsiminimų
skaudulių, pasidarę „dėdės“ didžiausi gerbėjai ir
bičiuliai.

Adomo sodyba pačiam kaimo vidury. Klo-
jimas ir tvartai gana gražūs ir dideli, užtat pirkia
mažyčiais langais, į žemę susmegusi, žaliomis sa-
manomis nuaugusiu stogu. Palangėj darželis.
Pačiam „dėdei“ nebuvo kada apie žolynus gubri-
nėti, samdytinei mergaitei taip pat jie nerūpėjo,
todėl daržely keli rūtų kelmai težaliavo ir kampe
nutriušęs diemedis pro žiogrų tvorą į kiemą ne-
drąsiai žvalgėsi.

Vienintelė darželio puošmena buvo didžiu-
lis jazminų krūmas, kiekvieną pavasarį plačia-
kuodę kepurę žiedų žiedais išsitatuiruojąs. Kita-
pus gatvės augo topolis. Medis, kokio kito vi-
soj apylinkėj surasti negalėjai. Drūtas, kad
„dėdė“ su visa mūsų armija tegalėjo apkabinti;
aukštas, net už penkių kilometrų jo vainikuota
viršūnė ryškėjo.

Adomas atvejų atvejais mums pliaupdavo,
kad jau septynis kartus perkūnas bandęs jį su-
triuškinti ir vis negalėjęs įveikti. O vieną kartą

aitvaras, nešdamas Balaušių Ignui, visos apylinkės šykštuolių šykštuoliui, pinigų, ėmęs ir užkliuvęs už jo viršūnės. Kadangi „dėdė“ mėgdavo dažnai pameluoti, mes tuo įvykiu nelabai norėjome tikėti: kas be ko, galėjo aitvaro uodega ir paliesti vieną kitą šakelę, bet kad jau visas į viršūnę įsipainiotų — Adomo gražus melas.

Topolį pamėgo visos apylinkės varnos. Iš kurių balų jų tiek ir susirinkdavo? Dieną kur ne-kur pamatysi bežioplinėjančią varną, šen ten sutiksi didelesnį pulkelį, o vakarop į Adomo topolį stačiai visas knibždėlynas primarma. Kaip bičių didžiulis spiečius, kaip juodas debesis — krankdamos, šūkaudamos, pešdamosios sukaratus aplink topolio viršūnę.

Vieną šaltą žiemos dieną „dėdei“ pagailo nelaimingų paukščių, ir jis kieme pabėrė pasturalakų grūdų su pelais. Adomui patiko, kaip varnos, besivaikydamos skanesnio kąsnelio, susipeša, išsiplūsta, išsistumdo, o palesusios vėl viršūnėj kranksi.

— Panašiai, kaip žmonės . . . visai taip, kaip žmonės, — bežiūrėdamas pro langą į varnų pilną kiemą, filosofuodavo Adomas.

Pavasariop „dėdė“ visai susigyveno su tais įkyriais ir akiplėšomis paukščiais. Sniegui nutirpus ir varnoms užtenkamai lesalo atsiradus, Adomas visvien kiekvieną dieną vaišindavo juodąsias kaimynes. Paukščiai tiek priprato, kad dažnai prie pat kojų nutūpdavo ir, rusvus vyz-

džius į „dėdės“ akis įsmeigę, lesti prašydavo. Adomas veik visoms davė vardus. „Pilkė“, „Akiplėša“, „Nenuorama“, „Rėksnė“, ir dešimtys kitų titulų teko sparnuotiesiems „dėdės“ svečiams.

Kiekvieną pavakarę Adomas išeidavo į prieklėtį su pilnu sieku nuobirų ir, visa sauja žerdamas, imdavo šaukti: „Put, put, put!... Put, put, put! Kuode, Rėksne, Žvaire — put, put, put!“

Bematai pilnas kiemas prišnabždėdavo juodųjų „vištų“. „Dėdė“ tada atsisėsdavo ant prieangio durų slenksčio, ištiesdavo kinkas pirmyn ir, keistai šypsodamasis, rimtu tonu kalbėdavo su paukščiais:

— Gal, vargšelės, ligi šiol dar be pusryčių? ... Mes, žmonės, ir ariam, ir sėjam, ir į kluonus kraujam, ir tai kartais su duona riestai prieina, ogi jums ... Na, nieko! ... Pas mane dar visas aruodas nuobirų. Kol tą baigsim, bus naujų ... Ei, ei, tu begėde, Ilgasnape, nesipešk — juk ir Klišė nori lesti!

Paukščiai gaudydavo skanesnius grūdus, rydavo svėrių ir balandų sėklas, šmišeliuodavo prie pat „dėdės“ kojų, o Adomas, ilgą valandą prarymojęs, pasišnekėjęs, su tuščiu sieku nulinguodavo į klėtį.

Tarnaitė baisiai širsdavo ant įkyrių paukščių ir žadėjo, Adomui nesant namie, joms tokią pirtį iškelti, jog visą gyvenimą minėtų, tačiau

„dėdė“, lyg išskaitydamas jos slaptąsias mintis, rūščiai įspėdavo:

— Žiūrėk man! — varnų nedrįsk paliesti. Jei pas mane netinka, paieškok geresnės vietos, bet varnomis anei mur, mur! . . . Čia mano vištos.

Taip, Adomas varnas ėmė vištomis vadinti, ir šis naujas terminas greitai paplito po visą apylinkę. „Adomo vištos skrenda“. „Bus lietaus — dėdės vištos šiandie baisiai neramios ir didelės rėksnės“, — kalbėdavome mes, „pipirai“, pliaukšdavo ir suaugusieji, matydami didžiulį varnų pulką aplink topolio viršūnę kranksint.

Trečiadienio vakaras. Trobos kampe spinksi žiburėlis. Moteriškos, ant ilgų plačių suolų susėdusios, ratelius birbina, vyrai, į priekrsonį susimetę, pančius suka, mes, kone viso kaimo „varliūzai“, plunksnas plėšome. Šilta, jauku, pakulomis ir plunksnomis kvepia.

Moterys paskutines naujienas pusbalsiu dalijasi, vyrai apie medžioklę ir žvejybą šneka, mes, tirštu spiečium aplink stalą susigrūdę, nenustygstam. Simanų Benukas nužeria į pastalę saują nesuplėšytų plunksnų ir rykščiu kumšte lia į kaimyno pašonę:

— Tik tu pažiūrėk, kaip senis Petras pančius suka — susiraukęs lyg naginė, o gi snarglys, snarglys — ana va, jau į pakulas varva.

Mes žaibo šuoliu įsmeigiame žvilgius į Petro pusę ir, delnu lūpas prisidengę, prunkščiame.

— Arba kaip piktoji Martišienė verpia, — pastebi Stasiukas: — kai lyžtelia pirštus kuode-liui pešioti — seilės vadelėmis ant smakro nusi-driekia.

— Achu, achu, tfu!... — garsiai nusi-čiaudo Benušiukas Antanas, ir jau suplėšytų plunksnų krūvelės visu stalu padryksta.

— Tu taip nesmarkauk: už lango stovi bau-bas —ims ir, į maišą įgrūdęs, į Akulio kūdrą paniurkdys, — kažkuris kaimynas sudraudžia nenuoramą.

Valandikę užmirštame plunksnas, stalą, vi-suose pasieniuose erzeliuojantį senimą ir sužiū-rime į galinį langą. Stiklų keturkampiuose juo-da akluma spindi, o jos skraistėse trobos žibu-rėlis mirga, ir mūsų sukarikatūrinti snukučiai žiopso. Vakaro šešėlių atspindžiai lange suau-džia nuostabų paveikslą: lyg pro miglas ryškėja pančius sukančių vyrų figūros, pakraščiuose keisti rateliai ir dar keistesnės verpėjos susigru-pavusios, vidury stalas su plunksnų krūvomis ir plėšytojais. Besmaksodami į langą, ūmai pajun-tame aštrų šiurpulį. Juk už tų ramutės trobos atspindžių rymo raguotas baubas ir taikstosi bent vieną iš mūsų pačiupti. Kažkas subilda prieangy, ir mes, nuo lango staiga atšokę, į dar-bą įknimbame.

— Bobos, vyrai ir pipirai — labą vakarą! — plačiai išsižioja trobos durys, ir į vidų įgriūva

„dėdė“ Adomas. Petro pakulų kuokštę snieguotu batu nusineša, Martišienės kuodelį peštelia, Benuko plunksnas į pastalę nužeria, Benušiukui nosį patampo.

— Tai ką? ... Plunksnoms duodat garo... Ei, jūs bimbalai, bimbalai! ... Murksot kaip katinai užstalėj ir nežinot, kas kitur dedasi ... Įspėkit, kur aš šiandie buvau ir ką mačiau? — Adomas nusviedžia į kampą didžiuliais gaurais pasipūtusią kepurę ir plačiais žingsniais po trobą vaikščioja.

— Malūne, turguj, kalvėj, miestel! ... Pas Didlaukį piršliuose, — spėliojame, kaip įmanydami.

— Ne, neįspėjot — buvau miške žabų parsivežt ... O dabar spėkit, ką ten mačiau!

— Voverę! ... Vilką! ... Kiškį! ... Stirną! ... — vėl bandome spėlioti.

— Cha, cha, cha! ... Minkšti, oi minkšti jūsų proteliai, kad negalit įspėti, ką miške mačiau, — „dėdė“ prie mūsų draugijos prislenka. — Pasisakysiu: mačiau visą pulką vėjavaikių.

— Ką? ... ką? ... ką miške matei? — iš visų stalo pusių prapliūpsta aštrūs klausimai.

— Vėjavaikių ... suprantat, vėjo vaikų, — visu rimtumu atsako Adomas.

— Kokio vėjo, kokių vaikų? — mums „dėdės“ atsakymas baisiai neaiškus.

— Tai tau, kūmute! ... Nagi paprasto vėjo. Jis turi didžiausią būrį vaikų. Vasarą jie medžių šakomis karstosi, o žiemą urvuose lindi, tik retkarčiais teišeidami po sniegą pabėgioti. Maži kaip nykščiai, bet kojos kojos — ir už kiškį greitesni.

— Tai vėjas iš tikrųjų turi vaikų? — kažkuris iš mūsų paklausia.

— Žinoma, kad turi ... Argi jūs dar ligi šiol nežinojot? ... Bet iš kur žinosit? Nei į mišką žiemą nuvažiuojat, nei į mokyklą einat ... Kągi jūs, žvirbliukai, užkrosny sėdėdami, išmanot? — „dėdė“ baisiai įžeidžia mūsų ambiciją, tačiau įžiebia vaikiško smalsumo žiežirbas.

— Ė, dėdule, čia tai jau aiškiai pamelavai: vėjas jokių vaikų neturi, — drąsiai atkerta Benušukas.

— Sakai, neturi? ... Eime lažybų. Poryt galime važiuoti į mišką, ir pats pamatysi. Ką, lažybos? ... Jei nebus, dešims litų gausi; jeigu pamatysim — trys spriktai: du į ausis ir vienas į nosį. Gerai? Sutinki? — Adomas trumpu sausu klausimu priremia drąsuolį prie sienos.

Adomas pinigams baisiai šykštus ir lažybas visuomet laimi, todėl mūsų abejonės ima blukti: „Jeigu dėdė išdrįsta net dešimtinę statyti, matyt, kad vėjavaikių iš tikrųjų esama.“

— Na, matai! ... Kaip tik lažybos — tuoj nosį nuleidai, — triumfuoja „dėdė“, mažąjį užsišpyrėlį į ožio ragą surangęs.

— Benušiukas baisus užramtytgalvis!... Tu, dėdule, su juo nesusidėk, bet papasakok daugiau apie tuos vėjavaikius, — paprašo Simukas, murzina panose, taukuotu pilvu, bet šiaip geras ir malonus berniūkštis.

— Jeigu sakot, kad meluoju — nė žodžio negausit, — Adomas pakyla ir, siekdamas kepurės, pikta nusičiaudo.

— Nemeluoji, nemeluoji... Tu, dėdule, niekad nemeluoji. Papasakok... Papasakok apie vėjavaikius. Mes tam Benušiukui, ilgaliežiui, kailį ištarkavosim! — skardūs, vaikiški balsai visu choru apspinta gerąjį „dėdę“.

— Nėr ko čia daug pasakoti... Nuvažiuoju į Pagubrių eglyną žabų. Sniego ligi pusiau, eglių šakos nušarmojusios, krūmuose startos ir kažkokie pilkuonėliai straksi. Pririšęs arklių, einu ieškoti dar iš rudens sukirstos žabų krūvos. Staiga išgirstu keistus garsus: nei verkia, nei juokiasi — ot taip, lyg tik ką iš kiaušinio išsiritę viščiukai ciepsi. Sustoju ir pasistiebęs žvalgaus pro nusvirusias eglių šakas. Egi, vyručiai jūs mano, aplink vieną drūtą kelmą visas pulkas mažyčių žmogelių šoka! Žaliais batukais, mėlynomis kelnėmis, raudonais švarkais, baltomis kepurėmis — kad trypia, tai trypia kadrilių, net sniegas dulka. O maži, kad juos kur galas: už mano nylštį nedidesni. Tuoį supratau, kad tai vėjo vaikai, ir pasilenkęs ėmiau dar atidžiau stebėti. Baigę šok-

ti, stvėrėsi ratukų. Pirmiausia žaidė žilvitį, pas-
kui aguonėlę. Tokie gražūs ir miklūs varliūkš-
čiai, taip puikiai sukinasi, kad, priselinęs dar po-
rą žingsnių artyn, pagalvojau: „Imsiu ir pasigau-
siu vieną. Namo parsivežęs, visiems vaikams pa-
rodysiu.“

— Tad kogi neparsivežei? ... Būtumėm su-
kalę gražų narvelį, pridėję vatos ir būt galėjęs
sau karališkai gyventi, — „dėdės“ pasakojimą
nutraukė Kurmių Tadukas.

— Palūkėkit, palūkėkit ... leiskit man baig-
ti. Nustojęs ir kvėpuoti, prišliaužiau dar gaba-
liuką artyn, nusiėmiau kepurę ir ruošiaus patį
artimiausią uždengti. Staiga arklys, manęs ilgai
nesulaukdamas, nusižvengė — visi vėjavaikiai į
medžius nurūko ir ten drevėse išsislapstė ... Vie-
nam beskubant kepurė nukrito, tad ją jums lauk-
tusių ir parvežiau, — Adomas iš kišenės ištrau-
kia mažytę, didžiuliu raudonu kutu kepurę ir ją
lyg brangių brangenybę, tarp plunksnų krūvų
atsargiai padeda.

— Vaje, kokia mažytė! ... Ir gražumėlis
nesvietiškas! ... Tur būt, iš vieno šilko?

— Kvaily, šilkas perprasta: žemčiūgai, ar
šiai kokios brangenybės! — nosis prikišę, ta-
čiau pirštais palytėti nedrįsdami, nuostabų „dė-
dės“ laimikį žėrinčiomis akutėmis ryjame.

— Aha! ... Ir kepurę parvežiau ... O dar
sakote, kad meluoju, — Adomas visus mūsų

abejojimus galutinai sugniužina.

Taip, šiuo nesugriaunamu argumentu „dė-dė“ mus įtikina, kad Pagubrių eglyne tikrai esama vėjavaikių.

— Ajai! ... Velnias tas tavo arklys! ... Juk tu, dėdule, būtum tikriausiai vieną sučiupęs, — gailinasi Benušiukas.

— Nėra kalbos! ... Tokia didelė kepurė: nieku būdu nebūtų ištrūkęs, — pasigiria „dėdė“.

— O kad taip vieną gražią dieną nuvažiuotumėm visi į eglyną, — kažkuris pasiūlo puikią pramogą.

— Važiuojam, Adomai, važiuojam! ... Mes tau arklį ir pašersim ir pakinkysim, tik tu mus nuvežk.

— Dėl manęs galima važiuoti. Galiu ir į tą pat vietą nuvežti. Manau, kad tikriausiai juos vėl pamatysim. Jei norėsit, bus galima po vieną ir pasigauti. Tik su visais gyva bėda: imsit miške šūkauti arba nemokėsit tyliai selinti — vėjo vaikai, nė pusę kilometro artyn neprisileidę, nukurs, — Adomas paima raudonkutę kepurėlę ir ją į kišenę įsideda.

— Pamėgintų bent vienas triukšmauti — snukį į miltus sumalčiau! — Gilidžių Baltrukas įniršusiu žvilgiu apveda visą stalo bendriją, lyg norėdamas išskaityti nenuoramą, lengvai galintį visą žygį niekais paversti.

— Ką jūsų kepurpalaikės? . . . Kaip blynai... Įvažiavę į mišką, anei kniukšt, — patvirtina Benušiukas.

— Jei taip, poryt galime važiuoti . . . Po pusryčių susirinkit pas mane į kiemą. Palesinsim varnas ir drošim, — Adomas, linksmi šypsodamas, numataruoja prie verpėjų ir ima ten naujus juokus krėsti.

Eidami namų, tariamės.

— Kažin, ar teisybė? . . . Kad tik Adomas neapmautų? — kažkuris paabejoja.

— Netikėlis susirado! Juk ir kepurėlę parodė . . . Dėdė Adomas teisingas žmogus — nebijok, — suramina Benušiukas.

— Tik žiūrėkit, vyrai, patikrinkit, kad nebūtų kepurės kiauros. Jeigu jau toki maži kaip nykščiai, tai ir pro menkiausią skylutę, žalčiukai, gali ištrūkti.

— O gal mūsų kepurės bus per lengvos?... Kad ir maži, bet gali būt stiprūs. Ką tu su jais: nučiups ir su visa kepure latatai į eglę.

— Gerai tu sakai! . . . Pasiimkim kiek galima didesnes ir sunkesnes kepures.

— O kur sugavę dėsime? — Po kepure gali užtrokšti, iš kišenės išbėgs.

— Žinot ką? . . . Pasiimkim narvelį. Ten visus, kaip sniegenas, ir sugrūsime, — galutinai aptariame visas smulkmenas ir kiekvienas ties savo

kiemu atsiskiriame, svilinami vienintelio geismo: kuo greičiausiai važiuoti į eglyną vėjavaikių gaudyti.

Penktadienio rytą visas pulkas į Adomo kiemą suvirstame. Sulopytos kepurės, didžiulės pirštinės, storais autais apsuktos kojos rodo, kad į nepaprastą žygį pasiruošę. O Benušiukas, tėvo žieminę kepurę užsimaukšlinęs, vis didžiujasi:

— Ką jūsų kepurpalaikės? ... Kaip blynai... Ot, su maniške, tai galima visą puskapį iš karto užvožti.

Adomas į didžiules roges įkinko kuiną, ir mes, skersai, išilgai ir visaip kaip suvirtę, kaimo pakluonėmis į mišką išgirgždame.

Sniegulių nudekoruota eglyno masė širmomis garbanomis dunkso ir mūsų makaulėse fantastingus paveikslus kuria: tarytum regime, kaip išdykėliai vėjavaikiai po eglių šakas šokinėja ir, nuostabiomis kepuraitėmis mosuodami, mus sveikina.

Pamiškės alksnyne pririšame arklį, kad savo kvailu žvengimu nesuardytų visos muzikos, ir, Adomo vadovaujami, seliname pirmyn. Kurmių Tadukas ant kupros velka didžiulį narvą. Benušiukas, dažnai kepurę nuo akių aukštyne pasmaukdamas, vyriškais žingsniais žirgsnoja. Mes visi, kone ligi šakumos sniege klimpdami, tylutėliai pūškame į eglyno gilumą. Kad nebūtų

triukšmo, rodomės ženklais: „dėdė“ iškelia ranką — „sustot! dėmesio!“; išskėstais pirštais pamoja — „išretėjus pirmyn dūlinti!“; ranką staiga nuleidžia — „kristi į sniegą ir negyvu bumpso-ti!“. Baisiausiu stropumu sekame Adomo mos-tus ir juos tučtuojau vykdome.

Įmoklinęs geroką gabalą į mišką, „dėdė“ mus suguldo į sniegą ir nueina pats vienas vie-tos išžvalgyti. Grįžta su linksma žinia: visas pul-kas vėjavaikių aplink eglę šoka. Dvigubu smar-kumu baladojasi vaikiškos širdys, dviguba sro-ve kraujas į skruostus muša. Kad nebūtų netikė-to triukšmo, Kurmiuką su narvu paliekame.

— Lindėk po šia egle ir lauk... Kai sugau-dysim, pašauksim, — paliekame nuliūdusį draugą ir, didiems nuotykiams pasiryžę, lyg lapiukai pirmyn skuodžiame. Adomas, ligi pažastų snie-guotas, gauruotą kepurę ant pakaušio atsismau-kęs, vis kartoja ženklus: „dėmesio!... tyliau, dėmesio!“... „dar tyliau!“...

Bijome ir kvėpuoti garsiai: kad tik pasisektų, kad tik tie varliamušiai, ko gera, neišlakstytų. Pagaliau „dėdė“ iškelia ranką ir ją staiga žemyn nuleidžia. Sukrintame į pusnį ir gulime, o Ado-mas tolyn nulenda. Už minučiukės jis sugrįžta aiškiai nuliūdusiu veidu.

— Velnio perai!... Anei gyvos dvasios: vi-si drevėse išsislapstė! — Adomas taip garsiai šaukia, kad jeigu ir nebūtų pasislėpę, tai dabar

tikriausiai į medžius numautų.

— Kas bus? ... Tai tau virtiniai! ... Negi ir nebepasirodys? — gailinamės, tarytum didžiausią turtą ūmai praradę.

— Velnią tau pasirodys! ... Ir rupūžiukų gudrumas: rodos, slinkom, kad nė sniegas negirgždėjo, o matai ... — Adomas mums padeda kreitėti, ant didžiulio kelmo piktai nusispiaudamas. — Eime, nors pėdsakus parodysiu ...

Pro nukarusias eglių šakas pirmyn gūriname.

— Agi va! ... Matot, kaip sniegas išlakstytas! — Adomas pirštinėta ranka rodo žemyn.

— Ujui! ... Sakyk tu man!... Nei į šį, nei į tą panašūs! — stebimės, žiūrėdami keistus pėdsakus, o tuo tarpu „dėdė“ užsirūko ir ima šypsotis. Taip Adomas šypsosi visuomet, kai tik jam pavyksta mus apmauti.

Pažįstama šypsena sukelia nerimą: argi ir šį kartą tebuvo „dėdės“ gražus melas? , ,

— Cha, cha, cha! ... Kvaileliai, jūs kvaileliai! ... Argi iš tikrųjų manėt, kad esama vėjavaikių? — Adomas net susiriesdamas juoku leipsta.

Nors buvome pripratę prie įvairių „dėdės“ triukų, bet šį kartą jautėmės taip skaudžiai nuvilti, kad pirmą momentą nė nebežinojome, kas daryti. Užuoť juokusios, mūsų lūpos ėmė virpėti, o blakstienose sužibėjo stambios ašaros.

— Tai keno čia pėdsakai? ... Iš kur tu tą kepurėlę ištraukei? — pykčiu virpėdamas paklausia Benušiukas.

— Argi nepažįstat? ... Varnų, šarkų ir dar kurių galų ... Kepurę? ... Cha cha cha! ... Kepurę gavau iš Rymančių Onytės. Tat jos pirktinės lėlės kepuraitė, — Adomas stovi, ligi pusiau į pusnį įbridęs, ir kvatoja, kvatoja ...

Šalčio nugnaibytomis ausimis, ligi kaklo snieguoti, pastyrusiomis rankomis, apmaudu virdami, trypiame po aikštelę, pasirengę „dėdę“ į skutelius sugnaibyti.

— Na, vyručiai, perdaug jau neširskit, — Adomas ima mums gerintis. — Tuščia jų, tų vėjavaičių ... Užtat pasivažinėjom kaip reikiant. Pašaukit Taduką, eisim pas arklį ir važiuosim namo ... O vėjavaikiais kai kas anuos vadina, — pirštu parodo į eglės viršūnę, kur keletas stambių kankorėžių šarmos kailinukais blizga.

Vėl susirenkame ties rogėmis. Nors jau pirmas pyktis praėjęs, tačiau vis dėlto ant „dėdės“ tebeširstame ir su juo nekalbame. Adomas vėl bando susitaikinti: —

— Gal, vyrai, kas norit dūmą užtraukti? ... Šiandie, kaip tyčia, įsidėjau daug popieriaus ir tabako.

— Norim, norim! ... Duok šen! ... Bala nematė tų vėjavaikių, užtat pasirūkysim vyriškai! — šaukiame, apstoję Adomą.

Atsiplėsiame didžiulius keturkampius šnabždančio popieriaus, iš tabokinės pasisemiame žiupsnius tabako ir sukame. Ko rimčiausiai: lūpas sučiaupę, pirštus paspiaudydami, žinovo balsu girdami:

— Pirmos rūšies tabakas: „paplavūnas su multenka“ ... Ir kvepėjimas nežemiškas...

Susukę papirosus, atsisėdame ant rogių ir rūkome. Mirkų Damazas, kairę akį primerkęs, dėsto:

— Ot taip, tai bent vyriškai! ... Tu, Adomai, apmovei mus, bet užtat pasirūkysim!

Jo žodžiams nė vienas neatsiliepiame. Kojas nukorę žemyn, siurbiame dūmus, protarpiais aštriai nusičiaudydami.

Su paskutiniais dūmų punduliais sutirpsta mūsų pyktis. Žydresniais žvilgiais ir giedresnėmis šypsenomis sutinkame „dėdės“ džiaugsmu spindintį veidą. Ir Adomui linksmiau, kad mes atlyžtame. Sniegą iš batų aulų išsikrapštę, pasiūlo:

— Jei netingit, palaužkit eglėšakių ... Iškaisysim roges, apkarstysim arklį ir kaip vestuvininkai dainuodami į kaimą grįšim.

— Oje!... Būta čia ko tingėti, — visas šmišėlynas puolame šakų laužyti.

Rogių šonus apkaišome, arklio pavalkus ir ienas išdabiname, o prie uodegos didžiulį, net su trimis kankorėžiais, eglėšakį pritaisme.

— Dabar dainą!... Senosios nubodo, tu, dėdule, mus naują išmokyk.

— Gerai, išmokysiu, bet užtat kaimu važiuodami šaukit, kiek įmanydami, — ir Adomas, truputėlį atminimuose pasiknisęs, užveda:

Tų mergelių dainavimas,
jų rūtelių žaliavimas!
Dainuokit, mergelės —
žalios jūsų rūtelės.

Iš pradžių kaip reikiant nenutveriamo melodijos, bet „dėdei“ keletą kartų perdainavus, tarytum seni giedoriai kitą posmą traukiam:

Tų bernelių dainavimas,
jų žirgelių žvygavimas!
Dainuokit, berneliai —
žvengia jūsų žirgeliai.

Kaimu važiuodami, ypatingai garsiai šaukiame. Kur-ne-kur languose sušmėkši vyriški arba moteriški veidai ir, lengvai šypsodamies, palydi:

— Dėdė su savais dainininkais grįžta. Kad ir netingi visokių niekų prasimanyti.

O mes šaukiame, o mes rėkiame, o mes, galvas palinguodami, tęsiame:... „žvengia jūsų žirge-li-aii!...“

Į mūsų kaimą atsikraustė nauji nuomininkai Girdainiai. Girdainis, jau per kapą persiritęs, bet šiaip dar sveikas ir raudonas seniokštis, jo žmo-

na visai sukliurusi senė, du sūnūs kumpanosiai, duktė Domicė, storulė, nevikri, plačių lūpų mergina. Žmonės draugiški, nuoširdūs, darbštūs, todėl netruko bendro gyvenimo pulsą nučiupti ir į vieną draugę su visais kaimynais įsilieti. Tiktai viena Domicė nuo kitų merginų kažko nuošaliau laikėsi ir į vakaruškas labai retai atsilankydavo.

— Matyt, gumbą turi, kad nuo užkrosnio niekur neatsitraukia! — juokdavosi bernai, drūtosios šokėjos pasigedę.

„Dėdė“ ją irgi ant danties laikė.

— Ta Girdainių Domicė tikras pelų maišas... Vyrai, kada nors praplėškim svirno stogą ir keletą kibirų vandens į lovą įliekim — tai bus kūrelis, — kvatodavos Adomas bendrų būry ir toliau pliaukšdavo. — Ogi matėt, kaip valsą šoka: turs, turs, turs, lyg suplėkusių silkių statinė, — ir čia pat po kiemą pademonstruodavo meškiškus valso sukinius.

Nuūbavo vasara, nulijo ruduo, suskambėjo pirmutinis gruodas. „Dėdė“ mūsų bendrijoje vis rečiau ir rečiau maišėsi. Vakaruškas taip pat ne vieną sekmadienį praleisdavo. Kaime ėmė pikti liežuviai šlamėti, kad Adomas dažnai Girdainių kiemą lankas.

Žiemos vidury gandai nerimo, bet dar labiau įliepsnojo: Adomas ištisus vakarus prie Domicės praleidžias. Traukė pečius senieji, stebė-

jos jaunimas, o mes, kur į didesnį būrelį susime-
tę, tuoj įmdavome sielotis:

— Argi ta ragana suės tokį vyrą? ...
Ajai! ... Ar jam apylinkėj nėra gražesnių mer-
gų? ... Vyrai, mums dėdė kaip nors reikia gel-
bėti, — prieidavome visada vienodos išvados ir
nusiminę dūlindavome kas sau.

Vieną sekmadienio popietį Grižių Lauru-
kas, tarnaujās pas Girdainius piemeniu, pranešė
naujieną.

— Žinote ką, vyručiai? — tarytum didžiau-
sią paslaptį aiškindamas, kalbėjo ilganosis Lau-
rukas. — Pasirodo, Domicė į mūsų Adomą ne-
nori nė skersomis žiūrėti ... Velnio merga! ...
Turinti kažkokį mylimąjį dar iš Užubalių laikų.
Sako, kaip ir ji, taip pat baisus liurbis, kultvėla
ir laidokas. Po Velykų žadās atsikelti į mūsų
kaimą, išnuomoti Pikelio kalvę ir vesti Domicę.
O dėdė prie jos pasiutiškai prisvilęs; visus vaka-
rus ten praleidžias ... Viena ausim girdėjau, kad
rengiasis su Anupru piršlių eiti.

— Ką?! ... Tai Adomas iš tikrųjų galvos
neteko? ... Tu, Laurai, žiūrėk — būtinai mums
pranešk, kai dėdė eis pirštis, — karštai pašoko
Benušiukas.

— Aš nueisiu į namus ir stačiai į akis pasa-
kysiu: „Spiauk, Adomai, į tą kaltūnę! ... Ji ta-
vęs neverta ... Tu gausi šimtą kartų už ją gra-
žesnę mergą“, — čiauškęjo Antanukas.

— Jė! ... Pasakysi tu jam! ... Manai, žmonės nesako ... Man rodos, tur būt, velnias, kokių lipčikų uždavė ... Geriau, kur nutvėrę, išdegutuokim Domicėi marmūzė, ir baigta, — atžvirbliai pašaliuos čirškė, kad Adomas ruošiasis rėžė Benušiukas.

Prašokavo dar kelios savaitės. Jau ir visi pirštis, o Domicė net kalbėti su juo nebenorinti. Mums gerojo „dėdės“ buvo nepaprastai gaila. Anksčiau buvęs pilnas energijos ir švelnaus jūmoro, visur pirmutinis ir smarkiausias, nūnai tapo užsidarėlis, paniuręs, bailus ir visuomet susijaudinęs. Tarpais visas dienas kaimynai nebe matydavo linksmojo „dėdės“, ir tik nuolatinis varnų kranksėjimas po Adomo kiemą žymėjo jį gyvą tebesant.

Laurukas, iš kažkur suuostęs, kad šeštadienio vakarą Adomas eisiąs pas Domicę piršlių, pasiskubino šią žinią mums visiems pranešti. Nutarėme, žūt būt, „dėdę“ pasekti ir, jeigu bus galima, nelaimėje paguosti.

Vos spėjo ankstyvos vasario sutemos į kaimą nutūpti, jau būreliu slankiojome apie Adomo kiemą ir taikstėmės prie lango priselinti. Ūkams sutirštėjus ir praeiviams nebesimaišant, šovėme į darželį ir pro langą ėmėme žiūrėti į trobos vidų. Galustalėj sėdėjo Anupras ir rūkė sieksniniu kandikliu pypkę. Kitam gale stoviniovo Adomas. Perskilusį veidrodį ant stalo pasistatęs, jis puošėsi. Aiškiai matėme, kaip plau-

kus patepė taukais ir juos kuo stropiausiai sušukavo, kaip virpančiais pirštais užsirišo margą kaklaraištį, kaip užsidėjo braškančius mankietus. Pasipuošęs dar ilgai raitė ūsus ir pagaliau iš panagių žemes žirkklėmis iškrapštė. Žvilgančiais batais, „galife“ kelnėmis, juodu švarku, pasipūtusiu kaklaraiščiu, dailiai sušukuota galva — stambus, lieknas, raudonveidis vyras sieniniame veidrody išdidžia figūra spindėjo.

Adomas, pasigrožėjęs savu pavidalu, slapta nusišypsojo ir kreipėsi į piršlį:

— Tai gal drošime? ... Rodos, jau viskas baigta.

Anupras, dar porą dūmų iš kliurkiančios pypkės smagiai užtraukęs, pažiūrėjo į jaunikio veidą ir ramiai tarė:

— Galėsime ... Apsivilk kailinius, ir kiūtinsim.

Adomas su Anupru į prieangį išbildėjo, o mes pakluonėmis nurūkome į Girdainių sodybą, kad pro langus galėtume sekti piršlybų eigą. Vos spėjo piršliai į trobą įmoklinti, jau mes palangėse smaksojome ir nekantrumu verdančiais žvilgiais žemutę trobos ertmę šaudėme.

Adomas, pirmutinis įėjęs, pagarbino ir, kepurę ant kablio pakabinęs, ėmė linksmi sveikintis. Jo akys skaidriai žvilgėjo, veide džiaugsmas žaidė, visoj statuloj lengva ironija krykštė. Mes vėl pažinome tą gerąjį „dėdę“, nuoširdų, nepamainomai brangų anų laikų bičiulį.

Anupras, kukliai įgubrinęs, nusivilko kailinius ir prie stalo nulingavo. „Dėdė“ didžiu žingsniu žirgsnojo išilgai trobą ir, rankomis mostyguodamas, aiškino:

— Taigi, brangūs kaimynėliai, nusibodo vienam gyventi. Reikia krosnį pakurti, reikia kiaulėms ėdalo nunešti, reikia varnas palesinti... Visko reikia!... Aš pats nesuspėju visur pripulti, o su tarnaitėmis šią gadynę sunku susikurti... Jūsų Domutė būtų geriausia talkininkė, — atrodė, kad pats Adomas pasiryžęs ir už piršlį šnekėti.

— Naja, kas nežinom, kas nežinom... Prašom sėstis, — Girdainienė, sausai krenkšdama, kvietė piršlius prie stalo. — Tik kažin kur ta mūsų Damė išėjo? Tur būt, pas Ilgius vakaruoti... Bėk, Juozai, pašaukti.

Adomo veide keisti šešėliai suvirpėjo, bet, susivaldęs ir nurimęs, nusuko kalbą apie ūkiškuosius reikalus.

Vakaras brido gilyn, o Domicės vis nebuvo. Piršlys Anupras nebeiškentęs ištraukė iš kailinių kišenės litrą degtinės ir, iškilmingai vidustalėj pastatęs, tarė:

— Reikia Kupos vandenėlio paragauti... Tiek to!... Jaunoji nepabėgs!... Sveikas, tėvai, sveiks, jauniki!...

Netrukus ant stalo susirado stambios riekės duonos, rusvi gabalai skilandžio ir dešrų. Tė-

vai, broliai, jaunikis ir piršlys ramiai šnekučiausi ir, laikas nuo laiko, sklidinas taureles lenkė.

Mes sušalome, ištisą vakarą palangėse besmaksodami, ir ėmėme šnabždėtis:

— O jos vis nėra!... Bieso nešta merga... Spiauk, Adomai, į viską ir eik namo... Adomai, ji neverta tavo puspadžio,—tarytum norėjome, kad ir mūsų mylimas „dėdė“ šį šnabždesį išgirstų.

Pagaliau, taip gal apie kokią pusiau vienuoliktą, įlervėjo ir Domicė. Gremėzdiškai apmuturta vilnone skarele, dėmėtu paltuku, nučiužusiu sijonu, kojas į didelius medinius įspyrusi, žengė porą žingsnių pirmyn ir, pamačiusi Adomą, susiraukė.

Motina tuojau pašoko nuo stalo ir, prie dukters prisviravusi, ėmė švelniai bartis:

— Negražu ligi vėlumos baladotis... Mes jau kuris metas tavęs laukiam...

— O ko jums reikia?... Šeštadienio vakaras — galiu ir ligi apyaušrių negrįžti, — piktai atkirto Domicė ir, prie skrynios nuėjusi, ėmė skarelę rištis.

Dabar ir piršlys savo trigrašį įkišo:

— Neširsk, Damute. Atėjom svarbiu ir rimtu reikalu... Jau mes, taip sakant, po truputį girkšnojam tavo vainikėlį...

Domicė pabalino akis, sukando lūpas, sugniaužė kumščius ir minučiukę vietoj sustiro, matyt, baisia pagieža ir pykčiu virdama. Pirmam

ūpui praėjus, energingai atkaukšėjo prie stalo, užkimšo jau ligi pusės nugertą litrą ir tyliu, dusliu, smaugiamu balsu prašvokštė:

— Važiuokit sveiki, iš kur atėję!... Man jūsų nereikia. Ko tas Adomas, lyg pikta dvasia, prie manęs prikibo? Keliaukit sveiki!... Piršliai atsirado!!...

Staiga žemė atsivėrusi, gal, nebūtų tokio išpūdžio palikus. Adomo veidas pasidarė tamsiai mėlynas, piršlys kvailai šypsojos, Girdainis kažką sumurmėjo, broliai, galvas nuleidę, staldengtės kutus gnaibė, motina prijuoste ėmė ašaras brauktis.

Tėvų ir brolių sielvartas suprantamas: Domicei pasipiršo smarkiausias ir geriausias apylinkės vyras, o ji jam į akis spiovė. Todėl Girdainis, iš pirmo smūgio atsigaivalėjęs, puolė prie dukters, stvėrė ją už plaukų ir, baisia jėga papurtęs, nesavu balsu sumaurojo:

— Kaip išdrįsai šitaip pasakyti?!... Tu esi ne mano duktė, o... Tu esi!...

— Tėvai, taip nereikia, — atgynė Domicę prišokęs Adomas. — Meilės varu neįgysi... Širdis neperkamas ir nemainomas daiktas. Sudie... Manau, Damutė dar kartą viską apgalvos ir galutinai pasakys, — „dėdė“ staiga nusigręžė ir silpnu žingsniu išlingavo pro duris. Paskui ji ir piršlys išdzimbino.

Mes vėl į Adomo darželį nušveitėme. „Dėdė“, ties kiemo vartais su piršliu tyliai atsisvei-

kinęs, įniūrino į trobą. Viduj, net nė kailinių nenusivilkęs, atsisėdo prie stalo ir galvą didelėse plaštakose panėrė. Taip parymojęs keletą minučių, staiga pašoko, išsiėmė iš kišenės pusiau nugertą litrą ir, jį ant stalo pastatęs, ėmė keistai žiūrėti į pūpsantį paviršių. Silpnutėj lempos šviesoje stikliniuose šonuose žaidė keisti šešėliai, triško vingiavingiai atspindžiai, raibuliavo skaidručio skysčio paviršius. Adomas, minučiukę pažiūrėjęs, pamažu paėmė butelį už kaklo, užsimojo (panašiai, kaip anuomet ripką) ir — sviedė į duris. Butelio šukės dzingtelėjo, gėrimas ištiško. Adomas dusliai, dantimis grieždamas, suvaitojo:

— Viskas baigta!... Taip ir mana meilė po velnių sutriuško!...

Paskui greit sugrįžo prie stalo ir vėl galvą į plaštakas įkniaubė. Mes pastovėjome, patrypėme palangę, pavarvinome nosis ir, nedrįsdami eiti į vidų „dėdės“ raminti, išsiskirstėme.

Atšokavo gegužė. Visuose pašaliuose glaudėsi žiedai, triško žalios gyvybės versmės. Adomas tebebuvo vienišas ir nelaimingas. Nei mūsų vaikiškos pramogos, nei šokėjų ūkavimai, nei armonikos aimanos nebeviliojo sugniužintos širdies, neberamino sopuliais verdančios sąmonės. Baigęs dienos darbą, susirangydavo ant suolo ir ištisas valandas stebėdavo gegužės vakaro žibuotą dangų.

Ir keistos keistesnės mintys siurbdavos į vargšo vyriškio smegenis: „Kažin, kas yra tie aukštybių švituliai? ... Ligaudų Jurgiukas, gimnazijoje mokslus einęs, sako, kad žvaigždės—didžiuliai ugnies kamuoliai ... Ugnies, tai ugnies, bet kas juos kursto, ir kaip ta ugnis neištyška?“ Ir Adomo sąmonėj suspindi paveikslas: didžiulis kamuolys, liepsnų liepsnomis pasišiaušęs, garų punduliais nuvainikuotas, žėri beribėj aklumoj.

O nauja mintis vėl knirkina širdį: „Gal ir gera tam kamuoliui. Kad taip visa žemė ugnim pavirstų ... Tada viskas suliepsnotų. Visa, visa ... Ir ašaros, ir skausmas, ir meilė, ir rūpesčiai. Ir būtų gera, gera ...“

Adomo pakaušis aiškiai nupliko, kaktoj stambios raukšlės įsibrėžė, krūtinė palinko, akyse keisti žėruliai švietė. Tačiau širdy, matyt, teberuseno mažytė kibirkštėlė vilties, nes Girdainių kiemo nesiliovė lankęs.

Vieną kartą Šilinių Domas, visos apylinkės australiežuvis, juokais paerzino:

— Kaip, Adomėl, už tavęs eis Domicė, kad trobos langai mažyčiai, ir dar tas jazminų kerėpla šviesą užstoja? Viduj visuomet prieblanda. Ė, brolyti! — žmoną gauti, tai ne agurką suvalgyti. Nori Domutės: iškirsk trobai sieksninius langus, padaryk didesnes duris, tada bus kita šneka.

Adomui šis pusiau juokais pasakytas patarimas į širdį kniosterėjo, ir po dviejų savaitių meistrai apie suknežusias trobos sienas triūsė.

Kai bolavo didelės durys, o stambūs langų kvadratai juosvais šešėliais rymojo, Adomo veide seniai beviešėjusi šypsena nušvito.

— Dabar turės eiti... Langai kaip miesto krautuvėse, ir durys plačios... — bevaikščiodamas po trobą, Adomas sau vienas murmėjo ir iš džiaugsmo rankas trynė. Priėjęs prie stalo, sustojo ir įrėmė akis į išsikerojusį jazminų krūmą. Jam pasirodė, kad jis užstoja saulę, ir be jo troba būtų dukart šviesesnė. Valandėlę pasvyravęs, šiurpų dalyką nusprendė:

— Tiek čia... Iškirsiu ir jį. Tada bus troboj šviesu, kaip bažnyčioj... Bet tada negalės atsisakyti... Supras, kad ne juokus krečiu, jeigu senąjį jazminų krūmą išdrįsau paliesti.

Jazminų krūmas buvo ne tik Adomo sodybos, bet ir viso kaimo puošmena. Pavasariais, kai šakų šakelės žiedų mariose paskęsdavo, negalėdavai atsigrožėti. Sena, pilkai nusamanojusi žiogų tvora, ornamentuotas rūpintojėlis ir didžiulis, didžiulis jazminų krūmas! O gi tų žiedų kvapas, tų vabalų zvimbimas! Tarytum visos apylinkės grožis ir gyvybė susimetė į vieną kampą žmogaus širdžiai ulbinti, sielai kerėti.

Sekmadienio popiečiais čia susirinkdavo vyrai papypkiuoti, moterys liežuvius palaidyti, jaunimas pašurmuliuoti.

— Sakyk tu man, didumėlis: už trobos sto-
gą aukštesnis! ... Aną pavasarį iš kažkurių ga-
lų į kaimą buvo užklydę „tamabylium“ dideli
ponai. Pastebėję šį kelmą, sustabdė mašiną, išli-
po ir patigrapavo, patigrapavo iš visų pusių ...
O paskui, sako, net laikraščiuose buvę atmušta.
Matyt, sviete reta tokių grožybių, — senis Nor-
vaiša, net palinguodamas, atvejų atvejais girda-
vo Adomo jazminų krūmą.

Moteriškos, eidamos į bažnyčią, būtinai nu-
silauždavo po mažytę šakelę ir ją, kaip didelę
vertenybę, į gėlių puokštės vidurį įsukdavo.

Bernai mėgdavo jazminais apsikaišyti ke-
purių matikus arba į švarko kišenėlę įsegti, o
mes „pipirai“ nedrįsdavome net nė mažiausio
žiedo nurėkšti: taip brangus ir mielas, toks pasa-
kiškai slėpingas rodėsi didysis žiedų krūmas.

Todėl suprantama visų kaimo gyventojų
nuostaba ir pasipiktinimas, kai vieną gražią die-
ną Adomas ėmė kirviu ramtyti susivijusias jaz-
mino pašaknes.

— Ta bestija Adomą visai iš galvos išvarė!...
Kas tai matė — tokį krūmą kapoti? ... Tat ne-
žmoniškas darbas! — tas pats Norvaiša ėmė
kreitėti ir spiaudytis.

— Einam, vyrai, perkalbėti ... Ko gera, dar,
gal kryžių sukapos ir visam kaimui Dievo baus-
mę užtrauks, — tarstėsi kaimynai ir, ilgai negai-
šuodami, Adomo sodybos link nukulniavo.

— Padėk, Die! ... Ką čia, kaimynėl, sugalvojai? — Taučių Gervazas mėgino švelniai kreiptis.

— Nieko ypatinga ... Iškirsiu senąją kerėplą — bus daržely daugiau vietos ir troboj šviesiau, — Adomas vienmarškine alkūne nusibraukė nuo kaktos prakaitą ir toliau pokšėjo.

— Bijok tu Dievo! — šokosi nekantruolis Norvaiša. — Kam tau tos vietos ir šviesos prireikė? ... Šis krūmas visam kaimui priklauso... Mes neleisim tokių kvailysčių daryti!

Adomas liovėsi kapojęs, išsitiesė, pasižiūrėjo į raukšlėtą senio veidą ir keistu, virpančiu balsu prašvokštė:

— Pamėgink neleisti! ... O kas jums darbo? ... Mano žemė, mano krūmas — ką noriu, tą ir darau.

Tat buvo pasakyta tokiu tonu ir taip pagrūmota dešine, kurioj didžiulis kirvis švitėjo, kad vyrams buvo aišku: „Pamėgink jėga sutrukdyti — gausi kirvapenčių į makaulę, kad net smege-nys ištikš“.

Adomas toliau kapojo, vyrai tylėdami skirstėsi namučių. Norvaiša, vidury pulkelio kuprin-damas, bambėjo:

— Atsiminsit mano žodį: su Adomu geruoju neišeis ... Ta ragana pabaigs jį iš galvos varyti ... O buvo toks linksmas ir smagus vyras, toks juokdarys ir vaikų bičiulis ...

Nieko negelbėjo nė nauji langai ir didžiulės durys. Domicė dar kartą atmetė Adomo piršlybas ir jau rimtai ruošėsi už Užubalių mylimojo tekėti. Adomas galutinai sukniužo, nusiminė ir žmonėse veik nebesirodė. Domicės numylėtinis, stambių kaulų, nemitrus, plačių lūpų, žvairų akių bernas, po Žolinės išsinuomojo Pikelio trobą su kalve ir gana dažnai ėmė lankyti Girdainių kiemą. Pagaliau buvo visam kaimui žinoma, kad sekmadienį prieš Visų Šventus įvyksiančios Domicės vestuvės. Adomas niekur nebesirodė, su nieku nesišnekėjo ir atrodė, kad ėmė bijoti žmonių ir viešumos. Net ir su mumis „varliūzais“, kurie taip neseniai buvome jo geriausi bičiuliai, vengė susitikti.

Mūsų vaikiškos širdys kažką negera nujautė, todėl pasiryžome Domicės vestuvių sekmadienį Adomą pasekti.

Kai tik vestuvinių vežimai iš kaimo išskambėjo, susirinkome ties „dėdės“ kiemu. Kurį laiką visoj sodyboj nė nečiukšt — tylu tylu. Pagaliau sugirgždėjo prieangio durys, ir iškubrino Adomas. Nutriušusiais kailinukais apsitempęs, suglamžytą kepurę ant akių užsmaukęs, išbalusiu veidu, įdubusiomis akimis — atrodė, kad visu puskapiu susenėjęs. Mes nepastebėti šmukštelėjome į patvorį ir pro žiogrų plyšius ėmėme dar stropiau sekti. Vidukiemy valandikę pastoviniavęs, nulingavo į diendaržį. Pro atviras tvarto duris aiškiai buvo matyti, kaip Adomas įėjo

į arklidę, apkabino juodžio kaklą, priglaudė galvą, ir—ašaros raukšlėtais skruostais pasipylė.

— Viskas baigta!... Jau daugiau tavim nebejodinėsiu ir nebearsiu. Sudie!... Greit turėsi naują šeimininką, — Adomas, ašaras kailinių rankove nusibraukęs, paglostė karčius, nuglamonėjo galvą, pabučiavo į šnerves ir į karvių galą nusvyravo. Atsisveikinimo su karvėmis, avimis ir kita smulkme nematėme. Netrukus Adomas vėl diendaržy pasirodė. Iš čia nukirvino į svirną, išsinešė sieką pačių gerųjų kviečių ir, virpančia sauja žerdamas grūdus, po nosim murmėjo:

— Tai jums, gerosios bičiulės!... Paskutinį kartą kaip reikiant prisivaišinkite. Likit sveikos ir laimingos... Jums paukščiams bepigu žemėj gyventi: jums kentėti niekad nepriseina. O jeigu ir reiktų—verkti nemokat... Jūs laimingos...

Išbarstęs kviečius, sieką atgalia ranka numetė į priesvirnį, pasiėmė ant vartų stulpo kabojusias vadeles, įkišo jas į kailinių užantį ir smulkiu, pavirtuojančiu žingsniu į pakluones nuskubėjo. Lygiai kaip žmogus, nešąs be galo sunkią ir kietą naštą, skuba kuo greičiausiai pasiekti podėlio vietą.

Be žodžių, be gudriagalviavimų, į mūsų galvas topterėjo aštri mintis: „Adomas skuba į mišką galo pasidaryti“.

Instinktyviai pašokę, metėmės paskui.

„Gelbėti!... Kaip nors išgelbėti!“ — kad ir, palyginti, kvaišoj sąmonėj dygterėjo skardus pasiryžimas.

Adomas, „pipirų“ visai nepastebėdamas, tuščiomis ražienomis šveitė miško link. Mes, išsižioję, kumšteliu pašoniuose prispaudę, paslui nėrėme. „Dėdė“ juo toliau, juo labiau didino tempą, sakytum pasiutėlis skausmas, širdy nebetverdamas, kvaišino sąmonę: „Greičiau... greičiau!... Paskubėk... Dar keliolika minučių, ir visa pasibaigs“.

Žinoma, spaudėme ir mes, pasiryžę Adomą, kad ir paskutinį momentą, žūt būt, sustabdyti.

Ties pačia pamiške pasivijome. Pirmas už skrebučių skverno pačiupo Benušiukas. Aki-mirksniu ir visas pulkelis puolėme atakuoti: du apkabinome kojas, du griebėme už rankų, trise kibome į krūtinę, penkiese už skvernų tempėme atgal. Kaip puolėme, taip ir prilipome be žodžių, tik stambios ašaros blakstienose sužvilgo ir pamažu ėmė skruostais risti.

Adomas, taip ūmai ir įspūdingai užpultas, nė nemanė priešintis. Keistai aiktelėjęs, stvėrėsi rankomis už galvos ir vietoj sukniubo. Mes atšokome ir, tiršta grandine aplink susigrūdę, vėpsojome.

Pirmam įspūdžiui sutirpus, „dėdė“ pamažu atsikėlė ir virpančiu balsu kreipėsi:

— Tai ir jūs čia?... Nenuoramos!... O ko jums reikia? — Negalite namie sėdėti?

— Ne, neleisim!... Tam ir atsivijom tave!... Tu, dėdule, nuo mūsų niekur nepabėgsi, — Benušukas aštriai atkirto, o mes, tvirtai rankomis susikibę, dar arčiau prilindome.

Minutėlę įtempta, nejauki tyła. Pagaliau vėl kažkuris įsiterpė:

— Sugrįžk, dėde... sugrįžk ir būk mūsų bičiulis... Vėl eisime veltynių, mušim ripką, lesinsim varnas, rūkysim... Užmiršk ją, Adomai... Ji tavęs neverta... Tu gausi tūkstantį kartų geresnį!...

Adomas valandėlę sustingo. Staiga susvyravo, užsidengė plaštakomis veidą ir pravirko... Kaip kūdikis, kaip gatvės vargdienis, kaip apleista našlaitė, pravirko sodriomis, karštomis ašaromis.

Išsiverkęs, purvina skepetaite nusišluostė akis, tyliai atsiduso ir virpančiu balsu tarė:

— Dėkui jums... Jūs mane išgelbėjot. Aš buvau apkvaišęs... aš buvau proto nustojęs... Dabar aš vėl grįšiu pas jus... tiktai pas jus. Jūs būsite mano geriausi bičiuliai... Gaila iškirsto jazminų krūmo... Ragana buvo akis apkerėjusi!... Dabar atsivėrė akys, ir aš vėl išvydau pasaulį, — „dėdė“ tvirtu, pilnu pirmąsios energijos žingsniu per rugienų plotus pasuko kaimo link.

Iš visų pusių apspitę, mes mataravome iškeltomis galvomis ir linksmai šypsodamies.

— Vyrai, punktą, — kažkuris sumanė.

— Vyručiai, dainą! — atsiliepė kitas.

— Užtraukit... padainuokit... Su daina bus smagiau grįžti, — švelniu, virpančiu baritonu paragino Adomas.

Veidai surimtėjo, akyse naujas blizgesys sutyvuliavo. Atsikosėjome, išsišnypštėme ir užtraukėme. Dainavome, kaip niekuomet ligi šiol. Vieni spiegiančiais balseliais cypėme, antri bosavome, tretį, gergždžiančių, užkimusių kakarinių savininkai, dievaži ką šaukėme. Mums rodėsi, kad ir vandeniui pažliugusios ražienos, ir ūkanoti horizontai, ir nuoguose soduose susigūžusios kaimo lūšnelės mūsų daina žavisi. Todėl ir plėšėme nepailsdami, neužsileisdami.

„Dainuokit, mergelės — žalios jūsų rūtelės!“ — tuščių laukų nykumoj skambėjo rangytinė melodija; „Dainuokit, berneliai, žvengia jūsų žirgeliai!“ — kitą posmą pakartojo rudens skraistėmis nuliūlusios pakluonės.

Adomas, mielasis mūsų vaikiškų pramogų bičiulis ir vadovas, žingsniavo vidury pulkelio rimtas, ramus, nušvitęs, tik blakstienų kampečiuose keletas dar nesuspėjusių nudžiūti ašarų blizgėjo.

Pasiekus kaimo pakluones, daina dar skardžiau suskambėjo.

Ežerų krašte

I.

Bangos, bangos, bangos... Tūkstančiai bangų. Ant pušyno pilnatis, o ežere bangos. Ar ne pasakiška? Tyliai užčioja valtelė, dar tyliau tvaksi irklininko širdis. Nė garso — tik irklai mėnulio deimantais švitruoja. Pirmyn, pirmyn — į ežero vidurį. Ten. Krantai nyksta ūkų prieblandose. Trys pasauliai — dangus, ežeras ir plastanti širdis. Viskas nauja. Įkyrėjusias gyvenimo smulkmenas krantai pasiliko. Kaip slėpinga vidunaktį vidury ežero! Tie mėnesienos monai taip ir masina į bedugnę. O tie monai, monai! Argi dėl jų sudie pasakyti žvaigždėms, ežerui, vidunakčiui ir gilyn, gilyn... Fu! — net šiurpas nukrato. Užsimąstai. Samonėje švysčioja ežero nimfų šešėliai... Tos mergelės, geltonkasės vilioklėlės... Tat pasakos. O gal.... gal mėnesienoj išsivingiavę monai jų pareigas eina. Juk tie bangose žvilgą žėručiai tokie įdomūs taip vilioja, tokie slėpingi. „Čiū-

čia, liūlia, čiūčia!“ — užmik, sapnuok, džiaukis, nes tiek daug gyvenime kartybių, o taip maža puikių valandų, kurios išvargusią širdį reginiais nuskaidrina. Ir taip maža būna ramių vidunaktių, ir ne kasdien ežeras su mėnuliu flirtuoja, ir ne dažnai mielosios ūkanos realybės krantus užtemdina.

„Čiūčia, liūlia, čiūčia“ — miegok kaip kūdikis ir sapnuok kaip kūdikis mėnesienos vidunaktį vidury ežero.

II

Įdomu žvejoti ežere. O ypačiai naktį. Įmirkusios rankos traukia virves. Kaip koks vandens slibinas kanapinis tiklas, tūkstančiais nasrų išsižiojęs, įlinkį supa. Nuo paviršiaus ligi pat dugno. Traukia. Dar judriau tvinkčioja rankų gyslose kraujas. Tamsios akys stebi tamsias gilumas, iš kurių pamažu, pamažu išsineria tinklo sparnai. Pliaukštelia kilpose lydeka, daužosi kanapių pinklėse ešerys, o tvirtos rankos greičiau ir vikriau tinklą tempia, akys tamsiau ir godžiau žėri. Naktis tyli, ramutė — žuvies užtenka. Ir širdžiai miela palieka... Ypačiai, jei smulkutyčiai rūkai draikosi, jei ir lakštingalos nepatingsta krūmuose paulbuoti. Žvejys klauso. Momentą užmirštas ir tinklas ir valtis. Iš ano kranto rūkų atplaukia melodija. Ne paukštelio krūtinėje gimusi, bet išsiilgusios sie-

los liūdesio posmais sukurta. O žvejui daina daug reiškia! Nemažiau kaip žuvis, kaip tinklas, kaip ežeras. Jis klauso, klauso ir įsiziūri į tolumą. Veidai dar labiau nubąla, lūpos nuskaisti, akys patamsėja. Jis nebevaldo valties. Slėpiningos vandenų srovės laivelį šonais kreipia, tolyn varo, tinklai netvarkingai į gelmes skęsta, o žvejys tebesiklauso... Graži daina gražiais pakrančiais aidi, tamsus žvejys tamsiomis akimis kažką tolybėje vaizduojasi.

III

Žiemos pavakarė. Visur šarmota. Lauko keliu prašvilpia rogės. Pamiškėje šuo amsi. Kalnelis beržais apaugęs. Seniai jie čia rymo. Dešimtis metų. Aš juos dažnai matau. Vis kitokius. Pavasarį sprogstančiais pumpurėliais jie saldžia sula ima kvepėti. Vasarą jų paunksnyje guli ir žiūri aukštyn arba dairaisi į šalis. Pro žalių lapų tankų žvaigždyną spindi horizontų aukštybės, slankinėja kelios debesiūkščių garbanos. Miela. O naktį, sako, ir žvaigždės rasų žiburiuose žaidžiančios. Kai vėtra užėina, ir beržai neramūs. Jų ypatingos raudos net į kambarį veržiasi. Liūdna ir baugu lieka, kai girdi rudens naktį belapius beržus kalne užaujančius.

Bet šiandien beržai ramūs. Tyliai suglaudę šarmotas šakas, susilenkę rymo. Gal liūdi, gal

verkšlena, gal, meldžiasi. Ne mums įspėti šarmotų beržų paslaptis. Lipu aukšty. Prie beržų. Viršūnėje. Vakaras tamsyn. Aš vienas beržų tankumyne. Ir visi nulinkę, nulinkę... Pakeliu galvą aukšty, išsitiesiu ir įsmeigiu akis į vakarus. Ritmingai, saldžiai atplaukia iš artimojo bažnytkaimio vakarinė malda. Varpai meldžiasi. Susimąstau. Taip tylu, taip visur šarmota, taip beržai susilenkė, taip gryna širdis pamažu plaka. „Dan, dan, dan“ — paskutiniai posmai sutirpsta už beržyno. Lipu žemyn. „Labanakt jums, šarmoti beržai, kai vėtra užeis, jūs daugiau neberaudokit, nes jūsų rauda prasišverbiam pro visus langus į mano kambarį. Liūdnam, baugu palieka. Nebenurimstu“.

IV

Sėdėjome trise ant piliakalnio. Žiūrėjome į rytus. Buvo pirmosios pavasario dienos. Laukuose žmonės krutėjo. Prie upokšnio prunkštė arkliai. Ežere narai nardė. Mes tylėjome. Staiga nuo pušyno pusės pakilo būrys varnų. Jos kranksėdamos ore popietinius manievrus darė.

Kažkur kažkas kažin ką sušuko. Žiūriu į Antaną ir pastebiu, kad jo veidas niaukiasi. Be žodžių suprantu: mes žiūrime į rytus. Ten, kur trys aukštos eglės pamiškėje rymo, su šautuvu slankinėja lenkų sargybinis. „Viens, du, trys!“.

„Viens, du, trys!“. Išdidus, rūstus. Ko jam reikia? — Jis saugo lietuvių žemę . . . saugo žemę — cha, cha, cha! . . . Ko jam reikia? Žiūriu — Juozo kumščiai dreba, Antano akys liepsnoja . . .

Sėdime ant piliakalnio, žiūrime į rytus. Vis girios, girios. Aukščiau, žemiau, vėl aukščiau. Kalnelių pakopos. Ten pagiriais visas ežeras išsirangęs. Jo pakrantėse mūsų lakštingalos tiruliuoja, jo gilybėse geltonieji karosai laisvai nardo, jo lelijose linksmos peteliškės sūpuojasi, linguojasi. Jo pakraščių gyventojai lietuviai lenko sargybinio durtuvu perskirti . . . Kaip išalkę vanaigai žiūrime į rytus, į aną ežero pakrantę ir mąstome.

Kaime triukšmas pakilo. Būrys vaikučių viename kieme suskardeno. Supratome — pertrauka. Kaimo mokykla tarp medžių duluoja. Dar labiau žiūrime į rytus. Ar iš ten nesuskambės linksmas vaikučių klegesys, ar tenai nežvangės mokyklos skambutis? Veltui. Ten tylu. Tik prie trijų pamiškės eglių vaikštinėja lenkų sargybinis — „viens, du, trys!“, „viens, du, trys!“.

V

Prie kiemo vartų kryžius. Po kryžium die-medžio krūmelis. Pagal tvorelę lelijų žiedai žydi. Palangėse nasturtų viršūnės aukštytyn stiebiasi. Prie saulės, prie langų! O kaip ten gera! Ten ir ža-

li vijokliai. Jie net lūšnos pastogę vainikuoja. Kampe rožės susispietusios. Kvapu. Įeik, apsižvalgyk, pakvėpuok. Skaistūs, tik vakar gimę žiedai, gėlės ir senas, senas kryžius. Koks kontrastas, bet sykiu ir kokia harmonija! Juoda naktis. Aukštybėse pilna žvaigždžių. Rasoja žiedai. Ir samanotas kryžius tarytum labiau susimąsto.

Suskamba daina. Naivi, nuoširdi, skaistutė. Tolyn, platyn. Ji apglobia juodą naktį, patamsių akiračius ir sukniubusius gėlių krūmelius. Daina! Kas gali būti gražiau žvaigždėtą vakarą prie samanoto kryžiaus? Svajonės? Jos, lyg tie paežerių rūkai, slapčiomis ringuojasi kalnelių gausybėje, bet jos kurčios, nematomos. Širdies bangas tik širdis tesugauna. O dainą — visos apylinkės išgirsta. Jų posmai, tai rytmetinis ir vakarinis varpo liūliavimas. Jos nuolat naujos, nuolat dieviškomis galiomis siūbuoja, jos supina nebūtį su būtimi ir tos nuostabiosios sintezės padariniais tylus stebuklus tyliose krūtinėse brandina.

*

Mielas skaitytojau, daug gražybių yra tame krašte neaprašomų, neatvaizduojamų, tiktai širdimi teįjuntamų, tiktai sielos slėpiningiausiomis galiomis tepergyvenamų. Žalsvuose ežeruose žalių pušynų šešėliai, melsvuose akiračiuose melsvų tolybių siluetai, medinėse lūšnose tamsių akių spindesiai daug, vai daug byloja apie tą, nors vargingą, bet gražų ir įdomų šiaurės rytų Lietuvos kampelį.

Nebaigta pasaka

Trapučių kaimas prieš penkerius metus išsiskirstė vienkiemiais. Laukuose ir pamiškėje spoksojo naujos sodybos, o kaimovietėje išmėtytos akmenų krūvos, krosnių liekanos ir seni samanoti sodai būtajį gyvenimą žymėjo. Ūkininkai džiaugėsi nauja santvarka: darbas spartesnis, gyvuliai vietoje, ir žmogus, kitų nevaržomas, gali ant savo sklypo įvairius bandymus daryti. Nesidžiaugė tik Martynas. Tas senis žilagalvis, jau septyniasdešimt metų kaimo bendruomenėj išgyvenęs, naujoj sodyboj jautėsi, lyg iš vandens ištraukta žuvis, lyg žilis ąžuolas, apkapotomis šaknimis vos vos besilaikęs.

Birželio vakaras. Iš rytų pusės naktis juodu sparnu kyla, saulėlydžių vilnėtuose debesėliuose tirpsta. Sūnus Jonas meta aręs pūdymą, iškinko arklį ir nuveda į dobilieną. Apvalus bėris godžiai puola jaunučius, sultingus, rasotus dobilus ir, galvą nunėręs, žingsnis po žingsnio prisartina prie griovio krašto. Martynas sėdi priešvirny, flegmatingai papsi apskrudusiais kraštais

pypkę ir skaudama širdim prisimena anų metų vakarus, kada viso kaimo bernai į Epušotą nakties jodavo. Būdavo, privilks žagarų, užkurs laužą — vienas gražumėlis: ugnies gauruoti liežuviai šakų šakomis rangosi, dūmų punduliai aukštybėse nyksta, žiežirbos, net papyškėdamos, viena už kitą aukščiau išnerti taikosi. Ogi tų juokų ir smagaus triukšmo! Ir taip ligi vidunakčio, kol miško medžių lopšinė užliūliuodavo jauną sąmonę, ir miegas įvargusius sąnarius bei raumenis poilsio saldyste sutvarstydavo. Dabar to nebėra. — Dabar niekuomet Epušote nebeskamės naktigonių dainos ir juokai, niekuomet laužo pašvaistė nedrums vidunakčio ramybės, niekuomet slėpinga lopšinė netars ritmingam įvargusių artojų kvėpavimui. Seno Martyno giedros akys neaiškiais šešėliais niaukiasi, išdžiūvusios lūpos į skausmo pozą stingsta, reti aptrupėję dantys vis tvirčiau ir tvirčiau juodą kandiklį spaudžia.

— Ei, dėdule, prašom pas mus į talką — šiandie kuliām, — kviečia senį Marytė, kaimyno Baltraus duktė.

— Dėkui, dukrele, nebegaliu. Kur čia man su senais kaulais prie jūsų motorų ir kitų mandrybių... Aš ir artyn bijau eiti: rodos, tuoj įtrauks ir sutriuškins...

Martynas sėdi prie lango ir žiūri į Baltraus kluoną. Prie klojimo durų stovi motoras, už jo kyši rusvas kuliamosios mašinos liemu. Aplink

šmišeliuoja žmonės: jo sūnus, ant lentų tiltelio stovėdamas, glėbiais grūda į birbiančius nasrus miežių pėdus, kaimynas Baltrus tempia maišus į vežimą, o stirnakoję Marytė net sušilusi braškančių šiaudų glėbiuose ant stirtos spurda. Mašina nežmoniškai dūksta. Žviegiančiais dantimis sugriebusi naujus pėdus, unksčia, vaitoja, iš įsiutimo virpa, tarytum norėdama brandžias varpas į pelenus sumalti. Auką prarijusi, vėl šiurpiai kaukia, vėl, alkanus dantis galąsdama, naujo grobinio tyko. O tas motoras, tai tikrai velnio išmislas: pasuks vieną suktuką, pasuks kitą — surėks nežemišku balsu, nusičiaudys benzinu dvokiančių dūmų kamuoliais ir, dusliai vaitodamas, ims švilpiančią ratą sukti.

Senis, valandikę pasmaksojęs, lėtai atsikelia ir nušlitiniuoja ant krosnies. Bando užmigti, bet negali: kuliamosios mašinos kurtus trenksmas skverbiasi į ausis ir gimdo praeities vaizdus. Martynas prisimena suodinas jaujas su aibėmis vaiduoklių, prisimena šaltas advento aušras, kada spragilų čežančios sutartinės klojimų aslose skardendavo. Jam kažko ilgu ir be galo graudu palieka. Rodos, tie prisiminimai beldžiasi į suvargusią širdį ir tyliai kužda: „Vis dėlto be tų motorų ir mašinų žmonės laimingesni buvo... Juk tie alkani žviegią dantys taip lengvai gali ir ranką sutriuškinti. Ne tik ranką, bet ir visą žmogų... O gi benzinu ir alyva dvokias motoras ar gali atstoti jaujos krosnį, vakarais židinio žarijo-

mis bežėruojanti? Kūlikės šiurpus urzgimas ar prilygsta spragilų sutartinėms?”

Martynas vartosì nuo šono ant šono, bando užmigti, o kuliamosios mašinos kurtus trenksmas skverbiasi į nužilusią makaulę, siurbiasi į daug sielvartų perkentusią širdį ir persunkia snūduriuojančią sąmonę.

Pavasaris iš juodžemio žalius daigus vilioja. Pakrūmėse sniegulėlės ir ožkabardžiai žydi. Senelį suima saldus svaigulys: jauna gyvybė, matyt, į senus kaulus sruvena. Jis panūsta aplankyti kaimovietėj likusį sodą. Ten greičiausiai agrastai susprogę, o kriaušės ir obelys bando pumpurus lukštenti. Gal per žiemą koks medis sušalo, gal reikia išdžiūvusias šakas nupiaustyti, gal kaimynas Jurgis, dabartinis sodo savininkas, užmiršo kelmus apkasinėti. Ir Martynas susikūprinęs lauko takeliu kaimovietės link kiūtina.

Patvory kalasi apynių daigai. Senis valandikę pasigroži gajaus augalo šviesiai žaliomis viršūnėlėmis ir pasilenkęs ima nagais purenti drėgną, puvenomis kvepiantį dirvožemį. Pradrąskęs šaknėtą sluoksnį, išrenka apipuvusius dilgių lapus, iš kažkur atsiradusias molinio ąsočio šukes ir kitą šlamštą. Apžiūrėjęs, apipuoselėjęs visus kelmus, atsisėda ant čia pat rioksančios akmenų krūvos. Jam apyniai ypatingai patinka. Silpnutis diegelis, žaliu vijokliu ištįsęs, aplink kartelę rangosi ir, šiurkščiais lapais pasipūtęs, rudeniop stambiomis spurgomis kvepia. O tro-

boj kvapas dar aštresnis, dar maloniau nosį kute-
 tena. Martynas, būdavo, apynojų krūvą apsiver-
 tęs, pamažu, savotišku iškilmingumu skina spur-
 gą po spurgos ir nušvitusiu veidu pasakoja sū-
 naičiams nepabaigiamas istorijas iš anų metų gy-
 venimo. Todėl ir vienkiemio sodyboj pasodino
 keliasdešimt kelmų. Bet ten, tuščioj palaukėj ant
 kartelių raizgydamies, apyniai nesudaro tokio
 gražaus vaizdo. Ne, jiems reikia dilgių ir builių
 priaugusio patvorio, vyšnių užuovėjos, ypatingo
 puvenų kvapo. O visa tat vienkiemy neįmanoma.
 Sūnus griežtai prieš dilges ir builius nusistatęs:
 esą tat nenaudingos piktžolės, alinančios dirvo-
 žemį. Sūnaitis, keturiolikos metų bamblys, net
 išdrįsta tvirtinti, kad apynių visai neapsimoką
 auginti: kažkur skaitęs, kad pigiau išseina iš
 krautuvės pirkti. „Et, šių laikų žmonės!... Jie
 pasiryžę už pinigą ir sielą parduoti. Neapsimoka,
 nenaudinga!... O kad gražu, kai tarp vyšnių
 šakų išsirangę rusvi virkščiai stambiais lapais
 mirga, kad gelsvos spurgos ypatingai kvepia —
 jiems nesvarbu“, — liūdnai galvoja Martynas,
 gestanti žvilgį į gležnų daigų viršūnes įsmeigęs.

Kitame patvory avietės susimetusios. Ir jos
 rusvus lapelyčius iš pumpurų kaišioja. Senelis
 apžiūri kiekvieną krūmą, apravėja, pataiso per
 daug sukniubusį stiebą. „Džiaukitės pavasariu...
 Gal per žiemą nemaža šalčio prikentėjot. Džiau-
 kitės ir žydėkite laimingos. Vasarą ateisiu su sū-
 naičiais uogauti“, — šveplu balsu kalbasi Mar-

tynas su mylimais krūmais. Saulė nuplieskia raukšlių išvagotą veidą, tykštelia žiupsnį spindulių į sulinkusią krūtinę, žaidžia apskritais šešėliais naginių apivaruose.

Kol apžiūri agrastų krūmus, aplanko kiekvieną obelį ir kriaušę, ateina vakaras. Drėgna vėsuma ima kaulus gelti. Martynas susisagsto kailinius ir nugūrina namučių link. Vidulaukėj atsigręžęs apsiblaususiu žvilgiu žiūri į sodą. Trumparegės akys aukštesnių medžių siluetus tesugeba įstebėti. Sodas, senas mylimasis sodas, susilieja į neaiškiai duluojančią masę. Martynui kažkoks kamuolys gerklėj užspringsta. Kamuolys didėja, apima visą krūtinę, gniaužia kaklą, gnaibo širdį, iš akių ašaras spaudžia. Senis virpančia dešine nusiima aptriušusiomis pakutromis kepurę ir moja melsvuojančio sodo link: „Sudie! ... Likit sveiki! ... Džiaukitės pavasariu, laimingai sprokit ir žydėkit! ... Sudie! ...“ Kamuolys ištirpsta. Lengva ramybė aplieja širdį ir sąnarius. Senelis staiga apsigręžia ir energingu žingsniu nugūrina į vienkiemio sodybą.

Pašalėj ant lentų prikrauta pamidorų. Gelsvai rusvi vaisiai baigia sirpti saulės atakaitoje. Gražūs obuoliukai spindi ryškiomis spalvomis, dangstosi šešėlių pusračiais. Ant priebučio slenksčio sėdi Martynas ir deda grėbliui naujus dantis. Šalia jo ketverių metų sūnaitis skiedrelėmis žaidžia. Į kiemą staiga atskrenda aštrus birzgimas. Sūnaitis pakelia galvą ir žydriomis akutė-

mis į mėlynę spokso. „Seneli, seneli, laplanas sklenda!... Laplanas!...“ — rodo pirštuku į klojimo šelmenį. Martynas žiūri šen, žiūri ten, bet jo trumparegės akys tik neaiškiai mėlynumą temato. „Seneli, koks didelis, didelis!... Kokie glažūs spalnai!“ — krykščia sūnaitis, džiaugsmu spindinčiomis akimis sekdamas netikėtą oro svečią. Dabar ir senelis pastebi. „Taip žemai skrenda biaurybė... Nebijo nė sprando nusi-sukti“, — užkimusiu balsu murma Martynas ir, dar kartą akimis dėbtelėjęs, ima naują grėbliadantį drožti. Jam šios keistenybės nepatinka. Neaiški baimė ir šaltas šiurpas nupurto senus kaulus, išgirdus sausą, aštrų motoro dūzgimą. Jis netiki, kad be tamsių jėgų, atseit be piktų dvasių, pagalbos žmogus paukščiu skraidyti galėtų. „Gera seni žmonės sakė, kad paskutinio teismo diena artinasi... Ne prieš gera, ne prieš gera tos visos mandrybės!“ — liūdnai mąsto pasilenkęs Martynas. Sūnaitis plasnoja rankutėmis ir skardžiu balsu mėgina imituoti motoro ūžesį:

— Ū, ū, ū!... Ū, ū, ū!... Seneli, kai būsiu didelis, il aš laplanu sklaidysiu! Ū, ū, ū!...

Lauko keliu virtuoja klegantis būrelis. Trys paaugliai ant pečių užsidėję kastuvus, dvi mergikės su grėbliais, penki, kokios dvylika metų vaikiščiai, popieriniuose maišeliuose neša sėklas. Kiti dykomis dzimbina. Visa draugė įtemptai šnekučiuoja.

— Pone mokytojau, aš vakar pasėjau džiujų ridikėlių, o mano brolis Algis ir pamidorų pasodino, — giriasi šviesiaplaukis Vincukas, žydrų žvilgį į išbalusį mokytojo veidą įrėmęs.

— Mes jau cukrinius žirnius padiegėm!...

— Mūsų raudonosios morkos dygsta!...

— Man tėtė davė sklypelį daržo salotams sodinti!...

— Petrukas užmiršo uždaryti narvo dureles, ir pats didysis triušis išbėgo. Tur būt, į mišką pas kiškius pasisvečiuoti nurūko!... Cha, cha, cha! — linksmi aidai atskiri posakiai, kryščia vaikiškas juokas, žėri giedrios akys. Mokytojas, vidury būrelio rimtai linguodamas, čia vienam čia kitam atsako, pasmaukia ant akių skrybėlę, įsipina į gyvąją jaunųjų kalbą. Išblyškęs veidas džiaugsmo siluetais virpa, tamsios akys malonia šviesa spindi.

Būrelis, keletą vingių papieviais takeliu pasukęs, sustoja ties vienu sklypu. Vadovas pasiskirsto darbą, užduoda kiekvienam uždavinį, aiškina, kaip, kur ir kokias sėklas sėti. Kelios dešimtys akių į mokytojo veidą susmigusių, tarytum trokšdamos kiekvieną žodį, kiekvieną gestą praryti. Po kelių minučių krūva darbininkų po sklypą išsiskirsto: vieni lysias kasa, kiti grėbliais grumstus trupina, tretį, paežį susimetę, sėklas žiūrinėja. Mokytojas, vasarinį paltą patakėję palikęs, su mažaisiais sėklas rūšiuoja.

— Padėk, Dieve!... Na, ir netingi tamsta tokią gražią dieną su savo šeimyna po dirvą gūrinėti? — stambia, gausiai plaukais apžėlusią ranką ištiesia kaimynas Jurgis.

— Taip, taip, pone mokytojau, kiti laikai atėjo, — sunkiai kvėpuodamas džiaugiasi Jurgis, šalia mokytojo ant velėnų kupsto atsisėdęs. — Dabar bepigu augti ir dirbti. O mus ar mokė kas?... Ligi aštuoniolikos metų su karvėmis po mišką, vėliau prie arklo ir dalgio... Gi šian die — kiek tų visokių laikraščių ir knygų, kiek tų mokyklų ir kursų... Kad ir aš pats — amžių baigiau nugyventi, nieko nežinodamas apie pamidorus, salotus ir kitas mandrybes... Mes baigsime vargti, užtat mūsų vaikai, jei Dievas duos, galės šviesiau gyventi, — ir Jurgis pilku žvilgiu seka jaunųjų ūkininkų darbą, širdy džiaugdamasis naujais laikais, nauja mokykla ir nauju mokytoju.

Martynui jaunieji ūkininkai ne prie širdies. Jis jau iš pirmų dienų su sūnaičiu ėmė ginčytis.

— Seneli, be reikalo pyksti, kad aš pamidorus sodinu, nes jie yra skanus ir maistingas valgis,—įrodinėja Antanukas, laistydamas stambius, tamsiai žalialapius daigus.

— Valgis!... Rado man valgį!... Tegu šunes ima tą skanumą — dvokia, kaip kažin kas, glitūs viduriai... Jums viskas skanu ir maistinga, kas nauja, nežmoniška... Man rodos, kad jūs iš didelio rašto baigiate išeiti iš krašto...

Dar labiau niršo Martynas, kai vieną popietę sūnaitis ėmė triušiams narvus kalti.

— Tai vis jūsų mokslas taip daro! — piktai bamba senis, skaptuodamas klevinį šaukštą. — Beširdžiai! ... Sugaus laisvą žvėrelį ir įgrūs į kokią dėžę ...

— Seneli, juk triušiai, urvuose begyvendami, padaro daug žalos ir patys žūva nuo įvairių nenaudėlių. Čia jiems bus daug smagiau ir laisviau.

— Smagumą rado! ... Tau būtų labai smagu, jei paėmę į dėžę uždarytų.

— Bet jūk triušis ne žmogus.

— Ne žmogus, tačiau jam laisvė dar brangesnė ...

Žiemos vakarais į jaunųjų ūkininkų susirinkimus ateidavo ir pašaliečiai. Seniai, per paskaitą ar referatą paspoksoję, eidavo į šeiminingą butą ir ligi vėlyvų išnaktų prasišnekučiuodavo. Jaunimas prašydavo mokytoją po susirinkimo leisti pašokti. Šeštadienių ir sekmadienių vakarais visas namas švitėdavo gelsvais langų kvadratais. Mokykla ėmė pavaduoti naktigonės laužą ir prirūkytus, prakaitu permirkusius vakaruškų vakarus su kortomis, šiurkščiais posakiais ir užkampių ciniškais anekdotais. Kortas, pasiutusį polkos svaigulį ir nepraustos burnos alkanas mintis pakeitė radijas, knygos, laikraščiai, patriotinės dainos, smagūs, sąmojingi juokai.

Martynas visą laiką vengė mokyklos ir tų suejimų. Vieną šeštadienio vakarą jis kažkuriuo reikalu nuėjo pas kaimyną Jurgį, kuris buvo panašių sueigų didelis mėgėjas. Apšnekėję dienos reikalus, užsirūkė. Už lango rymojo snaigėmis nusagstytas žiemos vakaras, trobos ertmėj tabako dūmai keistus zigzagus flegmatingai ringavo. Jurgis įkalbėjo Martyną nueiti į mokyklą:

— Pabūsi valandėlę ir, jei nepatiks, galėsi išeiti.

Senis, kiek pasipriešinęs, pagaliau sutiko, ir po valandėlės abu kaimynai girgždančiu patvorio taku mokyklos link nugūžino.

Martynas atsisėdo tolimiausiam kamputy ir, galvą tarp kailinių apikaklės įtraukęs, ėmė bailiai žvalgytis. Jis mokykloje pirmąsyk, todėl kiekviena smulkmena ypatingai domėjosi. Sienos nukabinėtos paveikslais. Prieky didelė juoda lenta. Ties lenta kabo vytis: ant balto žirgo raitelis, kažkam užsimojęs, per raudoną dangų skrenda. Toliau visa eilė vyrų. Vieni barzdoti, kiti ne. Tačiau visi rimti, ramūs, didžiai susimąstę. „Tuoj matyti, kad tat dideli ponai“, — sau vienas galvoja Martynas, į Basanavičiaus aukštą kaktą žiūrėdamas. Šaly moteriškės paveikslas. Bruožuotu veidu, aštriomis lūpomis, languotą skarelę kaimiškai užsirišusi. „Na, kas gi čia per komedijos? ... Kaip šita moteriškė tarp tų didelių ponų atsirado? ... Ir dar po stiklu, dar rėmai bruknių šakutėmis apkaišyti“,

— mąsto nusteбęs senis ir niekaip negali išsi-
aiškinti, kodėl ta iš pažiūros paprasta kaimietė,
moteris čia pakliuvo. Parėjęs namo, būtinai pa-
klausk sūnaitį, kas ji yra ir kodėl taip gerbiama.
Ant sienos prie krosnies kabo didelis paveikslas.
Žalia, mėlyna, geltona, juodi siūlai, tamsiai mė-
lynos virvelės, kai kurios net apivarų storumo,
apskriti ir kertuoti obuoliukai — nieko nesu-
pranta Martynas, trumparegiu žvilgiu įdėmiai šo-
kinėdamas po didžiulį Lietuvos žemėlapi. Vis-
kas nematyta ir įdomu. „Tai, kad grįžtų jaunos
dienos!... Kad galėčiau nors vieną žiemą į
mokyklą eiti — sėdėčiau šiame kamputy ir daug
daug ką išmokčiau. Žinočiau, kas tie ponai
barzdoti, kodėl ta moteriškė po stiklais spindi,
ką reiškia tie juodi rutulėliai ir vingiuoti apiva-
rai“, — skaudama širdimi liūdnei galvoja Mar-
tynas, o giedrose akyse suspindi ašaros.

Seneliui besizvalgant, prisirinko pilna mo-
kykla jaunimo ir senesniųjų. Visi linksmi ir
drąsūs. Jie mokykloje jaučiasi kaip namie. Keli
berniukai priėjo prie to nesuprantamo paveikslo
ir ėmė ginčytis. „Klaipėda, Nemunas, Vilnius...“
— ir dar kažką minėjo, rodydami ilga lazdu-
te rutuliukus, siūlus ir apivarus.

— Mokytojas ateina! — įkišęs galvą pro
duris, šūktelėjo kažkuris vaikinai. Klegesys
nuščiuvo. Jaunieji susėdo į suolus, seniai pa-
nosės nusišluostė, moteriškos skareles patampė,
plaukų išlindusias sruogas už ausų užsikišo.

Iėjo aukštas, išbalusiu veidu vyras. Visi sustojo. Kažkokia jėga ir Martyną instinktyviai pakėlė.

— Sėskitės, — linkerėjęs galvą, tyliai tarė mokytojas.

Daug ir gražiai kalbėjo. Martynas vietomis nieko nesuprato, vietomis lyg pro dūmus sugaudavo vieną kitą mintį, o tarpais skambūs žodžiai tarytum į pačią širdį peiliais smego ir seną krūtinę neaiškiais šiurpuliais varstė. Sėdėjo senis lyg prikaltas, lyg suhipnotizuotas ir, retkarčiais nosį tyliai nusišnypšdamas, sekė kiekvieną veido bruožą, kiekvieną rankų mostą.

Mokytojui baigus kalbėti, išėjo kaip pipiras mergaitė eilėraščio deklamuoti. Paskui pasirodė baidykle apsirėdžiusi žmogysta ir pradėjo monologą sakyti. Juoko kaip košės. Juokėsi ir Martynas, net pakvatodamas. Po to, — senis nenorėjo savo akimis tikėti, — priėjo prie stalo jo sūnaitis ir ėmė iš sąsiuvinio apie kalakutus skaityti. Tas, galima sakyti paršelis, dar taip neseniai be kelnių po aslą keturiomis rėpliojęs, nūnai šalia mokytojo atsisėdęs, lyg koks iš miesto atvažiavęs ponas, jauniems ir seniems pamokslą rėžia. Skardžių, vaikišku švelnumu skambančių žodžių klausosi visa mokykla. Net ir pats mokytojas, dešine plaštaka žandą parėmęs, visu rimtumu klauso. Baigus referatą, tykštelia katučių sutartinė. Mokytojas mažajam skaitytojui paspaudžia ranką:

— Dėkui, Antanuk, referatas vyriškai parašytas.

Sūnaitis išraudęs, nepaprastai žėrinčiomis akutėmis į suolą atsisėda, Martynas, sujaudintą žvilgį į Nukryžiuotojo palenktą galvą įsmeigęs, galvoja apie naujus laikus ir naujus žmones.

— Pasaką, pasaką! ... Prašom, dėdule, pasaką! — apspinta pulkas mergaičių kaimyną Jurgį, tempia už rankų ir kailinių skverną prie stalo. Jurgis šypsodamas ginasi:

— Senos mano pasakos ... Senos ir negražios ... Dabar knygose ir laikraščiuose gražesnių randate.

Jaunieji neklauso. Atitempę pasodina Jurgį į kėdę, ir jis ima pasakoti apie karalienę Sniegulę ir raganą pamotę. Vėl visi nuščiuvę įtemp-tai klauso senų laikų senos pasakos. Klauso ir Martynas. Šimtus kartų girdėtos pasakos žodžiai mokyklos ertmėj skamba daug iškilmingiau ir gražiau. Rodos, ne tik žmonės, bet ir paveikslai, ir skrendąs raitelis, ir, gal būt, ano didelio lapo žalios, geltonos ir mėlynos dėmės, įvairiais keistuolėliais apipintos, klauso vakaro lempos prieblandoje skardenančios pasakos.

Martynas seniau buvo visoj apylinkėj žinomas pasakotojas. Jis už Jurgį moka daug ilgesnių ir gražesnių pasakų. „Kad taip manęs paprašytų, tai pasakyčiau pasaką ... Gražiausią visų pasakų pasaką“, — svaičioja senis, matydamas kokių įdomumu visi klauso Jurgio pasakos.

Rytojaus dieną Antanukas ilgai turėjo aiškinti seneliui Lietuvos žemėlapi ir pasakoti apie Žemaitės gyvenimą ir darbus. Be to, Martynas kažkaip nedrąsiai pasipiršo, kad jis už Jurgį mokąs daug ilgesnių ir gražesnių pasakų.

— Aš tai seniai žinojau, užtat ir kviesdavau į mokyklą, bet tamsta neidavai. Ateinantį šeštadienį senelis būtinai turėsi pasakyti pasaką, — džiaugėsi sūnaitis pastebėjęs, kad Martynas nebesibodi mokykla ir jaunaisiais ūkininkais.

Visą savaitę senis laukė šeštadienio vakaro. Pavalgęs vakarienę, atsisėsdavo priekrosny, paremdavo rankomis raukšlėtą veidą ir susimąstydavo. Gestanti sąmonė suplieksdavo jaunystės atsiminimais: anų metų girdėtos pasakos visoj grožybėje išsirangydavo į atminties ekraną. Gyvenimo rūpesčių palaužta širdis atsigaivindavo užburtų miestų slėpiningais lobiais. „Taip, jos visos gražios ir viliojančios... Tik kažin, ar aš mokėsiu papasakoti, ar jie neims juoktis iš manęs ir mano pasakos?“ — skeptiškai linguodavo galvą Martynas.

Šeštadienio vakarą senelis veik pirmutinis į mokyklą atgūrino. Netrukus prigūžėjo jaunimo ir senių. Martyną suėmė neaiški baimė, ir jis dar labiau, nei anuomet galvą į kailinius įtraukė, tarytum norėdamas pasislėpti. „Kaip aš pradėsiu? ... Juk ir ponas mokytojas klausys!“... — lyg devynkojis voras, karti nerimastis kiūtinėje knisosi.

Kalbėjo mokytojas, kažką skaitė mergaitė, sakė eilėraščius du berniukai.

— Dabar pasaką!... Pasaką, pasaką!...
— ėmė šaukti skardūs balsai.

— Seneli Martynai, tamsta moki gražių pasakų — prašom bent vieną pasakyti, — pakvietė pats mokytojas, matyt, Antanuko informuotas. Martynas dar labiau įtraukė galvą, lyg norėdamas po suolu palįsti, ir kažką panosėj ėmė murmėti. Vargšas senelis juto, kad kakta stambiais prakaito lašais nurasojo, o paširdy šalti diegliai ėmė spurdėti. Mokyklos iškilminga ertmė ir švelnūs mokytojo žodžiai jam pakirto jėgas. Jau nieji ūkininkai matydami, kad senelis nedrįsta iš kampo pasikelti, atklegėjo visu būriu, čiupo Martyną už pažastų, rankų, kojų ir iškėlę prie stalo prinešė. Senis, šalia mokytojo į kėdę pasodintas, juokingai skėryčiojo rankomis ir, akis žemyn nuleidęs, gynėsi:

— Nemoku!... Nežinau nė kaip pradėti... Gal kitą kartą, pone mokytojau...

Mokytojo padrąsintas aprimo ir ėmė žvalgytis, lyg ieškodamas, pro kur būtų galima iš tos nelemtos draugijos pasprukti. Staiga akys užklydo Žemaitės paveikslą. Raukšlėta kakta, energingi veido bruožai, rimtumu dvelkiančios lūpos atgaivino senio prislėgtą dvasią ir jis, ketletą sykių kimiai atsikrankštęs, pradėjo:

— Vieną kartą gyveno...

Gelsva vakaro ramybė brido į vidunaktį. Jaunųjų žvilgiai ėmė vis dažniau smigti į kampą, kur ant suolo gulėjo smuikas ir susikaupusi rėksnė armonika, seniai vienas po kito į prieangį iškiūtino, o Martynas tebesekė pasaką. Prigesęs žvilgis plieskė drėgnais žiburėliais, sudžiūvę skruostų raumenys virpėjo, žilų plaukų sruogos vakaro šešėliais žaidė. Sausas, pagveręs balsas nūnai skambėjo naivaus džiaugsmo niuansais, suvytusios lūpos rezgė nuostabios pasakos užburtų pilių ir miegančios gražuolės karalaitės siluetus. Pagaliau pats pasakotojas privargo ir kreipėsi į mokytoją prašydamas, kad leistų kitą šeštadienį pasaką baigti.

Jaunieji ūkininkai Martyną iš mokyklos visu būriu išlydėjo ir, dėkodami už pasaką, kvietė kitąsyk būtinai atsilankyti.

Ant mažyčio lango vos spinksi žibintas. Sienos šlapgario prirūgusios, lubos suodžių krisleliais nudekoruotos. Kvepia vantomis ir prakaitu. Iš krosnies išliūliavęs karštų garų pundulys ištirpsta ties uždaryto aukštinio anga ir, po ankštą ertmę išsisklaidęs, nuogus kūnus svilina. Garuos pažliūgusioj prieblandoj girdėti vantų čežą smūgiai ir ypatingi pasigėrėjimo atodūsiai. Periasi vyrai, kad net vantų viršūnėlės palieka be lapų. Mažesnieji, ant suolų susėdę, vandens kibiruose nei ančiukai turlijasi. Martynas, ant plautų patogiai išsitiesęs, sūnaičio vanojamas džiaugiasi:

— Ata, ta, ta!... ata, ta, ta!... Dar puoduką šliukštelėkit... dar puoduką...

Vyrai stebisi senio ištverme: kada patys didieji šilumos mėgėjai nebeiškentę nuo plautų nusirito, jis, išdžiūvusias kojas į sieną įrėmęs, vantų smūgiais gardžiuojasi ir dar daugiau garo reikalauja. Kaimynas Jurgis šliukštelėjo puskiбірį ant krosnies. Suspragsėjo akmenys, suūžė, sužėravo žarijų liekanos, ir — milžiniškas garų kamuolys palubėse patvino. Vaikiukai sulindo į pasuoles, vyrai į prieangį atvėsti išsvyravo, o nuo plautų skambėjo kimus Martyno balsas:

— Ata, ta, ta!... ata, ta, ta!... Suvilgyk vantą šaltam vandeny... Nugarą, nugarą... aukščiau, aukščiau... tarp menčių...

Galop ir Martynui užteko. Nusirangęs žemyn, suvilgė veidą šaltu vandeniu ir išlingavo atvėsti. Prieangely sukrito ant šviežiai padraikytų šiaudų. Iš įdegusio kūno rangėsi garų srovelės. Senis, atmetęs galvą, užmerkęs akis, drėgnomis šnervėmis siurbė prakaitu ir šiaudais kvepiantį orą. Vyrai atsipūtėję vėl į pirtį sugriuvo. Martynas liko vienas. Galvoj karštas svaigulys sukosi, surambėjusiais sąnariais vėsumos dygsniai ropinėjo, įdubusioj, gausiai plaukais apžėlusioj krūtinėj suvytę plaučiai, gairais atmiešto deguonies paragavę, unkštė. Senelelė suspaudė rankomis kaktą, apsivertė ant nugaros ir sulinkusias kojas pirmyn ištiesė. Ramumą ir šiaudų kvapas liūliavo apsvaigusią sąmonę.

Jam pasidarė taip gera, kad, rodos, amžius čia išgulėtų, nieko netrokšdamas, nenorėdamas. Ausyse suspengė. Iš neaiškaus garsų chaoso išsiskyrė bažnytkaimio varpų gaudimas. „Dan, dan, dan!“ — skambėjo įkaitusioj makaulėj, užčiojo kraujo tvinksniuose, skverbėsi į širdies labirintus. Martynas sukando lūpas, sugrubusiais pirštais įkibo į žilų plaukų sruogas, visu kūnu prie braškančių šiaudų prilipo — taip gera, gera klausytis slėpiningos varpų muzikos. Pagaliau ir tie liovėsi skambinę. Neaiški drobulė uždengė akis, ausis ir krūtinę.

Sūnaitis nesulaukdamas išėjo į prieangį ir klaikiai suspiegė: senelis gulėjo kampe suglebęs. Vyrai šaltu vandeniu atgaivino nualpusį ir patarė daugiau nebesivanoti. Martynas, sūnaičio padedamas, apsivilko ir namučių nukėblino.

Namie paprašė marčios duonos, druskos ir giros. Tat jo mėgiamiausias valgis iš pirties grįžus. Galustalėj atsisėdęs, bedantėmis žiaunomis gumuliojo druska pasūdytos duonos minkštymą, protarpiais rūgščia gira užgerdamas. Valgė ir slapta dūmojo: „Šiandie visi susirinks mano pasakos klausyti... Aną kartą taip visiems patiko. Net pats mokytojas ausis ištempęs klausėsi. O gražiausia vieta dar nepasakyta...“

Marti nenorėjo išleisti:

— Verčiau gultum pailsėti. Antanukas tiesiai iš pirties žadėjo į mokyklą eiti. Naktis tamsi — vienas gal kelio nepataikysi.

Martynas įsižeidė:

— Šneki, kaip šlapias nedega. Ar aš mažas, ar ką, kad kelio neatrasiu. Rytoj šventa — priilsėsiu. O šįvakar reikia būtinai nueiti.

Apsivilkė kailinius, užsidėjo žieminę kepurę, apsimoję raštuotomis, dar amžinatilsi žmonos numegztomis pirštinėmis ir, flegmatingai pypkę čiulpdamas, pro duris išgirgždėjo.

Žiemos vakaras, ryškiomis žvaigždėmis apsikarstęs, girgždančiu ritmu lydėjo skubantį Martyną. Gabalą kelio paėjęs taku, pasuko per pusnynus mokyklos link. „Vakaras gerokai įpusėjęs... Gal jau laukia mano pasakos“, — pusbalsiu svaičiojo senelis, per lauką atkakliai pūskuodamas.

Priėjo sodą. Rodos, taip neseniai buvo pavasaris, ir apynių daigai iš juodžemio kalėsi, o nūnai medžiai, storomis duknomis šaknis apsi-dangstę, žiemos rymulį rymo. Aviečių ir apynių visai nematyti. Martynas, širdy keistą knietėjimą pajutęs, valandikę sustojo dusterėti. O vakaras ramus, o žvaigždės net pakibirkščiuodamos mirga. Senelis atsiremia į sulinkusios obelies stuobrį ir tyliai suvaitoja. Krūtinės sopulys ima sąnarius smaugti. Ir vėl ausyse suskamba varpai. Martynas susvyruoja ir sukniumba į sniegą; ne į sniego pusnį, o, rodos, į minkštučių pūkų patalus. Visos žvaigždės pasidaro dešimteriopai didesnės ir skaidresnės. Tarytum puikiausių žiedų kekėmis dangaus žiburiai nulinks-

ta į sodo medžių viršūnes ir skaidriu žėrėjimu senelio veidą ima pliekti. Ir kriausių ir obelių šakos pilnos žvaigždžių. Net ir patvory susigūžę apynojai vietoj lapų mirgančiais švitulėliais apsikaišo. O vyšnios sužydi. Jų stambūs, švelnučiukai žiedai sniegu sninga ant Martyno galvos, kutena veidą, glamonėja kojas, peteliškėmis tupia ant rankų. Senelis jaučia jų malonų kvapą, grožisi baltais lapelyčiais. Varpai tebeskamba, ir širdy taip gera, gera... Iš kažkur atsiranda būrys mažųjų. Krykšdami susėda prie kojų, žaidžia vyšnių žiedais, džiaugiasi nuostabiomis žvaigždėmis. Senelis ima sekti pasaką — pačią gražiausią pasakų pasaką... Varpai liaunasi skambėję, vaikai, tirštu ratu aplink susigrūdę, žibančiomis akutėmis ryja pasakos žodžius, gležnučiai vyšnių žiedai ant žilų plaukų tylutėliai krinta...

Rytą rado Martyną sode po didžiąja obelim sukniubusį. Rankos ant kelių sukryžiuotos, galva tarp kailinių apikaklės įtraukta, o lūpose tarytum nebaigtos pasakos slėpingas žodis sustingęs.

Ežerai žydi

Sodžiaus žmonės vizitų ir revizitų nežino. Su nauju atvykėliu pripuolamai susitikę pradeda šneką ir, jeigu jaučiamas nuoširdumas, atsisveikindami pakviečia:

— Kai turėsi valandėlę laisvalaikio, užsuk pasikieminėti.

Todėl ir aš neskubėjau kaimynų lankyti arba svečių laukti. Nors jau buvo rugsėjo vidurys, bet žmonės darbų pritekę ligi kaklo: pakluonėse vasarojus džiūsta, lankų atolas kvepia, sode ir daržuos nunokusių vaisių apstas. Viską reikia sudoroti, suvežti, suvalyti. Nuo saulėtekio ligi sutemų visas kaimas krutėjo lauke, plušo bulvių ir burokų sklypuose.

— Tegu apsidirba; ateis žiemos dykametis, ir pamažėle su visais susipažinsiu, — galvojau sau vienas, žiūrinėdamas mokyklos knygynėlį.

Pas tėvų komiteto pirmininką verkiant reikėjo užėti: ir turto priėmimo—perdavimo aktas jam reikėjo duoti pasirašyti, ir neturtėlių mokiinių sąrašas pas jį paliktas, ir daug įvairių mo-

kyklos gyvenimo smulkmenų jis galėjo papasakoti. Kadangi vakarai dar buvo, palyginti, trumpoki, ir žmonės, nė žiburio nedegę, eidavo gulti, tat ir komiteto pirmininką artimiausiam sekmdieniu atidėjau.

Buvo ypatingai gražus rudens popietis. Žydrių akiračių pakraščiuose roplinėjo skysti debesiūkščiai, saulė, lyg antros jaunystės įsimylėjusi mergina, spindulių grožiu visą kaimą apipylė. Pro atvirą kambario langą skrido paskiri garsai: rugienose piemu švilpiniavo, kaimyno darže bulviakasiai kažko barėsi, iš mėlynių šaudė gervių klyksmai. Ramutė, mėlyna, saviškai liūdna rudeninė nuotaika ėmė širdį gnaibyti. Rodėsi, kad ne saulė spindulius žeria, ne piemens lūpos dainos posmus tiriliuoja, ne į šiaurę išskrendančios tutuonėlės vaivoja, o nulalėjusio gyvenimo atminimai, į ramutę kambario ertmę sugužėję, vienišai širdžiai šnabžda:

— Tat tavo nerūpestinga jaunystė krintančių lapų atodūisiais aidi, tat nužydėjusios mokyklos dienos paukščių klyksmais paskutinį sudie siunčia, tat nykaus gyvenimo smulkmenos paėngėj švilpauja.

Gūdžias minčių mintis sudraskė kambario durys: į jas kažkeno pirštai labai tyliai pasibeldė.

— Prašau! — manydamas, kad šeimininkė.

— Bar, bar, bar... — į mano prašymą iš prieangio atsakė.

— Prašau! — jau smagokai šūktelėjau.

Kiek nutrūko ir po minučiukės vėl ėmė barbenti. Truputį nervingu žingsniu pašokęs, atidariau duris. Prieangy stovėjo nepažįstamas vyriškis. Rusvas, nubrizgęs švarkas, be kepurės, kairiame skruoste didelis randas, akyse rusvos liepsnelytės bešokinėjančios.

— Prašau, prašom į vidų... — linkterėjau galva kambario link.

Vyriškis nusišypsojo ir įlingavo į butą.

— Prašau sėstis, — pastūmėjau išklybusiomis kojomis kėdę.

Jis vėl nusišypsojo ir, pamažu sukdamas galvą, akimis apvedė kambario sienas.

— Prašom, — kėdę dar arčiau pritraukiau.

— Sienų popieriai gražūs, tik perdaug raudoni, — užuot mano prašymą išpildęs, nepažįstamasis vos girdimai sumurmėjo.

Kambario stebėjimas toliau tęsėsi: prigesęs žvilgis ropinėjo naujai išbaltintos krosnies durikėmis, šliaužė staldengtės raštais, sustingo knygų lentynos keturkampy. Viską apžiūrėjęs, nukreipė akis į mane. Tarytum būčiau paprastas medžio gabalas: jo žvilgis ko ramiausiai slinko mano kakta, ilgėliau stabtelėjo veido bruožuose, nuslydo ligi kojų ir įkepo į akis. Tokio įžūlaus ir ramutėlio tyrinėjimo nebegalėjau tverti: į veidą pūkštelėjo savotiškos gėdos rausvumas, ir, nulenkęs galvą, ėmiau pirštais stalą barbenti. Svečias nuo mano akių nė nemanė atsitraukti. Jo ramus, rusvas žvilgis svilinte svilino. Taip.

gal kokią trejetą minučių mane pavirinęs, nuėjo prie lentynos ir ėmė žiūrinėti knygų nugarėles. Apačioj dunksojo „Saulučių“ stirta. Vienos viršely Šimonio paveikslas. Palinkusi mergaitės galva grožisi žiedu. Aplink plaukus aureolė, pakraščiuose dantytos pilys rymo, iš aukštybių ir tolumos slėpiningų spindulių srovės tryška. Vyriškis paėmė šį numerį, prisinešė prie lango ir akimis įsisiurbė į paveikslo šešėlius. Dabar ir aš turėjau gražutės progos į keistąjį svečią įsi-stebėti. Jo veidas ėmė žaisti: kaktoj raukšlių raukšlės susimeta, antakiai susikūprina, apatinė lūpa ima virpėti; staiga skaidrus džiaugsmas nuplieskia akis, ir lūpos į keistą šypseną susimeta; vėl kyla debesys, vėl niaukiasi veidas, vėl baisios, rusvos liepsnelytės tarp blakstienų neberimsta. Šį momentą jo veidas kažkodėl man rodėsi panašus į paveikslo vizijas. Tarytum iš sielos slapybių veržėsi taip pat šviesos pluoštai ir gyvenimo sopulių ištatuiruotame veide džiaugsmo pasaką pynė.

— Aš norėčiau šitą skaityt parsinešti, — svečias atvertė laikraštėlį ir ėmė trumputį eilėraščių skaityti.

— Prašom... neškitės ir skaitykite, kol patiks, — lyg norėdamas ko greičiausiai atsikratyti keistuoju kaimynu, į jo norą su entuziazmu atsakiau.

Vyriškis pavartė, pavartė, priėjo vėl prie lentynos, išsirinko vieną eilėraščių rinkinį ir atsisveikindamas kietai pakratė ranką:

— Šalymais gyvenu, galėsiu ir dažniau atsilankyti.

Rankos spustelėjimas buvo pradžia mielos bičiulystės, o atviras veidas ir giedrios akys žymėjo nepažįstamo širdy didį žmoniškumą ruse-
nant.

Todėl atsisveikindamas kviečiau:

— Kai turėsi laiko, užsuk. Sekmadienį bus naujų laikraščių.

Vakare paklausiau šeimininkę apie dienos svečią.

— O! — linksmi šūkterėjo moteriškė. — Kaip ponas mokytojas galėjai su juo ir susišnektėti? ... Jis neprigirdi, todėl kalbantis reikia garsiai šaukti... Čia pat kaimynystoj gyvena. O, pone mokytojau, pamatysi — baisiai keistas ir juokdarys žmogus.

Sekmadienį pas komiteto pirmininką išsi-
baudžiau. Vos įėjus man į trobą, žmona vaikus išsiuntė, suvarė vištas į pakrosnį ir pati pas kaimynus išrūko.

— Dabar galėsime, kaip sakant, prie keturių akių šnektelti. Jau mano toks būdas: kai eina kalba apie svarbius dalykus, kad nė tėvas motina negirdėtų, — pirmininkas, į galustalę sėsdamas, išdidžiai nusišypsojo.

Sieninis laikrodis skambino valandas, trobos asloje saulėlydžių šešėliai sutavaravo, aplink pirmininko galvą pypkės dūmų debesiai rymojo, o mudu tebesėdėjome, tebekalbėjome. Plepus ir nuoširdus žmogutis išpasakojo visą kaimo isto-

riją, gyventojų intrigas, kas vedąs, kas tekanti, kas į Braziliją mauti ketinąs. Tarmiška tarsena piešiami nežinomų žmonių vardai, pavardės, negirdėti vietų pavadinimai skambėjo pasakotojo lūpose ir mano sąmonėj skystutėmis ūkanomis draikėsi. Iš šios ilgos pasakos sužinojau, kad dauguma kaimo gyventojų smulkūs ūkininkai, teturį 5—8 ha smiltžemio, kad gretimą Girvilių kaimą pereitą rudeni didis gaisras ištikęs, kad mokyklos vaikai esą labai išdykę ir be pagalio nebūsią galima su jais susikurti.

— Keistos dabar mokyklos: nei į kailį įkrėsti negalima, nei iš mokslo pavaryti. O kaipgi prie ruso būta — rėždavo diržu į pasturgalį, kad net kruvinai tikšdavo. Gi dabar: talala, talala — besuvaldysi gražiuoju kokį kietakaktį, — pirmininkas dėstė savas pedagogines pažiūras.

Šiuo klausimu gerokai išsiginčijus, kalba į švelnesnius dalykus nukrypo. Pirmininkas, gudriai šyptelėjęs, užkliudė pienininkę, artimiausiam Tirvilių bažnytkaimy begyvenančią.

— Žinoma, kai nėra geresnių kavalierių, tai ir mūsiškiai aplink zuja... Patariu ir ponaičiui mesti akį: mergina pamokyta, dailaus liemenio, apygražė. Būt graži pora: ponaitis mokykloj su vaikais rėkaujies, žmonelė čiulku, čiulku sviestui duoda garo, — jo gyva vaizduotė bematai spėjo išausti ramučio gyvenimo paveikslą.

Kai grįžau iš komiteto pirmininko namų, kaimas, net paknarkdamas, miegojo. Eidamas pro ano keistuolio sodybą, dvilktelėjau į trobos langučius. Prievartėję rymąs ažuolas į galinę sieną milžinišką šešėlį numetęs, stikliniuose kvadratėliuose juodos liepsnelytės bevinguliuojančios. Šešėlių gyvenimas, vidunakčio liepsnelytės languose, vieniša gatvė — atsigręžiau ties kiemo vartais ir nuklydau akimis išilgai miegantį kaimą. Tylutėliai, nė čiukšt, tik pirmininko šoniniame lange žiburėlis bespinksas. Po kelių minučių ir pastarasis užgeso. Vienam kieme amtelėjo šuo, pakluonėse bene pelėda suklyko, aš, kiemo vartus užkėlęs, nudūlinau miegoti.

Radau ją antrame skyriuje. Linksmutė, gyva, gabi mergiūkštė. Akyse rugiagėlės, garbanose linų pluoštai, skruostuose sniego ir kraujo mišinys. Mokiniai ją voveryte vadindavo. Gal tinkamesnės pravardės nė su žiburiu nerastum. Pirmą pamoką šią linksmuonėlę pastebėjęs, ir aš kažkodėl prisiminiau voverę. Matyt, tas pats palyginimas ir vaikų makaulėse švystelėjo.

— Fone mokytojai, jeigu galima, aš tamsiai atnešiu purienų... Visas pabalys pilnas. O tokios didelės, tokios gražios. Suskinsiu didžiulę puokštę ir atnešiu, — vieną gegužės popamokį pasiūlė antro skyriaus mokinėlė.

— Dėku, Stasyt, težydi pabaliuose... Gėlės labai skauda, kai jas nuskina.

— Skauda? — žydrios akys išsipūtė ir labai malonia šviesa plyksterėjo. — Kaip gaila... Aš maniau, kad jos nieko nejunta.

— Skauda, baisiai skauda... Kai įmerkia į stiklinę arba į ąsotėlį, jos dieną naktį verkia, — sumelavau mažuonėlei.

Po to ištisą mokyklos gyvenimą apie purienas neužsimindavo.

Netruko nušuoliuoti treji metai. Gyvoji Stasytė baigė keturis skyrius ir gavo ornamentuotais kraštais pažymėjimą. Kai grįžęs iš vasaros atostogų kartą ją atsitiktinai sutikau pakluonėse, nebegalėjau pažinti anų dienų šmaikštutės „Voverėlės“. Veidas net juosvai įdegęs, krūtinė moterišku pilnumu žydinti, stuomuo į ežero nendrę ištįsęs, akyse naujos ugnys betviskančios. Gerai pavasarį komiteto pirmininkas kalbėjo:

— Moteris, pone mokytojau, kaip grybas. Spėjo persiristi dvylika — jau pana. Antra dvylika nuskambėjo — senmergė. Kaip grybai, kaip grybai... Greit auga, dar greičiau vysta, — senis dėjosi esąs baisiai gudrus ir dažnai nušnekėdavo.

Stasytė, atsiprašau, jau tikra Stasė, mane pamačiusi nušvito:

— O, ponas mokytojas!... Tamsta ir vėl pas mus sugrįžai? Kaip gera: žiemą ateisiu knygų skaityt pasiimti. Bus galima?

— Kodėl ne. Voverytei visada galima į mokyklą užsukti, — šypsodamas stebėjau mergaitės veidą.

— „Voverytė“ ir „Voverytė“!... O aš tamstą „pone mokytojų“ tevadinsiu, — Stasės lūpomis linksmutis čiauškulys nusirito.

— Labai gerai... Tuo būdu mes galėsime bičiuliais būti. „Voverytė“ ir „ponas mokytojas“ — kokia graži draugystė, — ramiai atsakiau šypsodamasis.

Stasės veidas nukaito. Akis į šunkelio dulkes nusviedusi, veik pašnabždomis kalbėjo:

— Koks tamsta geras, koks geras... Draugai gal ir nebūsime, bet... — balsas sudrebėjo, nulūžo, akyse taryt ašaros sutavaravo.

— Stasyt, ką čia niekus prasimanai! — mokytojiškas įspėjimas nesąmoningai leptelėjo.

Laimė, kad „Voverytė“ jo negirdėjo. Rankomis vikriai mataruodama, pirmyn palinkusi, vienplaukę galvą prie kairio peties priglaudusi, pusiau tekina nėrė Gardulio pirties link. Rūdėsi, kad bėga nuo didžiulio siaubo ar pasakų devyngalvio slibino.

Rudeniop susigiminiavau su kaimynu, kuris aną kartą mane akimis svilino. Pasirodo, tikrai įdomus ir, šeimininkės žodžiais betariant, juokingas žmogus. Nuo tos dienos jis kiekvieną savaitę ateidavo knygų. Tačiau praslino dveji metai, o mes tebebuvo beveik nepažįstami. Kaip ir pirmą kartą, jis vis apžiūrinėdavo kambarį, permesdavo akimis mane ir, vieną kitą be-reikšmį žodelytį murmtelėjęs, su knygomis išgūrindavo.

Vieną lapkričio popietį siautojo biaurus baurumėlis. Juodi debesų kėsniai iš vakarų krašto be perstogės slinko, šaltu lietum sumurusią žemę šlėkdami. Tarpais iš kurių pabalių atšvilpęs vėjas cypė langinėse, baladojos pasieniais, girgždino šulinio svirtį. Tokiu dargymėčiu širdžiai neramu ir žmonių bičiulystės ilgu. Rodos, visa metęs eitum į žemės kraštą, skristum už debesų, mautum į vandenų gilumą, kur joks vėjas neužšvilpia, joks lietus neužlyja, jokie sopuliai varganos širdies neatranda.

— Dzin, din, dzin, din! — kaimyno kalvėje dunda kurtūs smūgiai. Visą dieną, nuo pat ankstumėlio. Kartais pro lentinį šelmenį šiūptelia dūmų punduliai, durų angoj pasipila kibirkščių kibirkštys.

— Dzin, dzin, dzin! — pro vėjo ir lietaus aimanas skverbiasi iš suknežusios kalvės nenutrūkstami smūgiai. Įdomu, ką irano kaimynas taip dzingina. Nutariau po pietų numoklinti į kalvę.

— Palauk, brolužėli, ir aš tavą pramonėlę išžvalgysiu, — pagalvojau, pro langą stebėdamas vėjo pagairėse tirpstančius kalvės dūmus.

— Padėk Die, kaimynai! — šūktelėjau ties kalvės durimis.

— Dzin, dzin, dzvag! — nuo priekalo atsakė raudono geležgalio kibirkštys.

— Labas! — surikau ties pačia kalvio ausim.

— Dzin, dzin!... — tebeskambėjo geležis.

Atsistojau kampe ir ėmiau stebėti kalvę. Priedury krūva geležies laužo, kampe nutriušusi piesta, ties dumplėmis keisti mediniai griaučiai.

Kaimynas, baigęs kalti, išsitiesė, alkūne nubraukė nuo lūpų suodžius ir ištiesė ranką:

— Sveikas... Kol karšta, reikėjo kalti.

— Gyvas... Na, ir puikią kalvę turi. Lietingomis dienomis sau gali bepaukšėti: ir pastogėj, ir užvėjoj, ir prie šilumos, — rėkiau taip garsiai, kad net suodžiais nugultos kalvės sienos suvirpėjo.

— Gerą... — sudžiūvusiomis lūpomis bairiai skaidri šypsena nusirito. — Prašom į trobą.

— Dėku, ir čia gera. Namuos nusibosta... Tai ką taip kali?

Kaimynas slėpiningai nusišypsojo.

— Jeigu ponas niekam neišpasakosi, galiu paaiškinti, — rusvos akys į mano veidą įsmego.

— Ar aš?... Gink Die!... Užtikrinu, kad visa tarp mudviejų ir pasiliks.

Kalvis nušvito.

— Tad, ponas, lukterėk, aš tuojau sugrįšiu, — paspyrė koja šalia priekalo gulintį kūjelį ir, lietaus čiurkšlių čaižomas, į trobą nukibilkščiavo.

— Įdomu, įdomu kokią paslaptį atvilks, — galvojau, vėjo švilpinių besiklausydamas. O tos vėjo vaitosenos kalvės kiauram stoge buvo labai gūdžios, vienišos ir nelaimingos.

Sugrižo kaimynas.

— Sėskimės, — mostelėjo į geležgalių krūvą.

— Mielai, — susirangiau ant kapo tvorelės liekanų.

Kalvis priešpriešiais ant medinės trinkelės atsisėdo ir iš kišenės ėmė traukti popiergalius.

— Pažiūrėkit, — ištiesė į mane pribraižytą puslakštį.

Įknibau studijuoti. Brūkšniai, zigzagai, taškų taškai — nieko permąstyti negalėjau.

— Kaip? — Išdegs kas nors, ar nieko? — rusvas žvilgis, rodos, į pačią širdį įlįsti taikėsi.

— Gal būt, — abejingai patraukiau pečiais ir dar stropiau ėmiau braižinį nagrinėti, nes gėdijaus prisipažinti nieko nesuprantas.

— Chi, chi, chi... — tyliai suskardeno švelnutis juokas. — Kaip rodos, bus galima, ar ne?

— Kas galima? — matydamas, kad negalėsiu ilgiau slėptis, išpūčiau akis.

— Šį planą įgyvendinti, — kalvis suodinu smaližium bakstelėjo į popiergalį.

— Šitą?... Kad aš, teisybę sakant, čia nieko nesuprantu.

— Cha, cha, cha! — garsus, laisvas juokas nuaidėjo kalvės suodinoj ertmėj. Kaimynas kvatojo, rangydamasis, pakrizendamas, ir man iš tikrųjų nejauku paliko.

— Aš taip ir maniau, kad ponas nieko nesuprasi. Aną vasarą buvo mano sūnėnas atvažiavęs, kurs jau penkti metai inžinierium mokosi. Parodžiau jam. Žiūrėjo šiaip, žiūrėjo taip ir nieko nesuprato ... Matot, mokslas savo keliu, o galva savo. Oho, kad mane būtų kas į inžinierius išleidę! ... Nežinia, kokių gudrybių būčiau išgalvojęs ... Šis planas yra labai puikus, bet neturiu laiko jį išmėginti.

— Įdomu, kas čia per planas? — visai rimtai susidomėjau.

Kaimynas atsikosėjo, nusmaukė ant pakaušio kepurę, pasikasė delną ir ėmė visą istoriją pilti:

— Jau nuo mažumės galvoju apie skraidymą. Tada dar tokių gudrybių nebuvo, ir apie lėktuvus niekas negalvojo. Paukščiai visad mane iš galvos varė. Kai pamatau ant kaimo gandrų besisukinant, svaigulys suima. Rodos, kaip būtų gera, kad ir aš galėčiau jų draugėj skraidyti ...

Turėdamas laisvų pusdienių, pradėjau galvoti apie sparnus. Juk jeigu paukšteliai gali taip nardyti, tai kodėl žmogui nepamėginti. Laisvais jūros marias perneria, mašinomis į žemės gilybes įsigręžia, geležies juostomis visus kraštus apjuosia, o paprastųjų gandro sparnpalaikių negalės išsimanyti ... Taigi, čia yra jų planas. Kad turėčiau reikiamus įrankius ir medžiagos, viskas eitų kaip iš pypkės, — kaimyno veidu

skausmo šešėliai nuvirpėjo, o paskui juos šviesi šypsena plykstelėjo.

— Oho!... — sušukau, kad visa kalvė suskambėjo. — Puikus sumanymas, baisiai puikus... Mėgink, o aš, kiek galėdamas, padėsiu. Ką gi, kad taip pasisektų!... Ir aš galėčiau į Birgailius nuskristi. Nebereiktų dviratį apžergus makaluoti arba Didžiaus širmąja bidzenti. Pats į piniguočius išplauktum. Nugriautum tą kalvpalaikę ir jos vietoj didžiulį fabriką pastatytum. Tamsta būtum to fabriko vyriausias ponas, o aš pirmasis padėjėjas — gerai?

Kalvis, užuot atsakęs, prapliupo tyliu, tačiau baisiai nuoširdžiu juoku.

— Pasaka... — išsijuokęs ėmė rimtai kalbėti. — Kol briedis girioj, anksti iešmą drožti... Nei nieko išeis, nei ką... Tokiems dalykams reikia didelio mokslo ir daug pinigų.

— Nėra ko nusiminti. Svarbu geri norai ir darbas. Pinigai ir mokslas labai retai didžius dalykus sukuria, — stengiaus pakelti kaimynui nuotaiką.

— Ir aš panašiai galvoju, — kalvio veidu džiaugsmo prošvaistė ištįso. — Jeigu tik pasisektų, nieko kita iš gyvenimo nebenorėčiau. Jokių turtų ir fabrikų man nereikia — jais tesinaudoja kiti. Varge ligi šiol gyvenau, varge ir nubaigsiu kapstytis... Turėčiau sau vienus sparnelius ir jais skraidyčiau... Žinoma, ir ponui mokytojui padirbčiau. Galėtum ne tik į Birgai-

lius nuplasnoti, bet vasaros dykymečiu ir plačiau pasisukinėti.

— Dėku, labai dėku!... — karštai paspaudžiau kalvio ranką. — Aš tamstai knygomis atsilyginsiu.

Ore darganos siautojo, stambus šaltas lietus čaižė kalvės supuvusį stogą, o mes didžius planus svarstėme, mes vaiko širdim skaidrias iliuzijas kūrėme, mes gandrų sparnais ant kaimo erdvių žydrynėse nardėme, mes — vienas, jau gyvenimo sopulių apgniužintas keistuolis, antras, palyginti, dar jauniklis „ponas mokytojas“.

Advento sekmadienis. Ramu ir ilgu. Kitais sekmadieniais, būdavo, išgirsi kurioj pamiškėj armoniką verkiant arba dainos posmelį suskambant. Šie skarduliai vienišą širdį ypatingai nuteikia. Taryt pajunti, kad ir armonisto pirštuose ir dainininko lūpose verda jėga, grožybių monais dvasią kerėjanti. Nūnai nieko. Pakraščiuose susėdę pilki debesiai, o vieškelių vingiuose skambantis gruodas susirangęs negali pavaiduoti armonikos aimanų ir dainos traliavimų. Gruodymečiu į miestelį geriausia pėsčiam drožti.

— Aik anys smalon tą gruodą! — šeimininkė, betriūsdama virtuvikė, tratėjo. — Nei pavažiuoti nei žmoniškai paeiti. Bepigu seniau: apsiavei vyželėmis arba naginėmis ir šmikštu šmakštu — drožk pakraštėliais. Gi dabar pamėgintum naginėtas pasirodyti — visas kaimas pirštais užbadytų.

— O kol dabar negalima? — įsimaniau šeimininkę paerzinti. — Bene kitokie žmonės ar ką? ...

Šeimininkė išpūtė pilkas akis:

— Žinoma, kad kitokie! Oho, dabar pamėgintum su vyžomis ... Nevalgys, negers, o žmonėse blizguonėliu pasirodys.

Aš nutylu: gal ir tiesą šeimininkė kalba, gal ir kitokie žmonės.

Aš pėsčias iškiūtinau. Vėsuma, gruodas, nuogi miškeliūkščiai, kaip išpiauta laukuose — baisiai nuobodūs tie penki kilometrai. Po visų pamaldų sutemos ima į gruodą baladotis:

— Metas, metas namučių. Ei batuotieji ir lakieriniai! — vis tiek reikia namučių ...

Išplumpinęs iš miestelio, vėl vienišuose laukuose atsidūriau. Paviškelėj skraidė varnos ir kимиu kranksėjimu ūkanotą dangų raižė. Prieky švysčiojo mergina.

— Voverytė, — nesąmoningai į širdį smilktelėjo, ir kraujo srovės smilkinius užpylė.

Pagreitinau žingsnius. Šioj vieškelio klai-kumoj malonu su jaunu, šmaikščiu ir linksmu padarėliu plepėti. O dar Stasytė, o dar buvusi mokinė, o knygų mėgėja volungė. Taip, tikrai Stasytė. Aiškiai pažinau jos rusvą paltą ir margaspurgę šilkų skarą.

— Labas, Stasyt! ... Bėgi kaip voverėlė — vos pavijau.

Mergaitės akys žalsvais žvilguliais suspindėjo.

— Labas, pone mokytojau, — vikriai nusimovė raštuotą pirštinę, ir minkštutis delnelis prie manosios rankos prilipo.

Pirmąsias minutes žodžių neturėjome. Staselė suretino žingsnius, aš ėmiau lūpų krašteliais švilpauti. Visą kelią neįmanoma taip gūbrinti.

— Kodėl, Stasele, šiemet nebeateini knygų? — gal ir ne per gudriausias klausimas į mano makaulę atskrido.

— Kodėl? — merginos veidą žydruma išpylė. — Aš manau tamsta supranti, kodėl.

— Iš kur galiu suprasti? — patraukiau pečius.

— Juk aš nebe mokyklos dienų „Voverytė“ o... — nebaigusi, akimis į vieškelio gruodą įsi-siurbė.

— O kas?... Kas, jei ne ta pati šmaikštutė „Voverytė“? — tardžiau Stasę.

— Nežinau... — vietoj aiškaus atsakymo patampė skarą ant pūpsančios krūtinės.

— Nieko, mokyklos atminimai ir santykiai gali visuomet pasilikti.

— Ir aš to, pone mokytojau, norėčiau, bet žmonės gali kažką pamanyti, — Stasytės lūpos rimta mina sustingo.

— Žmonės... tiesa, žmonės... Kokių klaidingų išvadų jie padaro, ir kaip kartais nuo jų tenka kentėti.

— Taigi... — mergaitės balsas suvirpėjo —
aš labai mėgstu knygas, bet nepatogu užėti.

— Surask draugę. Dviem bus patogiau, ir
žmonės nieko neįtars, — bandžiau surasti išeitį.

— Tamsta manai, kad neįtars?... Jie moka
iš pulko išskirti ir labai dažnai pačius slaptuo-
sius jausmus išskaityti... Ne, kad ir kaip norė-
dama, aš nebegalėčiau būti mokyklos „Voverėle“,
— ji vėl patampė skaros kutus.

Penkis kilometrus gruodo nukaukšėti užima
gerus tris pusvalandžius. Mudu su mergina įsi-
plepėjome ligi kaklo. Mokyklos ryšiai tramdė
flirto geidulius ir darė mus daugiau bičiulius, ne
priešingų lyčių atstovus.

Kad Stasytės tėvas mėgsta dažnokai įtrauk-
ti, buvau iš komiteto pirmininko girdėjęs. Dabar
apie jos šeimą sužinojau naujų dalykų. Pasirodo,
ir motina kiek nedakepusi: esanti labai nervinga,
keikūnė ir vienatinę dukrą dėl mažiausių smulk-
menų savaitėmis riejanti.

— O, pone mokytojai, tamsta negali su-
prasti, kiek man tenka prikentėti, — mergaitės
gražioje blakstienose ašaros blizgėjo. — Kartais
norisi, visa palikus, eiti toli toli, kur saulė nešvie-
čia, kur, anot tos pasakos, joks žvėris neužklysta,
joks paukštis neužskrenda... Knygose randu pa-
sakojų, kad užuiti, vargo ir sopulių spaudžia-
mi žmonės prasimuša į mokslą ir didžius kūri-
nius sukuria. Bet tat prieinama vyrams, o mote-
rys... jų pavyzdžių man neteko skaityti.

— Kodėl?... Ir iš moterų yra aibės panašių kovotojų... Visur yra. Tik gal mažiau apie tat knygoje rašoma, — stengiausi paguosti nelaimingą mergaitę.

— Gal ir yra, bet joms šimteriopai sunkiau prasimušti. Jos, bebandydamos laimę pasiekti, labai dažnai suklumpa ir visai pražūsta.

— Esti ir taip, — turėjau sutikti, — tačiau per daug nusiminti nėra ko. Esi jauna, gabi, gerutė — visa gyvenimo laimė prieš akis.

— Jaunystė netrunka nužydėti, su gabumais ir gerumu taip pat netoli tevažiuosi. Gyvenime laimi ne gabieji ir gerieji, o bukapročiai, akiplėšos ir pataikūnai, — Stasytė net į filosofiją įbrido.

— Visaip pasitaiko. Gabumai ir sąžinė taip pat aukštai vertinami, — raminau susijaudinusią mergaitę.

— Žinoma, todėl per daug ir nenusimenu. Juk tamsta žinai, kad aš esu visuomet linksma ir niekam neatrodo, jog būčiau tokia nelaiminga.

— Taip ir reikia. Gyvenime sunku rasti žmogų, kurs būtų viskuo patenkintas... Pamėgink mokytis amato.

— Amato? ... Kad nėra tokio, kurs prie širdies liptų. Anksčiau patikdavo siuvėjos darbas, bet dabar — šlykštu ir prisiminti... Bėda, kad esu vėjavaikė. Man tinka debesiai, dangaus žydrumose sustingę, baisiai mėgstu žiemos vėtras. Kaip gražu, kada baltais laukais ima vėjas siusti

ir sniegulių sroves siautoti!... Ū-ū-ū-!... — staugia vėtros įsiutusi galybė, maišosi debesiai, virpa sustingę medžiai. Kaip tada gražu, kaip įspūdinga! Užlipu ant aukšto ir, prie mažyčio langelio prisiglaudusi, valandas prarymau. Suima pagunda išskėstomis rankomis pulti į audros glėbį ir, karštą krūtinę į sniegulių verpetą įvijus, su viesulais laukų platybėmis nudūkti, — merginos veidas išbalso, akys tamsia ugnim plykstelėjo, lūpos ėmė virpėti.

Taryt, ji nūnai pasinėrė nematomos vėtros sūkuriuose ir į laukų pilkumą nušvilpė. Kelio liką minučių žingsniavome tylėdami. Stasytės nedrįsau trukdyti: tegu nuplauja širdies sopulius sniegulių skaistybėje, tegu aimanų sugniuždinta siela atsigaivina vėtros siautuliuose. Tokiomis valandomis žodžiai esti nereikalingi. Širdis aiškiai junta artimo sieloj didžius sopulius su didžiu džiaugsmu imantis, ir ši kova svaigulingu grožiu ir demonine jėga visą aplinkumą užburia.

Ties kaimo panose vėl ėmėme plepėti. Niekniekių niekniekus. Stasytė vėl buvo, kaip ir paprastai, linksmutė, meili, nuoširdi, tikra mokyklos metų „Voverėlė“. Ties kiemo vartais atsiveikindama, virpančiomis lūpomis čiauškėjo:

— Dėku, pone mokytojau, už draugystę... Sudie... — karštas delnelis į mano šaltą plaštaką įsmego, ilgose blakstienose ašaros sutavaravo.

Priešgavėnio šaltymečiu ėmėme sparninį planą nagrinėti. Kad būtų įvairiau, nusprendėme posėdžiauti vieną vakarą pas mane, antrą pas kaimyną. Kalvis matydamas, kad aš jo planu susidomėjau, atgijo. Nauja viltis ėmė plazdėti senio krūtinėje.

— Taigi, pone mokytojau, tamsta negali suprasti, kaip skaudu ir pikta, kada niekas nenori darbo įvertinti nei juo domėtis... Jau norėjau viską mesti į krosnį sudeginti, bet tamstai ėmus domėtis nusprendžiau šios kvailystės nedaryti. Tegu būna... Tiek darbo, tiek vilčių įdėta... Gal būt, ir nieko neišeis, gal būt, šis planas yra niekam nevertas ir iš tikrųjų kvailas, bet reikia mėginti... Reikia, nes kitaip galėčiau iš galvos išsikraustyti. Juk gyvenime reikia kuonors akis dumti. Jūs mokytieji turite progos plačiau pavažinėti, pamatyti, galite įvairių knygų ir laikraščių gauti, o mums, žemės knisėjams pilkūnams, reikia visą gyvenimą kaimo vienuoj nugyventi. Kol buvau jaunas, armonika ir merginos siutino kraują, gi dabar — šis planas tebelieka. Jo nebūtų, gyventi negalėčiau.

— Gal ir tiesa. Gyvenimas be vilčių, be didžių užsimojimų, be darbo ir kančios tikrai yra tuščias ir skurdus, o laimės dalia yra visiems vienoda: ir mokytiesiems, ir nemokšoms, ir artojamams, ir dykūnams, ir turčiams, ir elgetoms, — žiūrinėdamas braižinius, raminau kaimyną.

Vieną vakarą ligi gilių išnaktų prie plano išsėdėjome. Dėl įvairių smulkmenų labai ginčijomės ir barėmės. Nenuostabu toks įkarštis, nes sparnams medžiagą rinkome.

— Geriausia kanapinė,—kalvis tvirtai laikėsi savosios nuomonės. — Iš kanapių siūlų išausta drobė: ir tvirta, ir lengva, ir gražu.

Aš be jokių aiškių įrodymų, tik iš kvailo noro šiaip sau pasiginčyti, gyniau linus.

— Tik pamanykit, koks būtų vaizdas—baltutės drobės sparnai prieš saulę žėri, balti lakūno drabužiai vėjo pagairėse plevėsuoja, Lietuvos laukuose išaugęs lino žiedas žydrynių vieškeliais nardo.

Senis poezijos ir sentimentų nemėgsta:

— Gražumą rado... Iš grožio sviesto nesuksi. Kanapiniai tvirtesni: lietaus nebijo, nuo drėgmės nesitraukia... Tai būtų gražumėlio, kai pono giriamieji lininiai, nuo dažnų darganų supuvę, žmogui už debesų iškilus, į skutelius suplyštų. Cha, cha, cha!... — kalvis net susiriesdamas kvatojosi.

— Tas pat ir su kanapiniais. Didelio daikto, kad jie bent kiek tvirtesni. Juos naudojant, sprandą būtų galima dar greičiau nususukti.

— Kodėl? — kaimynas iš užstalės net aukštytyn pašoko. — Kuo linai už kanapes geresni?

— Ot, geresni, ir tiek, — tyčia erzinau senį. — Linų ištisi laukai liūla, o kanapės... jų vieną

kitą žiupsnį kur nors užkampėly pasėja. Kad jau būtų tokios geros, daug ir reiktų.

Kalvio veidas pilkai mėlynas pasidarė, rankos sudrebėjo. Maniau, kad paspiaudys kietą delną ir žiebs į ausį už didį kanapių iškoneveikimą.

— Tik dėl to linai geresni? — kaimyno balsas didžio sopulio ir įniršimo prislėgtas. — Tik dėl to?... Jeigu linai tinka visiems skudurams austi, dar negalima sakyti, kad jie geresni... O iš ko marių tinklus rezga, iš ko lynas veja, iš ko?... Tūkstančius dalykų iš kanapių daro. Net sėklos, ir tos aliejui prasiverčia. Gi seniau visą adventą ir gavėnią žmonės kanapių pienu manydavos.

— Menka muzika iš tokio pieno ir aliejaus... Linų aliejus tai bent...

— Linų, linų!... Taryt, jie yra viso gyvenimo pagrindas, — kalvio veidą ironinga šypsena nušvietė.

— Ir ne kanapės!...

— Sakyk ponas kaip nori ir ką nori, o aš kanapinius sparnus tedarysiu, — senis trinktelėjo kumščiu į stalą.

— Ir nieko nebus... Kad taip linų — įvairiausios drobės galėtum pasirinkti, — atgalia ranka niekingai atstūmiau braižinius nuo stalo kampo.

— Turės taip būti! — kalvio akyse piktos liepsnelytės plykstėjo. — Ponas pamatysi, kad

kanapiniais sparnais švilpsiu padangėmis kaip vėjas.

— Gal būt, tačiau visi kiti prie tamstos išrastųjų sparnų ims dėvėti lino drobės baltutėlius rietimus.

— Ir labai gerai tokiems ožiams: drobei nupuvus, galės greičiau sprandą nususkti, — kaimyno lūpose keršto šypsniš nubėgo.

— Nebesisukę!... Išras visokių aliejų ir tepalų, kurie lino sparnus nepūvančius, neplyštančius padarys.

Juodas, nykus žiemos vakaras nubrido į vidunaktį, o mudu tebesiginčijome, tebesiožiavome. Kanapės ar linai — šit svilinantį klausimą, gerų kaimynų tarpe tiek nereikalingos tulžies išliejęs ir nervų pritampęs. Visas šis ginčas buvo daugiau aklo užsispyrimo ir kvailos paikystės dalykas. Arba dar geriau — ginčijomės taip sau, iš reikalo, kad būt galima susikauptų širdies kartelį išsklaidyti. Ligi šiol apie planą ir jo visas smulkmenas kuo geriausiai sutardavome.

— Labai puiku... Nieko netrūksta. Aš manau, kad pavasarį jau bus galima skristi, — linksmi plepėdavau, vartydamas braižinius.

— Ir aš taip manau, — kalvis, linguodamas galvą, pritardavo. — Ponas mokytojas teisybę sakai... Aš jau seniai pastebėjau, kad reta rasti tokį išmintingą žmogų, kaip tamsta.

— Ir negalima kitaip sakyti... Apie šį nuostabų planą kiekvienas galėtų panašiai atsiliepti. Tamstos nagai ir galva yra ypatinga Dievo dovana apdovanoti, — atsilygindavau kaimynui už pagyras.

Pagaliau pajutome, kad tokie saldūs ir švelnučiai žodžiai įgriso, ir ruošėmės kada nors ir kitaip pasikalbėti. Tas „kitaip“ ir pasitaikė vieną žiemos vakarą. Aš anksčiau manydavau, kad kalvis nesileis į ginčus, bet nūnai įsitikinau, kad ir jo esama baisiai atkaklaus ožiuko, sugebančio didžiausias kvailybes rimtai ginti.

Ir aš ir kalvis šaukėme, rėkėme, kad trobelės langai žvagėjo. Galop tiek įsiaudrinome, kad ėmėme kitas kito darbą peikti.

— Menka muzika toj kalvėj ištisas dienas kaukšėti. Dūmai, suodžiai, drėgnuma — šuniškas amatas toji kalvystė, — aš užsipuoliau savo lininį priešą.

— O mokytojo darbas geresnis? — kalvis piktai atrėžė. — Aik anys smalon, tie vaikai!... Geriau akmenis skaldyti, kelmus rauti, ne su tais varliūzais gerklę plėsti. Gi tų kvapų, kvapų klasėje!

— Kalvėj tai nekvepia?... Kali, kali koki geležgalį ištisą dieną, ir kas iš to.

— Mokai, mokai koki kvailį, ir nieko neišdega,—kaimynas baisiai vykusiai geba atsikirsti.

Nežinia iki kol būtų mūsų ginčai įliepsnoję. Gal ir iki muštynių būtume prieję. Laimė, įsi-

maišė kalvio žmona. Mat, ji moteriškė vargšė gulėjo priekamary, nuo trobos tik lentomis atitvertame. Mūsų riksmas, aišku, jai visus miegus išvaikė. Besiklausydama mūsų kvailokų ginčų, ji gulėjo, kantriai laukdama pabaigos. Atbrido vidunaktis, šnekos, deja, nesibaigė, bet vis karštesnės ir triukšmingesnės darėsi. Kada ėmėme viens kito amatą koneveikti, žmonelė, matyt, ne juokais nusigando. Dvylikai nuskambėjus, išgirdome lovos girgždėjimą ir tylų atodūsi. Tik tada mums į makaulę topterėjo, kad savo rekvimu neduodame kalvienei ramybės. Tačiau abu buvome tiek įkaitę, kad vėl viską užmiršome ir toliau ginčijomės. Kadangi kalvis susijaudinimo momentais dar labiau nukursdavo, tad aš turėjau dvigumu smarkumu šaukti. Kaimynas mano balsui neužsileido, todėl žemutėj troboj didis triukšmas virė. Nuciksėjo pusvalandis. Kalvienė pamažu pravėrė priekamario duris ir tyliai sudraudė vyrą:

— Gražu poną mokytoją taip užpulti... Eitum miegoti, niekų neprasimanęs. (Tada ginčas buvo įvažiavęs apie visus Lietuvos mokytojus ir kalvius. Vienų ir kitų adresu skraidė labai aštrūs kaltinimai).

Vėl užsivėrė durys, vėl suskardėjo tylus atodūsis ir lovos girgžtelėjimas. Kalvis žmonos žodžių galėjo ir negirdėti, tačiau jis, tur būt, iš akių spindėjimo ir lūpų virpesio mintį suprato, nes staiga pakilo nuo stalo ir, nuvargusiomis aki-

mis sekdamas laikrodžio aprūdijusią švytuoklę, pasiūlė:

— Gal šiam vakarui užteks. Jau baigiasi pirma — ponas mokytojas ryt per pamokas miego norėsi, o su vaikais žinai...

Atsisveikindamas palydėjo ligi kiemo vartų.

— Vargas su bobomis, — kaimyno balsas nuoširdžia šiluma skambėjo.—Būtume galėję dar vieną kitą valandžiukę paplepėti.

— Drožiam pas mane, — visai rimtai pasiūliau. — Uždarysiu langines, įžiebsim žiburį ir galėsime baigti.

Kaimynas susimąstė. Nakties tamsumoj akys aistros žvilguliais tykstelėjo, balse nauja gaida suskambėjo:

— Būt gerai... Bet — tiek čia. Tegu taip pasilieka. Žmona nesulaukdama kažką pamanyt. Žinai, ponaiti, vargas, tikras vargas su bobomis, — tvirtai pakratė mano ranką ir į trobą nusvyravo.

Po šių bartynių mudviejų santykiai vėl buvo ko geriausi. Ir aš ir kaimynas nei linų nei kanapių neužsimindavome. Kaimas, tiesa, kurį laiką šypsojos iš ano vakaro užsispyrėlių ožiukų, tačiau matydamas, kad mes vėl viską užmiršome, nurimo. Kaimynas labai dažnai pas mane čia knygų, čia šiaip pakalbėti užsukdavo, ir mes buvome geri bičiuliai.

Tais metais pavasaris visu gražumu išsipylė. Ankstyvos gegužės kaitros rugius kelmų kel-

mais ugdė, visas pamiškes ir pievas žiedų šnabždelynu nusėjo. Vaikus kažkoks svaigulys apėmė. Mokslai iš galvos išdulkėjo. Kur benusėdėti, benurimti, jeigu balos paukščių pokyliais klega, gi palangės inkilėly šnektis šnekučiuoja. Ką iš vaikų benorėti, kad ir pats mokytojas kas penkios minutės žiūri į laikrodį, laukdamas pamokų galo.

Ūkininkams prasidėjo didis darbymetis, todėl kaimynas užmetė savąjį planą ir tik sekma-dieniais teužsukdavo. Ir tai, kelias minutes pabuvęs, namo išskubėdavo. Vienišos dienos ėmė darytis įkyrios ir nuobodžios. Išėdavau su knyga į parugę, kur visą popietį ir praleisdavau.

— Tai dykystė ponui mokytojui, — šeimininkė vieną kartą išsitarė. — Aha, gera mokytiems gyventi.

— Jeigu tamsta pamėgintum tų gėrybių, kažin ar labai patenkinta būtum, — šypsodamasis atsakiau. — Kai žiemą pliekiuos nuo tamsos ligi tamsos, o visi kiti veik pusdykiai šmižinėjat, tada nieko, tada „pono mokytojo“ nematot, gi pavasarį, vieną kitą valandą išėjus atsikvėpti, pastebit ir dykūnu vadinat.

Šeimininkės ausis nežymi rausvuma išpylė.

— Aš tik pajuokavau, o ponas į širdį imies, — apsukri moterėlė linksmi tratėjo. — Kas nežino, kad su vaikais sunkus ir nuobodus darbas. Aik anys smalon, ištikus metus grumtis!

— Žinau, kad tamsta juokais pasakei, todėl ir nepikta, tačiau dauguma panašiai iš tikrųjų galvoja ir sako. Tada skaudu, baisiai skaudu...

Vieną rytą ant lango radau didžiulę purienų puokštę. Šeimininkė tat negalėjo padaryti, nes nuo ankstumėlio lauke vasarojų akėjo, gi vakare gėlių dar nebuvo.

— Argi tai Stasės dovana? — švystelėjo į galvą klausimas. — Stasė!... O ką su ta išdykėle, emė ir atnešė.

Nuliūliavo pusmėnesis. Išdžiūvusius žiedus šeimininkė į diendaržį išmetė, tačiau vieną pasilikau ir į pirmos pasitaikiusios knygos puslapius užvožiau. Pasitaikė debesiuotas sekmadienio rytas. Iš tvarto varomos karvės susibadė, avys į kopūstų daržą įsmuko.

— Juode, palše, šiū gyt, nesibadžiusios! — šeimininkės aštrus balsas mane iš miego prikėlė.

Nukurnėjo koks pusvalandis, ir aš ramiamė snauduly paskendau. Dar viena kita minutėlė— būčiau saldaus miegučio beknarkęs. Išgirdau langą tyliai brazdinant. Kilstelėjau galvą ir pusiau praviromis blakstienomis įsisurbiau brazdesio link. Moteriška rankutė mėgino neužkabin-tą langą atidaryti. Ėmiau apsimesdamas kvėpuoti, blakstienas dar labiau primerkiaui, rankas po antklode pakišau — įdomu stebėti, kaip slėpiningasis moteriškų rankų plėšikas į kambarį briausis. Porą sykių pamažu, bet energingai trūktelėjus, langas atsidarė. Sekundžiukę visa nuri-

mo. Ranka už sienos dingo. Staiga ligi pusiau išnėrė moteriškos paveikslas. Stasytė virpančiomis rankomis įkėlė baltų alyvų puokštę, tylutėliai ją pastatė ant lango ir, aštrių gyvu žvilgiu apmetusi kambarį, vėl už sienos dingo. Skambėjo valandos, tačiau miegas į galvą nebelindo. Ant pagalvių rankomis parimęs, grožėjaisi alyvų puokšte, o sąmonėje minčių mintys, paveikslų paveikslai zujo. Pagaliau visa išsisklaidė, sutirpo, beliko vienas atminimas — nykus, ūkanotas advento sekmadienio popietis, ir ties kiemo vartais ašarotos Stasytės akys.

Birželio vidury netoli kaimo gegužinė. Pavakarę ir aš su šeimininkų svečiais nudūlinau. Į mokslo metų galą jaučiaus gerokai išvargęs, nedarūgęs komiteto pirmininko alus irgi nuotaiką drumstė, todėl šokiams nebuvausi pasiryžęs. Ant aukšto stiebo plevėsavo vėliava, šokių aikštelė žydinčio jaunimo prisigrūdus, pusračiu rymančiuose krūmuose pilkuonėlių čiauškalai. Pievos pakraščiu ilgi šešėliai nutįsę. Graži, ramutė, kiek slėpinga pavakarė. Taryt, ir žalia vasara su visais svečiais į mūsų gegužinę pasišokti atgūrino. O ką, tegu ir ji, išdykėlė, atsišoka. Tegu liūliuoja valsą, tegu dūksta kadriliaus išrangy muose — gal ne tokiais karštais spinduliais kepins piovejų nugaras, gal ne tiek įsiutusiais perkūnėliais gūdų vidunaktį trunkysis. Teiššoka nūnai visą meilės ugnį, visus širdies sopulius ir

kartumėlius. Tešoka, tealpsta smuiko ir armonikos posmuose mūsų kaimo vasara!...

Kažkodėl akys tuojau Stasytę susiieškojo. Žydrai mėlyna suknele, gintarų karoliais, kiek pagarbanotais plaukais, šmaikštutė, gyvutė sukosi valso sūkury ir, akis į dangaus debesėlius išmeigusi, nežinia kam šypsojosi. Panūdau vieną kitą žodelytį su „Voverėle“ šnektelti. Klumpakoją ją išvedžiau. Šokdama kažko jaudinosi: čia švelniai prisiglausdavo prie krūtinės, parimdavo ant peties ir minučiukę bežodė rymodavo, čia, staiga krūptelėjusi, atsvirdavo atgal, sukasdavo lūpas, o kaktoj raukšlių debesėliai sustingdavo. Nuskambėjus klumpakojui, pasukome takelyčiu ežero link.

— Žinotum, Stasyte, galiu papasakoti vieną įdomų dalyką, — į kalnelį kopdamas, linksmai plepėjau.

— Įdomų dalyką? — mergaitė atsigrėžė, akys smalsumo aistra pliupterėjo. — Prašau... labai prašau, ponas mokytojai, papasakoti.

— Žinoma, kad papasakosiu... Šį pavasarį mano kambarį ėmė vaidintis.

— Vaidintis?... Ir tamsta nesijuoki!... — Stasytė, ligi tol pirmaėjusi, šalymais prisigretino.

— Kalbu ko rimčiausiai. Kažkokios dvasios pradėjo pas mane lankytis ir...

— O kaip tos dvasios atrodo? — Stasytė, mano žodžius nutraukusi, suvirpėjo ir prie alkūnės prisiglaudė.

— Dvasios kaip dvasios. Kaip jos atrodo, negaliu pasakyti, nes visi vaiduokliai ir visos dvasios yra neregimos, negirdimos, neužuodžiamos.

— Tai ką jos daro? Vidunakčiais, tur būt, po kambarį beldžiasi ir apgraužtas arklių kano pas svaido, — mergaitė pusiau rimtai, pusiau gudriai nusišypsojo.

— Taip, Stasyte, jos daro ... Jeigu jūsų namuose tos dvasios apsigyventų, mano „Voverėlė“ nežinia, ką padarytų.

— Ar aš? ... O, aš laukais išbėgčiau, aš negalėčiau naktimis užmigti, aš į dvasių gyvenamą vietą kojos nekelčiau, aš ... dabar pas poną mokytoją bijosiu ir knygų ateiti, — įsikirščiavusi čiauškėjo mergaitė. — Bet, jeigu galima, prašom papasakoti, ką tos dvasios daro.

— Bijau pasakoti, Stasele, nes dvasios už paslapčių išplepėjimą keršija.

— Papasakok ... pone mokytojau, prašau papasakoti... Dvasios nekeršys... Prašau pasakoti, — Stasė, lyg tebebūt antro skyriaus mokinukė, smalsumu nestygo.

— O jei keršys?... Na, bala nematė, mėginsiu. Taigi, tiesą sakant, šios dvasios gana kuklios ir retai teatsilanko ... Ligi šiol vos porą kartų buvo užsukusios. Naktį arba rytą, galai jas žino, atidaro langą ir ant palangės palieka... Įspėk, Stasyte, ką dvasios gali ant palangės palikti? — akimis įsmigau į mergaitės veidą.

— Ant palangės? ... — skruostuose rausvuma tykštelėjo. — Kągi aš galiu žinoti, ką palieka... Ne, neįspėsiu.

— Taigi... aš taip ir maniau, kad neįspėsi. Jos gėlių palieka. Pirmą kartą didžiulę purienų puokštę, antrą — baltųjų alyvų.

Stasytės veidas putinais sužydėjo.

— Tos dvasios labai gerutėlės, — plepėjau toliau, lyg nepastebėdamas „Voverytės“ kaitulio: — surankioti tokias puokštes gėlių, rasti tokių gražių purienų ir taip nejučiomis langą atidaryti — gerutės, baisiai gerutėlės dvasios... Kad taip bent vieną nučiupčiau...

— Ir ką tamsta jai padarytum? — Stasytė, akis į taką nuleidusi, nesavu balsu paklausė.

— Ką daryčiau?... Ėgi, ėmęs išbučiuočiau, išbučiuočiau... gal ligi negyvųjų nubučiuočiau.

— Koks ponas mokytojas negeras!... — patempė lūputę. — Net ligi negyvųjų?... Ir nebijotum dvasios bučiuoti?

— Ko bijoti? Juk dvasia, kaip ir kiekvienas gyvas žmogus, ir myli, ir kenčia, ir mylima nori būti... Gaila, kad dažniau neatsilanko. Įdomu būtų pamatyti, kaip atrodo ši gėlių nešėjėlė. Vieną sekmadienį labai anksti nubudau ir niekaip nebegalėjau užmigti. Geroką valandą pasivartęs, išgirdau, kad kažkas tyliai tyliai langą brazdina (Stasytės veidas nubalo, lūpos ėmė virpėti, pirštais knaibė nuskintą alksnio šakelę). Apsimečiau miegas, tačiau iš po antklodės kiš-

kio stropumu sekiau, kas toliau dės. Pamažu atidarė langą ir... Dabar įspėk, Stasyte, kas už lango buvo.

— Nežinau... Iš kur aš galiu žinoti... — veidas vėl ryškia rausvuma pliūpterėjo, blakstienose keisti šešėliai susivijo, pirštai nusviedė nesuknaibytą šakelę.

— Taigi, mat... Žiūriu, už lango... už lango — šeimninė šypsosi. (Mergaitės krūtine lengvutis atodūsis nusirito).

— Labas rytas, pone mokytojau, — moteriškė pamojo ranka. — Baisiai gražus oras, gal norit į Sakalo prekymetį važiuoti?

— Važiuokite sau sveiki, man ir namie bus gera, — pyktelėjęs atrėžiau gerajai šeimninkei ir apsiverčiau ant kito šono. Taigi... Tikėjausi, kad pamatysiu dailią dvasios rankutę, žiedų puokštę ant palangės paliekančią, o... tik šeimninė tebuvo. Tą rytą buvau dvasios išsiilgęs. Laukiau ir laukiau, bene atsiųs nors gėlikę. Deja, atliūlo pusiaudienis, dvasios vis nebuvo. Tą dieną buvo taip neramu, taip ilgu... Aš maniau, kad ši gerutė dvasia daugiau niekad gėlių nebeatneš...

— Kodėl ponas mokytojas taip manai? — Stasytės akys sodriai sublizgėjo.

— Nagi, kad jau veik visas mėnuo, kaip ji nesirodo... Paskutinės gėlės visai sudžiūvo, o naujų vis nėra.

— Sudžiūvo? Tai tamsta, tur būt, jas į tvartą išmetei? — Staselė susirūpino puokštės likimu.

— Į tvartą mesti.... Gink, Die!... Aš jas saugau, lyg didžią brangenybę. Tat bus vienintelis gerutės dvasios atminimas. Juk ji niekad daugiau gėlių nebeneš, nes aš už anąsias net nė nepadėkojau.

— Šitaip... — mergaitė, akis nuleidusi ir giliai susimąsčiusi, ėmė smilgos stiebelį kramtyti. — O gal dvasioms nė nereikia dėkoti.

— Nežinau, gal ir nereikia, — žvilgterėjęs Stasei į akis, ėmiau niūniuoti poliūdnę dainą.

Už kalvos beržynėlio ežeras, trimis didžiulėmis įlankomis išsirangęs. Ežeras, jokiam geografijos vadovėly neaprašytas, jokiam žemėlapy nepažymėtas. Iš tolo žiūrint, rodėsi, tarytum trise į vieną siaurumą susikibę ežerokšniai prieš saulutę raibuliuoja. Gal dėl to ir vietos žmonės šį įlankinį ežerą „Ežerais“ vadina.

— Mūsų ežerai nuseko—eisime žuvies bristi. Nors eik ir prisigirdyk ežerus, — sakydavo žmonės apie savąjį ežerą.

Su Stasele paežerėj atsidūrėme. Dangus skaidriai mėlynas, beržai kvepia, vanduo ramutis, nuo aikštelės armonikos ir smuiko pasakos aidi. Einame be žodžių. Tolyn, tolyn. Rodos, kad tokie nebylūs galėtumėme amžius keliauti. Pasiekiame antrą krantą. Iš čia ežeras dar gražesnis, dar įspūdingesnis.

— Pone mokytojau, žiūrėk, mūsų ežerai žydi, — Staselė ištiesė ranką į ežero platumą.

Ismigau akimis. Iš tikrųjų... Kelinti metai vaikščioju jo pakrantėmis, o tik nūnai, Stasytės paakintas, pastebėjau, kad mūsų ežeras žydi. Anos pusės beržai, pusračiu visą krantą nustoję, ežero vandenyse žalių lapų kasomis žydi. Prie Diržiaus vienkiemio trys aukštos eglės karpytomis viršūnėmis irgi šešėlių žaidime žydi. Net vėjo dukros, nendrės — svyruonėlės, ir tos skaidriuose ežero veidrodžiuose lingu, lingu, lingu-telio žydi.

— Taip, Stasele, ežeras žalumynais ir dangaus melsvuma žydi. Ežeras šį vakarą pasakiškai gražus, ežeras jaunas, ežeras viliojantis... Gal būt, ir jam ne pro šali vieną kitą valsą pasisukti. Stasyte, — švelniai paėmiau mergaitę už rankų ir artyn prisitraukiau, — aš norėčiau, kad ir ši gerutė dvasia, gėlių nešėja, būtų su mumis... Aš ją išbučiuočiau, išbučiuočiau, — mergaitę instinktyviai dar arčiau prie krūtinės prisitraukiau.

— Pone mokytojau! — Stasytė, lyg žarijos paliesta, rankas ištraukė ir keletą žingsnių atgal pašoko. Akys liepsnojo, krūtinė žydriame šilke blaškėsi.—Ta dvasia, tai...—nebaigusi staiga apsisuko ir tekina paežere nubėgo.

Po kelerių metų šiltą liepos mėnesio sekmadienį važiauvau į muzikos kursų. Autobusas borbė plentu netoliese tų vietų, kur andai teko keleris metus mokytojauti. Saulė negailestingai kepino autobuso vidų, keleivių veidai nuobodulio ir apatijos pridengti. Viename sustojime įlipo moteriškė su kūdikiu, atsisėdo galiniame suolely ir, galvą pro autobuso langą iškišus, kažkam sudie šaukė. Labai įdeginti saulės veido bruožai ir rugiagėlių akys į širdį aštriu knietuliu dilgterėjo. „Argi tat Staselė? ... Iš tikrųjų ji?“ — abejojau, iš šono stebėdamas moteriškę.

Kimiai suburbė autobusas ir karštais plento akmenimis ėmė pirmyn riedėti. Naujoji keleivė atsitraukė nuo lango ir pradėjo vaiką ulbinti. „Taip, tikrai Staselė“ — pažįstamas balsas visas abejones išblaškė. Valandėlę pasvyravęs, atsi stojau ir artyn priėjau.

— Sveika gyva, vos begalima pažinti, — stengiausi būti ramus, bet balsas keistai virpėjo.

Moteriškė krūptelėjo, išpūtė mėlynas akis, rankos nuo kūdikio atšoko:

— A... Ponas mokytojas... Kaip netikėtai susitikom... Šit mano sūnus. Važiuoju pas vyro gimines viešėti, — keliais sakiniais ji visą savo gyvenimo istoriją nusakė.

— Šitaip... — žodžiai gale gomurio užlūžo. — Gerą vyrą gavai?...

— A nieko... Siuvėjas, keturi haktarai dirbamos žemės — galima gyventi, — kokių pusantų metų berniūkštį į vilnonę skarą įsupo.

Autobusas nėrė pro kaimyninio kaimo laukus. Tuoju tuoju ir „ežerai“ dešinėje suspindės. Stasės veidas nubalo, aš arčiau lango prisislinau.

— Žiūrėk, pone mokytojau, ežeras, — Stasė pirmoji pastebėjo.

— Taigi... Žiūrėk, Stasyte, kaip jis saulutės spinduliuose švyti.

— Švyti, pone mokytojau, o nuo anos pakrantės beržai matysis.

— Ežeras žydi, — pasilenkiau dar arčiau stiklo ir ant veido pajutau Stasės karštą trūkuojantį kvėpavimą.

— Žydi... — iš jos lūpų gilus atodūsis išskrido. — Ežeras nuo ano vakaro nė truputi nepasikeitė, o žmonės... o mes ... Tamstos buvęs kaimynas kalvis pereitą žiemą mirė, jo visus planus žmona pakurams sunaudojė.

— Mirė?... Nė nežinojau... Didelę naujieną pasakei. Geras ir įdomus buvo kaimynas.

— Taigi, daug, labai daug kas per tuos keiserius metus pasikeitė. Andai tebuve pipiriukai tamstos mokiniai nūnai į jaunimą išaugo... Kad ir aš pati — jau sūnų auginu. O ir ponas mokytojas, tiesą sakant, gerokai pasikeitęs: kaktoj daugiau raukšlių ir lyg piktesnis atrodo.

— Taip, Stasyte, metai liūla, o mes keičiamės, mes senstame, mums su ežerais nesusilyginti, — akių nuo lango neatitraukdamas, stebėjau tyvuliuojantį ežerą.

— Ak! — visai aiškus ir garsus atodūsis iš Stasės krūtinės suskardėjo. — O aš norėčiau, kad grįžtų anas vakaras.

— Ir aš... — virpančiomis lūpomis sušnabždėjau. — Ir man būtų miela kada nors vėl gerutėlę dvasią su gėlėmis sulaukti.

— Pone mokytojau, negalimų dalykų nelieskim, — Stasė į vilnonę skarą įkniaubė veidą.

— Savaime suprantama, teliks tik atminimas, o gražių atminimų verta ir paašaroti, — atplėšiau akis nuo lango.

Autobusas nėrė pro šalį ežero. Žydriame vandeny žydėjo pakrantės beržų nulinkusios kasos.

Žalių gluosnių pasakos

Įdomūs gluosniai. Ypačiai tie, kurie auga paupiuose. Savo nusvirusiais šakų vainikais jie primena kažkokį slėpinį. Rodos, visi į eilę sustoję tik galvoja. Galvoja, nekalba. Tur būt, jie bus daug paslapčių sugalvoję, daug svajų supynę. Jie, tie gluosniai, taip tylūs ir taip visuomet susimąstę. Gal taip, o gal ir ne. Gal jie nieko nemąsto ir jokių paslapčių nežino, nes jų dienos tai viena pasaka. Nuobodoka, be ypatingų nuotykių, bet vis dėlto pasaka.

— Ech, jūs gluosniai, gluosniai! Kad jūs bent kentėti galėtumėt, kad jūs nors vieną širdies tvakstelėjimą pajustumėt. Širdies, kuriai gyvenimo pilkuma visus brangumynus sugrauzė! — guodžiasi gluosniams gyvenimo išvargintas žmogus, drebančią krūtinę prie gausiai samano to liemens priglaudęs.

Gluosniai tyli. Nė krust. Žmogus įsižiūri į vandenį. Upės skaidriame veidrodyje rymo vartinė gluosnių. Kokie jie gražūs! Dar labiau akys į šešėlių žydumą įsmenga. Taip, tikrai gražūs

gluosnių šešėliai ...

Lengvai sūpuojasi debesų garbanos, tyliai mirga žalsvi šešėliai, o dugno akmenukuose vikrios vandens srovelės skardena. Kaip čia ramu, ramu. Kiek tylios mistikos: gluosnių susimąstę šešėliai, debesy — padrikusi vata, ir upės akmenukų sidabrinis niūniavimas. Žmogus šypsosi. Žiūri į gluosnius, į upės gilumas, stebi aukštybių klajūnus. Jis viską užmiršta. Nebejunta skausmo, nė įaudrintos širdies sopulingų konvulsijų. Įvyko netikėtas kontrastas: jis norėjo, kad ir gluosniai jo skausmą imtų kentėti, arba bent kiek užuojautai suvirpėtų, o čia — pats užsimiršo savo nedalią ir ėmė su ramučiais žaliais gluosniais ramias svajas austi.

Tai bent gluosniai! Jų žalios pasakos pasirodė esančios galingesnės ir už skausmą. Žmogus tyli, žiūri ir gluosnių šešėliais grožisi. O gluosniai visai ramūs. Kelios šakelės net vandeny mirksta, gausiai nusamanotu liemeniu žalios apynių virvės žaliais vingiais aukštyn rangosi.

Ramutis vakaras. Mėnesiena. Vandens lelijų žiedai snaudžia. Ore kvapu, lankoje rasota, širdy lengvas džiaugsmas. Tyliais ratais blizgantį suktinį suka žvilgančios bangelės. Gluosnių šešėliai ima virpėti, sūpuotis, užčioti. Pamažu juda valtelė. Valtelėje šviesi figūra šypsosi. Ji atplaukė gluosnių pasakų klausyti. Vanduo toks slėpiningas, toks tamsus, o jos akys dar slėpiningesnės, dar tamsesnės. Valtis balta, jos veidas ir už

valtį baltesnis. Tamsios akys, žvilganti vandens giluma ir žalių gluosnių šešėliai — puikiausioji mėnesienos naktų pasaka. Be žodžių, be nuostabių nuotykių—vaizdų, jausmų ir slėpinių pasaka. O! — kokia miela pasaka... Šviesios figūros veidas skaisėja. Ji pasineria į atsiminimų karaliją. Sušmėksi tolimas senas paveikslas. Irgi mėnesiena. Tik ne upėje, ne prie gluosnių. Mėnesiena lūšnos pastogėje. Žalsvi šešėliai įvairiausiomis figūromis rangosi molio asloje. Prie krosnies sėdi motina. Jos švelnus balsas skamba gražioje mėnesienoje. Pasakoja apie baisius milžinus, dar baisesnius devyngalvius slibinus. Kokia įdomi pasaka! Ir mėnulis nubaltų ir žalsvos šešėlių figūros nuo aslos išnyktų, o pasakos neatsiklausytum. Kur ten atsiklausysi. Juk net mėnulis, pasakos įsiklausęs, užsižiopsojo, ir, rodos, dar skaistesnius sidabrus į lūšnos langą pažėrė.

Tai tolimų dienų paveikslas. Bet kaip jis panašus į šio vakaro paveikslą! Ak, kaip toli anas paveikslas! Nuo anų laikų paveikslo daug kartų širdis gražios vilties vizijomis žydėjo, daug kartų tamsių šešėlių ir juodų miglų ūkanos švintančią laimės būtį nutemdė. Kad ir nesmarkus, bet vis dėlto audrotas gyvenimo šokis daug sielos brangumynų sumindė, daug tyrutėlių jausmų sunaikino.

Ir štai, šiandien vakarą, ji atplaukė prie žalių gluosnių ramiųjų pasakų klausyti. Paleido irklus iš rankų, užmiršo visą kasdienę tuštumą

ir įsmeigę potamsias akis į žydriose gilumose panirusius žalių gluosnių šešėlius... Taip. Gluosniai paupės. Jie primena anų laikų paveikslą. Tas sidabrines pasakas sidabrinųjų mėnesienų prieblandose. Jie, lyg tas nuostabasis burtininkas, bent valandėlę širdį keliolika metų pajaunina.

Gluosniai tyli. Mėnulis spindi. Vanduo žvilga. Bežadžiai gluosniai ramutę pasaką ramutei širdžiai plepa. Ramią, bet ir sopulingą pasaką... Ir vis tas mėnesienos vakaras! Juk jo realybėje nebėr. Jis tik nurimusios sąmonės užkulisiuose spindi. Jau nebėra tos lūšnos, kur languose mėnulis žalsvomis figūromis žaisdavo. Nebėr tų lūpų, kurios sidabriniais pasakos posmais skambėdavo. Jos supuvo. Ant jų kapo kelios gėlės belinguoja. Nebėra... Ne, niekuomet nebegrįš tie mėnesienų vakarai, niekuomet taip švelniai nebeskambės pasakos posmai, niekuomet širdis baisiaisiais slibinais taip naiviai, taip nuoširdžiai nebetikės, niekuomet neberymos pro mažytį langelį juodoji nakties beribė, niekuomet siela taip švelniais būties akordais nebesigėrės. Ne!... Ir tylios, karštos ašaros išbalusiais skruostais į žvilgančią upės gilumą ritasi.

Rytas. Visur pilna saulės spindulių. Rausvi debesiūkščiai ant beržyno užčioja. Gluosnių vainikai net žėri. O lankoje žalia, žalia. Ir ta žalia lanka atbrenda mergaitė su kibirais. Ji eina prie žėrinčių gluosnių melsvo vandens semti.

Sustoja. Žiūri į upę ir galvoja: ar semti, ar

nesemti. Juk taip gaila išdraikyti mėlynąjį vandens veidrodį, kuriame gražūs gluosnių šešėliai spindi. Pasilenkusi, įnersi kibirą — viskas išnyks: susiūbuos, sulinguos gluosniai, į tūkstančius šukelyčių sutrupės puikūs veidrodys. Bet tik taip rodosi. Mergaitė priėjo prie pat upės, vikriai pasilenkė. Pūkštelėjo vanduo į kibirą. Dar kartą. Ir nieko bloga: užtelėjo kelios bangelės ir vėl ramu, vėl gluosniai šešelių karalijoje pusračiu išsirikiavę niūkso. Nieko. Semk ir tūkstantį kibirų — vistiek neišardysi žalių gluosnių pasakų melsvame upės veidrodyje. Ko gera — dar ir kibiruose ims dangaus žydrumos spindėti.

Netoli gluosnių plūduriuoja baltas žiedas: vandens lelija. Ne tiek graži, kiek įdomi. Tiesa, lankoje arba darželyje gal ne tiek imponuotų, bet čia, upėje, ji tikras papuošalas. Čia taip reta žiedų! Ir nenuostabu: juk ne kiekvienas augalas sugeba iš tamsių ir šaltų gilumų į saulutę prasiskverbti ir dideliu žiedu baltai pražydėti. Juk upės dugne per daug tamsos, apstu šalčio. Juk ir vandens vilnys taip dažnai negailestingai plaka augalus, išdrišusius iš tamsybių išsirangyti ir į saulutę žvilgterėti. Gal dėl to ir reta lelijų upių vandenyse.

Žydrios akys pastebi žiedą. Jo vakar rytą dar nebuvo. Jis tik prasiskleidęs, tik nakties rasomis išsiprausęs. Mergaitė brenda prie žiedo, pasilenkia, trūkt — nuskina. Žvilgteria žemyn:

vandenyje spindi nuskinta lelija ir žvilgančios akys. Akys, tie du juodieji sielos slėpinių sidabrai. Ir dar žali gluosniai. Kokia įdomi ryto pasaka! Ne žodžių — paveikslų, šešėlių pasaka.

Mergaitė krante. Saulė visais spinduliais glamonėja liekną figūrą, skaistutis veidas žaidžia šešėlių pusračiais, o jaunos lūpos įsisiurbusios į baltą lelijos žiedą. Tat trunka akimirką. Staiga mergaitė nuplėšia žiedą nuo lūpų, sviedžia jį į upę ir, nutvėrusi kibirus, nuskuba žalia lanka. Kaip filme. Tik daug gražiau. Čia ir lūpos žemuogėmis žydi, o ne ryškaus pieštuko kruvinomis spalvomis nuteptos dirbtinai šypsosi. Čia ir veidas be pudros miltelių baltas, ir tamsios plaukų garbanos be jokios frizūros dailiai pūpso. Ir lanka, ir gluosniai, ir lelijos žiedas — viskas tikra, nedirbtina.

Visa gyvu gyvenimu gyvuoja, slėpiningu visatos pulsu ritmingai plaka. Čia nėra apgauliškais žėručiais žėrinčių moderniškų apdarų, nėra pusnuogius kūnus demonstruojančių damų. Nėra apgaulės. Ne, čia ne filma. Čia ramaus gyvenimo gražutė pasaka. Čia lanka, upė, gluosniai. Čia kukliai pasirengusi mergaitė karštai bučiuoja lelijos žiedą, čia tūkstančiai augalų virpa saulės spindulių glamonėjami, čia paupės gluosniai paveikslų pasaką seka, seka.

Gluosniai — ypatingi medžiai. Kai lietaus srovelės jų pailgais lapais čeža, kai upės vandenyse aštrūs lašai tankiai ciksi, gluosniai atrodo

nelaimingi verkšlentojai. Taip susigūžę, sumirkę, susikūprinę. O kai vėtros sparnai stačiai įsiutina svyruoklių beržų kasas, ar kitų medžių šakos blaškyte blaškosi, gluosniai tik tik svyruoja. Ir tai nežymiai. O jų vainikuose kažkas gūdziai švokščia. Pavasariais, kada upė užtvinsta, ima verpetų fokstrotą sukuriuoti, kada šaltos ledų masės betoninių tiltų geležinius nervus drebina, kada putojančioje gelmėje kažkas unksčia, daužosi, blaškosi—gluosniai visai ramūs. Tegu sau blaškosi vandenys, tegu dūksta verpetai. Juk tai neamžina. Visa praeis: sužaliuos lankos, nuseks ir nurims upė, o gluosnių vainikuose kvapūs lapeliukai sužaliuos. Tada vėl bus ramios mėnėsienos, vėl pražydės baltos lelijos, vėl piemenėlis gluosnio švilpyne pavasariui švilpiniuos. Ir vėl, ir vėl žali gluosniai žalias pasakas ramiais vakarais plepės.